

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ
BY7890/4 NUMARALI MECMUANIN TRANSKRİPSİYONLU
METNİ VE İNCELEMESİ (75b-145b)**

MUSTAFA FİDAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL SUCU

Konya-2018



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı MUSTAFA FİDAN

Numarası 164201011003

Ana Bilim / Bilim Dalı TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ESKİ TÜRK EDEBİYATI

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDEKİ BY7890/4
NUMARALI MECMUANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ VE
İNCELEMESİ (75b-145b)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa FİDAN



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA FİDAN
	Numarası	164201011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL SUCU
Tezin Adı	KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ BY7890/4 NUMARALI MECMUANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ VE İNCELEMESİ (75b-145b)	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni Ve İncelemesi (75b-145b) başlıklı bu çalışma 27/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Nurgül SUCU	(Danışman)	
Doç. Dr. Semra TUNÇ	(Üye)	
Doç. Dr. Şerife AKPINAR	(Üye)	

Sevgili aşkına...

Ve bu alanda yetişmemde emeği olan hocalarıma...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	X
KISALTMALAR	XI
TABLOLAR VE GRAFİKLER	XII
ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE METNİN KURULUŞUNA DAİR AÇIKLAMALAR	XIII
GİRİŞ	1
MECMUANIN TANITILMASI	1
1. BÖLÜM	6
A. XIV. VE XV. YÜZYILDA ANADOLU	6
B. XIV. VE XV. YÜZYILDA EDEBİYAT	8
C. XIV. YÜZYILDA MESNEVİ	9
1. HALK ARASINDA TEŞEKKÜL ETMİŞ MESNEVİLER	10
a. Dâsitân-ı Yigit	10
b. Varka ve Gülşâh	10
c. Dâsitân-ı Kesikbaş	10
ç. Dâsitân-ı Hamâme	11
d. Dâsitân-ı Ejderhâ	11
e. Hikâye-i Delletü'l-Muhtel	11
f. Dâsitân-ı İbrâhim	11
2. TASAVVUFÎ ÇEVRE ARASINDA TEŞEKKÜL ETMİŞ MESNEVİLER	13
a. Risâletü'n-Nushiyye	13
b. Mantiku't-Tayr	13
c. Garîb-nâme	13
3. SARAY VE ÇEVRESİNDE TEŞEKKÜL ETMİŞ MESNEVİLER	14
a. Ferah-nâme	14
b. Bahtiyâr-nâme	15
c. Işk-nâme	15
ç. Hurşid-nâme	16
d. İskender-nâme	17
e. Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin	17
4. İLMÎ MESNEVİLER	18
a. Kitâb-ı Tecvid	18
2. BÖLÜM	22
MÜELLİFLER HAKKINDA	23
Destân-ı Yetim Resûl	23
Anaya Âsî Oğlan	23
İsimsiz Bölüm "Yûnus"	23

Kesik Baş Destanı “Kirdecî Ali”	23
İsimsiz Bölüm “Aziz Mahmud Hüdâî”	25
(Mevlid’ün-Nebî)	26
(Vefâtü’ün-Nebî) “Ârif”	26
İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası) “Mahmûd”	27
Dâstân-ı İsmâil “Aksaraylı İsâ”	28
Başlıksız Bölüm “Za’îfi”	28
(Kız ve Cehûd Hikâyesi) “Yûsuf-ı Meddah”	28

3. BÖLÜM 29

A. MESNEVİLERİN TANITILMASI 30

1. ADI, KONUSU VE BÖLÜMLERİ	30
2. TÜRÜ	39
3. YAZILIŞ SEBEBİ	40
4. YAZILIŞ TARİHİ VE YERİ	42
5. BEYİT SAYISI	42

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 43

1. TERTİBİ	43
Destân-ı Yetîm Resûl	43
Anaya Âsî Oğlan	44
İsimsiz Bölüm (Hz. İbrâhim)	45
Kesik Baş Destânı	46
İsimsiz Mesnevi (Mevlidü’n-Nebî)	47
İsimsiz Mesnevi (Vefâtü’n-Nebî)	50
İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası)	51
Dâstân-ı İsmâil	53
İsimsiz Mesnevi (Kız ve Cehûd’un Hikâyesi)	55
2. ESERDE YER ALAN HİKÂYELER	56
Hâzâ Destân-ı Yetîm Resûl (1-315)	56
Anaya ° Âşî Oğlanın Beyanı (316-441)	61
İsimsiz Bölüm (442-456)	63
Destân-ı Kesik Baş Rûh-ı Pâk-i Muhammed Şalli (457-544)	64
İsimsiz Mesnevi (Mevlidü’n-Nebî 555-612)	65
İsimsiz Mesnevi (Mevlidü’n-Nebî 613-655)	67
(Vefâtü’n-Nebî)	68
Başlıksız Bölüm (1564-1632)	68
Fî-Beyânî’n-Nebîyyi ° Aleyhi’s-Selâhîne Merzâ (656-696)	68
Min Lisâni’l-Aşhâb (697-704)	69
Başlıksız Bölüm (705-874)	69
Fî-Beyân-ı İrtihâli’n-Nebî ° Aleyhi’s-Selâm İlâ Hâzreti’l-Ulûhiyyeti (875-910)	70
Fî-Beyân-ı Te° vîli’s-Şalât (911-1046)	70
Fî-Beyân-ı İrtihâli’n-Nebîyyi ° Aleyhi’s-Selâm (1047-1091)	71
El-Hişşatü Mine’l-Kıssati (1092-1102)	72
Fî-Beyân-ı İntikâli’n-Nebî Min Dâri’d-Dünyâ ilâ Dâri’l-Âhîret (1103-1114)	72
Hikâyet-i Nâkat-i Resûl ° Aleyhi’s-Selâm (1115-1178)	72
Fî-Beyân-ı Ahvâli’l-Eshâbi Min Ba° di Resûlu’llah ° Aleyhi’s-Selâm (1179-1183)	72
Hikâyet-i İslâm-ı Yehûd (1184-1239)	73
İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası 1240-1439)	73
Dâstân-ı İsmâ° il (1440-1563)	75
(Hikâyet-i Kız ve Cehûd)	77
3. AYET VE HADİSLER	78
a. Ayetler	78

b. Hadisler	81
4. ESERDE GEÇEN MESNEVİLERİN DİĞER NÜSHALARI VEYA BENZERLERİ İLE MUKAYESESİ	82
Kesik Baş Destânı	82
Hz. Mûsâ Kıssası	84
a. Şekil Yönünden	84
b. Muhteva Yönünden	84
Vefâtü'n-Nebî	86
C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	89
1. NAZİM ŞEKİLLERİ	89
2. VEZİN	90
3. KAFİYE	92
4. DİL VE ÜSLÛP	97
a. Ses Bilgisi	99
a.1. Ünlüler	99
a.1.1. Kelimelerdeki Ünlü Değişmeleri	99
<i>i>e Değişimi</i>	99
<i>e>i Değişimi</i>	103
<i>ı>a Değişimi</i>	104
<i>u>ı, ü>i Değişimi</i>	104
<i>ı>u Değişimi</i>	104
<i>e>ö Değişimi</i>	105
a.1.2. Eklerdeki Ünlü Değişmeleri	105
<i>-up>-ıp, -üp>-ip Değişimi (Zarf-Fiil Eki)</i>	105
<i>-dur>-dır, -dür>-dir Değişimi (Bildirme Eki)</i>	105
<i>-duk>-dık, -dük>-dik Değişimi</i>	105
<i>-sun>-sın, -sün>-sin Değişimi</i>	106
<i>-dur>-dır, -dür>-dir Değişimi (Stfat-Fiil Eki)</i>	106
<i>-(u)m, -(ü)m; -(u)muz, (ü)müz Değişimi (İyelik Eki)</i>	106
<i>-(u)ñ, -(ü)ñ; -(u)ñuz, (ü)ñüz Değişimi (İyelik Eki)</i>	106
<i>-uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ Değişimi (İlgi Hali Eki)</i>	107
<i>-lu, -lü; -suz, -süz (İsimden İsim Yapma Eki)</i>	107
<i>-uz, -üz (geniş zaman çokluk 1. şahıs eki)</i>	107
<i>-(a)vuz (istek çokluk 1. şahıs eki)</i>	107
<i>-ur, -ür (geniş zaman eki)</i>	107
<i>-alum, -elüm (çokluk birinci şahıs emir eki)</i>	107
<i>-(u)ñ, -(ü)ñ; -ñuz, ñüz (çokluk ikinci şahıs emir eki)</i>	108
<i>-u, -ü (fülden isim yapma eki)</i>	108
<i>-ı, -i; -sı, -si (iyelik eki)</i>	108
<i>-dı, -di; -tı, -ti (görülen geçmiş zaman üçüncü şahıs ekleri)</i>	108
<i>-sun, -sün (teklik 3. şahıs emir eki)</i>	109
a.2. Ünsüzler	109
a.2.1. Ünsüz Değişmeleri	109
<i>k/h Değişimi</i>	109
<i>g/ğ, g/v Değişimi</i>	110
<i>ğ/v Değişimi</i>	113
<i>ñ/m Değişimi</i>	114
<i>t/d Değişimi</i>	114
<i>ç/ş Değişimi</i>	118
<i>n/m Değişimi</i>	118
b. Şekil Bilgisi	119
c. Arkaik Kelimeler	126

4. BÖLÜM	132
A. METİN	133
SONUÇ	377
KAYNAKÇA	379
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ	383
ESERİN İLK VE SON VARAK FOTOĞRAFLARI	388



ÖN SÖZ

Şemse beñzer kim sehâb içindedür

Bedre beñzer kim niķâb içindedür¹

İnsan; sevdiğine mâil olan, sevmemişinden ise berî duran. Sevgi ölçüdür, sevgisiyle ölçülür insan. Sevdiği nesne ile kıymetlenir, sevgisi kadar değer kazanır. Kimi veya neyi sevdiğine göre sevginin hükmü değişir. Sevilen nesnenin güzelliği kadar kalpte aşk yeşerir. Sevilene sevginin ziyâdeleşmesi ise sevgilinin zikri iledir.

Sevgili (s.a.v.) şemstir ki âşıkları sehâb içinden O'nun gül cemâlini görmek için birbiriyle yarışır. Ve yine sevgili bedirdir ki örtündüğü nikâb arasından onu sevenlere nazar eyler.

Seven, sevdiğine sâdık olur. Sevgili de sevenin sadâkati ölçüsünce ona kıymet verir. Ebû Bekir dedi ki:

Ol Muhammed'[e] gerek aşhâb olam

Şâdıķam şıdķı bütün aķbâb olam²

¹ Bkz. *Metin* bölümü 43. beyit.

² Bkz. *Metin* bölümü 1283. beyit.

Yine bir başka sadâkat timsâli âşık, mağarada şöyle dememiş miydi sevdiğine:

Ol yılan eyde iy Hâk peygamberi

Enbiyânuñ evliyânuñ serveri

Seni ben geldüm ziyâret itmege

Cân-ı şevküñden beşâret itmege³

Öyle ki bizim de O sevgilinin güzelliğine hayranlıkla:

Çeşmümüz dîdârına ° âşık-durur

Sem° imüz güftârına vâmık-durur⁴

Biz de bu çalışmamızla O'nun aşkına elimizden geldiği kadarıyla bir şeyler yapmaya çalıştık. Umduk ki O sevgiliyi zikretmek ile kalbimizde sevgisi ziyâdeleşsin, ziyâdeleşsin... Umduk ki O sevgili, mûcizâtı hakkı için, şefaata eyleye cümlemize yarınki gün.

Çalışmamızda hata olmaması için hem tarafımızca hem de başka gözler yardımıyla birçok kez metin ve inceleme kısmının üzerinden geçildi. Fakat öyle ki Cenâb-ı Hak kendi kitabı hariç hiçbir kitabın hatasız olmasını murad etmemiştir. Bunun için her ne kadar çalışmamız birçok kişi tarafından gözden geçirilmiş olsa da hatalarımızın olması muhtemeldir. Bu noktada yapıcı eleştirilere sonuna kadar açıldık. Yeter ki hata payı en aza insin ve ortaya Sevgili (s.a.v.)'e lâyık olmasa da olma yolunda sürünen değil, tökezleyen bir çalışma çıksın. Ve şükür ki Allah Te'âlâ'ya bizim çalışmamızı O mübarek sevgilinin ismiyle şerefliendirdi.

Öncelikle benim bu alanda yetişmemde en büyük payı olan, değerli düşünceleriyle hem bu alandaki hem de hayattaki yolumda rehberliğini gördüğüm, pek sevgili ve pek saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurgül SUCU'ya bu çalışmadaki desteklerinden en kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Bu alanda bilgisini benden esirgemeyen gerek lisans derslerinde gerekse yüksek lisans derslerinde bilgi ve tecrübelerini bizlerle paylaşan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ahmet SEVGİ'ye, Doç. Dr. Semra TUNÇ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇÖM'e teşekkürü bir vefâ borcu addediyorum.

Ve yine bana edebiyatın yolunu açan hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim ilk edebiyat hocam Hilâl DURDU'ya ve eşi Akif DURDU'ya bana olan destekleri için teşekkür ediyorum.

³ Bkz. *Metin* bölümü 1300. ve 1301. beyitler.

⁴ Bkz. *Metin* bölümü 648. beyit.

Bu alandaki değerli tecrübelerini benimle paylaşarak çalışmama yön veren Prof. Dr. Orhan YAVUZ'a, çalışmamı inceleyen kusur ve noksanlarımı görmemi sağlayan gerek lisans öğrenimim boyunca gerekse de yüksek lisansta arkadaştan öte dostluğunu gördüğüm Memduh AĞZITEMİZ'e ve burada adını zikredemediğim bana yardımcı olan diğer dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde eserlerinden yararlandığım ve isimlerini *Kaynakça* kısmında zikrettiğim değerli bilim insanları ve kişilerden hayatta olanlara teşekkür ediyor, dâr-ı bekâya irtihal eylemiş olanları da rahmetle anıyorum.

Hocalarımla ve dostlarımla desteği ile tamamladığım bu çalışmam, bana ileride (nasip olursa) yapacağım çalışmalar için bir güç ve çalışma şevki sağlayacaktır.

Sözlerime yine çalıştığım eserde bulunan şu beyitlerle son vermek istiyorum.

Didi iy almışlara meded iden

ullarınıñ göñli dilegin viren⁵

Bizi andan sen ayırma bir nefes

Cānumuz her dem aña ider heves⁶

Mustafa FİDAN

KONYA, 2018

⁵ Bkz. *Metin* bölümü 1860. beyit.

⁶ Bkz. *Metin* bölümü 612. beyit.



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA FİDAN
	Numarası	164201011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL SUCU
Tezin Adı	KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ BY7890/4 NUMARALI MECMUANIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ VE İNCELEMESİ (75b-145b)	

ÖZET

Bu çalışma Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 7890/4 numaralı mesnevi mecmuası eserin 75b ve 145b varakları arasındaki bölümün transkripsiyonlu metni ve incelemesinden oluşmaktadır.

Bu varaklar arasında dokuz adet mesnevi bulunmaktadır. Bunlar; Destan-ı Yetim Resul, Anaya Asi Oğlan, Kesik Baş Destanı, ismini tespit edemediğimiz mevlidin faziletini anlatan iki adet mesnevi, Vefâtü'n-Nebî, yine ismini tespit edemediğimiz Mûsâ (a.s.)'ın kıssasının anlatıldığı bir mesnevi, Destan-ı İsmail ve ismi çalıştığımız eserde bulunmayan fakat araştırmalarımız neticesinde isminin Kız ve Cehud Hikâyesi olduğunu öğrendiğimiz bir mesnevidir. Bu mesneviler genellikle dini-didaktik mahiyetli mucizat-ı nebî türünde eserlerdir.

Tezimiz giriş ve inceleme kısmı içerisindeki bölüm başlıklarıyla beraber beş ana kısımdan oluşmaktadır. Giriş bölümünde mecmuanın tanıtımı yapılmıştır. Birinci bölümde mesnevilerin ait oldukları dönemin tarihi incelenmiş, bu dönem içerisindeki edebiyatın önemine değinilmiş ve dönemin sosyal şartları göz önünde bulundurularak mesneviler tasnif edilmiştir. Yine tezimizde çalıştığımız mesnevilerin bu tasnifteki yerlerine bu bölümde işaret edilmiştir. Ayrıca çalıştığımız eser bir mecmua niteliği taşıdığı için mecmualar içerisindeki yerine de değinilmiştir. Tezimizin ikinci bölümünde mesnevilerin müelliflerine dair ulaşabildiğimiz kadarıyla bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde eserin tanıtımı yapılmış, muhteva ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise çalıştığımız eserin transkripsiyonlu metni, sonuç ve kaynakça bölümleri, özel isimler dizini ve tıpkıbasım örnekleri verilmiştir.



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA FİDAN
	Numarası	164201011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi NURGÜL SUCU
Tezin İngilizce Adı	THE MECMUA AT THE NUMBER OF BY7890/4 IN KONYA DISTRICT MANUSCRIPTS LIBRARY WITH TRANSCRIPTION AND ANALYSIS (75b-145b)	

SUMMARY

This study is consists of the transcriptional text and examination of the section between the foils 75b and 145b of the mathnawi journal work numbered 789/4 in the Konya Regional Writing Works Library.

There are nine mathnawi among these foils. These; The Epic of Orphan Prophet, The Rebellious Boy Against Mother, The Epic of Head Cut, two mathnawis describing the merit of mawlid that we can not determine the name, Death of Nebi, a mathnawi which is explained Musa's parable, The Epic of Ismail, and a mathnawi that the name is not found in the work we are studying but we learned that its name is The Girl and The Story of Jehud at the result of our research. These mathnawis are generally works of religious-didactic nature in the form of the miracles of Nabi.

Our thesis is consists of five parts together with the chapter headings in the introduction and review section. The journal was introduced in the entrance section. The history of the period when the mathnawis belonged was examined in the first part of the thesis, the importance of the literature in this period was mentioned and the mathnawis were classified according to the social conditions of the period. In addition, the places of the mathnawis we worked in our thesis in this classification had also pointed. Also, since the work we are working on carries the quality of a journal, it is also mentioned in its place in journals. In the second part of our thesis, as much information as possible about the authors of the mathnawis have been given. In the third part, the work was introduced and its content and shape features were emphasized. In the fourth part, the transcriptive text of the work we are working on, results, bibliography sections, the concordance of special names and the printing examples are given.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ، ا	a, ā	س	s
أ، ا	a, e	ش	ş
او، اُ	o, ö, u, ü	ص	ş
ای، ی، اِ	ı, i	ض	z, d
ء	°	ط	t
ب	b, p	ظ	z
پ	p	ع	°
ت	t	غ	g
ث	s	ف	f
ج	c, ç	ق	k
چ	ç	ك	k, g, ñ
ح	h	ل	l
خ	h	م	m
د	d	ن	n
ذ	z	و	v
ر	r	ه، ه	h, a, e
ز	z	لا	lā
ژ	j	ی	y

KISALTMALAR

AÜ.	Atatürk Üniversitesi	m.	Madde
a.s.	Aleyhi's-Selâm	M.	Milâdî
bey.	Beyit	Nu.	Numara, numarası
bk.	Bakınız	r.a.	Radıyallahü Anh
C	Cilt	s.	Sayfa
C.C.	Celle Celâlühû	s.a.v.	Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
DT.	Doktora Tezi	SN.	Sıra Numarası
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
EAT	Eski Anadolu Türkçesi	sy.	Sayı
H	Hicrî	TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
Hz.	Hazret-i	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
KBYE	Konya Bölge Yazma Eserler	Ü	Üniversitesi
Ktp.	Kütüphanesi	Yay.	Yayınevi, yayınları
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi	YLT	Yüksek Lisans Tezi
KYE.	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 7890 numaralı mecmua	yy.	Yüzyıl

TABLolar VE GRAFİKLER

TABLO 1: HALK ARASINDA TEŞEKKÜL EDEN MESNEVİLER	20
TABLO 2: TASAVVUFÎ ÇEVRE ETRAFINDA TEŞEKKÜL EDEN MESNEVİLER	20
TABLO 3: SARAY VE ÇEVRESİNDE TEŞEKKÜL EDEN MESNEVİLER.....	21
TABLO 4: İLMÎ MESNEVİLER	21
TABLO 5: DESTÂN-I YETİM RESÛL TERTİP ÖZELLİKLERİ.....	44
TABLO 6: ANAYA ÂSÎ OĞLAN MESNEVİSİ TERTİP ÖZELLİKLERİ	45
TABLO 7: İBRAHİM DESTÂNI TERTİP ÖZELLİKLERİ.....	46
TABLO 8: KESİKBAŞ DESTÂNI TERTİP ÖZELLİKLERİ	47
TABLO 9: MEVLİDÜ'N-NEBÎ 1 TERTİP ÖZELLİKLERİ	49
TABLO 10: MEVLİDÜ'N-NEBÎ 2 TERTİP ÖZELLİKLERİ	50
TABLO 11: VEFÂTÜ'N-NEBÎ TERTİP ÖZELLİKLERİ.....	51
TABLO 12: HZ. MÛSÂ HİKÂYESİ'NİN TERTİP ÖZELLİKLERİ	53
TABLO 13: DÂSTÂN-I İSMÂİL'İN TERTİP ÖZELLİKLERİ	55
TABLO 14: KIZ VE CEHÛD HİKÂYESİ TERTİP ÖZELLİKLERİ	56
TABLO 15: ESER İÇERİSİNDE KULLANILAN VEZİNLER	91
TABLO 16: MESNEVİLERİN KAFİYE DÜZENİ.....	94
TABLO 17: ŞEKİL BİLGİSİ (-MEN EKİNİN KULLANIMI.).....	119
TABLO 18: ŞEKİL BİLGİSİ (-ISAR, -İSER EKİNİN KULLANIMI.).....	119
TABLO 19: ŞEKİL BİLGİSİ (1. TEKLİK VE ÇOKLUK ŞAHİS İYELİK EKLERİNİN KULLANIMI.).....	119
TABLO 20: ŞEKİL BİLGİSİ (-UBAN, -ÜBEN EKİNİN KULLANIMI.)	119
TABLO 21: ŞEKİL BİLGİSİ (-VAN, -VEN EKİNİN KULLANIMI.).....	119
TABLO 22: ŞEKİL BİLGİSİ (FARŞÇA ATIF VAVİNİN GÖSTERİLMESİ.)	120
TABLO 23: ŞEKİL BİLGİSİ (AKKUZATİF EKİNİN YAZIMI.)	120
TABLO 24: ŞEKİL BİLGİSİ (FARŞÇA ATIF VAVİNİN KULLANIMI.)	120
TABLO 25: ŞEKİL BİLGİSİ (FARŞÇA TAMLAMALARIN GÖSTERİLMESİ.)	121
TABLO 26: ŞEKİL BİLGİSİ (ARAPÇA KELİMEDEKİ ÜNLÜNÜN GÖSTERİLMEMESİ.)	121
TABLO 27: ŞEKİL BİLGİSİ (OL ZAMİRİNİN YAZIMI.)	121
TABLO 28: ŞEKİL BİLGİSİ (AYNI KELİMELERİN FARKLI İMLÂLARI.).....	122
TABLO 29: ŞEKİL BİLGİSİ (TÜRKÇE KELİMELERDE ŞEDDE KULLANIMI.)	122
TABLO 30: ŞEKİL BİLGİSİ (HARFLERİN BİRBİRLERİNİN YERİNE KULLANILMASI.)	123
TABLO 31: ŞEKİL BİLGİSİ (ARAPÇA-FARŞÇA KELİMELERDE UZUN ÜNLÜLERİN KISA YAZIMI.)	124
TABLO 32: ŞEKİL BİLGİSİ (ARAPÇA-FARŞÇA KELİMELERDE KISA ÜNLÜLERİN MEDLİ YAZILMASI.).....	124
TABLO 33: ŞEKİL BİLGİSİ (TESPİT ETTİĞİMİZ DİĞER ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELERİN İMLASI.).....	125
TABLO 34: ŞEKİL BİLGİSİ (TESPİT ETTİĞİMİZ DİĞER TÜRKÇE KELİMELERİN İMLASI.).....	125
TABLO 35: ŞEKİL BİLGİSİ (EKLERİN İMLASI.).....	126
TABLO 36: ARKAİK KELİMELER	131
GRAFİK 1: MESNEVİLERDEKİ KAFİYELERİN DİLLERE GÖRE DAĞILIMI	95
GRAFİK 2: KAFİYELERİN MESNEVİLERE GÖRE DAĞILIMI.....	96

ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE METNİN KURULUŞUNA DAİR AÇIKLAMALAR

Bu çalışma, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki 7890/4 numaralı mesnevi mecmuasını bir inceleme bölümüyle beraber bilim dünyasına tanıtmayı ve kültür, edebiyat ve sanat dünyasına kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu mütavazı çalışmayla kültür ve medeniyetimizin menba'ı olan geçmişle irtibatımızı en kuvvetli şekilde sağlayabildiğimiz yazma eserler mirasımıza da dikkat çekmek amaçlanmıştır.⁷ Zira medeniyetimizde yazma eserlerimizin yeri tartışılmayacak kadar önemli olduğu halde⁸ bugün bu ehemmiyetin, akademik camianın dışında, gösterildiğini söylemek mümkün değildir.⁹

⁷ Batılı ülkeler, eski çağlardan kalma olmasalar bile, sırf tarihî bir hatıra olduğu için eserlerin muhafazasına çalışmaktadırlar. Bu ülkeler sadece tarihî değeri haiz maddî nesnelere değil, kitapları ve vesikaları da saklarlar. Buralarda kütüphaneler ibâdethaneler kadar kutsaldır ve her ülkeden yüzbinlerce hatta milyonlarca kitap toplanmış, tasnif edilmiş, fişe geçirilmiştir. Hangi kitabı isterseniz, onları bu fişte kolayca bulabilirsiniz. Bu insanların tarihe, geçmiş devirlere ve eski medeniyetlere karşı duymuş oldukları bu derin ilginin sebebi acaba nedir ve bu ilgi ile onların hayata bakış tarzları, hâlihazır yaşayışları arasında bir bağlantı var mıdır? Biraz yakından incelenirse, görülür ki, bu insanlar geçmişe ait binaları ve eserleri sırf değerli saydıkları için saklamaz. O, bu binalarda bir şeyler arar. Tıpkı tabiatta bir şeyler aradığı gibi. Bu insanların, tarihî bina, eşya, kitap ve vesikalarda aradığı; insan hayatının ve kâinatın sırrıdır. Bu insanlar, medeniyetlerinin ve insanlığın bu hazinesini; binlerce, on binlerce yıl boyunca, acı çekerek, emek harcıyarak, severek, düşünerek, deneyerek geliştirdiğini bilir. Tarihi binalar, kitaplar ve vesikalar, bizden önceki insanların nasıl yaşadıklarını, neler için emek harcadıklarını, neleri denediklerini ve neleri bulduklarını gösterirler. Bu insanlar, onların her birini derin derin incelerler çünkü onlar ölü, cansız, mânâsız nesnelere değil, insanoğlunun bir parçasıdır. Böyle bir bakış tarzına sahip olmayan insanlar için eski binalar ve eserler, modası geçmiş, hiçbir değer taşımayan köhne şeylerden ibarettir. Bundan dolayı onları yakmakta, para veren olursa, en ucuz fiyata satmakta bir mahzur yoktur. Tarihe, tarihî vesikalara böyle ölü bir gözle bakan insanlar, kültür varlıkları olan ve milyonlar değecek abide ve vesikaları yok pahasına satmışlar, hatta hiçbir para dahi almaksızın hediye etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki ülkemizden yurt dışına binlerce değerli eşya ve kitap kaçırılmıştır. Dünya müzeleri ve kitaplıkları ülkemizden kaçırılan eserlerle doludur. Tarihi bina, eşya ve vesika ancak tarihin insan hayatı bakımından taşıdığı mânâ ve ehemmiyeti bilenler için bir değer taşır. Mehmet Kaplan, *“Kültür Eserlerini Koruma ve Devam Ettirme”* Türk Kültür ve Medeniyeti (Makaleler), Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları, Ankara 1976, c.1, s.72-74.

⁸ Dünyanın en zengin tarihi kütüphaneleri bizde ama onların içine girecek, o sahada at oynatacak, o unutulmuşlar dünyasının kapısını açıp hazineleri gün yüzüne çıkaracak, kısaca dedesiyle torununu tanıştıracak elemanlara, kariyer sahiplerine, ilim âşıklarına, ecdat hayranlarına, tarih kahramanlarına ihtiyaç var. O kitapların bize neler pahasına intikal ettiğini, İstanbul Millet Kütüphanesi'nin kurucusu Ali Emîrî Efendi'nin ruhunu şad ederek bir misal verelim. Ali Emîrî Efendi Diyarbakırlıdır. Kitap ve okuma aşığı birisidir. Tabir caizse kitapkoliktir. Buhari Hazretleri veya Evliya Çelebi gibi kitap toplamak ve okumak için Osmanlı diyarında birçok yer gezmiş hatta Yemen'deki kitapları toplayabilmek için memuriyet tayinini Yemen'e çıkartacak kadar kitap hastasıdır. Ali Emîrî Efendi bir ömür topladığı 100 bin civarında paha biçilmez eseri milletine hediye etmek, kitapseverlerin hizmetine sunmak ister ve bir münasip yer arar. Feyzullah Paşa Medresesi beğenilir ama o günlerde oranın da içine ameleler girmiş, her tarafı yıkmaktadır. Çünkü burası yıkılacak, yerine de Mızıkay-ı Humâyün için merasim meydanı yapılacaktır. Buranın kütüphane olması yapılış gayesine de uygun olacağı yolunda yapılan müracaatlar kabul edilmez. Fakat Fransız elçisi, hanımı ile bir geziden dönerken buranın yıkıldığını görür ve böyle nadide ve tarihi estetiği olan bir eserin yıkılmaması için padişaha müracaat ederler. Özellikle elçinin hanımı Madam Bompert'ın ısrarları neticesinde, yıkımdan kurtulan bu bina Ali Emîrî Efendi'ye verilir ve burada bugün de mevcut olan, Millet Kütüphanesi açılır. İstanbul işgal edilince Fransız komutan Molier, bu emsalsiz eserlerin bulunduğu kütüphaneyi satın alıp, memleketine taşımak ister. Ali Emîrî Efendi'ye 'sana 30 bin altın (o dönemde çok büyük bir servet) Fransa da bir köşk, ömür boyu maaş, emrine aşçı ve hizmetçiler verelim' gibi çok cazip tekliflerde bulunur ama Ali Emîrî Efendi 'ben bu kitapları devletimin verdiği maaşla, milletimden topladım. Bu kitaplar benim değil milletimindir. Satılık değildir' der ve bütün ısrarlara rağmen satmaz. Abdullah Uçar, *Dinimiz-Tarihimiz Makaleler*, Konya 2011, Adım Matbaası. s.340-341.

⁹ Nobel Ödüllü Fransız fizikçi Pier Curie Gırnata'da yakılan kitapların günümüze kadar devam eden etkisi hakkında şöyle der: “Kral Şarلمان İspanya'yı Müslümanlardan aldığımda, Gırnata Sarayının meydanında, bir

Çalışmanın kapsamı, bu eserin okunup transkribe edilmesi ve ardından mecmua ve mesnevi inceleme yöntemlerine göre tetkik edilmesidir. Çalışmamızın giriş bölümünde, telif edilmiş olabileceğini düşündüğümüz yüzyıllar kısaca ele alınarak nasıl bir coğrafyada ve hangi şartlar altında eserin yazıldığı ortaya konulmaya çalışılmış, yüzyıl itibariyle edebiyat ve mesnevi nazım şekli ele alınmış ve bu dönemde yazılmış mesneviler, döneminin sosyal şartlarına göre tasnif edilmiştir. Çünkü düşüncemize göre, bir eser meydana getirilirken o dönemde yaşanan hadiselerden etkilenilerek oluşturulması muhtemeldir. Biz de inceleme konumuz olan eseri ele alırken ilk önce dönemin şartlarını gözönüne alarak bu eserin hangi şartlar altında oluşturulduğunu tetkik etmeye çalıştık.

Bu yüzyılda kaleme alınan mesnevileri tasnif ederken yöntem olarak, eserin içeriğini ve dil yapısını göz önünde bulundurduk. Eserlerde masal unsurları ağırlıklı, dil sade ve anlaşılır, halka bir şeyler öğretme veya öğütleme amacı güdülmüş ise bu mesnevileri halk arasında teşekkül etmiş mesneviler olarak tasnif etmeyi uygun gördük. Tasavvufi bir gaye ile ortaya konulmuş veya mutasavvıf bir şahsiyetin menkıbelerini içeren eserleri, tasavvufi çevre arasında teşekkül etmiş mesneviler arasında zikrettik. Saray ve çevresinde teşekkül etmiş mesnevilerde ise eserin öncelikle bir padişaha sunulup sunulmadığına baktık. Eğer sunulmamış ise bu sefer dil, üslup ve tertip özelliklerini göz önünde bulundurarak halk arasında veya saray ve çevresinde teşekkül etmiş mesnevilerden hangisine dâhil olduğuna karar vermeye çalıştık. Yine bu üç grubun üçüne de dâhil edemediğimiz daha çok ilmî yönüyle ön plana çıkan eserleri, ilmî mesneviler başlığı altında tasnif etmeyi uygun bulduk.

Çalıştığımız mecmuada bazı mesnevilerin telif tarihi tam olarak belirlenememiştir. Fakat bir takım husûsiyetleri itibariyle XIV. yy.'ın sonları ya da XV. yy.'ın başlarında telif edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Söz konusu mesneviler, gelenek itibariyle de yaklaşık olarak XIV. yy.'ın sonlarını çağrıştırmaktadır. Bu durumu göz önünde bulundurarak XIV. yy. mesnevilerini burada ele alırken bizim çalıştığımız mesnevilirin bu gelenek içerisinde nereye dâhil olduğunu göstermeye çalıştık.

Veznin aksadığı veya anlam bütünlüğünün bozulduğu yerlerde metin tamiri yoluna gittik ve beytin orijinal halini dipnotta verdik. Dil ve imlâ açısından yanlış veya eksik yazılmış olduğunu düşündüğümüz bazı kelimeleri vezin, anlam ve üslûbu dikkate alarak onarmaya

milyon el yazması eseri şenlikler yaparak yaktırdı. Bunlardan bize sadece 30 eser intikal etti. Biz bu otuz eserle atomu parçaladık ve aya çıktık. Eğer o yakılan kitapların yarısı kalsaydı, bugün galaksiler arasında seyahat eder olacaktık.” Türk Edebiyat Vakfı Kurucusu: Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy.252, Ekim 1994, s.13.

çalıştık ve bu kelimeleri köşeli parantez “[]” içerisinde gösterdik. Eseri transkribe ederken Arapça ve Farsça kelimelerin gösterilmesinde İsmail Ünver’in tavsiyelerine¹⁰ uymaya çalıştık.

Metni kurarken dikkatimizi çeken unsurlardan bir tanesi de mesnevilerin Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olmasına rağmen, ekserî sûrette eklerin ünlü uyumuna tabi olmaya başlamış olmasıdır.¹¹ Bu da bize göstermektedir ki mecmua içerisindeki mesneviler her ne kadar Eski Anadolu Türkçesi zamanında telif edilmiş olsa da Türkçe’nin ünlü uyumlarına tabi olmaya başladığı dönemden sonra istinsah edilmiş olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir. Yine bununla alâkalı olarak çalıştığımız mecmua içerisinde bulunan Eski Anadolu Türkçesi’ne ait, ses ve biçim özelliklerinin gösterilmesi hem mecmuanın kaçınıcı yüzyılda tertip edildiğinin hem de telif tarihinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı bu konu üzerinde ehemmiyetle durmaya karar verdik.

Bazı beyitlerin kafiye düzeni mesnevi nazım şekline aykırıdır. Bu durumda ilk önce eksik mısra olup olmadığına baktık ve gereken yerde müdahalelerimizi yaptık. Fakat bazı beyitlerde mısraların yerini kaydırsak da uygun kafiyeli bir mısra olmadığını fark ettik. Ayrıca mesnevi kafiye düzenine aykırı olan bu beyitlerin kendi içinde bir konu bütünlüğünün olduğunu gördük. Bu durumda, dipnotta, beytin sadece mesnevi kafiye düzenine aykırı olduğunu belirtmekle yetinmenin yararlı olacağı kanaatine vardık.

Metni kurarken dikkat ettiğimiz bir diğer husus ise Türkçe’de çok sık kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler, metinde vezne aykırı bir durumdalarsa uzun ünlüleri kısa şekilde yazdık. Fakat vezne aykırı düşüp de Türkçemizde pek sık rastlamadığımız kelimeler var ise beyitleri farklı yollar ile vezne uydurmaya çalıştık. Vezne uydurma imkânı hiç olmayan beyitlerde ise vezin ikinci plana alınarak kelime aslî şekliyle yazılmıştır.

Yazım ve imlâ husûsiyetleri dışında, dipnotta da beyitlerde geçen kelimelerin mecmuadaki imlâlarına dair bilgi vermeye çalıştık.

¹⁰ İsmail Ünver, “*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*”, Ankara Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi, C. 11, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Dil ve Üslup* ve *Metin* bölümündeki dipnotlar.



GİRİŞ

MECMUANIN TANITILMASI

Üzerinde çalıştığımız eser mecmua niteliği taşıdığı için ilk önce mecmua konusuna temas etmeyi ardından eser içerisindeki mesnevilerin konularına ve bölümlerine değinmeyi uygun görüyoruz.

Eski Türk edebiyatı'nda mecmualar diğer eserlere nazaran gölgede kalmış gibi görünse de tanımadığımız birçok şairin şiirlerini mecmualar yoluyla görebilmekteyiz. Bu yönüyle mecmualar divanlar ve tezkireler gibi Eski Türk edebiyatına kaynaklık etmektedirler.

Mecmualar çeşitli ölçütlere göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Agâh Sırrı Levent mecmuaları şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Nazire mecmuaları,
- Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları,
- Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar.¹²

Bu sınıflamaya göre mecmualar beş gruba ayrılmıştır. Günay Kut'un sınıflaması ise bu sınıflamadan biraz farklılık arz etmektedir:

- Nazire mecmuaları,
- Seçme şiir mecmuaları,
- Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan mecmualar,
- Karışık yani manzum ve mensur veya farklı dillerle yazılmış parçalardan oluşan mecmualar,
- Derleyeni belli mecmualar.¹³

Fatih Köksal ise mecmuaların önemine ve edebiyatımızdaki yerine on bir madde halinde işaret etmiştir:

1. Kaynaklarda adı geçmeyen, unutulmuş şairlerin şiirlerine mecmualarda rastlamak mümkündür.

¹² Agâh Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi*, III., Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1973.

¹³ Günay Kut, "*Mecmû'a*", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler), C.6. Dergâh Yay. İstanbul, 1986, s.170-172.

2. Bilinen şairlerin bilinmeyen/divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamak mümkündür.
3. Şairlerin divanlarındaki şiirlerinin farklı şekillerine (fazla veya eksik beyitler, nüsha farkları vs.) tesadüf edebiliriz.
4. Mecmualar arasında bilinmeyen, varlığı bilindiği hâlde nüshası tespit edilemeyen eserlerle de karşılaşılır.
5. Bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, bilinen nazım şekillerinin örneği görülmeyen kafiye tipleri, farklı bend yapıları; yeni türler, edebiyatımızda kullanımına rastlamadığımız aruz kalıplar vb. örneklerle de mecmualarda karşılaşabiliriz.
6. Mecmualarda, zaman zaman şairlerin hayatıyla ilgili önemli bilgileri de yakalama imkânı vardır.
7. Bazı şiir mecmualarında, başka şairlerin de şiirleri bulunmakla beraber, özellikle bir şairin şiirlerinin yoğun olduğu görülür. Derleyeninin şair olduğu bir şiir mecmuası edebiyat tarihi araştırmalarına katkısı bakımından kuşkusuz daha kıymetli sayılır.
8. Mecmualar, -bir kısmı kendisi de şair olan- şiir sever kişiler tarafından tertip edilen eserlerdir. Bu itibarla derleyeni belli kişiler tarafından toplanan mecmualarda o şahsın/şairin zevklerini fark ederken, dönemin genel beğenisiyle ilgili önemli ipuçları da yakalamak mümkündür.
9. Şiir mecmualarında genel olarak dönemin zevklerini, edebî tercihlerini vs. anlamak kabil olduğu gibi ferdî temayüllerin de izini sürmek mümkündür.
10. Mecmualar dışındaki eserlerin fevayid ve cikaye yapraklarında da zaman zaman rastlamak mümkünse de özellikle mecmualarda çok sık rastladığımız edebiyat dışı kimi konular da ayrıca ele alınması gereken önemli noktalaradır.
11. Bütün bunlarla beraber, özelde şiir mecmualarının, genelde de bütün mecmuaların yukarıda sayılan fayda ve önemleri tek tek ve birbirinden bağımsız olarak incelendiğinde çok fazla bir anlam ifade etmezler. Ama aynı dönemde derlenmiş yüzlerce mecmuanın taranmasından ortaya çıkacak manzara devrin müşterek anlayış ve zevkini ortaya dökecektir.¹⁴

¹⁴ Fatih Köksal, “*Şiir Mecmualarının önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (Mestap)*” ESKİ TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARI VII Mecmûa: Osmanlı edebiyatının kırkambarı, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2012, s.417-421.

Bizim üzerinde çalışmış olduğumuz mecmua Agâh Sırrı Levent'in tasnifine göre aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar sınıfına dâhildir. Çünkü çalıştığımız mecmua, dini-didaktik mesnevilerin bir araya toplanmasıyla meydana getirilmiştir.

Yine bu mecmua içerisindeki gerek dörtlükler ve beyitlerin gelişigüzel yazılmış olunması gerekse de içerisinde bulunan mesnevilerin tertip hususiyetleri gözetilmeden bir araya getirilmiş olunması ve aynı mesnevinin mecmua içerisinde birden fazla geçmesi dolayısıyla Günay Kut'un tasnifine göre karışık derlenen mecmualar sınıfına dâhil edilebilir.

Mecmuanın kim tarafından hangi tarihte derlendiğine dair bir bilgi eserin içerisinde bulunmamaktadır. Fakat her ne kadar EAT dönemine ait mesneviler bulunsada içerisinde Aziz Mahmut Hüdâyi'ye ait bir şiirin bulunması ve dil ve üslup özelliklerinde belirttiğimiz üzere düzlük ve yuvarlaklık uyumuna tabi olmaya başlamış eklerin görülmesi bu eserin on sekizinci yüzyıl dolaylarında tertip edildiğini çağrıştırmaktadır.

Mecmua varak usulüne göre yeni yazıyla sonradan numaralandırılmıştır. Tertip edildiği dönemde ya da Latin harflerinin kabulünden önce herhangi bir numaralandırma yapılmamıştır.

Mecmua, 1-37 varaklar arasında nesih, 38-96 arası talik, 96.varaktan itibaren nestalik olmak üzere üç farklı yazı tipiyle kaleme alınmıştır. Buna göre mecmuanın tek bir elden mi yoksa birkaç ayrı kişi tarafından mı tertip edildiği bilinmemektedir. Varaklar beyit usulüne göre iki sütun halinde yazılmıştır. Fakat bazı şiirler beyit şeklinde yazılmasına rağmen dörtlükler halinde kafiyelenmiştir. Bu dörtlükler halindeki bazı yerlerde bir düzensizlik olduğu anlaşılmaktadır. Yine varakların bazıları on beş beyit şeklinde bazıları ise on üç beyit şeklinde yazılmıştır. Bu hususta da mecmua içerisinde bir karmaşıklık söz konusudur.

Mecmuada üç ayrı yazı hattı kullanılmıştır. Bu yazıların tek bir elden mi yoksa birkaç kişi tarafından mı tertip edildiği bilinmemektedir. Varaklar beyit usulüne göre iki sütun halinde yazılmıştır. Fakat dörtlükler halindeki bazı yerlerde bir düzensizlik olduğu anlaşılmaktadır. Yine varakların bazıları on beş beyit şeklinde bazıları ise on üç veya on iki beyit şeklinde yazılmıştır. Bu hususta da bir karmaşıklık söz konusudur.

Bazı beyitlerde (kafiyeden yola çıkarak vardığımız sonuca göre) kaymalar söz konusudur. Bu durumda mecmuanın yan tarafına veya üst kısmına bir mısra not düşülmüştür.

Mecmuada kırmızı ve siyah olmak üzere iki türlü mürekkep kullanılmıştır. Genellikle başlıklar ve sayfa kenarındaki süslemelerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Fakat bazı başlıklar kırmızı mürekkep yerine siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Mecmunun 1b-75a arasında yer alan bölümlerden sekizinde toplam on mahlas vardır. Bu mahlaslardan üçü “*Nihâni*” ile “*Yûnus*”, ikisi “*Şadre’ d-dîn*”, ve birer tanesi de “*Kirdecî ‘Alî*” ve “*Murâd*” adınadır. Ayrıca “*Destan-ı Vefat-ı İbrahim*” adlı mesnevîde mahlas bulunmamakla birlikte çeşitli kaynaklarda bunun Kırşehirli ya da Kayserili İsa tarafından, 14.yy’da yazıldığı belirtilmektedir¹⁵. Mecmuanın başında yer alan üç Hz. İbrahim kıssası ise, Abdülvasî Çelebi’nin “*Halil-name*” adlı eseri ile büyük benzerlikler göstermektedir. Çalışmamızın son bölümü olan “*Hazâ Şükr-i Nâm Bismillâhi’ r-raḥmani’ r-raḥîm ve bihi Nesta’îr*” adlı bölümdeki ilk 75 beyit ise Zaîfî’nin “*Pend-name*” adlı eserinin bir bölümüdür. Mecmuanın 75b-145b varakları arasında ise toplam yirmi bölüm bulunmaktadır. Bu yirmi bölümden dokuz tanesi müstakil mesnevî geriye kalanları ise bu mesnevîler içerisinde bulunan bölümler ya da dörtlükler halinde kurulmuş şiirlerden oluşmaktadır. Bu bölümdeki mesnevîlerde *Yûnus*, *Aksaraylı İsâ* ve *Mahmûd* olmak üzere üç adet mahlas tespit edilmiştir. Mahlas bulunmayan bölümlerde ise araştırmalarımız neticesinde *Ârif*, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, *Yûsuf-ı Meddah* ve yine *Kirdecî Ali* ve *Zaîfî*’ye ait şiirler ve mesnevîlerin olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamıza konu olan 1b-75a varakları arasındaki beyitlerin sayısı 2193’tür. Mecmuanın geri kalan kısmı olan 75b-145b varakları arasındaki beyit ve dörtlüklerin sayısı ise 1909’dur. Eserin tamamı ise 4102 beyittir.

1b, 6b ve 9a varaklarında üç mühür bulunmaktadır. Bunlardan 1b sayfasındaki mühürde “*El-imam saad şeyh el-hace Abdullah*” yazılıdır. 6b ve 9a’daki mühür aynı olup üzerinde “*Tevekkeli el-Halîkî Abdehu İbrahim*” yazılıdır.

Mecmua, dili oldukça sade ve halk arasında rağbet gören hikâyelerden oluşmaktadır. Tertip sebebi düşünüldüğünde müstensihcin çeşitli dini-didaktik mahiyetteki mesnevîleri bir araya getirerek halkı bilgilendirmeyi amaçladığı görülmektedir.

¹⁵ Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay. İstanbul, 2009, s.173.

1. BÖLÜM

A. XIV. VE XV. YÜZYILDA ANADOLU

Bir mesnevi mecmuası niteliği taşıyan yazmanın incelemesine geçmeden önce bu eserin nasıl bir coğrafyada, hangi şartlar altında telif edildiği hususuna kısaca değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Anadolu, coğrafi konumu itibariyle ticaret yolları üzerinde bulunan yolcuların her türlü ihtiyaçlarına cevap veren büyük han ve kervansarayların üzerinde bulunduğu bir merkezdir. Bu merkez; çok kısa zamanda medreseleri, kütüphaneleri, sanat ve ilim muhitleri dolayısıyla da dikkatleri üzerine çeken bir ilim merkezi haline gelmiştir. Bilhassa, Moğol istilasını dolayısıyla birçok âlim, şair ve mutasavvıf Anadoluya gelmiş ve burayı fikrî bakımdan döneminin zirvesi konumuna yükseltmiştir.¹⁶

Diğer taraftan, XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'yla İlhanelilere yenilmesi neticesinde Anadolu'da yeni bir döneme adım atılmıştır. Bu dönemde, daha sonradan imparatorluk haline gelecek Osmanlı Beyliği de dâhil olmak üzere pek çok beylik teşekkül etmiştir. Siyasi açıdan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması¹⁷ pek çok problemi beraberinde getirirse de Anadolu'da; ilim, sanat, edebiyat gibi alanlar bu durumdan pek fazla etkilenmemiş; âlim, şair ve sanatçılar faaliyetlerine devam etmişlerdir. XIII. yy. sonlarına doğru Moğol baskısının azalmasıyla uç beylikleri olarak adlandırılan Türkmen beylikleri Selçuklu Devleti'nden kopmuşlardır. Bu dönemde Germiyanlılar, Candaroğulları, Menteşeoğulları, Saruhanlılar gibi pek çok beylik kurulmuştur. Tekrar Anadolu'da Türklerin birlik ve beraberliğini sağlayacak ve bir imparatorluk haline gelecek olan Selçukluların halefi Osmanlılar da bu dönemde kurulmuştur.

XIV. yüzyılın başlarında Moğolların etkisinin azalmasıyla kurulan beylikler, Anadolu'da yeni bir dönemin başladığının habercisi durumundadırlar. Her ne kadar bu beyliklerin aralarında toprak kavgaları ve çeşitli anlaşmazlıklar olsa da Moğolların yakıp yıktıkları Anadolu, bu dönemde yenilenmenin eşiğindedir. Osmanlı Beyliği izlemiş olduğu politika ile kısa sürede topraklarını genişletmiş ve XIV. yy. sonları ile XV. yy. başlarında pek çok beyliği kendi topraklarına katmaya muvaffak olmuştur. Ayrıca bu yolla ilim adamları ve

¹⁶ Şehabeddin Tekindağ, *Anadoluda Türk Tarihi ve Kültürü*, KTÜ İnşaat ve Mimarlık Fakültesi Yayınları, Trabzon 1967, s.21.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötügen Y., İstanbul, 1997, sy. 97.

sanatkârlar Osmanlı himayesine girmiş, toprak yönünden büyüyen beylik, aynı zamanda ilim yönünden de büyümenin ilk adımlarını bu şekilde atmıştır.

B. XIV. VE XV. YÜZYILDA EDEBİYAT

Beylikler dönemi Türk Dili için altın bir çağ olmuş, Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmî dil ve edebiyat dili olarak benimsediği Farsça ve ilim dili olarak kullandığı Arapça'nın etkisi azalmıştır.¹⁸ Bu dönemde Türkçe'ye, özellikle Karamanoğulları Beyliği tarafından ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Arap ve Fars edebiyatlarından pek çok eser tercüme yoluyla Türkçe'ye kazandırılmış ve bu yolla Türkçe edebî bir dil haline getirilmiştir. Tercümenin yanında telif edilen eserlerin sayısında da artış meydana gelmiş, böylelikle manzum ve mensur pek çok eser kaleme alınarak “dinî-tasavvufî, ahlâkî, tarihî ve hamâsî mahiyetli¹⁹” eserler önem kazanmıştır.

Bu yüzyılın son çeyreğine kadar gazel ve kaside tarzında eserler hemen hemen hiç yazılmamakla beraber bilhassa mesnevi tarzı önem kazanmıştır. Bunun başlıca sebebi, dönemin sanatçıların gazel ve kasideye teşvik edecek saray mensuplarının olmamasının²⁰ yanında mesnevinin asırlardır âşina olunan destan geleneğine benzeyen tahkiyeli bir yapı ihtiva etmesi XIV. yy. sanatçıların bu tarzda eserler vermeye sevk eden sebeplerden görülebilir.

Dönemi şartlarına göre değerlendirecek olursak, Moğolların, ardında bıraktığı maddî ve manevî kayıplar ve halkın ruhunda açtığı manevî yaraların sarılmasında bu dönem mutasavvıf şairlerinin bir hayli etkisi olmuştur.²¹ Bu şairler halka hem moral vermişler hem de Anadolu'da meydana gelecek olan edebiyat ve sanat anlayışının temelini atmışlardır.

Bu dönemde Osmanlı medreseleri ile başlayıp Yıldırım Bayezid devrinde oluşumunu tamamlayan saray hayatı, Osmanlı Devletini ve saray çevresini edebiyatın merkezi konumuna getirmiştir. Yine en fazla eserin Osmanlı sultanları sahasında telif edildiğini görmek mümkündür.²²

¹⁸ Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.149.

¹⁹ Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, age., s.155.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, age., s. 155-156.

²¹ Sedit Yüksel, *Mehmed Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1965, s.2.

²² Ahmet Atillâ Şentürk, Ahmet Kartal, age., s.156.

C. XIV. YÜZYILDA MESNEVİ

Bu dönemde edebiyat, Moğol istilas ve sonrasında kurulan beyliklerin etkisinde kalarak teşekkül etmiştir. Daha önce Anadolu Selçuklu Devleti zamanında var olan edebiyat, hem millî bir kimlik kazanmış hem de halkın anlayacağı seviyede mesnevi nazım şekliyle eserler verilmiştir.

Mesnevi sahasında çalışma yapan araştırmacılarımız, bu türü çeşitli ölçülere (konularının menşelerine, hikâyelerin konu²³ ve niteliklerine, yapısı ve kahramanlarına²⁴, okuyucuya bilgi vermesi, edebî zevkine hitap etmesi, şairin şahit olduğu olaylar dolayısıyla bilgi vermesi ya da okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap etmesi yönüyle²⁵, muhtevalarına²⁶, tür ve şekil yapılarına²⁷, telif veya tercüme oluşlarına²⁸) göre sınıflandırmışlardır. Emine Yeniterzi de mesnevilerin tasnifinde ortak bir fikir olmadığından dolayı bir görüş karmaşası oluştuğunu ve bu hususun tasnif sahipleri tarafından belirtildiğini ifade etmektedir.²⁹

XIV. yy. mesnevilerini, döneminin sosyal şartlarına göre ve bu türün edebiyatımızdaki gelişim safhasının daha iyi anlaşılması adına kendi içinde sınıflandırmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Amacımız bu konudaki karmaşıklığı arttırmak değil, dönemi kendi içinde sınıflandırarak mesnevilerin hangi topluluk kesiminde ne şekilde teşekkül ettiği konusunu incelemek adınadır.

Buna göre, destan döneminden mesnevi nazım şekline geçişin ilk kıpırtılarını gördüğümüz bu dönem mesnevilerinin teşekkül safhasını dört grupta incelemek mümkündür:

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Harun Tolasa, “15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri” Ege Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.1, İzmir 1982, s. 1-13.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Sırrı Levend, “*Divan Edebiyatında Hikâye*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Beleten 1967, Ankara 1989, s. 71-117.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Ünver, “Mesnevi”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 438-443.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Numan Külekçi, *XI-XX, Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, 1 ve 2. C., Erzurum 1999.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar)*, İstanbul 1999, s. 22-23.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme –Metin)*, Ankara 1995, s. 2.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, “*Anadolu Sahası Türk Edebiyatında Ahlakî Mesneviler*” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, S. 10, 2007.s.433-434.

1. HALK ARASINDA TEŞEKKÜL ETMİŞ MESNEVİLER

a. Dâsitân-ı Yigit³⁰

Eserin müellifi İbrahim, eserini 781/1379 tarihinde yazmıştır. Müellifin beyanına göre 420 beyit olan eserin vezni, fâilâtün fâilâtün fâilün'dür.

Eserde, zengin bir tüccarın fakir düşmesi sonucu karısı ve çocuğuyla gurbete çıktığından bahsedilmektedir. Açlıktan kurtulmak adına tüccarın çocuğu annesi ile babasını gittikleri yerin hükümdarına köle olarak tanıtır. Hükümdar gence hediyeler vererek gönderir. Tek başına yola çıkan genç, bir şehre gelir. Bu şehirde sultanın kızı kendisini almak isteyenlere sualler sorar ve bilemeyenlerin başını vurdurur. Delikanlı da sultanın kızının karşısına çıkar ve sorulara doğru yanıtlar verir. Neticede padişahın damadı olan genç, annesi ve babasını da yanına alır ve hikâye de böylelikle nihayete erer.

b. Varka ve Gülşâh³¹

Yûsuf Meddah'ın 770/1368 yılında telif ettiği 1559 beyitlik eseridir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde yazılan eser klasik bir aşk hikâyesi niteliği taşımaktadır. Eserde, Hz. Peygamber zamanında Beni Şeybe kabilesine mensup iki kardeşten birisinin Varka diğzerinin Gülşâh isminde çocuklarının olduğu anlatılır. Eser, birbirlerini seven iki gencin başlarından geçen hadiseler ve kavuşmak için atlattıkları badirelerden oluşmaktadır.

Altı "meclis"ten meydana gelen eserde Varka ve Gülşâh üzerinden nasihatvâri bir hava estirilmekte ve ara ara da tasavvufî motifler yer almaktadır. Her ne kadar tasavvufî motifler barındırsa da teşekkül ettiği çevre itibarıyla ve eserin esasında beşerî bir aşk hikâyesi olması dolayısıyla bu eserin halk hikâyesi geleneğine daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

c. Dâsitân-ı Kesikbaş³²

Kirdeci Ali'ye ait olan 150 beyitlik mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde yazılmıştır. Hikâye Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında geçer. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), dört yâr-ı güzîn ve diğzer sahabe otururken içeriye bir kesikbaş girer. Oğlu ve kendi gövdesini bir devin yediğinden, karısını ise kaçırdığından bahsederek yardım istemektedir. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.), kesikbaş ile yola koyulur. Bir kuyudan içeri girerler ve devi Zülfikâr ile yener, karısını kurtarırlar. Sonuç olarak kesikbaş, bir yiğit olur, oğlu da kalan kemiklerden yeniden dirilir.

³⁰ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 63-64.

³¹ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 60-62.

³² Mustafa Argunşah, *Kirdeci Ali Kesik Baş Destânı*, Ankara 2002.

Bu mesnevi, Gazavât-ı Ali türünden olup halk hikâyesi geleneklerine uygun olarak kaleme alınmıştır.

ç. Dâsitân-ı Hamâme³³

Kirdeci Ali'nin bu mesnevisi 43 beyittir ve fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde yazılmıştır. Hikâyeye göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bir güvercin gelerek bir doğanın kendisini kovaladığını, yavruları olduğunu beyan ederek korunma talebinde bulunur. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu koruyacağına söz verir. Aynı gün doğan gelir, yavrularının aç kaldığını söyleyerek avını talep eder. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir koyun teklif eder fakat doğan kabul etmez. Bunun üzerine kendi etinden keserek vermeyi teklif eder ve bıçağı tenine çalar. Fakat bıçak kesmez. Bunun üzerine güvercin Mikâil, doğan ise Cebrail hüviyetine bürünür. Cenâb-ı Hakk'ın emriyle geldiklerini söyler ve kaybolurlar.

Bu hikâye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in örnek ahlâkına, ahde vefâya ve mucizelerine dair dinî-destanî halk hikâyesi türünde küçük bir eserdir.

d. Dâsitân-ı Ejderhâ³⁴

Bu mesnevi Kirdeci Ali'ye ait olup 116 beyittir ve fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde kaleme alınmıştır. Hz. Ali (r.a.)'ın kahramanlıklarını içeren bu eserde, Zülfikâr ile ejderhanın öldürülmesi anlatılmaktadır.

e. Hikâye-i Delletü'l-Muhtel³⁵

Eserin ismi gerek başlıkta gerekse de eserin içeriğinde yer almamasına rağmen “Hikâye-i Delletü'l-Muhtel” olacağı tahmin edilmektedir. Kirdeci Ali'ye ait olan bu mesnevi 364 beyittir. İçerik olarak; bir kadının uyanıklık bakımından şeditliği, birçok kişiyi dolandırdığı anlatılmaktadır. Binbir Gece Masalları niteliğinde olan eser, doğrudan doğruya konuya girilmesiyle başlar ve salevat getirilmesi dileğiyle biter.

f. Dâsitân-ı İbrâhim³⁶

Farklı kaynaklarda ismi “Vefât-ı İbrâhim ya da Destân-ı Vefât-ı İbrâhim” olarak geçen bu eserin müellifi Kayserili İsâ'dır. Toplamda 106 beyitlik olan eserin vezni fâilâtün fâilâtün fâilün'dür.

³³ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 77.

³⁴ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 78.

³⁵ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 78-80.

³⁶ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 82-83.

Bu eser kısaca, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in İbrâhim isminde bir oğlunun olduğunu, Azrâil (a.s.), onun ömrüne karşılık ümmetini ya da ümmetine karşılık kendisine Cenâb-ı Hakk'ın İbrâhim'i bağışlayacağını haber verdiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Cenâb-ı Hakk'tan ümmetini kendisine bağışlamasını ister ve Azrâil (a.s.) İbrâhim'in ruhunu kabz eder.

Eserde, dinî-destanî hususiyetler bulunması sebebiyle halk hikâyeti mahiyetinde bir mesnevi olduğunu söylemek mümkündür. Destân-ı İbrâhim konusunda üç çeşit eser bulunmaktadır. Bunlar, Halil-nâme türü, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oğlu İbrâhim ve İbrâhim bin Ethem'dir.

Gerek konuyu fazla uzatmamak gerekse de sadece *Halk Arasında Teşekkül Etmış Mesnevilerin* belirli husûsiyetlerini burada göstermek adına yukarıdaki mesnevileri zikrettikten sonra, bu asırda yazılmış diğer mesnevilerin sadece isimlerini vererek asıl konumuza dönmeyi uygun görüyoruz.

Amil Çelebioğlu'nun eserinde belirtmiş olduğu bu asırda kaleme alınan diğer mesnevi türündeki eserler: Tursun Fakih'in *Gazavât-ı Resûlullah'ı (Kıssa-i Mukaffâ)*, *Muhammed Hanefî Cengi*, Hz. Hatice Mevlidi ve Hz. Peygamberin *Ebu Cehil ile Güreş Tuttuğudur* isimli eseri, İzzetoğlu'nun *Tâvus Mûcizesi*, Sadreddin'in *Mucize-i Muhammed Mustafa'sı* ve *Destân-ı Geyik* isimli eseri, müellefi meçhul olan *Hatun Hikâyesi*, Beypazarlı Maazoğlu Hasan'ın *Gazavât-ı Emîre'l-Mü'minîn Ali Feth-i Kal'a-yı Selâsil'i* ve *Cenâdil Kalesi* isimli eseri, Dâvud'un *Gazavât-ı Emîre'l-Mü'minîn Ali der-Memleket-i Sind bâ-Mukâtil Şah'ı*, Ümmî İsâ'nın *Mihr ü Vefâ'sı*, Ömeroğlu'nun *Şefâ'at-nâme'si*, Yûsuf Meddâh'ın *Dâsitân-ı İblis'i*, *Hikâyet-i Kız ve Cehûd'u* ve *Kadı ve Uğru Destânı*, Nakîboğlu'nun *Dâsitân-ı Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin'i*, Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Ahi Evran'ı*, yine müellifi bilinmeyen *Mahşer-nâme*, *Aramrem bin Musallat Cengi*, *Kıssa-i Kahkaha*, *Kıssa-i Mukaffa*, *Gazavat-ı Bahr-i Umman* ve *Sanduk*, *Hikâyet-i Temîm-i Dârî*, *Dâsitân-ı İbrâhim Ethem*, *Dâsitân-ı Hz. İsâ (Cimcime Sultan)*, *Dâsitân-ı Ahmed Harâmî*.³⁷

Bu eserlerin dışında Ahmet Atilla Şentürk'ün eserinde almış olduğu bu yüzyıla ait halk arasında teşekkül etmiş mesneviler: Ârif Ali'nin *Danişmend-nâme'si*, Ahmed-i Dâî'nin *Camasb-nâme'si*, Muhyiddin Çelebi'nin *Hızır-nâme'si*, İslâmî'nin adı meçhul olan mesnevisi, Tursun Fakih'in *Kıssa-i Umman'ı*, Halîl'in *Fâtma'nın Ölümüne Dâir* isimli eseri, Ali'nin

³⁷ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 75-107.

Hikâyet-i Ker'an ve Şem'un'u ve Hz. Ömer Destânı, Ahmedî'nin Abdürrezzak Destânı, müellifi belli olmayan Ebû Müslim Hikâyesi, Kıssatü'r-Râhib, Maşşer-nâme,³⁸ İsmâil Destanı, Veysel Karanî, Hikâye-i Câbir.³⁹

2. TASAVVUFÎ ÇEVRE ARASINDA TEŞEKKÛL ETMİŞ MESNEVİLER

a. Risâletü'n-Nushiyye⁴⁰

Yûnus Emre'nin (638-720/1240-1320) bu mesnevisi 562 beyit olup 707/1308 yılında telif olunmuştur. Aruzun 'mefâilün mefâilün feülün' vezniyle yazılan bu mesnevide, Cenâb-ı Hakk'ın Âdem (a.s.)'i dört unsurdan yaratması ve bu dört unsur vasıtasıyla insanoğlunda bazı hususiyetlerin meydana geldiği anlatılmaktadır. İmanın çeşitlerine, cennet ve cehenneme, anâsır-ı erba'aya dair mensur bir bölümün ardından; nefisten kanaatle, kibirden tevazuyla, haset, kin ve cimrilikten cömertlikle, dedikodu ve bühtandan ise akıl rehber alınarak kurtulanacağı manzum bir şekilde anlatılmaktadır.

Risâletü'n-Nushiyye nasihat-nâme tarafı ağır basan didaktik bir mesnevidir. Akıl, kibir, gazap gibi hasletlerin teşhis ve ihtak sanatlarıyla konuşturulduğu bu mesnevi, aynı zamanda temsilî bir eser olma hüviyeti taşımaktadır.

b. Mantıku't-Tayr⁴¹

Gülşen-nâme olarak da adlandırılan Gülşehrî'nin bu mesnevisi, Attar'ın aynı isimli eserinin bir tercümesi niteliğindedir. Vezni, 'fâilâtün fâilâtün fâilün' olan eserde, tevhid bölümünden ve sünnete uymayı tavsiye eden beyitlerden sonra Sîmurg kuşunun tasviri ve vasıfları anlatılır.

Aralarında, Cenâb-ı Hakk'ın habercisi ve Süleyman (a.s.)'in yoldaşı olmak gibi meziyet ve husûsiyetleri bulunan hüdhüd kuşunun da bulunduğu çeşitli kuşlar toplanmışlardır.

c. Garîb-nâme⁴²

Âşık Paşa'nın (670-733/1271-1332-33) bu mesnevisi, fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde yazılmış olup 730/1329-30 yılında tamamlanmıştır. Amil Çelebioğlu'nun incelediği iki

³⁸ Ahmet Atilla Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul, 2002, s. 5-8.

³⁹ Ahmet Atilla Şentürk, age., İstanbul, 2016, s. 183-186.

⁴⁰ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 47-48.

⁴¹ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 48-49.

⁴² Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 49-52.

nüshalardan birincisi 10,015 beyit, bir diğeri ise 10,312 beyit gelmektedir. Mevlânâ tesirinin bariz bir şekilde görüldüğü *Garîb-nâme*, tasavvufî husûsiyetleri bünyesinde barındırdığı gibi her vesile ile Cenâb-ı Hakk'a, Hz. Peygambere bağlılığı, iyi, doğru ve kâmil bir insan olmayı öğütlemesi dolayısıyla da dinî ve ahlâkî bir eserdir. Eser on baptan oluşmaktadır ve her bapta da on ayrı destan bulunmaktadır.

Klasik tertibe göre yazılmış olan eserde; tevhit, münâcat, na't, dört halifenin medhinden sonra birinci bap başlar. Her bap kendi numarası ile alâkalı bazı husûsiyetlerden bahseder. Birinci bapta vahdet, ikinci bapta âlemdaki zıtlıklar, üçüncü bapta insan ömrünün üç menzili, dördüncü bapta anasır-ı erbaa gibi... Onuncu bapta yine on rakamıyla ilgili bazı bahisler zikredildikten sonra hâtîme bölümü ile eser bitirilir.

Bunların dışında kalan Sule Fakı'nın *Yûsuf u Zelîha Hikâyesi*, Elvan Çelebi'nin *Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye*'si, Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme*'si, *Dâsitân-ı Vasf-ı Hâl*'i, *Hikâye Risâlesi* ve *Kimya Risâlesi*, Muhyî'nin Sultan Veled'den tercüme ettiği *İbtidâ-nâme Tercümesi*, Niyâzî-i Kadîm'in *Mansur-nâme*'si, Süleyman'ın *Nasihât-nâme*'si Amil Çelebioğlu'nun tespit ettiği tasavvufî çevre arasında teşekkül etmiş mesnevilerdendir.⁴³

Ahmet Atilla Şentürk'ün eserinde kayıp olduğu belirtilen Mürîdî'nin *Pend-i Ricâl* isimli mesnevisi 2005 yılında bulunarak Atabey Kılıç tarafından yayınlanmıştır. Bu eserin tasavvufî telkin yönü kuvvetli olmamakla birlikte dinî-tasavvufî bir eser sayılabileceği söz konusu çalışmada belirtilmektedir. (Kılıç, 2005)

Yine bu asırda yazılan İbrâhim'in *Tevhid-nâme* ve Muhyî'nin *İbtidâ-nâme Tercümesi* tasavvufî bir gaye ile yazılan eserlerdendir.⁴⁴

3. SARAY VE ÇEVRESİNDE TEŞEKKÜL ETMİŞ MESNEVİLER

a. Ferah-nâme⁴⁵

Kemâloğlu İsmail'in 789/1387 yılında telif ettiği eser, Mir Gâzi'ye ithaf olunmuştur. Müellifin ifadesine göre 3030 beyitten müteşekkil olan eserin vezni mefâilün mefâilün feûlün'dür.

⁴³ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 55-94.

⁴⁴ Ahmet Atilla Şentürk, age., İstanbul 2002, s. 7.

⁴⁵ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 65-67.

Klasik tertibe uygun olarak düzenlenmiş olan eser, Şam hükümdarı Mervanoğlu Abdülmelik'in, Hz. Süleyman'a asi olan cinlerin hâlâ mevcut olduğunu duymasıyla başlar. Bu cinleri elde etmek isteyen hükümdar yakınında olan adamlarını bir mektupla birlikte Mağrip sultanı, Nasroğlu Melik Mûsa'ya gönderir. Başlarından bir takım olaylar geçen bu adamlar nihayet türlü mücevherlerle süslü bir saraya varırlar. O sarayda Hz. Süleyman'a asi olan İfrit isimli bir cin vardır. Bu cinden diğer cinlere nasıl ulaşabilecekleri bilgisini alırlar. Nihayetinde kumkuma denilen kutunun içine hapsedilmiş cinleri bulurlar ve ülkelerine dönerler. Kumkumaları ortaya koyarlar. Bir tanesini kırarlar ve içinden bir tane cin çıkar. Hz. Süleyman'ı sağ zanneden cin, kumkumanın içinden çıkar çıkmaz tövbe ettiğini dile getirir ve ardından Kaf Dağı'na doğru kaçar. Halk ve halife Hz. Süleyman'ın ne kadar kudretli olduğunu anlar ve buna rağmen cihanın ona kalmadığını, dünyanın faniliğini anlar.

Bu eser, didaktik mahiyetli ve sonunda okuyanlara ders niteliğinde öğütler veren bir eserdir. Dünyanın faniliği konusunu öğretici bir hikâyeyle işleyen eser, konusu ve içeririği itibarıyla her ne kadar halk hikâyelerini çağrışırsa da eserin bir hükümdara ithaf olunması dolayısıyla saray ve çevresinde teşekkül etmiş mesneviler arasında zikredilmesini uygun gördük.

b. Bahtiyâr-nâme⁴⁶

Pîr Mahmud bin Pîr Ali'ye ait olan bu eser, 2795 beyit olup mefâilün mefâilün feülün vezniyle yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibinin husûsiyetlerini bünyesinde barındıran eser dokuz meclisten oluşmaktadır. Eser kısaca, bir hükümdarın oğlunun haramilerle birlik olduğunu, ardından bu oğlamı bir padişahın yanında alıkoyduğunu ve sarayında vazife verdiğini, ardından adının türlü iftiralara karıştığını ve çeşitli hikâyeler anlatarak bu iftiraldan kurtulmaya çalışmasını konu almaktadır.

c. Işk-nâme⁴⁷

Tuhfe-nâme ismiyle de anılan bu eserin nâzımı Mehmed'dir. 800/1397-98 yılında mefâilün mefâilün feülün vezniyle yazılan eser, Emir Süleyman'a sunulmuştur. 8702 beyit ihtiva eden eser, Kıpçak lehçesiyle yazılmış mensur bir eserin Eski Anadolu Türkçesine aktarılmış şeklidir.

Hiç çocuğu olmayan Numan Şah'ın, Çin ülkesindeki üç benli güzelle evlenmesinin ardından Ferruh isimli bir oğlu dünyaya gelir. Ferruh büyüdüğünde Hıtâ şahının kızı Hümâ'ya

⁴⁶ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 96-98.

⁴⁷ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 71-72.

âşık olur. Fakat kızı Hindistan şahının oğlu ve Kişmir şahının oğlu da istemektedir. Bunun üzerine kız Ferruh ile kaçar. Çeşitli maceralardan sonra âşıklar birbirlerini kaybetmişlerdir. Hümâ padişahı ölen bir ülkeye varır ve kendisi erkek kılığına girerek oranın yeni padişahı olur. Bir hayli zaman sonra Ferruh'un yolu Hümâ'nın ülkesine düşer. Hümâ ile Ferruh burada evlenirler ve tahtın başına Ferruh geçer. Bir müddet sonra Ferruh ile Câbir isimli bir şah arasında savaş olur. Ferruh savaşta yenilir ve Hümâ'yı da alarak bir gemiyle kaçarlar. Yine birçok macera yaşayan âşıklar nihayet Numan Şah'ın ülkesine varırlar. Düğünleri yapıldıktan sonra Numan Şah tahtını oğluna bırakır.

Klasik mesnevi tertibine uygun olarak kaleme alınan eser, didaktik ve hikemî ağırlıklı beşerî bir aşk hikâyesidir. Eserde kahraman sayısı fazla ve olaylar iç içedir. Fakat ana kahramanları vererek eserin özünü burada vermeyi uygun gördük.

ç. Hurşid-nâme⁴⁸

Şeyhoğlu Mustafa'ya ait olan mesnevi, 7903 beyit olup 789/1387 yılında tamamlanmıştır. Hurşid u Ferahşâd ismiyle de tanınan eserin vezni mefâilün mefâilün feülün'dür ve Bayezid Han'a sunulmuştur. Klasik tertibe uygun olan mesnevi, beşerî bir aşk hikâyesi üzerine kurulmuştur.

Hiç çocuğu olmayan adaletiyle meşhur şah Siyavuş'un, duaları neticesinde Hurşid Banu isminde bir kızı dünyaya gelir. Fakat müneccimler kızın uğursuzluk getireceğini söyleyince padişah kızı öldürtmeye karar verir. Annesi gizlice kızı kendi memleketine gönderir ve babasına da kızının öldüğü söylenir. Burada büyüüp serpilen kızın güzelliği dillere destan olur. Padişah kızının yaşadığını öğrenir ama onun güzelliğini görünce öldürme fikrinden vazgeçer ve onu sarayının bahçesindeki köşke getirtir. Sarayın bahçesinde Hurşid Banu'nun güzelliğini gören dört gulamdan birisi oracıkta can verir ve Hurşid de onun için bir türbe yaptırır. Diğer üç âşık ise uzak diyarlara gider. Bu üç âşıktan birisi Mağrib'e varır ve onun aşkını duyan şahın oğlu Ferahşâd, kızı görmeden ona âşık olur. Kızın ülkesine gelen Ferahşâd'ı Hurşid bir vesileyle görür ve o da ona âşık olur. Diğer ülkelere giden iki gulamın aşkları gittikleri yerlerde dillere destan olur. Ülkelerin padişahları kıza talip olur. Eserin nihayetinde bu iki kişiden birisi Ferahşâd tarafından öldürülür ve diğeri de düğün esnasında Ferahşâd'ın çıkıp gelmesiyle kaderine razı olarak ülkesine geri döner.

⁴⁸ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 64-65.

d. İskender-nâme⁴⁹

İskender'in efsanevî hayatını anlatan bu eser Germiyanlı Ahmedî tarafından yazılmış ve Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'a sunulmuştur. Mevzû itibariyle Nizâmî'ye ait olan bu eser, telifi bir karakteri de bünyesinde barındırmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılan eserin hacminin 8250 beyit olduğu müellif tarafından ifade edilmiştir.

Eser altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İskender'in başından geçen hadiselere yer verilmiş, dünyanın geçiciliğine, ona bağlanmanın ve aldanmanın manasızlığına dair öğütler aktarılmış ve Hızır ile İskender'in ab-ı hayatı aramaları söz konusu edilmiştir. Ardından "Ahvâl-i Mülûk" bölümü başlamaktadır. Burada İskender Aristo'ya, kendisinden önce gelip geçmiş ve gelecek olan padişahların hallerini sorar. Kendisinden önceki padişahları aktaran Aristo, gelecek padişahların bilgisi için İskender'i Hızır'a yönlendirir. Hızır da kendisinden sonra gelecek olan padişahların ahvâlini İskender'e bildirir. Bundan sonra İslâm tarihi ile ilgili bölümlere yer verilir. Bu bölümü Mevlid, Tevârih-i Hulefâ, Tevârih-i Mülûk-i Moğol, Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman bölümleri takip eder ve eser nihayete erer.

Bu eser Emir Süleyman'a sunulması dolayısıyla her ne kadar saray ve etrafında teşekkül etmiş mesnevîlere örnekse de tasavvufî özellikleri bünyesinde barındıran, didaktik ve temsîlî bir eser olma özelliğine de sahiptir. Bizim ölçümüz, dönemin sosyal şartlarına göre eserleri tasnif etmek olduğu için bu eseri burada zikretmeyi uygun gördük.

e. Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin⁵⁰

Kastamonulu Şâzî tarafından 763/1362 yılında telif edilen bu eser, Candar hükümdarı Celâleddin Şah Bâyezid'e sunulmuştur. On meclisten oluşan bu eser, fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde yazılmış olup şairin ifadesine göre 3313 beyittir.

Klasik mesnevî tertibine uygun olarak düzenlenmiş eserde, Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kûfe'ye yolculuk etmesi, Kerbela'da Harici'lerle savaşıması, şehit edilmesi gibi konular didaktik bir üslûpla anlatılmıştır.

Ahmed-i Dâî'nin *Tefsir Mukaddimesi* Emir Süleyman adına, Kul Mesud'un *Kelîle ve Dimne*'si Aydınoğlu Umur Bey adına, yine *Kelîle ve Dimne* ismini taşıyan ve müellifi

⁴⁹ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 67-71.

⁵⁰ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 56-58.

bilinmeyen eser I. Murad adına, Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i Aydınöğlu İsa Bey adına,⁵¹ Tutmacı'nın *Tabiat-nâme* isimli eseri Aydınöğlu Umur Bey⁵² adına kaleme alınmış mesnevilerdendir.

Hoca Mes'ud ve İzzeddin'in Farsça'dan tercüme ettiği *Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedâyi)*, Hoca Mes'ud bin Osman'ın *Ferheng-nâme-i Sa'di Tercümesi*, Erzurumlu Darîr'in *Kıssa-i Yûsuf*'u ise herhangi bir padişaha sunulmamakla beraber klasik tertip husûsiyetlerini bünyelerinde barındırdığı için ve dil ve üslûp husûsiyetlerinden dolayı saray ve çevresinde teşekkül etmiş mesneviler arasına almayı uygun gördük.

4. İLMÎ MESNEVİLER

a. Kitâb-ı Tecvid⁵³

Ca'berî'nin tecvide alakalı Arapça eserinin tercümesi olan bu mesnevi 323 beyittir ve fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılmıştır. On baptan oluşan mesnevi besmele, dua ve salavat ile başlar. Ardından sebep-i telif bölümü ve besmelenin hususiyetleri anlatılır. Tecvide alakalı asıl mevzuda ise harflerin mahreçleri, sıfat ve zamirin durumları, med ve kasırın hükmü gibi pek çok ilmî konuda bilgi verilmiştir.

Yine bu asırda yazılan *Keşfü'l-Me'ânî* isimli eser ise Âşık Selman'ın Kur'ân-ı Kerîm kraatlerine dair ilmî bir eserdir.⁵⁴ Gülşehrî'nin *Kudûrî Tercümesi* ise kayıp olmasına rağmen isminden hareketle ilm-i fıkha dair bir eser olduğunu düşündüğümüz için bu başlık altında zikretmenin uygun olduğunu düşündük.⁵⁵

Dönem itibariyle tespit edebildiğimiz mesnevilerin toplam sayısı, kaç beyit oldukları ve müellifleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiş ve bu yolla konunun tekrardan derli toplu bir izahı amaçlanmıştır:

⁵¹ Ahmet Atilla Şentürk, age., İstanbul 2002, s. 6-8.

⁵² Ahmet Atilla Şentürk, age., İstanbul, 2016, s. 191.

⁵³ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 108.

⁵⁴ Ahmet Atilla Şentürk, age., İstanbul, 2016, s. 193.

⁵⁵ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 90.

Halk Arasında Teşekkül Etmiş Mesneviler			
Sıra No.	Müellif	Eser İsmi	Beyit Sayısı
1	İbrahim	Dâsitân-1 Yigit	420
2	Yûsuf Meddah	Varka ve Gülşâh	1614
3	Kirdeci Ali	Dâsitân-1 Kesikbaş	110
4	Kirdeci Ali	Dâsitân-1 Hamâme	43
5	Kirdeci Ali	Dâsitân-1 Ejderhâ	116
6	Kirdeci Ali	Hikâye-i Delletü'l-Muhtel	364
7	Kayserili İsâ	Dâsitân-1 İbrâhim	106
8	Tursun Fakih	Gazavât-1 Resûlullah (Kıssa-i Mukaffâ)	673
9	Tursun Fakih	Muhammed Hanefî Cengi	510
10	Tursun Fakih	Hiz. Hatice Mevlidi	-----
11	Tursun Fakih	Hiz. Peygamberin Ebu Cehil ile Güreş Tuttuğudur	269
12	İzzetoğlu	Tâvus Mûcizesi	60
13	Sadreddin	Mucize-i Muhammed Mustafa	32
14	Sadreddin	Destân-1 Geyik	95
15	-----	Hatun Hikâyesi	137
16	Maazoğlu Hasan	Gazavât-1 Emîre'l-Mü'minîn Ali Feth-i Kal'a-yı Selâsil	629
17	Maazoğlu Hasan	Cenâdil Kalesi	474
18	Dâvud	Gazavât-1 Emîre'l-Mü'minîn Ali der-Memleket-i Sind bâ-Mukâtil Şah	588
19	Ümmî İsâ	Mihr ü Vefâ	800
20	Ömeroğlu	Şefâ'at-nâme	125
21	Yûsuf Meddâh	Dâsitân-1 İblis	200
22	Yûsuf Meddâh	Hikâyet-i Kız ve Cehûd	200
23	Yûsuf Meddâh	Kadı ve Uğru Destânı	151
24	Nakîboğlu	Dâsitân-1 Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin	383
25	Gülşehrî	Kerâmât-1 Ahi Evran	167
26	-----	Mahşer-nâme	419
27	-----	Aramrem bin Musallat Cengi	189
28	-----	Kıssa-i Kahkaha	587
29	-----	Kıssa-i Mukaffa	430
30	-----	Gazavat-1 Bahr-i Umman ve Sanduk	1060
31	-----	Hikâyet-i Temîm-i Dârî	1127
32	-----	Dâsitân-1 İbrâhim Ethem	282
33	-----	Dâsitân-1 Hiz. İsâ (Cimcime Sultan)	113
34	-----	Dâsitân-1 Ahmed Harâmî	816

35	Ârif Ali	Danişmend-nâme	-----
36	Ahmed-i Dâî	Camasb-nâme	74
37	Muhyiddin Çelebi	Hızır-nâme	-----
38	Tursun Fakih	Kıssa-i Ummân	1111
39	Halîl	Fâtıma'nın Ölümüne Dâir	-----
40	Ali	Hikâyet-i Ker'an ve Şem'ün	-----
41	Ali	Hz. Ömer Destânı	-----
42	Ahmedî	Abdürrezzak Destânı	254
43	-----	Ebû Müslim Hikâyesi	-----
44	-----	Kıssatü'r-Râhib	-----
45	-----	Mahşer-nâme	419
46	-----	İsmâil Destânı	-----
47	-----	Veysel Karanî	-----
48	-----	Hikâye-i Câbir	-----
49	İslâmî	(Eserin ismi bilinmiyor)	3574

Tablo 1: Halk arasında teşekkül eden mesneviler

Tasavvufî Çevre Arasında Teşekkül Etmiş Mesneviler			
Sıra No.	Müellif	Eser İsmi	Beyit Sayısı
1	Yûnus Emre	Risâletü'n-Nushiyye	562
2	Gülşehrî	Mantıku't-Tayr	4338
3	Âşık Paşa	Garîb-nâme	10312
4	Elvan Çelebi	Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye	2083
5	Sule Fakı	Yûsuf u Zelîha Hikâyesi	3302
6	Âşık Paşa	Fakr-nâme	201
7	Âşık Paşa	Dâsitân-ı Vasf-ı Hâl	39
8	Âşık Paşa	Hikâye Risâlesi	59
9	Âşık Paşa	Kimya Risâlesi	98
10	Niyâzî-i Kadîm	Mansur-nâme	-----
11	Süleyman	Nasihat-nâme	203
12	Mürîdî	Pend-i Ricâl	-----
13	İbrâhim	Tevhid-nâme	-----
14	Muhyî	İbtidâ-nâme Tercümesi	2952

Tablo 2: Tasavvufî çevre etrafında teşekkül eden mesneviler

Saray ve Çevresinde Teşekkül Etmiş Mesneviler			
Sıra No.	Müellif	Eser İsmi	Beyit Sayısı
1	Kemâloğlu İsmail	Ferah-nâme	3030
2	Pîr Mahmud bin Pîr Ali	Bahtiyâr-nâme	2795
3	Mehmed	'İşk-nâme (Tuhfe-nâme)	8702
4	Şeyhoğlu Mustafa	Hurşid-nâme	7903
5	Germiyanlı Ahmedî	İskender-nâme	8766
6	Kastamonulu Şâzî	Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin	3034
7	Ahmed-i Dâî	Tefsir Mukaddimesi	-----
8	Kul Mesud	Kelîle ve Dimne	-----
9	-----	Kelîle ve Dimne	-----
10	Fahrî	Hüsrev ü Şîrîn	4683
11	Tutmacı	Tabiat-nâme	-----
12	İzzeddin	Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedâyi)	5669
13	Hoca Mes'ud bin Osman	Ferheng-nâme-i Sa'di Tercümesi	1073
14	Erzurumlu Darîr	Kıssa-i Yûsuf	2124

Tablo 3: Saray ve çevresinde teşekkül eden mesneviler

İlmî Mesneviler			
Sıra No.	Müellif	Eser İsmi	Beyit Sayısı
1	Ca'berî	Kitâb-ı Tecvid	323
2	Âşık Selman	Keşfü'l-Me'ânî	1628
3	-----	Kudûrî Tercümesi	-----

Tablo 4: İlmî Mesneviler



2. BÖLÜM

MÜELLİFLER HAKKINDA

Destân-ı Yetîm Resûl

Çalışmamızın bu bölümünde eserin müellifine dair bir mahlas ya da bir ipucu bulunamamıştır. Mesnevinin içeriğine bakacak olursak, müellif hakkında sınırlı da olsa bir bilgi çıkarabileceğimizi düşünüyoruz.

Öncelikle mesnevinin dili gayet sadedir. Arapça-Farsça kelimeler de akıcılığa mani bir durum içinde değildir. Genel itibariyle öğretici bir hava sezilmektedir. Bu da bize mesnevinin halk için kaleme alınan mesnevilerden olduğu sonucuna götürmektedir. Buradan yola çıkarak müellifin halk arasında yetişmiş ve mesnevi nazım şekline hâkimiyetinin kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Mesneviden yola çıkarak yaptığımız müellif hakkındaki bu yorumun yeterli olacağı kanaatindeyiz. Zira yanlış bir malûmat vermekten doğacak mesuliyetin farkındayız.

Anaya Âsî Oğlan

Bu mesnevide de her hangi bir mahlas veya ipucuna rastlanamamakla birlikte eser hakkında malûmat veren Amil Çelebioğlu da eserin müellifinin tespit edilemediğini eserine not düşmüştür. Yukarıda saydığımız hususlar hemen hemen bu mesnevi için de geçerlidir.

İsimsiz Bölüm “Yûnus”

Çalışmamızın bu bölümündeki 456. beyitte Yûnus mahlası bulunmaktadır:

Yûnus eydür iy yârenler zıkr-idelüm Muḥammed’i

Ümmet için körpe kızu Ḥaḳḳ’a ḳurbân virdi gine

Fakat bu Yûnus’un bizim bildiğimiz Yûnus Emre olmadığı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Yûnus Dîvânı içerisinde ya da Yûnus’un Risâletü’n-Nushiye’sinde böyle bir bölüm yer almamaktadır.

Kesik Baş Destanı “Kirdeci Ali”

İnceleme konumuz olan eserdeki Kesikbaş Destânı içerisinde herhangi bir mahlas tespit edilememiştir. Eserin diğer nüshalarında ise Kirdeci Ali, Kethüdâ Ali veya Aliyyü’d-Dîn gibi bazı isimler bulunduğunu yapılan çalışmalardan öğreniyoruz. Fakat Ahmet Yaşar Ocak’ın verdiği bilgiye göre bu kişilerin destanı söyleyen mi, kaleme alan mı, yoksa anlatan mı olduğu

meçhuldür.⁵⁶ Mustafa Argunşah'ın, Vasfi Mahir Kocatürk'ü de kaynak göstererek verdiği bilgiye göre, bu türden destanlarla ismi özdeşleşen şahsiyet, XIV. yüzyılın sonu veya en geç XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olabileceği tahmin edilen Kirdeci Ali'dir.⁵⁷

Kirdeci Ali'ye ait olduğu iddia edilen diğer eserlere baktığımızda ise Kesik Baş Destanı ile aralarında bazı benzer özellikler dikkatimizi çekmektedir. Öncelikle aynı isme ait olduğu söylenen diğer eserlere baktığımız zaman, hepsinin ortak özelliğinin İslâmî Türk edebiyatı'nın inkişafı sırasında ortaya çıkmış olduğunu ve destan benzeri efsanevî husûsiyetler taşıdığını görmek mümkün olacaktır. Çalışmamızda yer alan aşağıdaki beyitte Kesik Baş Destanı'nın efsanevî bir özellik taşıdığı açıkça görülmektedir.

Gevdesi yok dağı ayağı eli

Bir kesik başdur hemân söyler dili (464)

Namık Aslan'ın çalışmasında bulunan aşağıdaki beyitlerde de yine efsanevî özellikler dikkat çekmektedir.⁵⁸

Zarı kılab Muştafâya söyledi

Diñle kim ol gögercin ne dedi

Gögercin silkinüb oldu Mikâ' il

Ol doğan silkinüb oldu Cebra' il

Resül eydür çözüñ geyik söylesün

Benim peygamberligim şerh eylesün

Her ne kadar bu mesneviler efsanevî bir özellik taşısa ve İslâmî Türk edebiyatı'nın yeni yeni teşekkül ettiği dönemde ortaya çıksa da bu eserlerin Kirdeci Ali'ye ait olduğunu kesin delillerle ispat edememekteyiz. Kirdeci Ali isminin, bu mesnevileri yazıya geçiren kişinin ismi veya bir kişiden derleyen ismi olması da muhtemeldir. Zira Anadolu'da İslâmî Türk edebiyatının teşekkül etmeğe başladığı XIII. yüzyıldan itibaren, kaynağı İslâm kıssalarına, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatına veya Sahabe-i Kiram'a dayanan yüzlerce manzum dinî hikâyenin farklı kişilerce yazıldığı bilinen bir gerçektir.

⁵⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Türk Tarih Kurumu Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s.11-12.

⁵⁷ Mustafa Argunşah, age, Ankara 2002, s. 5.

⁵⁸ Namık Aslan, *Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdeci Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Niğde 2006, Sayı: 20, s. 189-207.

İsimsiz Bölüm “Aziz Mahmud Hüdâyî”

En sağlıklı bilgilere ulaşabildiğimiz müellif Aziz Mahmud Hüdâyî’dir. Asıl adı Mahmud’dur. Babasının adı Feyzullahtır fakat annesinin Helvacızadelerden olduğu rivayet edilse de adı kesin olarak bilinmemektedir. Hüdâyî’nin çocukluk döneminin nasıl geçtiği de bilinmemektedir. Kaynaklardaki bilgiler bu konuda sınırlı kalmaktadır. Devrinin önemli şahsiyetlerinden İslâmî ilimleri tahsil etmiştir. İcazetini tamamladıktan sonra hocası Nâzırzâde’nin muidi olmuştur. Hocasının Edirne Selîmiye Medresesi’ne müderris olarak atanması sonrasında hocasından ayrılmayarak kendisi de Edirne’ye gitmiştir. Yine hocası Nâzırzâde’nin Şam ve Mısır’da bulunduğu sıralarda Hüdâyî de hocasından ayrılmamıştır. Mısır’da bulunduğu sıralarda o günün büyük ilim adamlarından ders tahsil etmiştir. Özellikle Kahire’de bulunduğu sıralarda aldığı “Usûl-i Esmâ” dersleri hayatının dönüm noktalarından bir tanesi olmuştur. Bu hususu Vâkıat isimli eserinde açıkça dile getirmiştir. Hocasının vefatından sonra çeşitli görevlerde bulunmuş ve evlenmiştir. Bir süre sonra bütün görevlerinden istifa ederek tasavvufa yönelir. Bu dönemde İstanbul’a yerleşir ve hacca gider.

Hüdâyî’nin beşi erkek dördü kız toplam dokuz çocuğunun olduğu rivayet edilir. Çocuklarının hepsi de kendisi hayatta iken vefat etmiştir.

Devrin Şeyhülislamı Hoca Sadreddin Efendi’nin ricasıyla Küçük Ayasofya Tekkesi’nde şeyhlik makamına oturan Hüdâyî, daha sonra pek çok göreve getirilir. Bu arada yine İstanbul’da mütevazı hayatına devam etmektedir.

Aziz Mahmud Hüdâyî çok kibar, nazik, zarif bir şahsiyettir. Her insana karşı iyi, yumuşak ve şefkatli davranmıştır. Ailesine daima gülyeryüzlü olmuştur. Hayatının sonuna kadar Üsküdar’da yaşamıştır. H. 1038 Safer ayında M. 1628’in Ekim ayında Hakk’a yürümüştür.⁵⁹

Eserleri:

Arapça eserleri; Nefâ’isü’l-Mecâlis, Ahvâlü’n-Nebiyi’l-Muhtar, Fethü’l-Bâb ve Refü’l-Hicâb, Tarikat-ı Muhammediye, Vâkıât, Halü’l-Ervâh ve Ahvâlü’l-Mevta, Câmi’ü’l-Fedâ’il ve Kâmi’ü’r-Rezâ’il, El-Fethü’l-İlâhî, Habbetü’l-Mahabbe, Hayâtü’l-Ervâh ve Necâtü’l-Eşbâh, Mecmua-i Hutab, Keşfü’l-Kına an Vechi’s-Semâ, Tezâkir-i Hüdâyî, Mensur Mevlid-i Nebî, Şerh-i Fıkh-i Keydânî, El-Mecâlisü’l-Va’ziyye, Merâtibü’s-Sülûk, Miftâhu’s-Salâh ve Mirkâyü’n-Necâh, Şemâilü’n-Nebî, Tecelliyât.

⁵⁹ Mehmet Emin Ertan, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, Şûle Yayınları, İstanbul 2001, s. 19-25.

Türkçe eserleri; Dîvân-ı İlâhiyât, Tarikat-nâme, Mektûbât, Necâtü'l-Garîk, Evcibe-i Mutasavvifâne, Miraciyye, Nesâyih ve Mevâiz, Kasîdetü'l-Vitriyye, Halil Paşa ve İznikli Ali Efendiye Mektuplar.⁶⁰

(Mevlid'ün-Nebî)

Çalışmamızın Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mevlidini ve mevlidin faziletlerini anlatan bu bölümde herhangi bir mahlas tespit edilememiştir. Hasibe Mazıoğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mevlid Yazan Şairler*⁶¹ isimli makalesinde muhtelif kütüphanelerde bulunan on iki mevlid yazmasından ve bunların şairlerinden bahsetmektedir. Fakat bu makalede, bizim çalıştığımız yazmadaki mevlid metni hakkında bir ipucu bulunmamakta ve aynı zamanda şair hakkında da bir bilgi yer almamaktadır. Yine Hasan Aksoy'un *Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler*⁶² isimli makalesinde mevlid yazan yetmiş kadar şairden söz etmektedir. Bu şairlerden on üç tanesi XV. yy.'da yaşamıştır. Fakat yine bu makalede yer alan şairlerden hiçbirisinin bizim üzerinde çalıştığımız eserin şairi olduğu yönünde bir ipucu yakalayamadık.

(Vefâtü'ün-Nebî) “Ârif”

Efendimizin vefatını anlatan kısımda herhangi bir mahlas bulunmamaktadır. Fakat daha önce bizim çalıştığımız eserin farklı bir nüshası üzerinde Semra Tunç tarafından bir doktora çalışması hazırlanmış ve bir de makale yayınlanmıştır. Bu çalışmadan, mesnevinin Ârif'e ait olduğunu ve isminin de Vefâtü'n-Nebî olduğunu anlamaktayız. Yine bu çalışmalardan edindiğimiz bilgiye göre Ârif, on dördüncü yüzyılın sonları ile on beşinci yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır ve Tuhfe-i Nâilî'de tespit edilen 35 şairden hiç birisinin on beşinci yüzyılda yaşamamıştır.

Ârif'in ismi eserleri dolayısıyla; Vasfi Mahir Kocatürk, Hasibe Mazıoğlu, Âmil Çelebioğlu ve Tunca Kortantamer'in çalışmalarında geçmektedir. Fakat elimizdeki bilgiler Ârif'in hayatı ve eserleri üzerinde en detaylı çalışmayı yapan Semra Tunç'un ulaştığı bilgilere dayanmaktadır. Bu bilgiler dâhilinde Ârif'in bilinen beş büyük ve bir de küçük olmak üzere toplamda altı tane mesnevisi ve altı tane de gazeli vardır. Mesneveleri:

Mürşidü'l-^c Ubbâd: 2042 beyitten müteşekkil; dinî, tasavvufî ve ahlâkî bilgi ve öğütler veren nasihat-nâme türünde didaktik bir eserdir.

⁶⁰ Ziver Tezeren, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s.49-67.

⁶¹ Hasibe Mazıoğlu, “*Türk Edebiyatı'nda Mevlid Yazan Şairler*”, *Türkoloji Dergisi*, S.1, Ankara 1974, s.31-62.

⁶² Hasan Aksoy, “*Eski Türk Edebiyatında Mevlidler*”, *TALİD*, S.9, İstanbul 2007, s.326.

Nüsha-i Âlem ve Şerhü'l-Âdem: 368 beyitlik bir mesnevidir. Ârif'in diğer mesnevilerine göre daha kısa olmasına rağmen klasik mesnevi tertibine uygundur.

Mevlid: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğumunu konu alan mesnevi toplamda 743 beyittir. Fakat 216 beyiti günümüze kadar ulaşmıştır.

Mi'râcü'n-Nebî: İsminden de anlaşılacağı üzere konusu miraç olan mesnevi toplamda 1855 beyitten müteşekkildir. Bu eserin de günümüzü kadar 1729 beyitlik kısmı ulaşmıştır.

Vefâtü'n-Nebî: Semra Tunç'un doktora tezinde bu eserin 1402 beyitten teşekkül ettiği ve eserin çalışılan nüshasının ise 1390 beyit olduğu bilgisi yer almaktadır. Bizim çalıştığımız kısım eserin 653 beyitlik kısmıdır. Fakat söz konusu doktora tezi ile bizim çalıştığımız kısım arasında bazı farklılıklar tespit ettik. Bu farklılıkları "*Eserde Geçen Mesnevilerin Diğer Nüshaları İle Mukayesesi*" başlığı altında göstererek tezimizde bu bölüme yer vermeyi uygun bulduk.

İsimsiz Bir Mesnevi: Ârif'in 39 beyitlik kısa bir mesnevisidir.

Kısa Manzumeler: Süleymaniye'deki külliyyat nüshasında tespit edilen 6 tane gazeldir.⁶³

İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası) "Mahmûd"

Çalışmamızın 1431. beyti, bu mesnevinin Mahmûd isimli bir şaire ait olduğunu göstermektedir.

Yoğsa bu Mahmûd kılıcığı kim ola

Muştafâ Muhammedüñ şerhin kıla (1431)

Eserin dil özellikleri gibi belirgin hususların göz önünde bulundurulduğu vakit on dördüncü yüzyılda veya on beşinci yüzyılların ilk yarısı gibi telif edildiği anlaşılmaktadır. Nâil Tuman'ın Tuhfe-i Nâilî isimli eserinde dokuz adet Mahmud isimli şair tespit ettik. Fakat bu şairlerden hiçbirisi eserin yüzyılı ile örtüşmemektedir. Edebiyat tarihi kitaplarında, antolojilerde ya da tezkirelerde bu yüzyıllara ait Mahmud isimli bir şaire rastlanmamıştır. Şair hakkında edindiğimiz malûmat sadece üzerinde çalıştığımız mesneviden çıkarabildiğimiz kadarıyladır.

Mesneviden anladığımız kadarıyla müellif; tasavvuf ehli, bir mürşide intisab etmiş bir şairdir.

⁶³ Semra Tunç, "*Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse*", Selçuk Üniversitesi Dergisi, Konya 2002, sy.12, s.155-168.

Üstâdum var ol sebağ viridi baña

Anuñ ağızından eyitdüm ben saña (1429)

Dâstân-ı İsmâil “Aksaraylı Îsâ”

Çalışmamızın 1561. beyti, bu mesnevinin Aksakaylı Îsâ mahlaslı bir şaire ait olduğunu göstermektedir:

Çelebi gül şehri Süleymân bülbülü

Akşaraylı ° Îsâ bunlaruñ güli

Bu eserin müellifi hakkında da kaynaklarda malûmata rastlanamamıştır. Bu dönemde yaşadığı bilinen Kayserili Îsâ ve Ümmi Îsâ isminde iki tane şair tespit edilmiştir. Fakat Aksaraylı Îsâ'nın bunlardan bir tanesi olabileceği çok düşük bir ihtimaldir. Zira o dönemde yaşamış birçok Îsâ isimli şair mevcut bulunabilir.

Başlıksız Bölüm “Za‘îfi”

Bu bölümde herhangi bir başlık bulunmadığı gibi herhangi bir mahlasa da rastlanmamıştır. Fakat yapılan çalışmalardan öğreniyoruz ki bu bölümün müellifi Za‘îfi'dir.⁶⁴ Türk Edebiyatı tarihinde Za‘îfi mahlaslı altı adet şaire rastlanmakla birlikte bu eserin müellifinin bu şairlerden hangisi olduğu tespit edilememiştir.⁶⁵

(Kız ve Cehûd Hikâyesi) “Yûsuf-1 Meddah”

Bu bölümde de gerek bir başlık kaydı gerekse de müellifin kimliğine dair bir kayıt yoktur. Fakat mesnevinin Amil Çelebioğlu'nun eserinde Yûsuf-1 Meddah'a ait olduğu söylenilmiştir. Yûsuf-1 Meddah isminden hareketle bir meddah olabileceği muhtemeldir. Eserlerinde Yûsufi mahlasını da kullanmıştır. Tercüme eserlerinden hareketle Arapça ve Farsça'ya hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yûsuf-1 Meddah hakkında sadece Şeyhoğlu Mustafa'nın Kenzü'l-Küberâ isimli eserinde “o Varka ve Gülşâh'ın müellifidir⁶⁶” şeklinde çok kısa bir bilgi geçmektedir.

Eserleri: Varka ile Gülşâh, Maktel-i Hüseyin, Kız ve Cehûd Hikâyesi

⁶⁴ Timuçin Aykanat, “*Pend-nâme-i Za‘îfi*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2017, s.96-112.

⁶⁵ Timuçin Aykanat, age., s.98-100.

⁶⁶ Şeyhoğlu Mustafa, Kenzü'l Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2013, s.109.



3. BÖLÜM

A. MESNEVİLERİN TANITILMASI

1. ADI, KONUSU VE BÖLÜMLERİ

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 7890/4 numarada kayıtlı mesnevi mecmuası eser, kütüphane kayıtlarında “Destân-ı Yetîm Resûl⁶⁷” ve “Destan-ı Güvercin” olmak üzere iki farklı isimle kaydedilmiştir. Bu isimler eserin içeriğinde yer alan bölümlerden seçilerek kütüphane kayıtlarına işlenmiştir. Fakat eserin geneline baktığımız zaman eserde birçok farklı bölüm ve konuyla karşılaşmaktayız. Bu sebeple tezin ismini kütüphane kayıtlarında yer alan isimlerden veya eserin içeriğinde yer alan bir mesneviden yola çıkarak vermek yerine, kütüphaneki kayıt numarasını esas alarak vermenin uygun olduğu kanaatine vardık.

“Destân” kelimesi Farsça “dâstân” kelimesinden gelmektedir. Nihat Sami Banarlı bu kelimeyi “milletlerin eski çağlardaki din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını, başlarından geçenleri dile getiren büyük manzum hikâye” olarak tanımlamıştır. Destanlar toplum vicdanının gür sesleridir. Millet şuurunu güçlendirerek millî ve manevî dayanışmayı sağlayan en önemli eserlerdir. Ortak şuurla teşekkül eden ülkü ve gelenek gibi toplumu canlı tutan unsurlar, destanlarda bir hayat görüşü ve felsefesi olarak soylu ya da yönetici sınıfından gelen destan kahramanının şahsında dile getirilir.⁶⁸ Eserin isminde geçen “yetîm” kelimesi Arapça bir kelime olup babası ölmüş veya eşsiz anlamlarına gelmektedir. Yine Arapça bir kelime olan “resûl” kelimesi ise risâlet kelimesinden gelmekte olup elçi anlamına gelmektedir. Özel bir isim olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) için kullanım alanına sahip olmuştur. Destan geleneğinden mesnevi nazım şekline geçişin en belirgin özelliklerini gördüğümüz bu dönem eserleri; konuları bakımından destan dönemini çağrıştırmakla şekil itibarıyla ise yeni bir döneme adım atıldığını ve edebiyatın yeniden şekillendiğini haber vermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in başından geçen hadiseler, sütanneye verilmiş hikâyesinden başlayarak vefâtına kadar anlatılmaktadır. Eserde Hz. İsmâil Destânı, Hikâyet-i Kız ve Cehûd gibi konu dışında kalan hikâyelerin yanında, daha önceden neşredilmiş Kesikbaş Destânı, Hâtûn Hikâyesi gibi eserler de bulunmaktadır.

Tezimizin konusunu ihtiva eden 75b-145b aralığındaki kısım yirmi üç adet konu başlığından meydana gelmektedir ve içerisinde 10 adet mesnevi bulunmaktadır. Fakat mecmuanın bütünlüğünü bozmamak ve bu alanla ilgili yapılacak olan çalışmalara kaynaklık

⁶⁷ KBYE Ktp. 7890/4.

⁶⁸ Kâzım Yetiş, “Destan” Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, C.9, s.202.

teşkil etmesi açısından eserin içeriğindeki bölümlerin tamamını burada vermeyi uygun buluyoruz. Eserdeki bölümler varak numaralarına göre şu şekildedir:

VARAK	BÖLÜM	GEÇTİĞİ BEYİTLER	BEYİT SAYISI
1b	Hikāyet-i İbrāhīm ° Aleyhi's-selām Sāre-y-ile Hācer Aḥvālin Beyān İder	1-43	43
3a	Faşl-ı Hikāyet Hāceri ve İsmā° İli Alup Gidüp Yabāne Bırağup Zemez Çıkdığını Beyān	44-218	175
8b	Bu Hikāye Anı Beyān İder Kim Ḥazret-i İbrāhīm İsmā° İl[i] Ḳurbān İtdigin ve Şārā ile Hāceri	219-291	73
11a	Maṭlab-ı Cābiri Enşārī Raḍiyallāhu Anh ve Mu° cizāt-ı Muḥammed Muştafā Şallallāhu ° Aleyhi Ve's-sellem	292-389	98
14b	Maṭlab-ı Sebeb-i Vefāt-ı Ḥüseyn	390-607	218
21b	Eş-şartü's-şāni	608-695	88
24b	Eş-şartü's-şālis	696-738	43
26a	Ziyāret-i Ḳuds-i Mübārek ve Medḥ-i Ḳuds-i Mübārek	739-756	18
26b	Der beyān-ı Mescid-i Akşā	757-780	24
27b	Der Beyān-ı Taḥt-ı Ka° betu'l-lāh ve Medḥ-i Ḥalīlu'l-lāh	781-796	16
28a	Der Beyān-ı Taḥt-ı Ka° betu'l-lāh	797-816	20
29a	Der Beyān-ı Medḥ-i Ṭarīḳ-ı Ḥicāz	817-832	16
29b	Der Beyān-ı Medḥ-i Medīne-i Münevvere	833-844	12
29b	Der Beyān-ı Ravzatü'n-Nebī ° Aleyhi's-selām	845-860	16
30b	Der Beyān-ı Ravza-i Resūlu'l-lāh	861-880	20
31a	Der Beyān-ı Ḥıṭāb-ı Ravza-i Resūlu'l-lāh	881-894	14
31b	Der Beyān-ı Medḥ-i Ka° betu'l-lāh	895-908	14
32a	Der Beyān-ı Vedā° -ı Ka° betu'l-lāh	909-922	14
32b	İlāhī	923-932	10
33a	Maṭlab-ı Veys'ül-Ḳarānī	933-1108	176
39a	Der Beyān-ı Muḥammed Ḥanīfī	1109-1547	439
53b	Hezā Dastān-ı Geyik	1548-1628	81
56a	Rūḥ-Pāk Muḥammed Şalavāt	1629-1658	30
57b	Hezā Destān-ı İbrāhīm	1659-1734	77
60a	Başlıksız Bölüm	1735-1772	38
61b	Hezā Destān-ı Gögercin	1773-1844	72
64b	Temmet	1845-1870	26

		1871-1886	16
		1887-1902	16
		1903-1918	16
67a	Hezā Destān-ı Geyik	1919-2018	100
70b	Hezā Şükür-i Nām Bismillāhi ⁹ r-raḥmani ⁹ r-raḥīm ve bihi Nesta ^c ĩn	2019-2193	175

Eserin diğ er kısmındaki bölümler, varak numaraları ve beyit sayıları⁶⁹

Varak	Bölüm	İlk ve Son Beyitler/Dörtlükler
1b	Hikāyet-i İbrāhīm ° Aleyhi's-selām Sāre-y-ile Hācer Aḥvālin Beyān İder	Sevinüp Hāceri bağışladı ol Ḥalīlu'l-lāh[a] eylük işledi ol Biz ol oğlanı zāyi° kıla şanma Ne yire dir-ise ilet utanma
3a	Faşl-ı Hikāyet Hāceri ve İsmā° ĩli Alup Gidüp Yabāne Bırağup Zemzem Çıkdığını Beyān	Oğuyup Şāreyi didi ki Şāre Eyt ne idelüm oğlana yāre Şükürler itdiler Allāha çok çok Du° ālar kıldılar ol şāha çok çok
8b	Bu Hikāye Anı Beyān İder Kim Ḥazret-i İbrāhīm İsmā° ĩl[i] Ḳurbān İtdigin ve Şārā ile Hāceri	Biraz müddet girü ol şāh-ı ° ālem Ṭurup anda ° ibādet kıldı her dem Ata sevindi oğlan oldu şādān Ki ol ḳurtıldı hem ḳoç oldu ḳurbān
11a	Maṭlab-ı Cābiri Enşārī Raḳiyallāhu Anı ve Mu° cizāt-ı Muḥammed Muştafā Şallallāhu ° Aleyhi Ve's-sellem	Yine bir ḥōş gülsitāna girelüm Mu° cizātı güllerinden direlüm Kim ki ister cānına āb-ı ḥayāt Diñ muṭahhar ravzasına eş-şalāt
14b	Maṭlab-ı Sebeb-i Vefāt-ı Ḥüseyn	İşit gine bir ° acāyib taḥrīr ideyin Ḥüseyniñ ḥālını taḳrīr ideyin Resülün gör bu dīnde kuvvetini Fidā kıldı saña zürriyyetini
21b	Eş-şartü's-şāni	Anuñ bir şartını bil [kim] namāzdur Ve illā şimdi anı kıldur azdur İki şartını bildiñ çünkü cānuñ İşit üçüncü şartı nedür anuñ
24b	Eş-şartü's-sālis	Üçüncü şart[ı] İslāmuñ budur bil İşidüp sözüme yahşı nazar kıldı Yigirmi bişde vir binit meḥāzı Eger virmez-iseñ Ḥaḳ ola ḳadı
26a	Ziyāret-i Ḳuds-i Mübārek ve Medḥ-i Ḳuds-i Mübārek	Ḳoyup Rūmı teveccüh Ḳuds[e] kıldım Vişāl-i şevḳ-ile yanup yaḳıldım Ḥaḳuñ ° avniyle maḳşūdum[ı] buldum Şükür gördüm gelüp Ḳuds-i şerīfi Nihānī bu maḳāmuñ ° āşıḳıdur Buña inkār iden şeksüz şaḳīdür Şükür gördüm gelüp Ḳuds-i şerīfi
26b	Der beyān-ı Mescid-i Aḳşā	
27b	Der Beyān-ı Taḥt-ı Ka° betu'l-lāh ve Medḥ-i Ḥalīlu'l-lāh	Ziyāret eyleyüp bu cümle[yi] biz Ḥalīlu'l-lāh işigine döküp göz Biḥamdi'l-lāh varuban sürmişüz yüz Ḥalīlu'l-lāh resülün ravzasına

⁶⁹ Ömer Yıldız, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni Ve İncelemesi (1a-74a), Selçuk Ü. SBE, Baskıdaki YLT, Konya 2018.

		Bihāmdī'l-lāh ecelden hem emāndur Ziyāret itdügüm sultān-ı cāndur Nihānī ° aşık-idi çok zamāndur Halīl [ü] enbiyānuñ ravzasına
28a	Der Beyān-ı Taht-ı Ka° betu'l-lāh	
29a	Der Beyān-ı Medḥ-i Tarīḫ-ı Hicāz	Huzā oldu bu gönümün delīli Delīl olup getürdi ben zelīli Ziyāret eyleyüp Quds-i Halīli Şükür Allāha kim gitdik Hicāza Emir hāc begidür bizim ulumuz Mübārek sāyesindendür yolumuz Yiyüp ni° metlerin du° ā kılmuruz Bihāmdī'l-lāh kim gitdik Hicāza
29b	Der Beyān-ı Medḥ-i Medīne-i Münevvere	Şalavāt getürün cāndan Geldik Medīne şehrine Haḫdan bize ihsān-ile Geldik Medīne şehrine Dōst kapusına irmege İşigine yüz sürmege Cān kılca kaldı görmege Geldik Medīne şehrine
29b	Der Beyān-ı Ravzatü'n-Nebī ° Aleyhi's-selām	Gönül şāz ol ki şimdi geldigiñ yir Muḫammed Muştafānıñ ravzasıdur Gönülde gözler anı Cennet budur O şāh-ı enbiyānıñ ravzasına Yaratdı gitdi nūrından anı Haḫ Anı seven cihānı n°eyler ancak Gözün aç gördün cān-ile key bak O ° ālem serverinün ravzasıdur
30b	Der Beyān-ı Ravza-i Resūlu'l-lāh	
31a	Der Beyān-ı Hıḫāb-ı Ravza-i Resūlu'l-lāh	Çıḫup şeh-i Medīneden yüridük Şanasın mūm olup şızduk eridik Beriyye yollarına yüz süridik Yitişdik Ka° beye Elḫamdüli'l-lāh Altun oluḫda kıldım ben namāzı Çok itdük Halīḫa anda niyāzı Bilür Allāh gönüllerde ki zārı Çü geldüm Ka° beye Elḫamdüli'l-lāh
31b	Der Beyān-ı Medḥ-i Ka° betu'l-lāh	Cān [u] dilden ey maḫām-ı ° āli dergāh merḫabā Özenürken saña cānum düşdi nāgāh merḫabā Hōş mübārek rāh olup saña gelürler merḫabā Merḫabā ey ḫara ḫonlu Ka° betu'l-lāh merḫabā Mīna bāzārın geçüp çıḫdım ° Arafāt ḫaḫına Baḫdım ol görklü maḫāmın ḫaḫına vü şolına Şanasın girdüm ben ol baḫşanuñ baḫına Merḫabā ey ḫara ḫonlu Ka° betu'l-lāh merḫabā
32a	Der Beyān-ı Vedā° -ı Ka° betu'l-lāh	Ey maḫām içre maḫām-ı Muştafā İşigidür ehl-i ° aşḫa ilticā N°ideyin senden cüdā oldum cüdā Elvedā° yā Ka° betu'l-lāh elvedā° Yā İlāhī eyleme aḫyāra naşīb ḫa[ra] ḫonlu Ka° betu'l-lāh elvedā° Sende hōş ḫal ey Medīne-i ḫabīb Elvedā° yā Ka° betu'l-lāh elvedā°

32b	İlâhî	Düşeli döstumdan ırak hū hū Hem ağlaram hem inlerem hū hū Deldi cigerimi firāk hū hū Hem ağlaram hem inlerem hū hū
		Bak dervişiñ hāline hū hū Aldanmış nefsi eline hū hū Gice gündüz düş yolına hū hū Hem ağlaram hem inlerem hū hū
33a	Maṭlab-1 Veys'el-Ḳarānî	Ey gönül bülbül gibi eyle fiğān Cān gönülde ayru düşdüñ bu zamāñ
		Her kim diler Ḥaḳdan raḥmet ḳazana Fātiḥa iḥsān [it] bunı yazana
39a	Der Beyān-1 Muḥammed Ḥanîfî	Allāh adı dilümüzde āyine Allāhındur ne ki var ḥamd [u] senā
		Luṭf-1 Ḥaḳkî kim [diler] çok ḳazana Fātiḥa oḳıya bunı yazana
53b	Hezā Dastān-1 Geyik	Diñle imdi bir ° acāyib hōş haber Muṣṭafādan diñle ey şāhib-nazar
		Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilāt Vir Muḥammed Muṣṭafāya şalavāt
56a	Rūḥ-Pāk Muḥammed Şalavāt	Anasınıñ ilini öper-idi Ana diyü dün [ü] gün ṭapar-idi
		Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilāt Vir şalavāt Muṣṭafāya nūr-bān
57b	Hezā Destān-1 İbrāhîm	Ḥaḳ Ta° ālā şabr ider bu işleri Hem-şabrılık ol vire ḳalmışlara
		Rūḥ-1 a° zam sırr-1 kevneyn Muṣṭafā Faḥr-1 ° ālem dür-i baḥreyn Muṣṭafā
60a	Başlıksız Bölüm	Naḳl ideyin سار شاهی ben şāḥāḥ İşidenler iyalesünler hōş ferāḥ
		Gör diḳār[1] işid Ḥaḳdan kelām Kim ki dirse eṣ-şalātu ve°s-selām
61b	Hezā Destān-1 Gögercin	İşid imdi gine bir datlu haber Cān gözi-le ma° nīye ḳıla nazar
		Bunı elden Kirdeci ° Alî-durur Ḳonyada Mevlānānıñ yāri-durur
64b	Temmet	Tenbih idüñ ° āşıḳlara Mevlūd ayı geldi yine Şalādur şadıḳlara Mevlūd ayı geldi yine
		Namāz ḳıldıḡuñ için Baḡışlandı mı suçuñ Çıḳar ḥased ise için Mescidde mey-ḥānedür
67a	Hezā Destān-1 Geyik	Evvel Allāh adını yād idelüm Ḳayḡulu gönülleri şād idelüm
		Her kim diler çok raḥmet ḳazana Üç Fātiḥa oḳıya bunı yazana
70b	Hezā Şükr-i Nām Bismillāhi° r-raḥmani° r-raḥîm ve bihi Nesta° ĩn	Ḥaḳḳa şükr idelüm her bār Yaratdı şüret-i insān Kim oldur fā° il-i muḥtār Anuñ emrindedür ekvān
		m diyü çağrışır körpe ḳuzular İmām Ḥüseyniñ günleri geldi

Eserin diğerkısımlarındaki bölümler, ilk ve son beyitler/dörtlükler (Bkz. Ömer Yıldız, age.)

Varak	Bölüm	İlk ve Son Beyitleri/Dörtlükleri	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
75b	Hāzā Destān-ı Yetīm Resūl	Diñle imdi iy sa° ādet sāyesi Kim olisardur Resūlūñ tayası Haşre dek ger dinilirse bu kelām Nice haşri ola bulmaya tamām	1-315	315
87b	Anaya ° Āşī Ođlanuñ Beyānı	Var-ıdı Ka° be şehrinde bir hatun Dünyeyi virüp āhret almışdı şatun Hağ Ta° ālā rahmet itsün ol kıla Cümle ĩmān ehline du° ā kıla	316-441	126
92a	İsimsiz Bölüm (Hz. İbrāhim)	Ādemīler şol dünyāya ol Muḥammed geldi gine Muḥammed-ile anadan İbrāhīm peydā oldı gine Yūnus eydür iy yārenler zıkr-idelüm Muḥammedi Ümmet için körpe kızu Hağğa kırbān virdi gine	442-456	15
93a	Destān-ı Kesik Baş Rūḥ-ı Pāk-i Muḥammed Şalli	Başlayalum söze Bismi'llāh-ile Dürişelüm dün ü gün Allāh-ile Oқыyanı diñleyeni yazanı Raḥmetüñle yarlıgāgil yā Ğanī	457-544	88
96b	İsimsiz Bölüm (Aziz Mahmut Hüdāyî'ye Ait Bir İlāhî ve Bir Nazîre)	Kim umar senden vefāyı Yalan dünyā degil misin Muḥammedü'l Muştafāyı Alan dünyā degil misin İşidüñ iy ehl-i vefā Tutuñ bu sözlerden şafā Dīn serveri ol Muştafā Toğduğı ay geldi yine	545-554	10
97a	İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî)	Ḥamd olsun Hağğa oldur Selām Muştafā āline dağı selām Bizi andan sen ayırma bir nefes Cānumuz her dem aña ider heves	555-612	58

Varak	Bölüm	İlk ve Son Beyitleri/Dörtlükleri	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı	
98b	İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî)	Bundan elṭāf bir hikāyet ideyin Ravz-ı fāyıḳdan rivāyet ideyin Ḳıl Ḥabībe eṣ-ṣalāt ü ve's-selām Tā nice ṭoḡdı diyem [ben] ber-tamām	613-655	43	
100b	(Vefātü'n-Nebî - 580)	Fī-Beyāni'n-Nebî ° Aleyhi's-Selām Ḥīne Merzā	Diñle imdi gözyaşı-yla bir haber Çünkü ḥasta düṣdi ol ḥayrū'l-beṣer Pes dönüben aṣḥāba kıldı vedā° Didi aṣḥāb ağlaşuban el-vedā°	656-696	41
101b		Min Lisāni'l Aṣḥāb	El-vidā° iy cānlara cān el-vedā° El-vidā° iy nūr-ı cismān el-vedā° Yā İlähī bize raḥmet eylegil Cümlemüzi ol ṣāha baḡışlaḡıl	697-874	178
107b		Fī Beyān-ı İrtihāli'n-Nebî ° Aleyhi's-Selām İlä Ḥazreti'l-Ulūhiyyeti	Diñle imdi ol Resül-i mu° teber Cān nicesi pervāz ider Ḳatı mıdur işbu cānı bilmezüz Kim aḥvāli işidüben olmazız	875-910	36
109a		Fī Beyān-ı Te° vīli'ş-Ṣalāt	Diñle imdi sen ṣalātuñ ma° nisin İşiden gönlinde ṣübhe ḳomasın Böyle Ḥaḳ ḳatında çün ° izzetlenür Ādem oḡlı aña nice ḳatlanur	911-1046	135
113b		Fī Beyān-ı İrtihāli'n-Nebiyi ° Aleyhi's-Selām	Diñle imdi gözyaşı-y-la bir haber Kim dimişdür rāvīler mu° teber Armaḡanıdur Ḥudānuñ bu namāz Ḳıluban mi° rāc idüñ eyleñ niyāz	1047-1091	45
115a		El-Ḥiṣṣatü Mine'l-Ḳıṣṣati	Gel berü gel ° āṣıḳ-ısañ ° ıṣḳ eri Cān u dilden diñlegil bu sözleri	1092-1102	11
			Armaḡanıdur muṣallīnūñ selām Biribirine cemā° at ü imām		

Varak	Bölüm	İlk ve Son Beyitleri/Dörtlükleri	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
115b	(Vefâtü'n-Nebî - 580)	Fî Beyân-ı İntikâli'n-Nebî Min Dari'd-Dünyâ ilâ Dâri'l-Âhire Uşda girü taldı yürek baş-ıla Gözlerümüñ nûrı gitdi yaş-ıla	1103-1115	13
		Ümmetüñ ° ışkı-y-ıla di eş-şalât Tâ ki cânuña ire nev nev hayât		
116a		Ħikâyet-i Nâka-i Resûl ° Aleyhi's-Selâm Şöyle kim gelmiş haberde âşikâr İbni ° Abbâsdan rivâyet bil i yâr	1116-1178	63
		Gözün-ile gördüğün fikr it iy şebâb Uş direm va'llâhi ° ilm[i] bi's-şavâb		
118a	Fî-Beyân-ı Ahvâli'l-Eşhâbi Min Ba° di Resûli'llâh ° Aleyhi's-Selâm	Uş vefâtın diñledün sen iy cüvân Anuñ için diñle kimler virdi cân	1179-1183	5
		Gör [a]hî biz nice taşdan katıyuz Toprak olmaduğ yolına katıyuz		
118b	Ħikâyet-i İslâm-ı Yehūd	Nice küfr içinde kişi bil yakîn Sevdi anı diñlegil iy pāk-dīn	1184-1239	56
		Ol nübüvvet hâtemi bil gizledi Et-ile kan arasında yazlı-dı		
120a	İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası)	Başlayıcak evvel ibtidâ Allâh adın eydelüm ol Ħudâ	1240-1439	200
		Her kim [ol dem] rahmeti çün kazana Fâtiha oқыya bunı yazana		
127a	Dâstân-ı İsmâil	Cân gulağın aç diñle bir zamân Bir ġarâyib bir ° acâyib dâsitân	1440-1562	123
		Luţf-ı Ħaqqı kim [ki ol] çok kazana Fâtiha oқыya bunı yazana		
131a	Başlıksız bölüm (Vefâtü'n-Nebî)	Böyle çün emr itdi Bū Bekr [e] Resûl Muştafâ emrini ol kıldı kabûl	1563-1632	70
		Ger dilersiz bulasız otdan necât ° Işık-ıla derd-ile eydün eş-şalât		

Varak	Bölüm	İlk ve Son Beyitleri/Dörtlükleri	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
133b	Başlıksız bölüm	<p>Haçça şükr idelüm her bār Yaratdı süret-i insān Kim oldur fā^c il-i muhtār Anuñ emrindedür ekvān</p> <p>Cihānı var mıdur tütmiş Gelenler hep gine gitmiş Bu kez nevbet saña yitmiş Yaraqlan göçmege iy cān</p>	1633-1683	51
137a	İsimsiz Mesnevi (Kız ve Cehûd Hikâyesi)	<p>Anası nā-çar oldı uydı söze Kızını şatmaqlığa oldı rızā</p> <p>Çü [tamam] oldı bu söz bunda yāre Vir şalevāt^c ışk-ıla peygambere</p>	1684-1904	220
145b	(İlâhî)	<p>Hep cennetüñ ırmaqları Açar Allāh diyü diyi Çıkmış İslām bülbülleri Öter Allāh diyü diyi</p> <p>Mātem ayı gel[di] gine āh Ḥasanla Ḥüseyn Fürākuñ bağrını [deldi gine] Ḥasanla Hüseyin Kerbelānuñ yazıları şehīd olmuş gāzīleri Fāṭımanuñ kızuları āh Ḥasanla Ḥüseyn</p>	1904-1909	5

2. TÜRÜ

Üzerinde çalıştığımız eser genel olarak mecmua niteliği taşımaktadır. Fakat eserin içeriğine baktığımızda mesnevilerin ağırlıklı olduğunu görmek mümkündür. Bu sebeple eser, hem mecmua hem de mesnevi olarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Yine çalışma konumuz olan eserin türü hakkında gereken malumatı vermeden önce, XIV. yüzyılda halk arasında teşekkül etmiş mesnevilerin ortak husûsiyetlerine değinmeyi ve bu yolla, eserimiz ve o dönemde yazılan mesneviler arasında bir mukayese kurarak eserin türü hakkında bir çıkarımda bulunmayı uygun görüyoruz.

Halk arasında teşekkül eden mesnevilerde görülen husûsiyetler:

- a) Beyit adedinin az olması,
- b) Tek bir vezin kullanılması,
- c) Kafiye ve vezin bakımından daha fazla ihmallerin bulunması,
- d) Tertip husûsiyetlerinin daha basit bir şekilde uygulanması (tevhit ve salavat bölümlerinden sonra hemen konuya başlanması, çok kere tevhit, münâcat gibi bölümlerin ayrı ayrı değil tek bir bölüm halinde yazılması, sebab-i telif, hâtıme, padişah methi gibi bölümlerin bulunmaması),
- e) Halk için yazılıp dolayısıyla meclislerde şifâhî olarak okunduklarından dillerinin sade, tasannudan uzak, mevzularının dinî, ahlâkî ve hamâsî olması gibi bazı husûsiyetleri bünyelerinde barındırmaktadırlar.⁷⁰

Çalışma konumuz olan esere dönecek olursak beyit adedinin (sonraki yüzyıllarda yazılmış mesnevilere göre) az, genel itibariyle tek bir vezin kullanıldığını, kafiye ve vezin ihmallerinin ziyadesiyle bulunduğunu, (mecmua içerisindeki bazı mesnevilerde) tertip husûsiyetlerinde bazı sorunların bulunduğunu ve halk arasında okunmak için yazıldığını, dil ve üslûp dolayısıyla da sade bir eser olduğunu görmekteyiz. Buradan yola çıkarak eserin, başta yaptığımız tasnife göre halk arasında teşekkül eden mesneviler arasında bulunduğunu, bu dönemde yazılan diğer mesnevilerin türü ile mukayese ettiğimiz zaman ise bu eserin dinî konulu mesneviler arasında ve mûcizât-ı nebî türünde didaktik bir mesnevi olduğunu görmek mümkündür.

Dāsītān bir ° acāyib dāsītāndur

Bu berāt Muştafānuñ mu° cizātıdur (432)

⁷⁰ Amil Çelebioğlu, age., s.45.

Mu° cizātın ideyüm Muḥammedüñ
İki cihān güneşi ol Aḥmedüñ (458)
Mu° cizāti bī-şümārdur ol mehüñ
Ol dü-cihān faḥri ol pādīşāhuñ (1245)

3. YAZILIŞ SEBEBİ

Eseri mecmua olarak ele aldığımızda belli bir yazılış sebebine rastlamamaktayız. Fakat eser genel olarak mesnevileri içerisinde barındırdığı için her mesnevinin ayrı ayrı yazılış sebebini burada vermeyi uygun görüyoruz.

Destân-ı Yetîm Resûl isimli mesnevide müstakil olarak bir sebab-i telif bölümü yoktur. Fakat eserin içeriğine bakacak olursak telif sebebi hakkında ipucu niteliği taşıyan beyitleri görmek mümkündür.

XIV. yüzyıl mesnevileri arasında halk için yazılan eserler genellikle şifâhî olarak meclislerde terennüm edilir ve içeriğinde salavat istekleri, “Dinle, işit, kulak tut!” gibi ifadeler bulunur.⁷¹ İnceleme konumuz olan eserdeki beyitlerde de buna benzer ifadelerin varlığı dikkat çekmektedir. Eserin daha ilk beytinde:

Diñle imdi ey sa° âdet sāyesi
Kim olısdur Resülün tayası (1)

denilerek “*diñle*” ifadesiyle, eserin telif sebebi hakkında bilgi verilmektedir. Eserde telif sebebi hakkında ipucu niteliğinde olacak diğer beyitler ise şu şekildedir:

Ger dilesiz bulasız oddan necāt
° İşık-ıla derd-ile eydüñ eş-şalāt ve’s-selām (95,130)
İşid imdi anasını sen i cān
Görüben oğlını oldı şād-mān (97)
Vardı pes Aḥmed Ḥadice dārına
Gör ne ider dil-ber-i dil-dārına (148)
Biz gelelüm yine Aḥmed yādına

⁷¹ Amil Çelebioğlu, age., s.46.

Vir şalevât añıcağuz adına (166)

° Aklı geldi başına diñle i cân

Oğudı anda bu şi° ri ol zamân (294)

Bu beyitlerde bulunan “*diñle, gör, vir salavât, eydüñ eş-şalât ve’s-selâm*” gibi ifadelerden hareketle söyleyebiliriz ki Destân-ı Yetîm Resûl isimli mesnevi, halk arasında okunmak ve halkı dinî konularda eğitmek için yazılan mesnevilerdendir.

Çalışmamızdaki Anaya Âsî Oğlan hikâyesinde de benzer özellikler bulunmakla beraber, anne hakkına temas etmek için de yazıldığı söylenebilir. Mesnevinin sonunda da ata ve anne gönlünü hoş tutmak ile ilgili öğüt içerikli birkaç beyit dikkat çekmektedir:

Her kim ki ata ana hoşnûd ola

Rağmet-ile hem şefâ° at ol bula (436)

İbrâhim Destânı olarak isimlendirdiğimiz bölümde herhangi bir sebep-i telif bölümü bulunmamaktadır. Zaten eser on beş beyitlik olması ve gazel şeklinde kafiyelenmiş olması dolayısıyla mesneviye dair hususiyetleri bünyesinde barındırmamaktadır.

Kesik Baş Destânı’nda yine yukarıda belirttiğimiz hususiyetler bulunmakla beraber sebep-i telif olarak kabul edebileceğimiz şu beyit dikkat çekmektedir:

Ol Resüldür kim aya beñzer yüzi

Yarın ol dileyiser Hâğdan bizi (459)

Mevlidü’n-Nebî olarak isimlendirdiğimiz mesnevide, aşağıdaki beyitte geçen hem “*diñleñ*” hem de “*añuñ du° añuzda*” sözleri telif sebebi olarak dikkatimizi çekmiştir:

Ol hikâyetüm budur diñleñ anı

Diñleyüp añuñ du° añuzda beni (564)

Çalışmamızın Dâstân-ı İsmâil isimli bölümünde ve Mûsâ (a.s.) ile ilgili bölümünün son beytinde de buna benzer ifade vardır:

Her kim [ol dem] rağmeti çün kızana

Fâtiha oğıya bunu yazana (1439)

Luğf-ı Hâğkı kim [ki ol] çok kızana

Kız ve Cehûd hikâyesinde yine başta saydığımız hususlar bulunmaktadır. Fakat ayrıdan bir sebab-i telif bölümü tespit edilememiştir. Müellifin, eserin son kısmında kıssadan hisse kabilinden sözleri ve nasihatleri bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak telif sebebinin okuyana ya da dinleyene dünya hırsına dair nasihatler vermek olduğu söylenebilir.

4. YAZILIŞ TARİHİ VE YERİ

Mecmuada tertip edildiği yere dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yine daha önce söylediğimiz gibi yazılış tarihi de eserde bulunmamaktadır. Mecmuadaki dil özelliklerine bakarak tertip tarihinin on sekizinci yüzyıl dolayları olduğunu daha önce belirtmiştik. Aşağıda ise bu mesnevilerin telif tarihine dair bilgi vermenin yerinde olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi XVI. yy. mesnevilerine ait husûsiyetleri göz önünde bulundurduğumuz vakit bu eserin de o husûsiyetlerle paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Buradan yola çıkarak mesnevilerin bu yüzyıl içerisinde ya da bu yüzyıla yakın bir tarihte telif edildiğini söyleyebiliriz. Fakat mecmuanın tertip tarihinin bu mesnevilerin telif edilmesinden bir hayli sonra olduğu kanaatindeyiz. Çünkü mesneviler Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğu halde mecmua içerisindeki birçok yerde Eski Anadolu Türkçesi'ne ait dil husûsiyetlerini görememekteyiz. Bu da bize bu mesnevilerin, Osmanlıca'nın düzlük yuvarlaklık uyumuna tabi olduğu dönemlerde bir araya geldiği düşüncesini uyandırmaktadır.⁷² Yine de bu eserin istinsahı ile ilgili tam olarak bir tarih belirtememekteyiz.

5. BEYİT SAYISI

Eser içerisinde beyit sayısına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Eser bir mesnevi mecmuası niteliği taşıdığı için birçok hikâyeyi bünyesinde barındırmakta ve dolayısıyla tam bir beyit sayısı ifade edilememektedir. Yine mesnevilerin içeriğinde de beyit sayısı belirtilmemiştir. Fakat çalışmamıza konumuz olan 75b ve 145b varakları arasındaki beyit ve dörtlüklerin sayısı 1909'dür. Eserin bizim çalışmamız dışında kalan kısmındaki (1b-75a) beyit ve dörtlüklerin sayısı ise 2193'dür. Eserin tamamı ise 4102 beyit ve dörtlükten müteşekkildir.

⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. *Dil ve Üslup* incelemesi.

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. TERTİBİ

Eser genel manada mecmua halinde tertip edilmiştir. Eserde görülen dini mahiyetli mesnevilerin olması ve çalıştığımız bölümün daha çok mucizat-ı nebi türü ile alakalı olduğunu düşündüren bazı hususiyetlerin görülmesi bize bu eserin daha çok öğretici mahiyetli eserlerden oluşan bir mecmua olduğunu göstermektedir. Mecmua içerisinde bulunan mesnevilerin tertip özelliklerine ise tek tek değinmenin ise yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Destān-ı Yetīm Resūl

XIV. yüzyıl mesnevilerinin genel özelliklerinden bahsederken tertip husûsiyetlerine de kısaca değinmiştik. Saray ve çevresinde teşekkül eden mesnevilerde genel itibariyle tertip husûsiyetlerine riayet edildiğini söyleyebiliriz. Fakat bu durum halk arasında teşekkül eden mesnevilerin tamamında aynı değildir. İnceleme konumuz olan “Destān-ı Yetīm Resūl” isimli ilk mesnevide söz konusu tertip husûsiyetlerini tam anlamıyla görememekteyiz. Eserde giriş bölümü niteliğinde sayılabilecek “tevhid, münâcat, na‘t” gibi bölümler bulunmamaktadır. Zaten mesnevinin telif edildiği dönem içindeki yerine bakacak olursak bunun yadırganacak bir durum olmadığını da söyleyebiliriz.

Fakat eserin ilk beytini giriş kısmı olarak kabul edebiliriz. Çünkü bu beyit bize eserde hangi konu üzerinde durulacağı ve eserin hangi konu çerçevesi etrafında ilerleyeceği hakkında bilgiler vermektedir:

Diñle imdi ey sa° âdet sâyesi

Kim olısdur Resūlūñ şayası (1)

Bu eserde anlatılacak olan hikâyeye ait ipucu, beytin ikinci mısramında “Kim olısdur Resūlūñ şayası” denilerek dile getirilmektedir. Konuya giriş kabilinden, o zamanın sosyal ve ekonomik şartları dile getirilmiş ve çocukların sūtanneye hangi sebeple verildiği anlatılmıştır. Asıl konunun işlendiği kısım ise Efendimiz etrafında şekillenmektedir. Bu kısımda müellif gayet samimi bir hava içinde Efendimizin çocukluğunda başından geçen olayları dile getirmiştir. Hatime kısmında ise Hz. Peygambere salevat isteği ve dua kısmı yer almaktadır:

Çün tamām oldı bu mu° cizāt yerā

Vir şalevāt ° ışk-ıla peygambere (312)

Ol Muḥammed mu° cizātı ḥaḳḳı’çün

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Asıl konu hakkında bilgi niteliğinde bir beyit ve okuyucuya bilgi verme.	1-8	8
Konunun İşlendiği Kısım	Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sütanneye verilmesi, Halime Hatun'un evinin bereketlenmesi, Hz. Peygamberin yüreğinin Cebrâil tarafından yarılması, annesinin ve dedesinin vefatı, Ebû Talib'in yanında büyümesi, evlenmesi, bir bulutun gölge olması, Hz. Câbir'in evine davet etmesi, oğlanlarının ateşe düşmesi ve Hz. Peygamberin duasıyla tekrar dirilmeleri.	9-311	303
Hatime	Salevat, dua.	312-315	4

Tablo 5: Destân-ı Yetîm Resûl Tertip Özellikleri

Anaya Âsî Oğlan

Bu mesnevide de yine klasik mesnevilerde görmeye alışık olduğumuz tevhit, münacaat gibi kısımlar bulunmamaktadır. Müellif giriş bölümü kabul ettiğimiz ilk on beyitte annesine âsî olan oğlanı ve annesini tanıtmakta, onların bazı vasıflarını dile getirmektedir:

Var-ıdı Ka^c be şehrinde bir hatun

Dünyeyi virüp âhret almışdı şatun (316)

Ol oğlanı mektebe virmiş-idi

Oğlan yidi muşhafa irmiş-idi (323)

Mesnevide çerçeve hikâye, oğlan ve annesi etrafında şekillenmektedir. Fakat sonradan olaya Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabe-i kirâm, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gibi kişiler dâhil

olmaktadır. Bu kişiler annesinin oğluna hakkını helâl etmesi için bir çaba içinde görülmektedir. Hatime kısmında ise anne hakkına dair nasihatler ve çeşitli öğütler yer almakta ve ardından dua ve salevat bölümleri gelmektedir:

Dirse [ki] Hâkķ bilür kim haķ-durur

At' ana göñlin⁷³ yıķan aħmaķ-durur (433)

İy birāder [uş] söz[üm] oldı tamām

Diñ Resüle eş-şalāt [ü] ve's-selām (239)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Mesnevîde işlenecek konu hakkında bilgi verilir ve kişilerin vasıflarından bahsedilir.	316-325	10
Konunun İşlendiği Kısım	Oğlanın uyuması ve sabah namazına kalkmaması, annesinin çağırması, oğlanın rüyasını anlatması, annesinin yüzüne ekmeği atmasıyla kadının gözünün kör olması ve hakkını helâl etmemesi, oğlanın elinin ayağının kesilip ateşe atılması, annesinin oğlunu affetmesi ve kendini ateşe atması, kuşların ateşi söndürmesi, Cebrâil'in inerek iyi haberler getirmesi, kadının gözünün ve çocuğun uzuvlarının yerine gelmesi.	326-432	107
Hatime	Nasihat (ana gönlünü yıkmamak gerektiği), dua ve salevat bölümleri.	433-441	9

Tablo 6: Anaya Âsî Oğlan Mesnevîsi Tertip Özellikleri

İsimsiz Bölüm (Hz. İbrâhim)

Bu bölüm her ne kadar olay örgüsü bakımından mesnevîyi çağırırsa da gazel şeklinde kafiyeleştiği için burayı mesnevî olarak adlandıramamaktayız. Tertip husûsiyetleri ve beyit adedinin az oluşu dolayısıyla da mesnevîye tam benzememektedir. Giriş mahiyetindeki Hz.

⁷³ 433b at' ana göñlin: ata ana göñlini KYE.

İbrahim'in dünyaya gelişini anlatan iki beyitten sonra asıl konunun işlendiği kısma geçilmektedir. Bu kısımda Hz. Peygamber (s.a.v.), oğlu Hz. İbrâhim ve Azrâil (a.s.) arasında geçen hadiseler ve Hz. İbrâhim'in ölümü anlatılmaktadır. Hatime kısmında ise Efendimizin oğlunu ümmet için Allah Te'âlâ'ya kurban verdiği söylenilmektedir.

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	İbrahim (a.s.)'in dünyaya gelmesi, Cebrâil (a.s.)'in yeryüzüne inmesi.	442-443	2
Konunun İşlendiği Kısım	İbrahim (a.s.)'in on dört yaşına girmesi, Kur'an talim etmesi, Azrâil (a.s.)'in gelmesi ve İbrahim (a.s.)'in vefatı, cenazesinin yıkanması, kefenlenmesi ve namazının kılınması.	444-455	12
Hatime	Hız. Peygamber (s.a.v.)'in zikri, mahlas beyti.	456	1

Tablo 7: İbrahim Destânı Tertip Özellikleri

Kesik Baş Destânı

Giriş bölümü mahiyetinde kabul edilebilecek bismelenin zikrinden ve telif sebebinden sonra asıl bölüme geçilmektedir:

Başlayalım söze Bismi'llâh-ile

Dürîşelüm dün ü gün Allâh-ile (457)

Bu bölümde asıl hikâyeye kesik baş, Hz. Ali ve dev çevresinde şekillenmektedir. Hz. Ali'nin yiğitliğinin anlatıldığı birkaç beyitten sonra kesik baş ile yola çıkışları, yolda başlarından geçenler, Hz. Ali'nin devi öldürüşü efsanevî bir şekilde anlatılmaktadır:

Dîv elinden kırtaram ol ° avratı

Qırtaramazsam binmeyem Düldül atı (488)

° Alî urdı zü'l-fikârı başına

Kesdi oturdu sarâyüñ taşına (527)

Hatime kısmında ise salevat isteği ve dua bölümü yer almaktadır:

Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilāt

Muştafā rūhına yüz biñ şalevāt

(543)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Besmele, sebep-i telif, Efendimizin vasıfları.	457-459	3
Konunun İşlendiği Kısım	Efendimizin sahabe ile sohbet ederken içeriye bir Kesikbaş'ın gelmesi, derdini anlatması ve yardım istemesi, Hz. Ali'nin Zülfikârı çekerek ileri atılması, devin kuyusuna gitmeleri ve kuyuya inmeleri, Hz. Ali'nin devî imana davet etmesi ve devin iman getirmemesi, Hz. Ali ile devin savaşı, Hz. Alinin devî yenmesi, kuyudan çıkmaları, Kesikbaş'ın oğlunun ve gövdesinin tekrardan hayat bulması.	430-541	82
Hatime	Dua, salevat ve veznin belirtilmesi.	542-544	3

Tablo 8: Kesikbaş Destânı Tertip Özellikleri

İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî)

Bu mesnevi öncekilerin aksine klasik mesnevi tertibine uygun olarak düzenlenmiştir. Başta besmele-i şerîf yer almakta, ardından hamdele, Efendimizin âline selam ve sebep-i telif bölümleri gelmektedir. Ayrıca işlenecek konu hakkında da ipuçları yine bu kısımda verilmektedir:

Ĥamd olsun Ĥaĥĥa oldur Selām

Muştafā āline daĥı selām (555)

Ol ĥikāyetüm budur diñleñ anı

Diñleyüp añuñ du° añuzda beni (564)

Mevlüdi gicesi bayram idüñüz

Miskîne yetîme in° ām idüñüz (569)

Asıl konunun işlendiği kısım, Yahudi bir ailenin etrafında şekillenmektedir. Bu aile müslümanların mevlide ettikleri tazim ve hürmeti görür. Bu kadar tazim göstermelerini taaccüp ile karşılarlar ama bir yandan da gönüllerine Efendimizin aşkı düşmüştür. Rüyalarında Efendimizi görürler ve rüyalarında Efendimiz bu aileye kelime-i şahadet telkin eder, müslüman olurlar:

Aña ĩmān telķin itdi Şehr-i yār
Def° ate[n] ĩmān getürdi ol nigār (597)

Ertesi gün birbirlerine gördükleri rüyadan bahsederler ve bütün mallarını Efendimizin mevlidi günü onun aşkının yoluana harcarlar:

Didi gördüm bu gice sen gördüğünĳi
Ayağı tozına yüz sürdüğünĳi (603)
Ķamu vārımı ķodum yolında ben
Aña ķurbān eyleyeyin cān u ten (605)

Hatime bölümünde ise mevlide tazim ve hürmet ettikleri için o aileye iman nasip olduğu söylenilmekte ve Efendimizin yolundan bir nefes dahi ayrılmamak için dua edilmektedir:

Mevlüde itdikleri'cün ĳürmeti
Anlara virildi ĩmān ĳıl° ati (610)
Bizi andan sen ayırma bir nefes
Cānumuz her dem aña ider heves (612)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Besmele, Efendimize ve āline selam, mevlidin faziletleri.	555-562	8
Konunun İşlendiği Kısım	Bağdat'ta bir Yahudi'nin ve eşinin müslümanların mevlide tazim ve hürmet göstermeleri üzerine Őaşırmaları, Efendimizin mevlidine onların da hürmet etmesi ve bunun üzerine gece rüyalarında Efendimizi görerek müslüman olmaları.	563-609	47

Hatime	Kıssadan hisse, dua.	610-612	3
--------	----------------------	---------	---

Tablo 9: Mevlidü'n-Nebî 1 Tertip Özellikleri

Bu kısım daha önceki konu ile bağlantılı olarak mevlid-i şerîften bahsetmesine rağmen farklı bir mesneviye başlandığının alâmetlerini taşıdığı için tertip özellikleri olarak ayrı bir bölümde değerlendirdik.

Mesnevinin ilk beyti giriş kısmına dâhil edilebilir. Müellif ikinci beyitten itibaren konuya girmiştir. Konunun işlendiği kısımda, bir önceki mesnevi gibi mevlide hürmet ve tazim göstermenin faziletleri anlatılmaktadır:

Mevlüde hâzır olanlar def' aten
Cennete girdiler anlar cümleten (627)

Hatime bölümünde yine kıssadan hisse kabîlinde mevlidin faziletleri anlatılmakta ve ardından dua, salat ve selam bölümleri ile mesnevi sonlanmaktadır:

Muştafânuñ hürmeti'çün iy Hudâ
Bizi andan bir nefes itme cüdâ (647)

Kıl Habîbe eş-şalât ü ve's-selâm
Tâ nice toğdı diyem [ben] ber-tamâm (655)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Müellif, bir hikâye anlatacağını söyleyerek konuya giriş yapmaktadır.	613	1
Konunun İşlendiği Kısım	Zeyd oğlu Ali'nin salih bir komşusu vardır. Bu komşusunun da bir oğlu vardır. Bu oğlanın annesi vefat eder. Annesinden de bir miktar para kalır. Bu oğlan bir gün mevlidi dinler ve çok etkilenir. Gece olup uyuduğunda kıyamet kopmuştur. Mevlitte hazır bulunanlar hep cennete girmektedir. Oğlan da girmek ister ama izin vermezler. Uyandığında annesinden kalan parayı mevlitteki	614-646	33

	kişileri doyurmak için harcar. Bir gün olur bu genç oğlan da ölür. Cennet ona da nasip olur.		
Hatime	Dua, salat ve selam.	647-655	9

Tablo 10: Mevlidü'n-Nebî 2 Tertip Özellikleri

İsimsiz Mesnevi (Vefâtü'n-Nebî)

Çalışmamızdaki bu mesnevide on ayrı bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler kendi içerisinde ayrı bir mesnevi değil, bir bütünün parçaları halindedir. Bunun için bu mesnevinin tertip özelliklerini ayrı ayrı başlıklara ayırmak yerine tek bir çatı altında birleştirerek vermenin uygun olduğu kanaatindeyiz.

Mesnevinin giriş kısmı bu dönem mesnevilerinde sık sık görmeye alışık olduğumuz dinle hitabıyla başlamaktadır ve yine işlenecek konu ile ilgili bir ipucu yer almaktadır:

Diñle imdi gözyaşı-yla bir haber

Çünkü hasta düşdi ol Hayrü'l-Beşer (656)

Giriş kısmındaki diğer beyitlerde Efendimizin hastalığı sırasında ne halde olduğu anlatılmıştır:

Ol mübârek cism'anuñ oldı hilâl

Da° vet eyledi anı ol bî-zevâl (657)

Asıl konunun işlendiği kısım ise bir hayli geniştir. Toplamda on bölümden oluşan bu kısımda Efendimizin hastalığı sırasında yaşadıkları, ashâb-ı kirâmın üzülmeleri ve Efendimizin vefatından sonrası samimi bir üslupla, zorlama ifadelerle girilmeden anlatılmıştır.

Hatime bölümü Efendimizin, ömrünün tamam olduğunu ashâba bildirmesiyle başlamaktadır:

İy yârenlar size olsun çok selâm

°Ömrümüz oldı bizüm uşda tamâm (1591)

Bu bölümün diğer beyitlerinde Efendimizin ümmet için duası, müellifin duası, Efendimize salat ve selam isteği yer almaktadır:

Didi maşşūdum bu-y-ıdı Hâkdan uş
 Hâtırum şimdi iñen hoş oldı hoş (1619)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Mesnevi, dinle hitabıyla başlamaktadır. Efendimizin hasta düştüğü, bedeninin zayıfladığı haber verilmektedir.	656-663	8
Konunun İşlendiği Kısım	Efendimizin son günlerinde yaşadıkları, sahabelerin bu duruma üzülmeleri, Azrail'in gelmesi, Efendimizin canını kabzetmesi, cenazesinin yıkanması, miraç, Efendimizin devesi ve cennete girecek hayvanlar, Efendimizin vefatından sonra çıkıp gelen Yahudi'nin İslam'ı kabul etmesi.	664-1239	567
	(Eserde 1239. beyitten itibaren farklı bir mesnevi yer almaktadır. Fakat 1564. beyitte tekrardan Efendimizin vefatının anlatıldığı mesneviye dönmüştür.) Peygamber Efendimizin son günlerini ümmetiyle mescitte geçirdiği haber verilmektedir.	1564-1590	27
Hatime	Bu bölüm Efendimizin ömrünün tamam olduğunun söylenmesiyle başlamaktadır. Ümmet için Efendimizin duası, son nefesini verirken içinde bulunduğu hal, ümmetini istemesi ve salevat isteği ile mesnevi son bulmaktadır.	1591-1632	42

Tablo 11: Vefâtü'n-Nebî Tertip Özellikleri

İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası)

Bu mesnevinin de tertip özelliklerine uyumlu olduğu söylenebilir. Besmele, Allah'ın varlığının ve birliğinin zikri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve dört halifenin övgüsü gibi giriş kısmına dâhil edilebilecek husûsiyetler mesnevinin başında yer almaktadır:

Başlayıcak evvel ibtidâ
 Allâh adın eydelüm ol Hüdâ (1240)

Evvel anuñ birligin yād idelüm

Muştafā medhine andan gidelüm (1244)

Asıl konunun işlendiği kısmın başlangıcında Mûsâ (a.s.)’ın Allah Te’âlâ ile mükâleme ettiği söylenilmektedir:

Ol zamān Mūsā ° aleyhi’s-selām

Haqq-ıla kııurdı münâcât kelām (1252)

Bu bölümde Mûsâ (a.s.)’ın Cenâb-ı Hak ile mükâlemesi ve sonrasında yaşadıkları didaktik bir üslûp ile dile getirilmektedir. Şahıs kadrosu olarak ise diğer mesnevilere göre bu mesnevi biraz daha kalabalıktır. Çerçeve hikâye Mûsâ (a.s.) etrafında şekillenmektedir. Diğer karakterler ise (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ebû Hanîfe gibi) yan karakterleri oluşturmaktadır.

Hatime bölümünde müellif “bu sözler bana ait değil” diyerek sözlerini kendisine hasretmemesi, mütevâzılığını belli etmektedir. Yine kendisini Efendimizi anlatmaya lâıyk bir insan olarak görmemesi mütevâzılığının bir diğer göstergesidir:

İşbu söz benüm degildür bellü bil

Kim benümle eylesin qāl [ü] kıyl (1428)

Yoğsa bu Maħmūd qulcığı kim ola

Muştafā Muħammedüñ şerħin kıla (1431)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Besmele, Allah adının ve birliğinin zikredilmesi, Efendimizin methi, dört halifenin methi, Mûsâ (a.s.)’dan bir mucizenin anlatılacağıının haber verilmesi.	1240-1250	10
Konunun İşlendiği Kısım	Mûsâ (a.s.)’ın Tur Dağı’ndayken Efendimizin geleceğini öğrenmesi ve Efendimizin mi yoksa kendisinin mi daha üstün olduğunu sorması, bir dereye varması, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali’nin ve diğerlerinin bir kuş suretinde	1251-1426	176

	Hız. Mûsâ'ya görünmesi ve Efendimizin faziletlerini haber vermeleri.		
Hatime	Müellifin, bu sözlerin kendisinin olmadığını, üstadının olduğunu haber vermesi, mahlasını söylemesi ve kendini Efendimizi anlatmaya layık olmadığını söylemesi, dua etmesi ve dua istemesi.	1427-1439	13

Tablo 12: Hz. Mûsâ Hikâyesi'nin Tertip Özellikleri

Dâstân-ı İsmâil

Bu mesnevinin giriş bölümünde normal tertip özelliklerini (Besmele, Allah C.C.'ün varlığı ve birliği, naat, Efendimize ve ashâb-ı kirâma salat ve selam) görememekteyiz. Fakat yine giriş olarak kabul edebileceğimiz; Hz. Âdem'in vücut buluşu, meleklerin secde etmesi, enbiyânın ve evliyânın onun belinden yaratıldığının ifade edildiği beyitler dikkat çekmektedir.

Asıl konuya giriş olarak kabul edebileceğimiz bir beyitte, İbrâhim (a.s.)'ın bahsi açılmaktadır:

Enbiyânuñ biri sulţân-ı kerem
Ol Hâlîlu'llâh şâh-ı muhterem (1443)

Bu asıl konuya geçildiğini bildiren beyitten sonra İbrâhim (a.s.)'ın bir oğlan sahibi olmak istemesi, kendisine bir evlat verilmesi, Allah Te'âlâ'nın evladını kurban etmesini istemesi ve sonrasında başlarından geçen hadiseler didaktik bir mahiyette ve samimi bir üslup ile anlatılmaktadır:

Yâ Hâlîl sen kavlüñe tırmaz mısın
Sevdüğün dağı bize virmez misin (1452)

Asıl hikâyenin Hz. İsmâil ve Hz. İbrâhim etrafında şekillendiği mesnevîde, yan karakterler de (Cebrâil a.s., Hz. Hacer, İblis) önemli bir yer tutmaktadır.

Hatime bölümünde ise müellif, okuyuculara nasihat etmekte, Mevlânâ Sultan Veled'in övgüsüne yer vermektedir. Ayrıca bu bölümde mahlas, salevat ve dua beyitleri de yine yer almaktadır:

Ten ne olur dost için cân kııl fidâ

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Müellif birinci beyitte, dinleyenlere can kulaklarını açıp dinlemelerini tembihledikten sonra acayip bir destan anlatacağını söylemektedir. Hak Te’âlâ’nın Âdem (a.s.)’ı yarattığından ve enbiyanın onun belinden geldiğini söyledikten sonra enbiyanın birisinin de Halilu’llah olduğunu haber vermektedir.	1440-1443	4
Konunun İşlendiği Kısım	İbrahim (a.s.)’ın hiç çocuğu yoktur. Allah’tan kendine bir oğul bağışlaması için dua eder ve duası kabul olur. Yalnız bir oğlu olursa onu Allah’a kurban edeceği sözünü vermiştir. İbrahim (a.s.) develerini kurban eder, atlarını kurban eder fakat rüyasında hâlâ adağını yerine getirmediği söylenmektedir. Sabahleyin İsmail’i alır ve yola koyulur. İblis gelerek annesi Hacer’e İbrahim’in oğlunu kurban etmeye götürdüğünü haber verir. Fakat Hz. Hacer buna ihtimal vermez. İblis İsmail’e gelir ve babasının kendisini kurban etmeye götürdüğünü söyler. İsmail bir taş ile İblis’in gözünü kör eder. İbrahim Allah’ın oğlunu kurban vermesini emrettiğini Hz. İsmail’e söyler. İsmail (a.s.)’da Hakk’ın emrini yerine getirmesini söyler. Böylelikle İsmail’in boğazına İbrahim (a.s.) oğlunun boğazına bıçak çalar. Cebrail koç getirir. İsmail oğlunun yerine koçu kurban eyler.	1444-1554	111

Hatime	Nasihah, Mevlânâ Sultan Veled'in methi, mahlas, salevat ve dua bölümleriyle hikâyeye son bulmaktadır.	1555-1563	9
---------------	---	-----------	---

Tablo 13: Dâstân-ı İsmâil'in Tertip Özellikleri

İsimsiz Mesnevi (Kız ve Cehûd'un Hikâyesi)

Bu mesnevinin muhtemelen baş tarafı eksiktir. Tertip özelliklerine dair baş kısımda pek bir Besmele, hamdele gibi bir bölüm bulunmamaktadır. Bununla birlikte baş taraftan altı adet beyiti mesnevinin giriş kısmı olarak kabul edebiliriz. Çünkü bu kısımdaki beyitlerde, asıl konu hakkında bilgi verilmekte ve konunun genel bir çerçevesi çizilmektedir.

Asıl konunun işlendiği kısım, müellifin, babasının kızını tellal eline verdiğini söylediği beyit ile başlamaktadır. Çünkü serim, düğüm, çözüm dediğimiz hikâye bölümlerindeki düğüm bölümü bu kısımdan itibaren başlamaktadır:

KIZINI virdi dellâl eline

Yâ İlâhî kimsenüñ ° ayâline (1690)

Hatime bölümünde ise insanların mal hırsına düştükleri, rîyaya ve kibre kapılan insanların hâlleri didaktik bir üslup ile anlatılmış, adeta müellif kıssadan hisse kabilinden öğütler vermiştir:

Şüfîlerüñ ola riyâ dirliğı

Tağılalar bulmayalar birliğı (1884)

Bölüm	Bölümü Oluşturan Unsurlar	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Mesnevi annesinin kızını satmaya razı olduğunu haber vererek başlamaktadır. Annesi kızının gurbete satılmasını istememektedir. Babası kızını pazara götürür.	1684-1689	6
Konunun İşlendiği Kısım	Fakirlik içindeki baba, kızını tellala verir ve şehir içinde birisine satmasını söyler. Bir gayr-i müslim dinlerini değiştirmeleri karşılığında ya da kızlarını kendisine vermeleri karşılığında malının yarısını vermeyi teklif eder. Kız ailesinin dinini değiştirmemesi için o gayr-i müslime köle olarak satılmayı kabul eder. Kızı satın alan kişi gece rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'i görür. Efendimiz	1690-1862	173

	kızı azat etmesini ister. Adam, rüyasında Efendimizi gördüğüne halkı inandırmak ister ve bir delil ister. Uyandığında adamın gözü kör olan gözü açılmıştır. Kıza hemen yüz altın vererek ailesine gönderir. Kızlarına kavuşan aile şükürler eder.		
Hatime	Nasihat bölümü; insanların mal hırsı, adaletin kalmaması, insanların riyaya düşmesi, insanların günahlarına tevbe etmemesi gibi kötü hasletlerin anlatıldığı bölüm ve salevat bölümü yer almaktadır.	1863-1903	41

Tablo 14: Kız ve Cehûd Hikâyesi Tertip Özellikleri

2. ESERDE YER ALAN HİKÂYELER

İnceleme konumuz olan eser bir mecmua niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla hikâyeler arasında tam bir bütünlükten bahsedilemez.

Eserin çalıştığımız bölümü yirmi kısımdan oluşmaktadır. Bu yirmi bölümün genel konu çerçevesi çıkarılacak olursa (umûmiyetle dinî hikâyelerden) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mucizelerinden, onun faziletinden, etrafındaki kişilerin hayatından veya buna yakın konulardan (diğer peygamberlerden) didaktik bir üslup ile bahsedildiğini görmek mümkündür. Fakat eserin bölümlerindeki konuların kapsamına baktığımız zaman hepsinin birbirinden bağımsız bir şekilde ve daha sonradan bir araya getirilmiş ayrı ayrı mesneviler olduğunu görüyoruz. Bundan dolayı eseri bir bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman, her ne kadar eser birbirine yakın kişilerin arasında geçen hadiselerden bahsetse de uzun soluklu bir mesnevi olmaktan uzak olduğunu görmekteyiz.

Eser, genel itibariyle bir mesnevi mecmuası niteliği taşımasına rağmen içerisinde mesnevi nazım biçiminden uzak dörtlüklerle kurulmuş bazı bölümler ya da beyitler de dikkat çekmektedir.

Hâzâ Destân-ı Yetîm Resûl (1-315)

Eserin çalışmamızdaki ilk bölümü, toplamda 315 beyitten müteşekkildir.

Okuyanlara hitap niteliğinde olan ve konu hakkında kısa bir bilgi veren beyitten sonra Mekke'de kıtlık olduğu ve insanların bu kıtlıktan dolayı kırıldıkları anlatılmaktadır. Öyle ki emzikli annelerin çocukları bu kıtlıktan fazlasıyla etkilenmekte ve helak olmaktadır. Kıtlığın etkisinden çocuklarını korumak isteyen anneler ise onları sütanneye vermektedirler.

Halime Hatun da Mekke'ye bir çocuğa sütanne olmak için gelmiştir. Fakat sütannelik yapacak bir çocuk bulamamıştır ve bunun için üzülmemektedir. Fesih ve beliğ, hoş haslet sahibi birisi gelerek Halime Hatun'a yetim bir çocuğun olduğunu ve nice atası olan çocuklardan daha iyi olduğunu haber verir. O zamanda yetim çocuklara sütannelik etmek hoş karşılanmadığı için hiç kimse Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e sütannelik etmek istememiştir. Halime Hatun eri ile istişare etmek ister ve himmet atına binerek eşinin yanına gider. Atası olmayan bir oğlan bulunduğunu fakat dedesinin var olduğunu söyler. Kendilerinin çaresiz kaldığını ifade eder ve o yetimi almalarının menfaatlerine olduğu konusunda eşini ikna eder. Ayrıca Halime Hatun o gece rüyasında güzel bir çeşme görür. Bu çeşmenin suyu buzdan soğuktur, rengi süttten ak. Hastalar bu sudan şifa bulur. O sırada yüzü padişahlara benzeyen bir yiğit görür. Bu yiğit kişi, Halime Hutun'a çeşmeden kana kana içmesini çünkü kendisine sütanne olduğunu söyler. Rızkının çoğalması ve hiç fakirlik görmemesi için dua ettikten sonra kendisinin Hakk'ın habibi olduğunu ve bu sırrı kimseye söylememesini tembih eder. Halime Hatun bu düşü gördükten sonra Abdülmuttalib'e varır ve oğlanı görmek istediğini söyler. Beraber Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evine giderler.

Kundak içinde yatan Resulüllah'ı gören Halime Hatun, onu bulut arasındaki güneşe ve bir örtünün ardındaki aya benzetir. Efendimiz (s.a.v.)'in yüzüne bakıp elini sadrına değdirdikten sonra çocuğun gözleri açılır ve gülümser. Gülümsediği anda ağzından bir nur çıkar ve o nurun etkisiyle Halime Hatun'un sütü artar. Halime Hatun böylelikle Efendimiz (s.a.v.)'i bağrına basar, Efendimiz de Halime Hatun'u kabul eder. Bundan dolayı Halime Hatun saadete kavuşur, Ka'be'yi tavaf eder ve secde kılar. Ardından kabilesiyle birlikte evlerine dönerler.

Efendimizin Halime Hatun'un evine gelmesiyle zayıf hayvanları semiz olur, koyunları ikiz ikiz kuzulamaya başlar. Ardından Efendimiz iki yaşına ulaşır ve kelime-i tevhîd'i o yaşta söylemeye başlar. Putları yıkmak gerektiğini ve tamamını ateşte yakmak gerektiğini ifade eder. Peygamber Efendimizin boyu selvi ve tuba ağacına benzemektedir, şirin sözleri ise bal gibi tatlıdır.

Bir gün Halime Hatun'a şaşkınlıkla diğer çocukların nereye gittiklerini sorar. Halime Hatun da çocukların koyun gütmeye gittiklerini söyler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onlarla birlikte koyuna gitmek istediğini söyler ve Halime Hatun'u bu konuda ikna eder. Ertesi gün diğer çocuklarla birlikte koyun gütmeye gittiği vakit Cebrail (a.s.) çıkagelir. Tutup yüreğini yarar ve bir uyuşmuş kanı çıkararak kalbini altın bir leğen içinde yıkar. Cennetin kevser suyuyla yıkanan Efendimizin kalbini Cebrail (a.s.) tekrar yerine koyar. Bu hadiseden hiçbir elem

görmez ve sonrasında bedeni sapaşlağlam olur. Evlerine dönen çocuklar Efendimizin başından geçen hadiseyi Halime Hatun'a anlatırlar. Hadiseyi duyan Halime Hatun yakasını yırtar, figan eder. Ardından Efendimizin elinden tutarak Ka'be yoluna koyulur, Abdülmuttalib'in evine varır. Abdülmuttalib Efendimizi gördüğü vakit kucaklar ve bağrına basar, torununun yüzünü görmeyi nasip ettiği için Allah'a şükreder. Efendimizi elinden tutarak annesinin evine götürür. Mekke'nin diğer kadınları da annesinin evine toplanırlar. Hz. Peygamber (s.a.v.) annesini daha evvel görmemiştir. Kadınlar onu orta yere koyarlar ve annesini bilecek mi diye hepsi etrafına daire şeklinde dizilirler. Efendimiz annesini hiçbir şüphe duymadan tanır, ileriye varır ve kucaklar. Beraber sarılırlar ve hasret giderirler. Bütün kadınlar bu duruma taaccüp ederler, hayırlı olsun dedikten sonra evlerine dağılırlar.

Bu kısımdan sonra müellif okuyucuya seslenerek salat ve selam isteğinde bulunmakta ve ardından tekrar hikâyeye dönmektedir.

Annesi oğlunu görünce çok sevinir. "Ey atasız oğlancığım, sen nerelerdeydin!" diyerek sevgisini belli eder. Bundan sonra onu hiç kimseye vermez ve yanından hiç ayırmaz. Efendimiz altı yaşına bastığında annesi rahatsızlanır. Yine annesi onu bağrına basarak öyle bir ağlar ki gözyaşı sel olup çağlar. Oğluna; ömrünün son bulacağını ve şimdiye kadar oğlunun atasız olduğu için ağladığını, şimdiden sonra ise anasız kalacağını söyler. Bunun üzerine Efendimiz annesini teselli eder. Hiç ağlamaması gerektiğini, bu dünyaya gelenlerin birgün göçüp gittiğini, kendisini Allah'a ısmarlamasını söyler ve bütün düşmüşlerin elinden tutanın Allah olduğunu, O'nun kendisini yüzüstü bırakmayacağını ifade eder.

Annesi vefat ettikten sonra hem yetim hem de öksüz olan Hz. Peygamber (s.a.v.) bu vakitten sonra dedesiyle beraber yaşamaya başlar. Efendimiz büyüdükçe halk güzelliğine hayran kalmaktadır, insanlar ve cinler kendisine saygı duymaktadırlar. Halk arasında itibarı her an yükselmektedir. Sekiz yaşındayken de dedesini kaybettikten sonra ona, amcası Ebû Talib sahip çıkar ve vefat edinceye kadar izzet ve hizmet eyler.

Yine bu kısımda bir salat ve selam isteğinde bulunulduktan sonra hikâyeye dönülmektedir.

Allah Resûlünün yaşı yirmi olduğu vakit yakınları onu evlendirmek isterler. Amcası ve kız kardeşi (halası) Atîke Hatun⁷⁴, Hatîce'nin hoş ve mübarek bir hanım olduğunu, ona hizmet edenlerin saadete erişeceğini düşünür. Hz. Hatîce de rüyasında güneşin semadan inerek evine girdiğini, bu güneşin aydınlığıyla Mekke'nin evlerinin de aydınlandığını görür. Düşünü

⁷⁴ Metinde kız kardeşi olarak bahsediliyor. (132)

amcasına tabir ettiren Hz. Hatice, âhir zaman peygamberinin zevcesi olacağını müjdesini alır. Rüyasının tabirini dinledikten sonra bu rüyada bir hayır olduğunu anlar. Amcası, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ücret ile kervanının başına getirmesini söyler. Hz. Hatice, Efendimizin halasıyla görüşür ve kendisinin kervanın başına geçmesi teklifinde bulunur. Halası da Efendimizle görüşür ve Hz. Hatice'nin kervanının başına geçmesi konusunda kendisini ikna eder.

Hatice'nin evine giden Efendimiz kapıya oturup ağlamaya, can ciğer dağlamaya başlar. Onun ağlamasıyla bütün melekler ağlar ve dert ile yüreklerine od vururlar. Hz. Hatice'nin hizmetkârı Meysere, ona kervânın geldiğini haber verir. Hz. Hatice ile görüşen Efendimiz, annesi ve babasının olmadığı ve gurbete gider olduğu için ağladığını ifade eder. Gurbete giden ya döner ya da orada ölüp kalır.

Hikâyenin burasında anlatıma ara veren müellif, meleklerin de bu duruma üzüldüğünü söylemekte ve okuyucuya seslenerek “siz de ağlayın” demektedir. Bir topluluk bir araya gelip ağlasa ve Hz. Peygamber (s.a.v.) için can, ciğer dağlasa meleklerin dikkatini çeker ve Allah'a bu topluluğun niçin ağladığını sorarlar. Hz. Allah da meleklerine, bu hale ağladıklarını, onun için ağlaşıp canlarını dert oduyla yaktıklarını söyler. Melekleri de şahit tutarak, ben onları başışladım, der. Buradan sonra tekrar salevat isteğiyle konuya dönülmektedir.

Hz. Hatice kervanının başına geçmesini teklif eder. Meysere'ye de güzel libaslar giydirmesini, iyi yürüyen bir merkep vermesini söyler. Efendimiz Meysere'yi de yanına alarak kervan yolculuğuna çıkar.

Yolculuk sırasında bir bulut devamlı onlara gölgelik etmektedir. O yörede oturan bir keşiş üzerlerinde gölge olan bulutu fark eder. Bu hali o kervan içinde bir nebînin ya da bir velînin olduğuna yorar. O kervandakileri evine davet eden keşiş, bulutun orada durduğunu görünce evindeki misafirlere “Sizden gelmeyen var mı?” diye sual eder. Kimsenin olmadığını fakat develeri güden bir yetimin ağaç altında beklediğini söylerler. Misafirlerini evinde bırakan keşiş, o ağacın altına varır. Hz. Peygamberin elini eline alıp evinin yoluna doğru yürümeye başlar. Görür ki bulut da yürüdükleri vakit yürür ve durdukları vakit durur. Bunun üzerine yemeğine Efendimizi de davet eder. Bulut ise kapıda beklemektedir. Aslından ve neslinden sual ederek bütün kavmini öğrenir. Tereddüt etmeden iman getirir ve sırtındaki peygamberlik mührünü de görerek imanını muhkemleştirmek ister. Efendimiz sırtını açtığı vakit nübüvvet mührünün üzerine yüzünü sürer.

Kervan oradan hareket ederek Şam'a gider. Ticaret yapıldıktan sonra Yahudilerin bayram kutladıklarını öğrenirler. Meysere, Ebû Bekir ve Efendimiz bu bayramı seyretmek için bir kiliseye girerler. Bayramı seyrederken kilisenin kandilleri dökülmeye başlar. Yahudilerin kalplerine bir korku düşer. Âlimlerine gidip bu durumdan sual ederler. Âlimleri de Tevrat'ta yazıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bulunduğu yerde bu hadisenin gerçekleşeceğini söylerler. Bunun üzerine Efendimizin orada olduğunu anlarlar ve kendi dinlerinin bozulmaması için onları kovmaya karar verirler. Meysere ve Ebû Bekir bu konuşmaları işitir ve Efendimizi gizlerler. Oradan böylece ayrılırlar ve Mekke yoluna giderler. Yedi günlük yolları kaldığı vakit Hz. Hatice'ye bir kişiyi yollayarak geldiklerini haber verirler. Allah Teâla Cebrâil'e, İsrâfil'e ve Mikâil'e onları korumaları için emir verir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e de uyku verir. Mekke'ye ulaştıkları vakit Hz. Hatice yolda dört gözle beklemektedir. Bir gözlemci üzerinde bir bulutla gelenleri yolda görür ve Hz. Hatice'ye müjdeyi verir. Bu müjdenin sevinciyle Hz. Hatice kölelerini azat eder. Resûl (s.a.v.) kapıya geldiği zaman saygı ve hürmet gösterir.

Efendimizin üç gündür aç olduğunu duyan Câbir (a.s.) hanımına evinde yiyecek olup olmadığını sorar. Bir ölçek arpayla bir de koyun olduğunu öğrenen Hz. Câbir koyunu derhal boğazlar ve arpayı da un yapar. Koyunu ocağa asdıktan sonra geri dönüp Efendimizi yemeğe davet eder. Efendimiz bütün ashaba da haber gönderir. Bütün işlerini bırakan ashab hepsi toplanır. Üç bin ashab ile yola koyulurlar.

Câbir'in iki tane oğlu vardır. Bu oğlanlardan büyüğü küçüğüne babasının fakir birisi olduğunu, dolayısıyla evinde ikram edecek herhangi bir şey olmadığını söyler. "Bir şeyler yapalım ki hem Allah razı ola hem de Resulullah hoşnut ola." derler. Büyük olan oğlan küçüğüne "Bunca halka bu yemek yetmez, gel seni kurban edip etini pişireyim ve yemek yetişmeyen yere seni ikram edelim." der. Ölümün acısından bîhaber olan oğlanlar, insan etini de yenir sanırlar. Küçük oğlan bu teklife razı olur. Büyüğü hemen küçük kardeşini keser ve başında bir zaman ağlar. Pişirmek için ateşe asayım derken kendisi de ateşin içine düşer. İkisi de ateş içinde yanarlar. Çocukların anneleri kokuyu duyunca mutfağa gelir. Bakar ki oğlancıkları ateşler içinde yanar. Akli başından gider ve deli olur. Akli gelince ne yapmak gerektiğini düşünür ve sabretmeye, Allah Resûlünü hoşnut bir şekilde evinden gönderdikten sonra yas tutmaya karar verir. Oğlanları ateşten çıkarır ve üzerlerine bir örtü örter.

Bütün ashab gelirler ve hepsi bir koyun ile doyarlar. Koyunun eti bir dirhem eksilmez. Efendimiz dört yâri ile oturur ve Câbir (a.s.)'dan yemeği getirmesini ister. Bunun üzerine Câbir (a.s.) koyunu getirir ve etini doğrayıp önlerine koyar. Efendimiz yemeğe başlamadan önce

oğlanlarını da getirmesini ister. Hz. Câbir eve giderek hanımına oğullarının nerede olduğunu sorar. Resûl (s.a.v.)'in onları da yemekte görmek istediğini söyler. Hanımı ise Allah Resûl'ü (s.a.v.)'in evine geldiği için bahtlı bir kişi olduğunu, bütün herkesin bir koyun ile doymasının bir mucize olduğunu söyledikten sonra oğlanlarının Resûl (s.a.v.)'e feda olduğunu söyler ve hadiseyi anlatır. Bunun ardından ikisi birden oğlanlarının başına gider ve bir zaman ağlaşırlar. Câbir (a.s.)'da bu işe sabretmek gerektiğini söyler, hanımını teselli eder. Gidip Resûl (s.a.v.)'e yemeği yiyin demek gerektiğini hatırlar ve evlerinden üzüntülü gitmemeleri için hizmet etmeye gider. Resulün yanına vardığı vakit evinden üzüntülü bir şekilde döndüğünü anlayan Efendimiz Câbir'e bunun sebebinin sorar. Hz. Câbir de sabredemeyerek olan biteni anlatır. Allah Resulü de oğlanların cesetlerini getirmesini emir buyurur. Getirilen çocukların cesetleri Resulullah (s.a.v.)'in önüne yatırılır. Burada Efendimiz yüzünü Allah'a döner ve elini kaldırarak dua eder. Der ki “Yokluktan âlemi yaratan, âlem içinde Âdem yaratan, bütün âlemin rızkını veren, bütün halkın hacetini bitiren. Beni dostum diyip kabul kıldın. Yüz vurup senden dilerim ki hacetimi ver eksliğime bakma, Câbir'in canını ateşte yakma.” Allah'ın kudretiyle canları tenlerine tekrar gelir ve diz çöküp salat ve selam getirirler. Bunu gören Hz. Câbir'in sevinçten aklı bir zaman için gider. Aklı başına geldiği zaman Câbir (a.s.) der ki, “Hak Te'âlâ cümle âlem içinde seni seçilmiş kıldı. Mucizatının göklere hükmü geçer. Emrinle gökler esir olur. Doğan güneşe doğ dersen doğar, dur dersen sessizce durur. Mucizelerin ölüleri diri, fakirleri zengin kılar. Mucizelerinin en büyüğü Kur'an'dır ki sana Cebrâil getirmiştir. Enbiyalar hatemisin ey din padişahı. Yaratılan halka sen el uzatansın. Böyle büyüklüğünle sen nefsini bu halk üzere kebir kılmamışsın. Acizlikle tevazudur senin işin. Döşeğin hasırdır, giydiğin aba. Senden ulu kul yaratmamıştır Yaratan. Canımı şad eylediğin için seni verene çokça şükrederim.” Böyle diyerek çok dualar eylemiş, yüzünü yerlere sürmüştür. Sonra yemeği yerler ve elhamdülillah derler.

Müellif, hatime bölümünde bu hikâyenin tamam olduğunu söyler ve salevat isteğinde bulunur. Ardından dua bölümüyle hikâyeyi bitirmektedir.

Anaya ° Āşī Oğlanuñ Beyanı (316-441)

Eserin ikinci bölümünde bulunan bu mesnevi, toplamda 126 beyitten müteşekkildir. Amil Çelebioğlu'nun eserinde *Hatun Destanı* olarak kayıtlı olan bu mesnevinin hacminin ise 137 beyit olduğu bildirilmektedir.⁷⁵

⁷⁵ Amil Çelebioğlu, age., İstanbul 1999, s. 99.

Kâ'be⁷⁶ (Mekke) şehrinde dinine bağlı, dünyasını önemsemeyip ahirete çalışan bir kadın yaşamaktadır. Bu dünyada hep iyi meziyetleriyle anılmaktadır. Nefesiyle ölüleri diriltmekte, kimsenin ayıbını görmemekte, namazını hiç kazaya bırakmamaktadır. Hızır ve İlyas katına gelir, Yediler sohbetinde bulunurlardı. Bu kadının kocası ölmüştü ve bir oğluyla beraber yaşardı. Oğlu mektebe gitmiş, yedi mushafın tefsirini öğrenmişti. Bu oğlan annesine saygısını ve sevgisini her zaman belli ederdi. Bir gün oğlu gece yatmış ve gaflet uykusuyla uyuyakalmıştı. Yaz günü olduğu için günler uzundu ve geceler de kısaydı. Tatlı uykusunda uyurken ezan okur ve oğlan okunan ezanı duymaz. Annesi yanına gelip oğlunu çağırır. “Ey gözümün nuru oğlum! Namaz vakti geldi, abdestini al, namazını kıl ki Allah rahmet eyleye sana” der. Oğlu “ana ben bugün namaz kılman” diye cevap verir. Oğlu o gece korkulu bir rüya görmüştür. Rüyasında meleklerin ağıtı gökleri kaplamaktadır. Oğlunun üzerine otlar yığılmıştır. Bu haldeyken yüz karasıyla Efendimizin ayağına düşer ve ona yalvarır. Resûl (s.a.v.) ona “ey oğlan katıma gelme, Allah’a kul ve bana ümmet olma” demektedir. Oğlan her türlü günahına tövbe kılsa da Efendimiz hiçbir şekilde onu affetmemektedir. Annesinin gözünü çıkardığı ve bunu ona reva gördüğü için kendisini suçlamaktadır. O sırada annesinin gözüne bakan oğlan, ay gibi parlak yüzünün kan içinde olduğunu görür ve aklı gider. Anası bu rüyayı oğlandan dinleyince oğlunun eline bir ekmek tutuşturarak üstadının yanına varmasını ve rüyasını anlatmasını ister. Oğlan ise bu düşü kimseye anlatmayacağını söyler ve elindeki ekmeği anasının yüzüne fırlatır. Ekmek anasının sağ gözüne sert bir biçimde çarpar ve oracıkta kadıncağazın gözü çıkar. Oğlu anasının gözünün çıktığını görünce kendini paralar ve bir bıçak alarak üzüntüyle tatlı canına kıymaya kalkar. Orada bulunanlar bıçağı oğlanın elinden alırlar ve bu işe taaccüple bakarlar. Bu hadise Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ve otuz üç bin sahabeye haber olunur. Dört yar ile Efendimiz atlarına atlayarak oraya intikal ederler. Atından inen iki cihan güneşi, kadının halini görünce gözünden yaşlar dökülmeye başlar. Çünkü eskiden beri bu kadını tanırdı ve daima onu takdir ederdi. Efendimizin buyruğuyla oğlanı bağlarlar. Oğlan anasının ayağına düşer ve kendisini affetmesini ister. Olayın kazayla olduğunu, imansız ölmek için hakkını helal etmesini ve yarın cehennemde yanmamak istediğini beyan eder. Fakat anası “emzirdiğim süt haram olsun, ana deme bana” der. Bunun üzerine oğlanın elini ayağını keserler, bir deve boynuna asarak Kâ'be'yi baştan başa gezdirirler. Oğlanın yüzü toza toprağa bulanır. Efendimizin oğlanın bu durumuna yüreği dayanamaz. Anasının evine dört yar ile gider. Kadına selam verdikten sonra derler ki: “Biz oğluna bu durumu reva görmedik. Bak; elini ayağını kestiler, bir deve boynuna astılar. Tanınmayacak hale geldi oğlun. Bir kazadır olmuş. Gel sen

⁷⁶ Metinde Kâ'be şehri olarak geçmekte. (316)

şimdi affet onu.” Fakat anası oğlunu affetmeyeceği konusunda ısrarcı olur. Efendimiz oğlanın ateşe atılacağını, bu hadisenin münafıklara ibret olarak kalacağını söylese de annesi sözünden dönmez “sütüm ona haram olsun” der. Bunun üzerine oğlanı meydana getirirler ve ateşin ortasına yatırır. Ateşi harlamaya başlarlar. Ateşin arasından oğlan anasına halini görmesi ve bu durumu kendisine reva görmemesi için bağıır. Fakat oğlanın anasına çağırması da fayda etmez. Bunun üzerine Hasan ve Hüseyin’e haber verilir. Hasan ve Hüseyin Efendimizin karşısına baş açık, yalın ayak çıkarlar ve iki gözlerinden yaş akıtırlar. Derler ki: “Ey dede! Kendi elinle bizi ateşe at. Oğlanla beraber biz de yanalım, bu dünyaya hiç gelmedik sayalım. Oğlana canımızı feda kılalım.” O sırada Allah tarafından bir nida gelir. O ses, Hasan ve Hüseyin’in oğlanın anasına varmalarını, oğlunu affettiği vakit hem Allah’ın rahmetine hem de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şefaatine nail olacağını, hakkını helal eylemezse de rahmet bulamayacağını, söyler. Bunun üzerine Efendimiz Allah’ın buyruğunu Hasan ve Hüseyin’e bildirir. Hasan ve Hüseyin oğlanın anasına baş açık, yalın ayak varırlar. Kadının ayağına düşerler ve oğlunu ateşe atmaması için yalvarırlar. Fakat kadın yalvarmalarına aldıış etmez. İkisinin gözünü öperek yolcu eder. Dışarıya çıktığı vakit durumu anlar ki ortalık kızılca kıyamet. Oğlunun ateşler içinde yandığını anlar ve yüreği dayanamaz. Gözleri yaş dolu olduğu halde bağıırarak oğlunun yanına koşar. Oğlunu ateşin içinde kucaklar, yüzünü oğlunun yüzüne sürer. Kendisi de oğlu da ateşler içinde yanmaya başlarlar. Allah Te’âlâ o vakit gökteki uçan kuşlara emir verir. Yüz bin kuş denize dalıp ağızlarına su alarak ateşin üzerine gelirler. Ağızlarındaki suyu bırakarak ateşi söndürürler. Cebrâil gökten yere inerek Efendimize selam verir. Allah’ın müjdesini bildirir. Kadının gözü yerine gelir ve oğlanın da ayakları tekrardan biter. İkisi de o zaman azat olurlar. Müellif son kısımda anne baba hakkından bahsetmekte ve onların gönlünü yıkan evlatların ahmak olduğunu, gönüllerini hoşnut eden evlatların ise rahmet ve şefaet bulacağını söylemektedir. Ardından ise dua, salat ve selam bölümüyle eser nihayete ermektedir.

İsimsiz Bölüm (442-456)

Eserin üçüncü bölümü bir başlık taşımamaktadır. Fakat konusu itibariyle Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in oğlu İbrahim’den bahsetmektedir.

Efendimizin İbrahim adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Onun dünyaya gelmesiyle, Cebrâil (a.s.) gelerek Efendimize selam verir. İbrahim (a.s.) on dört yaşına girdiğinde Efendimiz Hz. Osman’a talebe olarak verir, Kur’an’ı talim ettirir. Gökten Azrâil (a.s.) inerek Efendimize selam verir ve oğlu İbrahim’i ister. İbrahim ustasına gitmiştir ve henüz dönmemiştir. Azrâil (a.s.)’dan

biraz zaman isteyen Efendimiz oğlunun yanına gider ve kendisini evde bir misafirin beklediğini söyler. İbrahim (a.s.) durumu anlar ve titremeye başlar. Eve geldikleri zaman Azrâil (a.s.)'i bekler bulurlar. İbrahim (a.s.) biraz vakit isteyerek ustasına gider, el alır gelir. Başına bir ağrı girer, ecel yeli eser. Efendimiz İbrahim (a.s.)'ı kucağına alır ve Azrâil'e Allah'ın emrini yerine getirmesini söyler. Hz. Ömer (r.a.) bedenini yıkar, Hz. Ali (r.a.) kefenini sarar. Medîneliler cenaze namazını kırlarlar.

Destân-ı Kesik Baş Rûh-ı Pāk-i Muhammed Şalli (457-544)

Eser içindeki dördüncü bölüm olan bu mesnevi 79 beyitten müteşekkildir. Mesnevinin içerisinde mahlas bulunmamasına rağmen elimizdeki kaynaklardan eserin Kirdeci Ali'ye ait olduğu bilgisine ulaşabilmekteyiz.⁷⁷

Eser Besmele ile başladıktan sonra Efendimizin mucizelerinin anlatılacağını bildirilmekte ve yüzünün güzelliğinden bahis açılmaktadır. Bir gün Allah Resûl'ü (s.a.v.) otuz üç bin sahabeyle oturup sohbet etmektedir. Sahabe Efendimizin güzelliğini seyrediyorlar ve sözlerine kulak veriyorlardı. O sırada gözyaşları içinde kesik bir adam başı içeri girer. Yüzünü yere vurarak feryat figan eder. Gövdesi, eli ve ayağı olmayan kesikbaşın yüzünden nurlar akar, gözünden ise yaşlar. Hz. Ali (r.a.) Kesikbaş bütünü kuvvetini kullanmasına rağmen yerinden bir zerre bile oynatamaz. Kesikbaş Efendimize döner ve “beni yerimden kıpırdatmak için zahmet etmesin, kuvvetini kullanmasın” der. Zira kendisine bu kuvveti Allah vermiştir. Bu Kesikbaş daha önceden elli kere hacetmiş, Allah'ın cemalini görmüş, mucize ile göklere çıkmış, Hz. Âdem'in sohbetinde bulunmuştur. İsm-i âzam duasını bildiğini, Hz. İsâ ile namaz kıldığını, Hızır ve İlyas ile beraber yürüdüğünü söyler. Bu Kesik baş vaktiyle evlenmiş ve bir oğlu olmuştu. Sonra bir dev gelmiş ve kesik başın gövdesiyle oğlunu yemiş, karısını da alıp bir kuyunun içine kaçırmıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e durumunu bildirerek yardım ister. Bunu işiten Hz. Ali Zülfikârı alarak ileri atılır. Efendimizden müsaade talep eder ve devin başını Zülfikâr ile yarmak ister. Efendimiz başına bir şey geleceğini düşünerek ona izin vermez. Fakat Hz. Ali ısrar edince gitmesine müsaade eder. Hz. Ali Döldül'e biner, kılıcını kuşanır. Arkasında Hasan, Hüseyin ve bütün ashab ağlayarak kalırlar. Hz. Ali Kesikbaş ile yola çıkar. Dağ taş demez aşarlar, sanılır ki atın kanadı var uçar. Kesikbaş bir ok atımı mesafede Hz. Ali'nin arkasından yedi mushafı hatmederek gelir. Yedi gün yedi gece giderler ve nihayet sekizinci gün bir kuyunun başına gelirler. Hz. Ali bakar ki kuyunun ucu görünmez. Sanki bir cehennem kuyusudur ve suyu yoktur. Beş yüz kulaçlık bir kement bularak kuyuya sarkıtırlar. Hz. Ali

⁷⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

kuyuya iner. Arkasından Kesikbaş ile Düldül ağlayarak kalırlar. Hz. Ali kuyuya inerken bir yandan da Kur'an okur. Nihayetinde kuyuya iner ve uyuyan devı bulur. Uyandırmak için birkaç kez nara atar. Devı güç bela uyandırır. Dev dişlerini sinir ile sıkar ve Hz. Ali'ye kötü kötü bakar. Der ki: "Sen mi geldin düşmanım Ali, senin elinden yanar canımız. Ben sana varacaktım ki sen benim yanıma gelmişsin. Şimdi ben seni yerim, Mekke Medîne Şehrini de yıkarım." Dev beş yüz batman uzunluğundaki gürzünü eline alır. Hz. Ali Allah der ve kalkanını kolunun üzerine alır. Dev üç kez vurur ama hiçbir şey yapamaz. Dördüncüde sıra Hz. Ali' ye gelmiştir. Deve der ki: "Ey asi! Tanrı'nın birliğine parmak getir." Dev "bin yaşadım ben, bu sözü söylemem" der. Bunun üzerine Hz. Ali Zülfikâr ile devin başını keser, devı yere yıkar. Devı öldürünce müslümanlar kuyuya toplanırlar ve aralarında malını bölüşürler. Fakat geri nasıl kuyudan çıkacaklarını bilemezler ve Hz. Ali'ye başvururlar. Hz. Ali secdeye başını koyar, Allah'a dua eder. Allah'ın yardımıyla yeryüzüne çıkarlar. Mekke halkı Hz. Ali gelirken Efendimize müjdeli haberi verir. Sahabelerin hepsi karşı varırlar ve kaygılı gönülleri rahata erer. Efendimiz Kesikbaş'a dua eder. Kesik başın gövdesi ve oğlu yeniden can bulur.

Mesnevinin hatime bölümünde Hz. Ali'ye, okuyan, dinleyen ve yazanlara dua edilmekte; salevat getirilmekte ve vezin belirtilerek hikâye sonlandırılmaktadır.

Eserin bu bölümünden sonra dörtlüklerle başlayan bir kısım gelmektedir. Bu kısım mesnevi formatı taşımadığı için burayı atlayarak bir sonraki hikâyeye geçmeyi uygun görüyoruz. (545-554)

İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî 555-612)

Bu mesnevide başlık bulunmamakla beraber yeni bir bölümün başladığını Bismelenin zikredilmesinden anlıyoruz.

Mesnevinin ilk beytinde Allah Te'âlâ'ya hamd ve Resûlüne selam ile başlanmaktadır. Ardından ümmete seslenilerek, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in âlemlerin rahmeti olduğu bildirilmekte ve ona izzet eyleyenlerin Hak (C.C.) katında yakınlığa erişeceği söylenmektedir. Hz. Peygamberin mevlidine izzet eyleyenler Cenâb-ı Hakk'a izzet eylemiş olurlar. Onun mevlidi gecesı bayram edenleri, miskinlere ve yetimlere iyilik edenleri, nimet ile ümmeti yedirip içirenleri ve onun âşıklarına ikramda bulunanları Allah nimet ile donatır, rahmet eyler. Böyle yapanlardan Efendimizin de razı olacağı söylenmektedir.

Müellif, dinleyin bir hikâye anlatayım, hayırlı kişilerden rivayet edeyim, diyerek hikâyesine başlamaktadır. Bunu yapmaktan maksadının ise duada anılmak olduğunu söylemektedir.

Bağdat'ta gece gündüz hayır işleriyle meşgul bir kişi yaşamaktadır. Bu kişi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in aşkıyla gözlerinden kanlı yaş akıtmakta, onun aşkına baş koymaktadır. Daima iyilik etmesiyle anılmaktadır ve herkes ondan razıdır. Bu kişi Efendimizin doğduğu ayda mevlid gecesinde türlü iyilikler eylemiş, fakirleri yedirip içirmişti.

O kişinin fenalık ve isyanda olan Yahudi bir komşusu vardır. Ona hanımı “Bu komşumuz ne acayip iş eder, bu ayda daima iyilik yapıyor, halkı yedirip içiriyor, bayram ediyor.” der. O da karısına “Bir peygamber vardır ki, ismi Tevrat'ta yazılıdır. Her kitapta onun ismi zikredilir. Rebî'ü'l-evvel ayının on ikinci gecesini doğmuştur ki onun yüzünün ışığı herkesi aydınlatır. Onun için bayram ediyor ve malını herkese dağıtıyor.” der. Karısı bu sözü işitince ah eder ve kendini kaybeder. İnleye inleye ağlayarak yüreğini dert oduyla dağlar. Kalbine Efendimizin aşkı düşer, safi bir ışık dolar.

O gece Efendimizi ashabı ile birlikte görür. Kadın “Bu güzel gözlü, güneş yüzlü güneşten daha şerefli kişi kimdir?” diye sorar. O kişinin Allah Resûlü (s.a.v.) olduğunu söylerler. Bunun üzerine varıp Efendimize selam verir. Efendimiz, selamını hoş bir şekilde alır. “Yâ Resûla'llah!” diye nida eder, “lebbeyk” diye seslenir ve gözyaşı içinde “Ben sana fakir bir hizmetçiyim.” der. Efendimiz de “lebbeyk” demesininin sebebini sorar. O da nebî olduğu için mevlidine tazim ettiklerini söyler. Efendimiz de mevlidine hürmet ve saygı gösterdikleri için Allah (C.C.)'ün kendisine îmân nasip ettiğini söyler. Ona orada îmânı (kelime-i şahadeti) telkin eder ve müslüman olur. Bu kişi uykusundan uyanınca yürek dağlar ve ağlamaya başlar. Bütün varını o vakitte Efendimizin yoluna bağışlar “Yılda bir kez mevlidine tazim göstereyim, halkı o günde doyurayım.” der. Kocasını da karısının gördüğü rüyayı görmüştür. Kocasına “Bu gün bayram mıdır, ne oldu ki bu kadar sevinçlisin.” der. O da gördüğü rüyayı kendisinin de gördüğünü ve îmân getirdiğini söyler.

Mevlidini bayram gibi kutlamaya, herkese o gün iyilik etmeye karar verirler ve öyle de yaparlar. Aşk ile tazim ve hürmet gösterirler ve Efendimiz katında makbul bir dereceye yükselirler. Onlara îmân, Efendimizin mevlidine saygı gösterdikleri için verilmiştir.

Burada müellif, Allah (C.C.)'a îmân nasip etmesi ve Efendimizden bir nefes ayırmaması için dua ederek mesneviyi sonlandırır.

İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî 613-655)

Eserdeki altıncı mesnevi olan bu hikâyenin de ismi belirtilmemiştir. Hikâyede herhangi bir başlık bulunmamakla beraber ilk beyitte geçen “bundan eltaf” sözünün kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.

Yine bu mesnevi de konusu itibariyle bir önceki mesnevi gibi Efendimizin mevlidine tazim ve hürmetten bahsetmektedir.

Zeyd oğlu Ali diye aziz bir kişi vardır. Yine bunun Sâyime isimli salih bir komşusu vardır. Bu kişi fakir, takva sahibi, hayırlı bir kadındır. Bir gün bu kadın ölür. Geriye ise az bir miktarda para kalır. O kadının da yine Allah'ın emirlerini daima yerine getiren salih bir oğlu vardır. Bu oğlan bir yerde Efendimizin mevlidini dinler. Onu dinlediği vakit yüreği dayanamaz, dert ateşiyle yanar ve inleye inleye ağlamaya, gözlerinden kanlı yaş akıtmaya başlar.

O gece rüyasında kıyametin koptuğunu görür. Heryer kızılca kıyamet içindeyken “Ey filan kişi, gel cennete gir!” diye bir nida işitir. Mevlidde hazır bulunanların hepsi cennete girer. Ben de cennete gireyim derken “Sen dur, sana izin yok, sadece mevlid edenler içeri girebilir!” derler.

Uykusundan uyanınca ağlamaya, yüreğini dert ile dağlamaya başlar. Annesinden kalma parasını verip yiyecek alır ve mevlidine tazim etmek için o yiyecekleri herkese dağıtır. Vefat edinceye kadar her yıl mevlidi bu şekilde kutlar. Öldükten sonra kabilesi onu ölmedi zannederek bir hekim getirir. Hekim o kişinin cemaline bakar ve faziletli bir kişi olduğunu anlar. “Bu yiğit kişi ölmüş fakat Hakk bunun cemaline nazar kılmış, onun için bu kişi daima güler.” der. O sırada vefat eden yiğit gözlerini açar. Kavmine “Siz bahtiyar olun ki Hakk bana tecelli eyledi, beni iyilik ile teselli eyledi. Ölmeden önce cennette yerimi gördüm. Mustafa'nın meclisine eriştim. Enbiya ve evliya benim komşum oldu, Hakk'ı görmek benim kârım oldu. Siz de Mustafa'nın mevlidini kutlayın, ben böyle yaptığımdan dolayı Hakk Te'âlâ bana izzet eyledi.” der. Böyle söyledikten sonra gözlerini tekrar kapatır.

Müellif burada asıl bölüme son vererek hatime bölümüne geçmektedir. Burada Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yolundan bir nefes ayrılmamak için dua eder. “Onun boyunun hasretiyle gözümüzden kanlı yaş akar durur, gözümüz yüzünün güzelliğine, kulağımız sözlerine âşıktır.” der. Mevlidin ehemmiyetinden bahseder. Son beyitte de salât ve selâm isteği ile mesnevi nihayete ermektedir.

(Vefâtü'n-Nebî)

Başlıksız Bölüm (1564-1632)

Bu bölüm “Dāsītān-ı İsmā'īl” isimli bölümden sonradır. Konu olarak “Vefâtü'n-Nebî”ye dâhil olduğu için bütünlüğü bozmamak açısından buraya alıyoruz.

Efendimiz Ebû Bekir (r.a.)'a emir vermiş ve bu emir doğrultusunda namazı Hz. Ebû Bekir kıldırmıştır. Bütün sahabenin gözleri Efendimizi mihrapta göremedikleri için yaş ile dolmuştur. Fakat Ebû Bekir de dayanamaz ve imamlık görevini Hz. Ömer'e devreder.

Efendimiz dayanamaz ve mescide gitmek ister. Koltuğuna girerek mescide iletirler. Orada sahabeyle bir müddet görüştüktan sonra tekrar evine götürürler. Aişe (r.a.) hüccesine girerek gözyaşını orada döker. On üç gün Efendimiz hasta olur. O hal içindeyken Cebrail (a.s.) gelir, Hak selamını verir. Efendimiz Cebrail (a.s.)'a ümmetinin halinden endişelendiğini dile getirir. Cebrail (a.s.)'dan ümmetinin halinin nice olacağını sorar. Cebrail (a.s.) da bütün ümmetlerden önce Efendimizin ümmetinin haşır olacağını, kabirden ilk onların kalkacağını ve cennete ilk onların gireceğini haber verir.

Yine bir gün Allah Te'âlâ Cebrail (a.s.) aracılığı ile Efendimizin bir isteği olup olmadığını sorar. Efendimiz ise Cenâb-ı Hak'tan ümmetini ister. Cebrail (a.s.) bu isteğini Allah'a arz eder. Ardından tekrar döner. Günahlı ümmetinin bağışlandığını söyler.

Bölümün sonuna doğru her nebînin kıyamette kendi nefsiyle meşgul olacağı, Efendimizin ise günahlı ümmetinin derdinde olacağı söylenmektedir. Son nefesinde dahi Cenâb-ı Hak'tan ümmetini dilediğini söylemektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) için salat isteğiyle bölüm sonlanmaktadır.

Fî-Beyāni'n-Nebiyi ° Aleyhi's-Selāhîne Merzā (656-696)

Eserin yedinci mesnevisi olan bu bölümün önceki altı mesneviye göre biraz daha uzun soluklu olduğu söylenebilir.

Eser yine bu dönem mesnevilerinde gördüğümüz bir özellik olan “Diñle” hitabıyla başlamaktadır. Beşerin en hayırlısı olan Efendimiz (s.a.v.) hasta düşmüştür. Mübarek bedeni bükülmüş, adeta hilâl şeklini almıştır. On sekiz gün hastalığı süresince ashabin yüreği de kan ağlamıştır. Her gün ashab halini görmek için yanına uğramaktadır. Rebî'ul-evvel ayının bir pazartesi günü Efendimiz hakka yürümüştür ki aynı zamanda bir pazartesi günü doğmuştur. Cumartesi günü olmuş, hastalığı artmıştır. Mübarek bedeni zayıflamış, dostuna kavuşmaya

hazırlanmaktadır. Bilâl (r.a.) her seher vakti gelip ezan okur, ardından Efendimizi alarak mescide giderdi. Efendimiz orada sahabe ile namaz kılar, Hakk’a dualar eylerdi. O gün de Hz. Bilâl (r.a.) Efendimizi almaya gelmişti. Hz. Fatıma (r.a.) Efendimizin halinden haber vererek “Resûl Hazret’e gitmek diler, hepimizi yetim etmek diler.” der ve o gün hastalığının arttığını söyler. Hz. Bilâl mescide ağlayarak döner. Bütün sahabe de mescitte hazır bulunmaktadır. Hz. Bilâl ertesi vakit yine Efendimizi çağırmak için evine gider. Efendimiz “Ya Bilâl, nefsimle meşgulüm, bedenim zayıf düştü, Ebû Bekir imamlık yapsın.” der. Hz. Bilâl bu sözü işitince gözünden yaş yerine kan döker. Başına elini koyup eyvahlar etmeye başlar. Mescide varıp bu haberi söyleyerek ashabin yüreğini de dağlar.

Efendimiz Hz. Ebû Bekir (r.a.)’a “Sen imam ol, namazı kılın” demiştir. Bunun üzerine ashaba Hz. Ebû Bekir imamlık yapar. Ama Resûl (a.s.)’ın yerini boş görünce yüzü üzre düşer, feryat figan eyleyerek, sahabe ile gözlerinden kan akıtırlar.

İbn-i Abbas ve Hz. Ali (r.a.) Efendimizi ziyarete gelirler. Efendimizin çok zayıfladığını, artık iyice hasta düştüğünü görürler. Efendimiz onlara kendisini doğrultmalarını, mescide götürmelerini, ashaba biraz nasihat eylemek istediğini ve veda etmek istediğini söyler. Böylelikle Efendimizin koltuğuna girerek onu ağlaya ağlaya mescide götürürler. Efendimiz orada iki rekât namaz kılar ve sahabe ile vedalaşır.

Min Lisāni’l-Aşhāb (697-704)

Bu bölüm gazel biçiminde kafiyelenmiştir. Burada sahabenin Efendimize veda edişi dile getirilmektedir.

Bütün sahabe Efendimizin gitmesiyle zulmet içinde kaybolmuştur. Efendimiz sultandır ve bütün sahabe ona kuldur. Sultan gidince kullar ne edeceğini bilmez bir vaziyette kalmıştır. Efendimiz bir güldür ve sahabe o gülün bülbülüdür. Gül gidince bülbüller ne yapacaklarını bilmez halde kalakalmıştır. Efendimiz bir sudur ve sahabeler o sudan beslenen bir bostandır. Su gidince bostan da kurumuştur. Efendimizin gitmesiyle bütün miskinler yetim kalmıştır. Efendimizin hastalığı sebebiyle ateşlenmesiyle sahabe de gözyaşı dökerek ateşlerde yanmıştır.

Başlıksız Bölüm (705-874)

Bu bölümde Efendimizin ashaba vedası dile getirilmektedir. Onları Allah (C.C.)’e ısmarlar, onların da ahiret hayatı için hazırlık yapmalarını ister. Bu sözleri dinleyen sahabeler yakalarını yırtarak hep ağlaşırlar. Onların ağlamasıyla mescit taşları dahi gözyaşı dökmüştür. Ardından Efendimizi evine getirirler ve yatağına yatırılırlar. Gün geçtikçe hastalığı artmaktadır.

Allah Te‘âlâ Azrâil’e Efendimizin ruhunu alması için emir verir. Ona hoş bir suret ile gitmesini ister. İzin verilirse içeri girmesini, olmaz ise dışarda beklemesini söyler. Azrail bir güzel kılığa bürünüp yere iner. Dışardan selam vererek içeri girmek ister. Hz. Fatıma (r.a.) ağlayarak çıkar ve Efendimizin hasta olduğunu söyler. Azrail yine içeri girmek ister. Hz. Fatıma izin vermek istemez. Efendimiz içerden “O kişi kimdir?” diye seslenir. Azrail yine selam vererek içeri girmek isteyince Hz. Fatıma onun Azrail olduğunu anlar.

Burada müellif Azrail’in vasıflarını anlatmaya geçer. Dostları birbirinden ayıran, yürekleri kan eyleyen, kardeşi kardeşten ayıran, halkı ağlan, yürekleri parça parça edip anaların ve ataların ciğerine köz düşüren, güzel suretleri bozup belleri büken kişinin Azrail olduğunu, Efendimizin ağzından anlatır.

Fî-Beyân-ı İrtihâli’n-Nebî ° Aleyhi’s-Selâm İlâ Hazreti’l-Ulûhiyyeti (875-910)

Burada müellif yine “dinle” hitabıyla mesneviye devam etmektedir. Resûl (s.a.v.)’in son günlerini anlatacağını haber vermektedir.

Cebrail (a.s.) ümmet için müjdeli haberlerle gelir. Bu haberlerden Efendimiz çok hoşnut olur. Bu sevinçli haberden sonra Azrail’e seslenir ve canını Hazret’e ulaştırmasını ister. Hz. Ali (r.a.) Efendimize “seni kim yıkasın ve kefenlesin, kabre kim ulaştırsın, namazını kim kılsın” diye sorar. Efendimiz Hz. Ali’ye “beni sen yıka, üç ak kefenle beni sar” der. Sonra mescidim içerisine beni koyun, imamlığa kimse geçmesin, Cebrail’in tekbirine uyunuz, der.

Fî-Beyân-ı Te° vîli’s-Şalât (911-1046)

Azrail (a.s.) Efendimizin canını kabzetmeye başlar. Hz. Fatıma o zaman feryat ile “geri ben seni nerede bulayım, ahirette nasıl sana ulaşayım” diye sorar. Bunun üzerine Efendimiz de ahirette susuz ümmete su verirken bulmasını söyler. Hz. Fatıma orada bulamazsa nerede bulacağını sorar. Efendimizde günahların ve sevapların tartıldığı terazinin orada bulacağını söyler. Hz. Fatıma orada da bulamazsa nerede bulacağını sorar. Efendimiz de sırat köprüsünün orada ümmetine yardım ederken bulacağını haber verir.

Bu arada Efendimizin canı göbeğine kadar kabz edilmiştir. Can acısını birhayli çekmektedir. Cebrail (a.s.) bu duruma bakmaya katlanamaz ve başka bir tarafa döner. Efendimiz Cebrail (a.s.)’a yüzünü niçin başka tarafa çevirdiğini sorar. O da kendisini o halde görmeye dayanmadığını söyler. Bu sefer Azrail (a.s.)’a Efendimiz, yavaş yavaş ruhunu kabzetmesini emir buyurur. Azrail (a.s.) ise Efendimizin canını incitmeye gayret ettiğini

fakat o canın çıkmasının da zor olduğunu söyler. O sırada ümmetini düşünen Efendimiz onların da mı böyle zorluk çekeceğini sorar. Azrail (a.s.) ise onların daha fazla sıkıntı çekeceklerini haber verir. Efendimiz de ümmetinin zahmet çekmemesi için kendisine zahmet vermesini söyler Azrail (a.s.)’a.

Efendimizin canı artık boğazına gelmiştir. Elleri ayakları hareketsizdir. Yalnız dudakları hareket etmektedir. Hz. Ali (r.a.) Efendimizin dudaklarına kulağını yaklaştırır. Resûl (a.s.) ümmeti demektedir.

Medine içine bir figan düşmüştür. Benizler toprak rengine bürünmüş, denizler hep ağlamaya durmuştur. Yeryüzünde canlılar, gökyüzünde cinniler hep ağlaştılar. Bütün herkesin yüreği kan ile dolmuş, ciğerlerini ayrılığın ateşi yakmıştı.

Müellif burada nasihatvârî bir havaya bürünmüş, dünyanın kimseye kalmadığını, buradan azık alınarak ahirete varılması gerektiğini okuyucuya ve dinleyenlere haber vermektedir. Ardından tekrar konuya dönmüştür.

Bu kısımda ise Hz. Ali’nin Efendimizi gömleğini çıkarmadan yıkayışı, bu durumun sadece Efendimize mahsus bir durum olduğunu haber vermektedir. Hz. Ali gömleği çıkaracakken bir çıkarmadan yıkamasını söyleyen bir ses duyar. Bunun üzerine gömleği çıkarmadan yıkar. Cebrail (a.s.) koku getirir ve Efendimize sürerler. Cenazeyi mescide getirirler. Hiç birisi orada imam olmaz ve herkes cenaze namazını münferid olarak kılar. Sonra Efendimizi kabre koyarlar ve üzerine toprak örterler.

Fî-Beyân-ı İrtihâli’n-Nebîyyi ° Aleyhi’s-Selâm (1047-1091)

Mesnevinin bu kısmı muhtemelen baş tarafa aittir. Çünkü bu kısımda anlatıldığına göre Efendimiz (s.a.v.) hayattadır. Fakat eser derleme bir mecmua niteliği taşıdığı için bu kısımların tertibine pek dikkat edilmemiştir.

Fetih Sûresi nâzil olduğunda Efendimiz vefat edeceğini anlar. Çünkü artık Kur’an-ı Kerîm tamam olmuş, Allah (C.C.) dînini tamamlamıştır.

Cebrail (a.s.) Efendimize ahiretin dünyadan daha iyi olduğunu haber verir. Efendimiz Hz. Bilâl’i çağırır. Bütün sahabeyi toplamasını ister. Hz. Bilâl de salâ eyler ve bütün ashabı mescide toplar. Resûl (a.s.) burada sahabeyle iki rekât namaz kılar. Minbere çıkar ve hutbe okur. Bu hutbenin etkisiyle sahabenin gözü yaş ile dolar. Sahabe bütün vahyi bildirdiğini orada ikrar eder. Efendimiz de Allah’ın buna şahit olmasını ister.

Gece olur, Cebrail Efendimize Burak'ı getirir. Efendimiz miraca gider, gelir. Burada Allah tayy-i zaman tayy-i mekân kılar ve Efendimizi katına çıkarır. Bin yıllık yolu bir anda aldırır. Ertesi gün Efendimiz miraca çıktığını ahâlîye haber verir. Beş vakit namazı kılan için bütün gök ehlinin sevabının yazılacağını söyler.

El-Ĥiṣṣatü Mine'l-Ķıṣṣati (1092-1102)

Bu kısa bölümde yukarıdaki bölümde anlatılan olaylardan çıkarılacak olan hisseden bahsedilmektedir. Efendimizin ümmeti olmakla şeref bulduğumuz, nefse uymamak gerektiği, Efendimizin miraca çıktığı, bizim miracımızın ise beş vakit namaz olduğu anlatılmaktadır.

Fî-Beyân-ı İntikâli'n-Nebî Min Dâri'd-Dünyâ ilâ Dâri'l-Āhîret (1103-1114)

Müellif bu kısa bölümdemünde Efendimizin vefatından duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Hikâyet-i Nâkat-i Resûl ° Aleyhi's-Selâm (1115-1178)

Bu bölümde Efendimizin devesinden bahsedilmektedir. Hz. Ömer (r.a.) Efendimiz için bir deve satın alır. Resûl (a.s.) gazalarında bu deveyi kullanırdı. Bir gün Efendimiz önünden geçerken deve selam verir. Efendimizde gayet hoşnut bir şekilde selamını alır. Deve konuşmaya devam eder. "Ben bir kişinin mülküydüm, gece birileri geldi, o kişi Resûl'ün mülküdür, incitmeyiniz, dedi otlarken her ağaç bana, gel benden otlama, dedi" der.

Nebî (a.s.) onun ismini Gazban koyar. Fakat bu devenin bir haceti vardır. Dünyada merkebi olduğu gibi ahirette de merkebi olmayı diler. Hz. Fatıma bu sözlerden duygulanır. Efendimizin vefatından bir zaman sonra bu deve de ölür. Deveyi bir yere gömerler. Yedi gün sonra kabrini tekrar açarlar ama deveyi mezarında bulamazlar. Burada cennete girecek on hayvandan bahsedilmektedir. Ardından müminlerin ölmediği, sadece bir evden başka bir eve göç ettiğine dair hadis iktibası yer almaktadır.

Müellif bölümün sonunda dünyayı ağzı açık bir ejderhaya benzetmiştir. O ejderha çevresine zehir saçmaktadır.

Fî-Beyân-ı Ahvâli'l-Eṣhâbi Min Ba° di Resûlu'llah ° Aleyhi's-Selâm (1179-1183)

Bu kısa bölümde Efendimizin vefatından müteessir olduğu için bulutun kan yağdığı söylenilmektedir. Onun için daha nicelerinin can verdiği, aşkının tesiriyle akılların gittiği anlatılmaktadır.

Hikāyet-i İslām-ı Yehūd (1184-1239)

Nice küfür içindekiler Efendimizi sevmiş ve iman etmişlerdir. Yoluna tatlı canlarını vermişlerdir. Şam diyarında da bir Yahudi yaşamaktadır. Bu Yahudi Tevrat okurken dört varakta Efendimizin methini görür ve oraları Tevrat'tan keser. Daha sonra ise ateşte yakar. İkinci hafta bakarken sekiz yerde daha Efendimizin methiyle karşılaşır. Hepsini keserek yine ateşte yakar. Üçüncü hafta on iki yerde onun mübarek vasıflarını görür. Bu olaydan fikir eder ve bütün vasıfları kesip ateşte yakar isem Tevrat onun vasfıyla dolacaktır diye düşünür. Sonrasında ise onu görmek bize lazım olur. Halkına Efendimizin kim olduğunu sorar. Onlar da iftira ederek onun yalancı bir kişi olduğunu söylerler. Ne sen onu gör ne de o seni görsün, derler. O da halkına Tevrat içinde Allah'ın onun hak peygamber olduğunu beyan ettiğini söyler. Sonrasında Medine'ye doğru yola koyulur. Yolda Selman (r.a.)'ı görür. Ona selam verir. Hz. Selman ise Efendimizin vefatından dolayı çok müteessirdir. Yahudi Hz. Selman'a Efendimizi sorar. Selman ise eğer Efendimizin vefat ettiğini söylersem bu kişi gider, yaşıyor dersem de yalancı olurum, diye fikir eder. O kişiyi alarak sahabenin yanına varır. Yaşıyor zannederek selam verir. Hz. Ali Efendimizin vefat ettiğini o kişiye orada söyler. Yahudi de ashab gibi feryat eder, Efendimizin vefatına üzülür. Sonrasında Efendimizin vasıflarını, şemail-i şerifini birisinin tarif etmesini ister. Hz. Ali Efendimizin orta boylu olduğunu, başının yassı ve kaşının çatık olduğunu, gözlerinin kara ve dişlerinin beyaz olduğu gibi hususları anlatır.

Yahudinin iman ettiği mesnevide anlatılmamaktadır. Fakat mesnevinin isminden yola çıkarak iman ettiği anlaşılmaktadır.

İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası 1240-1439)

Mesnevinin başında besmele yer almaktadır. Başlangıçta Allah'ın adı ve esmâ-i hüsnâdan el-Kerîm, er-Rahîm, el-Alîm, el-Ferd, es-Samed ve el-Ehad isimleri zikredilmekte, Allah'ın birliği yâd edildikten sonra Efendimizin methine geçilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mucilerinin sayısız olduğu dile getirilmekte, onun mucizelerinden birisinin anlatılacağı söylenmektedir. Dört halifenin isimlerini de andıktan sonra müellif mucizeyi anlatmaya başlamaktadır.

Mûsâ (a.s.) Tur Dağı'nda Allah'ın nuru ile müşerref olur. Yine bir gün bu haldeyken Allah Te'âlâ Mûsâ (a.s.)'a Efendimizden haber verir. Mûsâ (a.s.)'da Efendimizin mi yoksa kendisinin mi daha faziletli olduğunu merak eder ve bunu sorar. Allah Te'âlâ Mûsâ (a.s.)'ın aklını başına toplamasını ister. Mûsâ (a.s.) yine kimin daha faziletli olduğunu sorar. Allah Te'âlâ Mûsâ (a.s.)'a Efendimiz için Hz. Âdem'e vücud verdiğini ve meleklerin onun hürmetine Âdem

(a.s.)’a secde kıldığını haber verir. Mûsâ (a.s.) ise buna akıl erdiremez ve merakı daha da artar. Allah Te’âlâ’nın bu sırrı kendisine bildirmesini ister. Bunun üzerine bir dereye varması kendisine emir buyrulur. O derede türlü türlü yemişler mevcuttur. Orta yerde ise büyük bir ağaç vardır. Mûsâ (a.s.) o ağaca dinlenmek için varır. O sırada kendisine bir kuş gelir. Mûsâ (a.s.) bu kuşdan kendisini tanıtmamasını ister. Kuş ise Mûsâ (a.s.)’a Hak katında sorduğu soruyu hatırlatır ve Allah Te’âlâ’nın Mûsâ (a.s.)’ın kalbinden inkârı giderip doğruluğu doldurmak murad ettiğini söyler. Yer ve gök, bütün cin ve insanların hatta meleklerin dahi onun için var olduğunu haber verir. Enbiyanın, evliyanın yaratılmasının hikmeti hep Resûl (a.s.)’dır.

Daha sonra kuş kendisinin Ebû Bekir’in canı olduğunu söyler. Allah Resûlü’ne ulaşacağını, kâfirler tarafından çok belâ ve musibete maruz kalıp Mekke’den Medîne’ye hicret ederken kendisine yoldaş olacağını bildirir. O yolculukta bir mağaraya uğrayacaklarını, örümceğin gelerek ağ gereceğini, münafıkların bunu görerek geri dönüp gideceğini söyler. Mağara içinde dizine yaslanıp yatacağını, orada bir yılanın çıkacağını, ökçesini o yılanı karşı tutacağını ve çare bulamayınca yılanın kendisini sokacağını, zehrin vücuduna yayılacağını, Efendimizin uykusundan uyanıp yılanı niçin böyle yaptığını soracağını ve yılanın vereceği cevabı anlatır. Mûsâ (a.s.)’ın ise kendi esasının yılan olduğunu görünce kaçtığını söyler. Ardından o kuş uçarak uzaklaşır.

Başka bir kuş Mûsâ (a.s.)’a gelerek niçin edebe yakışmayan bir sual söylediğini sorar. Efendimiz gibi birisinin cihana bir daha gelmeyeceğini, padişahların eşiğinde kul olacağını, ona uyanların hep kurtulacağını söyler. Mûsâ (a.s.) o kuşa kim olduğunu sorar. Kuş, Mûsâ (a.s.)’a Efendimizden sonra ikinci imam olan Hz. Ömer’in canı olduğunu söyler. Atasını ve oğlunu din uğruna öldüreceğini, kendini Efendimiz yoluna adayacağını, Kayser’in ve Kısra’nın tahtlarını yıkacağını haber verir. Mûsâ (a.s.)’ın ise dünyada Firavun’a baba dediğini, onu ata bildiğini söyler. Ardından o kuş da uçar.

Karşıdan başka bir kuş belirir. Mûsâ (a.s.) o kuşun güzelliğine hayran kalır. Hayretler içinde kuşu seyreden Mûsâ (a.s.)’a o kuş niçin edebe yakışmayan bir söz söylediğini sorar. Hz. Mûsâ o kuştan kendisini tanıtmamasını ister. Kuş kendisinin Hz. Osman’ın canı olduğunu söyler. Kendisinin Kur’an-ı Kerîm’i bir araya toplayacağını, kara gönüllere kandil eyleyeceğini, Efendimizin iki kızını kendisine vereceğini haber verir. Mûsâ (a.s.)’a böyle bir söz söylemenin kendisine yakışmadığını söyler ve o kuş da gider.

Başka bir kuş Mûsâ (a.s.)’a doğru gelir. Heybetli bir şekilde niçin Allah’a böyle bir sual söylediğini sorar. Dünyada Efendimizden ulu kimsenin bulunmadığını, onun göklere yolculuk

yapacağını söyler. Kendisinin Cenâb-ı Hakk'ın aslanı, Hz. Ali'nin canı olduğunu söyler. Efendimizin dünyaya gelmesiyle kiliselerin yıkılıp viran olacağını, onun getirdiği dine sadık olanların Allah Te'âlâ'ya layık olacağını, onun dinine girmeyenlerin canlarına okuyacağını haber verir.

Bu kısımda Hz. Ali'nin heybeti ve kuvveti övülmektedir. Efendimizin kızını Hz. Ali'ye verişini efsanevî bir şekilde anlatılmaktadır. Mûsâ (a.s.)'ın bir köleyi öldürdükten sonra kayıplara karıştığı, öldürürler korkusuyla halk içine çıkmadığı anlatılır. Daha sonra Allah Te'âlâ'nın Hz. Mûsâ'ya Harun (a.s.)'ı yoldaş eylediği, böylelikle korkularından kurtulduğunu Hz. Ali söylemektedir. Sonra kuş gider.

Daha sonra bir kuş sürüsü gökyüzünde belirir. Mûsâ (a.s.) bu kuşlara kim olduklarını sorar. Kuşlardan her birisi kendini tanıtır. Birisi, ben Ali oğlu Hasan'ın canıyım; birisi, Hüseyin'in canıyım; diğeri, Veysel Karanî'yim; birisi Ebû Hanîfe canıyım, der. Ebû Hanîfe'nin canı konuşmaya devam eder. Allah Te'âlâ'nın Efendimizi miraca davet ettiğini, orada kendi canına uğrayacağını, Cebrail (a.s.)'dan kendisini soracağını ve Hz. Cebrail'in kendisini Efendimize tanıttığını söyler. Kendisi Tur Dağı'na Cenâb-ı Hak ile mükâleme etmeye gittiğinde kırk kişinin yoldaş olduğunu söyler.

Mûsâ (a.s.) bir zaman kendinden geçer. Kendine geldiğinde yüzünü yere vurup Efendimiz hürmetine Allah Te'âlâ'nın kendisini affetmesini ister.

Mesnevinin sonuna doğru Efendimize ümmet olmak şerefine eriştiğimiz için şükredilmekte, bizim günahlarımız olduğu fakat Efendimizin aziz olduğu, onun âlemlere rahmet olduğu dile getirilir.

Müellif; bu sözlerin kendisine ait olmadığını, üstadının dersleriyle bu sözleri söylediğini dile getirmektedir. Yoksa kendini Efendimizin mucizelerini anlatmaya lâayık olmadığını söyler.

Dua bölümünde Hz. Peygamber (s.a.v)'in yolundan ayrılmamayı ve Allah Te'âlâ'nın rahmetine erişmeyi ister. Okuyana, yazana ve dinleyene Cenâb-ı Hakk'ın rahmetiyle muamele etmesi için yalvarır ve Efendimize salevat isteğinde bulunur, kendisine bir Fâtiha ister.

Dâstân-ı İsmâ'îl (1440-1563)

Mesnevinin başında Âdem (a.s.)'ın vücut bulduğu bütün enbiya ve evliyanın ise onun belinden geldiği söylenilmektedir.

İbrahim (a.s.) Allah Te'âlâ'ya kendisine bir oğul lütfetmesi için yalvarıp yakarır. Cenâb-ı Hak da İsmâil (a.s.)'ı kendisine evlat olarak verir. Allah Te'âlâ İbrahim (a.s.)'dan çok sevdiği oğlunu kendisi için feda etmesini ister. İbrahim (a.s.) yüz koç kurban eyler. Fakat o gece rüyasında sevdiğini kurban etmediği, sözünde durmadığı söylenir. İbrahim (a.s.)'ın yüz devesi vardır. O yüz deveyi de kurban eder. Fakat rüyasında yine sözünde durmadığı söylenir. Bu sefer yüz atını Cenâb-ı Hak için boğazlar. Düşünde aynı ses yine aynı şekilde seslenir. İsmail'dir sevdiğin, bizim için onu kurban eyle, der. İbrahim (a.s.) yetmiş kez bu düşü görür ve çok sevdiği oğlunu kurban etmeye karar verir. İsmail (a.s.)'ın annesine oğlunun başını yıkamasını, saçlarını taramasını, beraber düğüne gideceklerini söyler. Fakat annesi oğlunu boğazlamaya götüreceğini anlar. İsmail'in ellerini kınalar, başını yıkar, güzel elbiseler giydirir. Hasret ile öpüp koklar. Baba oğul evden ayrıldıklarında şeytan annesine gelerek babasının İsmail (a.s.)'ı boğazlamaya götürdüğünü söyler. Hz. Hâcer İblis'in sözüne kulak tıkar fakat o sözler kendisine etki eder, üzüdür.

Oradan ümidi kalmayan İblis İsmail'e gelir. Baban seni boğazlamaya götürüyor, annen bu durumdan haberdar oldu, seni çağırıyor, der. İsmail (a.s.) İblis'e atasının kendisini çok sevdiğini, dünyayı kendisi ile gözünün gördüğünü söyler. İblis'e taş atar ve bir gözünü kör eder. Sonra babası elinden tutar ve sahranın yolunu tutarlar. Bir yerde dururlar ve İbrahim (a.s.) oğlunun yüzüne bakar. İçi kaynamakta, yaşlar gözünden inci gibi dökülmektedir. İsmail (a.s.) atasının gözünden yaş döktüğünü görünce bütün her şeyden haberinin olduğunu söyler. Düğüne gittiklerini söyleyip aldattığı için babasına biraz kızar. Babası Dostunun emrini tutmak istediğini söyler. Allah seni benden kurban dilediğini ifade eder. İsmail (a.s.) razı olur, Cenâb-ı Hakk'ın emrini yerine getirmesini ister. İsmail (a.s.) Kâbe'ye karşı oturur. Dizlerini çöker. Kanlı gömleğini annesinin görmemesini vasiyet eder. Babası elini ayağını bağlar fakat İsmail (a.s.) âsiler gibi eli ayağı bağlı olarak boğazlanmayı istemez. Bunun üzerine babası elini ve ayağını çözer.

Bütün hayvanlar toplanmışlar, kuşlar üstlerinde saf bağlamışlar hep İsmail (a.s.) için ağlaşmaktadırlar. Babası yetmiş kez bıçağı oğlanın boğazına çalar ama bıçak bir kılını dahi kesmez. Babası öfkelenir ve bıçağı taşa çalar. Bıçak taşı bir hamlede keser. Bunun üzerine İbrahim (a.s.) bıçağı, taşı kestin oğlumun boğazını niçin kesmezsün, der. Bıçak dile gelir, Allah Te'âlâ'nın İsmail (a.s.)'ın bir kılını dahi kesmemesini emir buyurduğunu söyler. Cenâb-ı Hak Cebrail (a.s.)'a kurbanı ulaştırmasını emreder. Cebrail (a.s.) koç getirir ve İsmail (a.s.) kurtulur. İbrahim (a.s.)'ın içi rahata erer.

Hatime bölümünde müellif, Allah (C.C.) için can feda kılmak gerektiği, nefsinin kurban etmetikçe Allah Te'âlâ'dan yardım erişmeyeceğini dile getirir. Mevlâna Sultan Veled'in dinin şahı olduğunu söyler. Mahlas ve dua isteğiyle de mesneviyi bitirir.

(Hikâyet-i Kız ve Cehûd)

Fakir bir ailenin bir de güzel bir kızı vardır. Açlık ve susuzluk içindeki bu aile dinine oldukça bağlıdır. Fakat fakirlik iyice boğazlarına kadar geldiği için en son kızlarını köle olarak satmaya karar verirler. Annesi ilk önce bu işe rıza göstermese de sonradan razı olur. Yaşadıkları şehir içinde birisine satılmak kaydıyla kızının köle pazarında satılmasını istemeyerek de olsa kabul eder. Kızı, babası köle pazarına götürür. Tellal eline kızını verir ve şehir içinde birisine satması için de tembihler. Bir gayr-i müslim dinlerini değiştirmeleri karşılığında ya da kızlarını kendisine vermeleri karşılığında malının yarısını vermeyi teklif eder. Kız ailesinin dinini değiştirmemesi için o gayr-i müslime köle olarak satılmayı kabul eder. Kız kendisini satın alan kişiye hocasıyla da son bir kez görüşmek istediğini, üzerinde emeğinin çok olduğunu söyler. Satın alan kişi de fazla oyalanmamasını söyleyerek müsaade eder. Kız orada annesine haber gönderir, ben Hz. Peygamber (s.a.v.)'in aşkına satıldım, der. Bana iyilik değil kötülük yaptınız, hasret ile kendi yüreğinizi yaktınız, gurbet iline salıp ayrılık zehrini içtiniz, halim hoştur, beni alan yiğit şerli değildir, diye haber gönderir. Atasına haber gönderen kız hocasından da helâllik alarak yola koyulur.

Bu arada kızın babası eve gelir. Karısının hali de perişandır. Kızının geri gelmediğini görünce kadının aklı gider. Gelen parayı gözleri görmez, inleye inleye ağlar.

O gece yiğit düşünde Efendimiz (s.a.v.)'i görür. Efendimiz yiğide selam verir ve kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Yiğit de tanıdığını söyler. Efendimiz bir hacet için o yiğidin katına geldiğini haber verir. Köle diye aldığı kızı bırakmasını, onun ümmetinden sevdiği birisi olduğunu söyler. Canına kıydığını ama dinine kıymadığını, dost için kendisini feda ettiğini anlatır. Yiğit de Efendimize bir haceti olduğunu söyler. “Yarın halka, nebiler serverini gördüm dediğimde bana inanmazlar, bir nişan versen de halkı inandırsam” der.

Yiğit uyandığında kör olan gözü görmektedir. Hemen kızın yanına gider ve rüyasını anlatır. Kızı orada serbest bırakır ve eline de yüz altın vererek ailesinin yanına geri yollar. Kızlarının geri döndüğünü gören anne babası çok mutlu olur.

Mesnevinin hatime bölümünde müellif, kızın ailesinin aç susuz kaldığını ama dininden dönmediğini söyler. Nefislerini besleyenlerin halinin, şöhret sevdasına düşünlerin, ölümü anmayanların hallerinin nice olacağı gibi buna benzer pek çok öğüt vermektedir.

3. AYET VE HADİSLER

Edebiyatımız içerisinde peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, tasavvuf, mitolojik unsurlar ve birçok yerli malzemenin yanında Kur’ân-ı Kerîm ayetleri ve hadis-i şerifler de büyük bir öneme sahiptirler.⁷⁸ Bizim çalıştığımız eser içerisinde de gerek lafzan gerekse de manen ayet ve hadislerden iktibaslar mevcuttur. Eser içerisinde altı yerde ayet iktibası ve yine altı yerde de hadis iktibası olmak üzere toplamda on iki yerde ayet ve hadislerden iktibas yapılmıştır. Toplam altı yerde rastladık. Bu ayetlerin tamamı lafız olarak iktibas edilmiştir. Hadislerin ise üç tanesi lafzan üç tanesi de manen iktibas edilmiştir.

a. Ayetler

(وَتَحْسَبُهُمْ آيِقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمَلِئْتَ مِنْهُمْ رُعبًا)

“Ve tahsebühüm eykâzan ve hüm ruqūdün ve nuqallibühüm zâte’l-yemîni ve zâte’ş-şimâli ve kelbühüm bâsiṭun zirâ° ayhi bi’l-veşîdi levi’ṭ-tala° te ° aleyhim leve’lleyte minhüm firāran velemüli° te minhüm ru° ben.”

“Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.” (Kehf, 18/18)

Ḥaḫ kitābında añip dur[ur] nedī

“*Kelbühüm bi’l-bāsiṭi*” didi Ğanī (1157)

⁷⁸ Günümüz edebiyatlarının temel yapı ve ilhamlarına da kaynaklık eden klasik Türk edebiyatının asırlardan ve mekânlardan toplayarak bugünlere getirdiği zengin kültür ve gelenek, hemen her konuyu manzum ve sanatlı ifade etmenin gücüne dayanarak toplumda karşılık bulmuştur. Öyle ki nazmın ezberlenmeye, secili söyleyişin hızla uygun bulunması, şiiriyetin sanatı muhtevi olması, Kur’ân-ı Kerîm’deki ifadeler ve ahenk unsurları; klasik Türk edebiyatı sahasını -daha ziyade- manzum eserler etrafında şekillendirmiştir. Belagat ve edebî sanatlar bakımından müelliflerin ilham kaynağı Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber sevgisinin bir ürünü olarak hadis-i şerifler; manzum-mensur hemen her esere “ayet” ve “hadis” iktibası olarak yansıtılmıştır. Aysun Çelik, “*Hasan Rızâyî’nin Cüy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistan Şerhinde Ayet ve Hadis İktibasları*”, Selçuk Üniversitesi Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Konya 2017, s.304.

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)

“Kul hüve’llāhü eḩad”

“De ki: O, Allah birdir” (İhlâs, 112/1)

Evvel āḩir ol-durur Ferd ü Şamed

Kim şifâtı “*Kul hüve’llāhü eḩad*” (1242)

(لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ)

“Len-tenâlü’l-birra ḩattâ tünfiķü mimmâ tüḩibbüne ve mâ-tünfiķü min şey’ in fe-inne’llāhe biḩî-° aleyhimü”

“Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça “iyi”ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız Allah hakkıyla onu bilir.” (Âl-i İmrân, 3/92)

Oldı İsmâ° il ataya sevgülü

“*Len tenâlü’l-birra ḩattâ tünfiķü*” (1448)

(فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي
إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ)

“Felemmâ beleġa me° ahü’s-sa° ye ķāle yā-büneyye innî erā fil-menāmi ennî ezbeḩuke fenżur māzā terā ķāle yā-ebeti ef° al mā-tü° metu setecidünî in-şā° Allāhü mine’s-şābirîn”

“Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çaġa gelince: Yavrucuġum! Rüyada seni boġazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacıġım, emrolunduġun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi.” (Saffât, 37/102)

Ķāle yā büneyye innî erā fî’l-menāmi ennî ezbeḩuke

Fenżur mā zā terā yā ebeti ef° al mā tü° meru”

Setecidünî inşā° Allāhü me° a’s-şābirîn” (1510-1511a)

(لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ)

“Lev kâne fihimā ālihetün ille’llāhü le-fesecede tā fe-sübḥāne’llāhi rabbi’l-° arşı ammā yeşifün”

“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş’ın Rabb’i olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.” (Enbiyâ, 21/22)

(قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعْتِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ)

“Kul hāzihī sebīlī ed° ü ile’llāhi ° alā başīratın enā ve-menittebe° anī ve-sübḥāne’llāhi vemā enā mine’l-müşrikīn”

“(Resûlüm!) De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah’a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar (bunu yapıyoruz). Allah’ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim.” (Yûsuf, 12/108)

(وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ)

“Veşbir fe inne’llāhe lā yūzī° u ecra’l-muḥsinīn.”

(Ey Muhammed!) Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez. (Hûd, 11/115)

Çün beşâret kıldı Qur’an-ı mübîn

Zâhir olmazdı “*ecra’l-muḥsinīn*”

(1709)

(كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ)

“Küllü men ° aleyhā fānin”

“Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” (Rahman, 55/26)

Çamu tahta anı fevḳānī

Bilürsin oldılar fānī

İşitmedüñ mi sen anı

Ki “*küllü men ° aleyhā fān*”

b. Hadisler

(يَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أَبُو حَنِيفَةَ هُوَ سِرَاجٌ أُمَّتِي هُوَ سِرَاجٌ أُمَّتِي)

“Yekūnū fī-ümmetī racülün yükālu lehū Ebū Ḥanīfete hüve sirācü ümmetī hüve sirācü ümmetī”

Ümmetimden Ebû Hanîfe adlı bir kişi vardır ki; O, ümmetimin ışığıdır, ümmetimin ışığıdır.⁷⁹

Çün ° âlemlerüñ ola ol raḥmeti

Eyde kim “*hāzihī sirācü ümmetī*” (1403)

(الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ إِلَى دَارٍ)

“El-mü° minüne lā-yemütüne bel-yünḳalüne min dārin ilā-dārin.”

Müminler ölmez, (sadece dünya) evinden (ahiret) evine göçer.⁸⁰

Bil ki mü° minler ölmez i cān

Pes bir evden bir eve göçer hemān (1167)

Ḳāle'l-mü° minüne lā yemütüne

Be'l-yünḳalüne min dāri ilā dārin (1168)

Ol Resül didi bil kim “*el-mü° minüne*”

“*Lā-yemütüne*” bil ki anlar “*yünḳalüne*” (1169)

(الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ)

“Ed-dünya sicnü'l-mü'mini ve cennetü'l-kâfiri”

⁷⁹ Nişancızâde Muhammed bin Ahmed, (Sadeleştiren: A. Faruk Meyan), *Mir'at-ı Kâinât*, Berekât Yayınevi, İstanbul 1987, c.2, s.50.

⁸⁰ Sahîh-i Müslim, İmare, 103.

Dünya müminin zindanı, kâfirin de cennetidir.⁸¹

Cihândan almağıl lezzet
Şağın kim eyle[me] rağbet
Bu dünyâ kâfire cennet
Olupdur mü⁹ mine zindân (1648)

(بِشَيْبِ ابْنِ آدَمَ وَ يَشْبُ مَعَهُ خِصْلَتَانِ: الْحِرْصُ وَ طُولُ الْأَمَلِ)

“Yeşîbü’bnü âdeme ve yeşîbbü me^c ahû hâşletâni: el-hırşu ve tûlü’l-emeli”

Âdemoğlu büyür, onunla birlikte iki şey daha büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür sevgisi.⁸²

Çocalaruñ arta hırşu toymaya
Geçe^c ömr-i dünyâdan hîç toymaya (1887)

4. ESERDE GEÇEN MESNEVİLERİN DİĞER NÜSHALARI VEYA BENZERLERİ İLE MUKAYESESİ

Kesik Baş Destânı

Çalışmamızın Hz. Ali’nin kahramanlığını anlatan ve *Destân-ı Kesik Baş Rûh-ı Pâk-i Muhammed Şalli* başlığını taşıyan kısmı seksen sekiz beyitten müteşekkildir. Çalışmamızdaki bu mesnevi, bilinen Kesik Baş mesnevilerinin farklı bir nüshası niteliğindedir. Daha önce bu hikâye üzerine Mustafa Argunşah ve Ahmet Yaşar Ocak çalışmışlardır. Ahmet Yaşar Ocak’ın çalıştığı Kesik Baş nüshası 121 beyitten müteşekkildir.

Daha önceden çalışılmış nüshalar ile bizim çalıştığımız nüsha arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Bazı beyitlerde ifade şekli olarak farklılıklar gözlemlenmektedir. Bizim çalıştığımız nüshada Efendimizin mucizelerinin anlatacağı söylenen beyit şu şekildedir:

Mu^c cizâtın ideyüm Muhammedüñ
İki cihân güneşi ol Aħmedüñ (458)

Diğer nüshalarda bu beyit ise şöyle ifade edilmiştir:

Bu hikâyet geldi dilime ârî
Mustafa mu^c cizâtın söyle âri⁸³

⁸¹ Riyâzü’s-Sâlihîn, Zühd ve Takva, 2.

⁸² İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, c.6, s.328.

⁸³ Ahmet Yaşar Ocak, age., s.111.

Bizim çalıştığımız nüshada, Efendimizin sahabe ile oturup sohbet ettiğinin ifade edildiği bölüm şu şekilde geçmektedir:

Otuz üç biñ şahâbe cümle bile
Şoĥbet idüp oturur yârı-y-ıla (460)

Ahmet Yaşar Ocak'ın çalışmış olduğu nüshada ise bu kısım şöyle ifade edilmiştir:

Oturmuşdı Mustafâ dört yâr ile
Otuz üç bin sahâbe cümle bile

Kesik başın dilinden olan bir beyitte de şöyle bir ifade farklılığı vardır:

Ḳal° a-i zengū benüm şehrum-idi
Ḥızr u İlyās mūnisüm yārüm-idi (479)

Ahmet Yaşar Ocak'ın çalışmasında ise kesik baş şöyle söyler:

Kal° a-i Zerrîn idi şehim benim
Şeyh Abdullah idi adım benim⁸⁴

Yine kesik başın dilinden olan bir beyitteki ifade farklılığı da şöyledir:

Ḥalâlümi aldı girdi kıyuya
Ḳayķu kıomaz gözlerümi uyuya (483)

Diğer nüshalarda ise bu beyit şöyle ifade edilmiştir:

° Avretimi aldı gitdi kuyuya
Kayķu komaz gözlerimi uyuya

Çalıştığımız nüshanın sonlarında doğru ise Kesik başa Efendimizin dua ettiği söylenmektedir:

Du° ā kıldı peyğamber Kesik başa
Dost oldu yiñiden başdan başa (538)

Ahmet Yaşar Ocak'ın çalıştığı nüshada ise bu bölüm şöyle ifade edilmiştir:

Duâ kıldı ol Kesik başa
Bir şerif yigit oldu ey paş⁸⁵

⁸⁴ Ahmet Yaşar Ocak, age., s.113.

⁸⁵ Ahmet Yaşar Ocak, age., s.118.

Bizim çalıştığımız nüsha ile diğer çalışılmış nüshalar arasında her ne kadar aynı konuyu anlatsa da bu ve bunun gibi pek çok ifade farklılıkları dikkatimizi çekmiştir.

Hz. Mûsâ Kıssası

Çalışmamızın Hz. Mûsâ ile ilgili bölümü ile Ufuk Deniz Aşçı'nın 2012 yılında yayınlamış olduğu Mirzâ Ahmed bin Mirzâ Kerîm'in Mûsâ-nâme isimli eseri arasında benzer yönler olduğunu tespit ettik. Her ne kadar birisi Anadolu sahasında diğeri ise Çağatay sahasında teşekkül etmiş mesneviler olsa da ikisi arasındaki ortak yönler dikkat çekmektedir.

a. Şekil Yönünden

Çalıştığımız eserde sadece “fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün” vezni kullanılmıştır. Mûsâ-nâme’de ise “fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün”, “mefâ° ilün mefâ° ilün mefâ° ilün mefâ° ilün”, “fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün” olmak üzere üç ayrı vezin kullanılmıştır.

Çalıştığımız eserdeki Mûsâ (a.s.)’in kıssası tek bir bölümden oluşmaktadır. Mûsâ-nâme’de ise on bir bölüm vardır.

Bizim çalışmamız, beyitler halinde mesnevi kafiye düzeniyle kaleme alınmış ve içerisinde rubai, kıta gibi farklı farklı nazım şekilleri yoktur. Mûsâ-nâme’de ise mesnevi nazım biçiminin yanında gazel, dörtlük, muhammes, müseddeslerden oluşan bölümler ve altı mısralık bentler halinde yazılmış bir bölüm vardır.⁸⁶

b. Muhteva Yönünden

Çalışmamızın Hz. Mûsâ ile ilgili bölümünde, Mûsâ (a.s.) Tur Dağı’nda Hz. Allah ile mükâleme ederken Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in dünyaya geleceğini öğrenir. Bunun üzerine onun mu yoksa kendisinin mi daha faziletli olduğunu merak eder ve Cenâb-ı Hakk’a bunu sorar:

Ol Muhammed kim cihâna geliser

Deyr-ül-ütler cümlesi ħor olısar

° Aceb ol mı yigrek ola yoħsa ben

İşbu sırrı bildürivirgil ° ayân (1256-1257)

Mûsâ-nâme’de ise Allah Te’âlâ, Mûsâ (a.s.)’dan Tur Dağı’na çıktığı vakit bütün ümmetini toplayıp gelmesini ister. Fakat Mûsâ (a.s.) tek başına Tur Dağı’na çıkar. Günahına tevbe eder

⁸⁶ Ufuk Deniz Aşçı, Mûsâ-nâme İnceleme – Transkripsiyonlu Metin – Çeviri – Dizin – Tıpkıbasım, Palet Yayınları, Konya 2012.

ve orada Cenâb-ı Hakk'a yakın olmayı ister. Allah Te'âlâ, Hz. Mûsâ'ya Peygamber Efendimize dualar ve övgüler kıldığı vakit kendisine yakın olacağını haber verir:

Didiler Hâzret-i Mûsâ saña bî-ḥad yakın bolsam

Didi Allâh dürüd aygıl Muḥammedge kilip munda⁸⁷

Mûsâ (a.s.) burada Peygamber Efendimizin mi yoksa kendisinin mi Allah Te'âlâ'ya daha yakın olduğunu sorar:

Didi Mûsâ yakın saña Muḥammed-mu veyâ men-mu

Maña bu sırnı bildürgil bu sâ° atde Ḥudâvendâ⁸⁸

Çalışma konumuz olan mesnevîde Allah Te'âlâ, Mûsâ (a.s.)'a Efendimizin daha faziletli olduğunu haber verir:

Ḳamular ḳâşîd ol maḳşûd-durur

° Âlem anuñ ° ışkına mevcûd-durur

Anuñ-çün virdüm Âdeme vücûd

Kim melâ° ikler [aña] ḳıldı sücûd

Anuñ içün ben Nûḥa virdüm necât

Andan oldı şâlihîn [ü] şâlihât

Od Ḥalîle andan oldı gül-sitân

Dâvud anuñ-çün ḥalîfedür hemân

Hem sen anuñ-çün Kelîmu'llâhsın

Özgeler yıldız sen mâhsın (1262-1266)

Mûsâ-nâme'de ise bu hadisenin anlatıldığı gazel biçiminde kafiyeleşmiş bir bölüm mevcuttur:

Didi Allâh eyâ Mûsâ Muḥammed bolmasa irdi

⁸⁷ Ufuk Deniz Aşçı, age, s.121, b.55.

⁸⁸ Ufuk Deniz Aşçı, age, s.122, b.70.

Bu toꞑuz gerdün-ı gerdün yaratmas irdim aşlâ men

Didi Allâh eyâ Mûsâ Muḥammed bolmasa irdi

Zemîn ü âsmânnı hem yaratmas irdim aşlâ men

Muḥammed dōstum ol kün cihānga kilmese irdi

Burâḳ u Refref ü elvân yaratmas irdim aşlâ men

Muḥammed dōstum uşbu cihānga kilmese irdi

Ferişteyi melâ° ikni yaratmas irdim aşlâ men⁸⁹

Çalışma konumuz olan eser ile Mûsâ-nâme'nin muhtevası bu hadiseden sonra ayrılmaktadır. Bizim çalışmamızda Mûsâ (a.s.), Allah Te'âlâ'dan bu sırrı kendisine bildirmesini ister. Allah (C.C.) da bu sırrın kendisine bir dereye vardığı vakit bildirileceğini haber verir:

Döndi Mûsâ eydür iy perverd-gâr

Bilmek isterem bu sırrı âşikâr

Didi ol Ḥaḳ ki filân dereye var

Kim saña ma° lûm ola bu sır i yâr (1268-1269)

Mûsâ-nâme'de ise Mûsâ (a.s.) Allah ile Tur Dağı'nda mükâlemeye devam etmektedir.

Mûsâ (a.s.) ile ilgili bir diğerk eser ise Gökhan Ölker'in çalışmış olduğu *Kışsa-i Mûsâ 'Aleyhi's-Selâm*⁹⁰ isimli mesnevidir. Bu mesnevi konusu itibari ile Mûsâ (a.s.)'ın kıssalarını ihtivâ etmesine rağmen bizim çalışmamızda bulunan Hz. Mûsâ kıssası ile alâkalı değildir.

Vefâtü'n-Nebî

Bu eser üzerine Semra Tunç'un bir doktora çalışması yapmıştır. Bu çalışma ile bizim çalışmamız arasında şekil ve muhteva yönünden benzer özellikler vardır. Semra Tunç'un çalışmış olduğu nüsha 1390 beyitten oluşmaktadır. Bizim çalıştığımız eserin bu bölümü ise 653 beyitten müteşekkildir. Fakat söz konusu çalışmanın nüshasında yer almamış ve bizim çalıştığımız nüshada yer alan bazı beyitler dikkatimizi çekmiştir. Yine Semra Tunç'un

⁸⁹ Ufuk Deniz Aşçı, age, s.123, b.74-75-80-81.

⁹⁰ Gökhan Ölker, *Kışsa-i Mûsâ 'Aleyhi's-Selâm*, Palet Yayınları, Konya 2013.

çalışmasında olan ve bizim çalışmamızda bulunmayan birçok beyit vardır. Nitekim bizim çalıştığımız nüshada konular dağınık bir şekilde ele alınmıştır. Bu sebeple tertip özelliklerini de tam olarak görememekteyiz.

Söz konusu çalışmanın 454. beytine kadar olan kısmı bizim çalıştığımız mesnevinin içeriğine dâhil değildir. Söz konusu çalışma ile bizim çalışmamız arasındaki ortak yerler 455. beyitten itibaren başlamaktadır. Bizim çalışmamızda ise bu kısım 656. beyit ile başlamaktadır.

Diñle imdi gözyaşı-yla bir haber
Çünkü hasta düşdi ol hayrû'l-beşer⁹¹ (656)

Bu mesnevideki ortak noktalarda da ifade farklılıkları dikkat çekmektedir:

Fâtıma didi ki yâ Bilâl
Fürkate döndi uş âhir vişâl (670)

Fâtıma aña didi bil yâ Bilâl
Uşda geldi kânumuza key melâl⁹²
Gördiler kim key za° if olmuş Resûl
Çün açılmış Hâzret'e gitmege yol (690)

Gördiler kim key za° if olmuş Resûl
Hâzret'e gitmege yakın kalmış ol⁹³

Eserdeki gazel şeklinde kafiyelenmiş bölümde de yine söyleyiş olarak benzer özellikler görülmektedir:

Biz kâmu bostân idük sen şu-y-ıduñ
Gitdi şu kûridi bostân el-vedâ° (701)

Biz kâmu bostân idük sen şu idüñ
Uş kûruduk gitdi sen şu el-vedâ°⁹⁴

⁹¹ Semra Tunç, *Ârif Hayâtı Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, c.2, Selçuk Ü., SBE, Yayınlanmamış DT, Konya 1996, s.410.

⁹² Semra Tunç, age., s.912.

⁹³ Semra Tunç, age., s.913.

⁹⁴ Semra Tunç, age., 914.

Söz konusu çalışmada 550. beyitten, bizim çalışmamızda ise 745. beyitten sonra bir takım farklılıklar görülmektedir. Bizim çalıştığımız eserde 746-773 arasındaki 28 beyitlik bu bölüm Semra Tunç'un çalışmış olduğu eserde bulunmamaktadır. Bölümün ilk ve son beyitleri şu şekildedir:

Ayırandur oğlu kıızı anadan

Bağrını baş gözlerin [hep] kan iden (746)

İy gözüm nûrı kapu açmak gerek

Çäre yoğdur şerbetin içmek gerek (773)

Yine söz konusu çalışmada 598. beyitten bizim çalışmamızda ise 824. beyitten sonra 16 beyitlik bir farklılık vardır. Bizim çalışmamızda bu bölüm 825 ile 840 arasındadır. İlk ve son beyitler şöyledir:

° Işğ-ıla bir rûh-i kâ° inât

İdelüm cān-ı gönülden eş-şalāt (825)

Şād ola rûh-ı Muḥammed Muştafā

Vir şalevāt cān-ıla iy bā-şafā (840)

Bu bölümün sonlarına doğru Semra Tunç'un çalıştığı nüshada yer alan ve bizim çalıştığımız nüshada bulunmayan 5 beyitlik bir kısım bulunmaktadır.⁹⁵

Bizim çalışmamızda 875. beyit ile başlayan bölümde baştan 4 beyit söz konusu çalışmada bulunmamaktadır. İlerleyen kısımda birkaç beyit de yine farklılık göstermektedir. Bizim çalışmamızda bu bölüm 910. beyitte son bulmaktadır.

Semra Tunç'un okuduğu nüshada 811. beyitten sonra bir kısım eksiktir. Bizim okuduğumuz nüshada ise 19 beyitlik bu kısım 1028 ile 1046 arasında yer almaktadır. İlk ve son beyitler şöyledir:

Birbirinde nicesi ola şafā

Çünkü gitdi ol Muḥammed Muştafā (1028)

Böyle Ḥağ katında çün ° izzetlenür

⁹⁵ Semra Tunç age., s.925, 635-639 aralığı.

Semra Tun'un alışmasında 277. beyitle başlayan Efendimiz (s.a.v.)'in hutbesinin anlatıldığı blm bizim alışmamızda 1047. beyit ile başlamaktadır. Bu kısımda sz konusu alışmada bulunan kısım bizim alışmamızda 1103. beyit ile başlamaktadır ve 1115. beyit ile son bulmaktadır.

Bizim alışmamızda 1076. beyitten 1102. beyte kadar sren bir mira bahsi vardır. Bu blm Veft'n-Neb'ye dhil değildir. alışmamızda 1103. beyit ile başlayan kısım Semra Tun'un alışmasında 277. beyitte yer almaktadır. Bu blmde de pek ok ortak nokta vardır.

Semra Tun'un alışmasında 933. beyit ile başlayan kısım bizim alışmamızda 1116. beyit ile başlamaktadır. Bu kısımda da sadece kullanılan kelime farklılıklarına dayanan pek ok benzerlik vardır. Bizim alıştığımız nshada eksik beyitler vardır.

Eserin son kısmında bir Yahudi'nin mslman oluşunun anlatıldığı bir blm başlamaktadır. Sz konusu alışmada 1006. beyit ile başlamakta olan bu blm bizim alışmamızda 1184. beyit ile başlamaktadır.

Sonuc olarak syleyebiliriz ki Semra Tun'un zerinde alışmış olduğu nsha ile bizim alıştığımız nshadaki Şekil ve muhteva zellikleri hemen hemen aynıdır. Sadece ifadelerde ve bizim alışmamızdaki birkaç blmde farklılıklar vardır. Semra Tun'un alıştığı nshada dzen ve tertip zelliklerine riayet edilmiştir. Bizim alıştığımız nshada ise bu durum gzard edilmiştir ve mesnevinin başında bulunması gereken bazı kısımlar son tarafa kaymış, son tarafta olması gereken kısımlar ise bazen baş tarafta yer almıştır. Yine hacim olarak Semra Tun'un alışmış olduğu Veft'n-Neb nshası daha geniş ve tertiplidir. Bizim alıştığımız nshada ise birok beyit eksik olarak yazılmıştır. Bunun iin bizim alıştığımız bu nshanın (bazı beyitlerde fazlalıklar olsa da) tam ve yetkin bir nsha olduğu sylenemez.

C. ŞEKİL ZELLİKLERİ

1. NAZIM ŞEKİLLERİ

İnceleme konumuz olan eserde genel olarak mesnevi nazım Şekli kullanılmıştır. Fakat 545-551 arasında Aziz Mahmud Hdy'ye⁹⁶ ait olduğunu tespit ettiğimiz 8'li hece vezniyle ve ilh nazım Şeklinde yazılmış 7 drtlkten oluşan bir Şiir, 552-554 arasında ise Aziz Mahmud

⁹⁶ Ziver Tezeren, *Aziz Mahmud Hdy*, Kltr ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s.116.

Hüdâyî'nin⁹⁷ bir şiirine nazire niteliğinde yazılmış 3 dörtlükten oluşan hece vezniyle yazılmış yine bir ilâhî vardır. 1633-1682 aralığında Za'îfî'ye ait⁹⁸ dörtlükler halinde halk edebiyatı nazım biçimlerinden koşma ile yazılmış bir pend-nâme yer almaktadır. 1904-1909'da ise yine hece ölçüsü ile yazılmış dörtlükler halinde bir ilâhî mevcuttur.

697. beyitten itibaren gazel nazım biçimiyle kafiyelenmiş bir bölüm başlamaktadır. Bu bölüm 706. beyte kadar devam etmektedir. Vefâtü'n-Nebî isimli mesneviye dâhil olan bu bölümde toplam 10 beyit mevcuttur.

Bir başka gazel şeklinde kafiyelenmiş bölüm ise 442. beyit ile 456. beyit aralığında bulunan Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in oğlundan bahseden 15 beyitlik bir kısımdır.

2. VEZİN

Bir şiir meydana getirilirken âhenk sağlamada kafiye ve redifin yanında vezin de gözardı adilemeyecek kadar önemli bir yere sahiptir.⁹⁹ Arap Edebiyatında doğup kısa zamanda İslâm medeniyeti içerisindeki toplumların edebiyatlarına etki eden aruz vezni zamanla bizim toplumumuzda da önemini arttırmıştır.¹⁰⁰ Bilindiği gibi, İslâm'ın kabulünden önceki dönemde şiirimizde hece vezni kullanılmaktadır. İslâmiyet'in hayatımıza dâhil olmasıyla hecenin yanında aruzun kullanımı da artmıştır.¹⁰¹ Bizim toplumumuzda XIII. ve XIV. yy. civarlarında kullanımı yaygınlaşan aruz vezni, zamanla klasik edebiyatımızın mihenk taşı haline gelmiştir. Öyle ki, millî nazım şeklimiz olan hece ölçüsünün de az çok değiştirilerek yeni adlar altında aruzla uyarlandıklarını da görüyoruz.¹⁰²

Edebiyatımız içerisinde bir eserin değerini belirleyen en önemli faktörlerden birtanesi hiç şüphesiz aruz veznidir. Eserdeki aruz vezni ne kadar başarılı bir şekilde kullanılmışsa eserin değeri de bir o kadar artmaktadır.

⁹⁷ Ziver Tezeren, age. s.124.

⁹⁸ Timuçin Aykanat, "*Pend-nâme-i Zâ'îfî*" A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum 2017.

⁹⁹ Semra Tunç, age., s.80.

¹⁰⁰ Yakup Şafak, aruzun klasik edebiyatımız içerisindeki yerini ve önemini şöyle ifade etmiştir: Şiirin bizim toplumumuzdaki üstün mevkii, bu vezin sistemiyle insanların duygu ve düşüncelerini asırlarca terennüm ettiği gerçeği ve onun sağladığı yararlar bir tarafa, bu gün hiç değilse aruzla yazılmış şiirleri sağlıklı bir şekilde okuyup yazmak ve onları asıllarına uygun olarak korumak için aruzu teorik ve pratik olarak bilmeye muhtacız ve bu her şeyden önce ilim adamlarını ilgilendiren bir zorunluluktur. Bazılarınca "fâilâtün fâilâtün tekerlemesi" diye küçümsenen ve önemsenmeyen, hatta hayatımızdan çıkarılıp sürülmek istenen şey; şiirin, dolayısıyla bizim kültürel mirasımızın kahir ekseriyetinin vazgeçilmez bir koruyucusudur. Yakup Şafak, *Aruz Terimleri*, Saye Matbaacılık, Konya, 2003, s.I.

¹⁰¹ Ahmet Doğan, *Açıklamalı ve Örneklî Aruz Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s.11.

¹⁰² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s.11.

XIV. yy.'da kaleme alınmış eserlere baktığımız zaman aruz ölçüsünün tam anlamıyla başarılı bir şekilde kullanıldığını söylemek mümkün olmaz. Bir önceki asırda ve bu asırda yazılan eserlerde aruzun acemiliklerinin görülmesi, geçiş dönemi olması dolayısıyla, pek tabiidir. Bu yüzyılda halk arasında teşekkül etmiş mesnevilerin genelinde görülen özellik, sanat kaygısından ziyade, öğüt vermek ve bir takım duygu ve düşünceleri edebiyat vasıtasıyla halka aktarmaktır. Hal böyle olunca aruz konusunda tam bir yetkinlik sağlanamamıştır.

Dikkat çekici bir diğer özellik ise bu dönem mesnevilerinde hususiyetle fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninin kullanılmış olmasıdır.¹⁰³ Bu veznin hem Türkçe'ye uygulanması kolay kalıplardan olması dolayısıyla hem de mesnevi nazım şekli açısından kolaylıklar sağladığı için tercih edildiğini düşünmekteyiz.

İnceleme konumuz olan eser, bu yüzyılın hususiyetlerini barındırması bakımından, tahminimizce bu yüzyılda telif edilmiş, halk tipi mesnevilerdendir. Dolayısıyla aruz konusunda da pek çok hatanın olması kaçınılmazdır. Yine bu dönem mesnevilerinde en sık kullanılan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı tezminin içeriğini teşkil eden eserde önemli bir yer tutmaktadır. Eserin muhtelif yerlerinde farklı aruz vezinleri de kullanılmıştır. Farklı vezinler ve geçtikleri beyitler aşağıda gösterilmiştir:

Bölüm	Vezin	Beyit Aralıkları
Hāzā Destān-ı Yetīm Resūl	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	1-315
Anaya ° Āşi Ođlanuñ Beyānı	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	316-441
İsimsiz Bölüm (Hz. İbrâhim)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilātün	442-456
Destān-ı Kesik Baş Rūḥ-ı Pāk-i Muḥammed Şalli	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	457-544
İsimsiz Bölüm (Aziz Mahmut Hüdayî'ye Ait Bir İlähi ve Bir Nazîre)	Hece	545-554
İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	555-612
İsimsiz Mesnevi (Mevlidü'n-Nebî)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	613-655
İsimsiz Mesnevi (Vefâtü'n-Nebî)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	656-1239
İsimsiz Mesnevi (Hz. Mûsâ Kıssası)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	1240-1439
Dāstān-ı İsmâil	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	1440-1562
Başlıksız bölüm (Vefâtü'n-Nebî)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	1563-1632
Başlıksız bölüm	Mefâ° ilün Mefâ° ilün	1633-1682
İsimsiz Mesnevi (Hikâyet-i Kız ve Cehûd)	Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün	1683-1901
(İlähî)	Hece	1902-1907

Tablo 15: Eser İçerisinde Kullanılan Vezinler

¹⁰³ Hasan Aksoy, "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S.9, İstanbul 2007, s.325.

3. KAFİYE

Türkçe kelimelerle yapılmış kafiyeler:

semiz	ikiz	56	yigit	eyit	1367
yüzi	bizi	459	taşa	başa	1540
başı	yaşı	461	getürdiler	yitürdiler	1582
yüzleri	gözleri	755	yoğ	çoğ	1602
ğardaşları	aşları	771	yigit	işit	1692
aña	saña	803	tonı	güni	1726
ğandadur	andadur	1209	gözleyem	özleyem	1743
diñledi	iñledi	1217	urur	görür	1788
idelüm	gidelüm	1243	ğaravaş	baş	1804

Türkçe-Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

gider	ğaber	65	ol	uşül	1401
yire	dâyire	89	dağı	ağı	1410
bil	Cebre ^o il	812	biz	^c aziz	1425
armağan	beyân	1099	Ğağ	ırağ	1436
mü ^o temen	ben	1279	Ğalil	eylegil	1460
başına	nağğâşına	1328	Ğağ	bağ	1512
kiber	deger	1350	bıçak	ğak	1553
mâl	al	1369	belâ	ola	1601

Türkçe-Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

var-ıdı	yâr-ıdı	8	biñar	zâr	1105
cânıdur	oğlanıdur	67	fâm	em	1106
büyına	ğoyına	70	yılan	hemân	1296
yâr	var	115	ğızını	ğüzini	1337
niğâr	var	257	yârânları	anları	1577
arı	yârı	533	yarına	bâzârına	1688
boş	ğoş	687	altunı	cânı	1701
revân	ğan	879	tiz	biz	1706

Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

cümlesi	hamlesi	6	tamām	selām	655
menfa° at	meşveret	16	ümmeti	raḥmeti	826
ḳā° ide	fā° ide	19	nezīr	münīr	1024
°aded	ebed	32	şerīf	laṭīf	1171
şadrına	bedrine	44	eşer	mu° teber	1187
ḫabīb	naşīb	47	Muştafā	vafā	1319
ṭavāf	kifāf	51	ḫuzūr	nūr	1395
enām	hümām	579	vişāl	su° al	1407

Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

zihī	tihī	21	şāh	tebāh	947
bahtını	rahtını	54	cüvān	cān	1030
hemān	fiḡān	79	hoş	ḫurūş	1342
serveri	bihteri	82	cānıyam	fermānıyam	1398
niḡār	Kirdigār	87	peygamberi	serveri	1399
cān	fiḡān	274	niḡār	zār	1447
āşikār	bahtiyār	575	cān	gümān	1750
namāz	niyāz	668	gümān	cihān	1799

Arapça-Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

pāk	helāk	5	güzīn	yaḳīn	824
nāzenīn	emīn	64	nihān	mekān	1081
niḳāb	āfitāb	91	amān	cān	1177
hemān	zamān	128	īmān	cān	1185
zü'l-fikārı	zārı	492	cüvān	°ayān	1186
yaḳīn	hemīn	558	°ayān	vīrān	1353
hemān	mekān	618	ser	şer	1356
cüvān	zamān	619	murād	dād	1372
sefer	güzer	633	ḳamer	şeker	1793

Âhengin redifle sağlandığı beyitler:

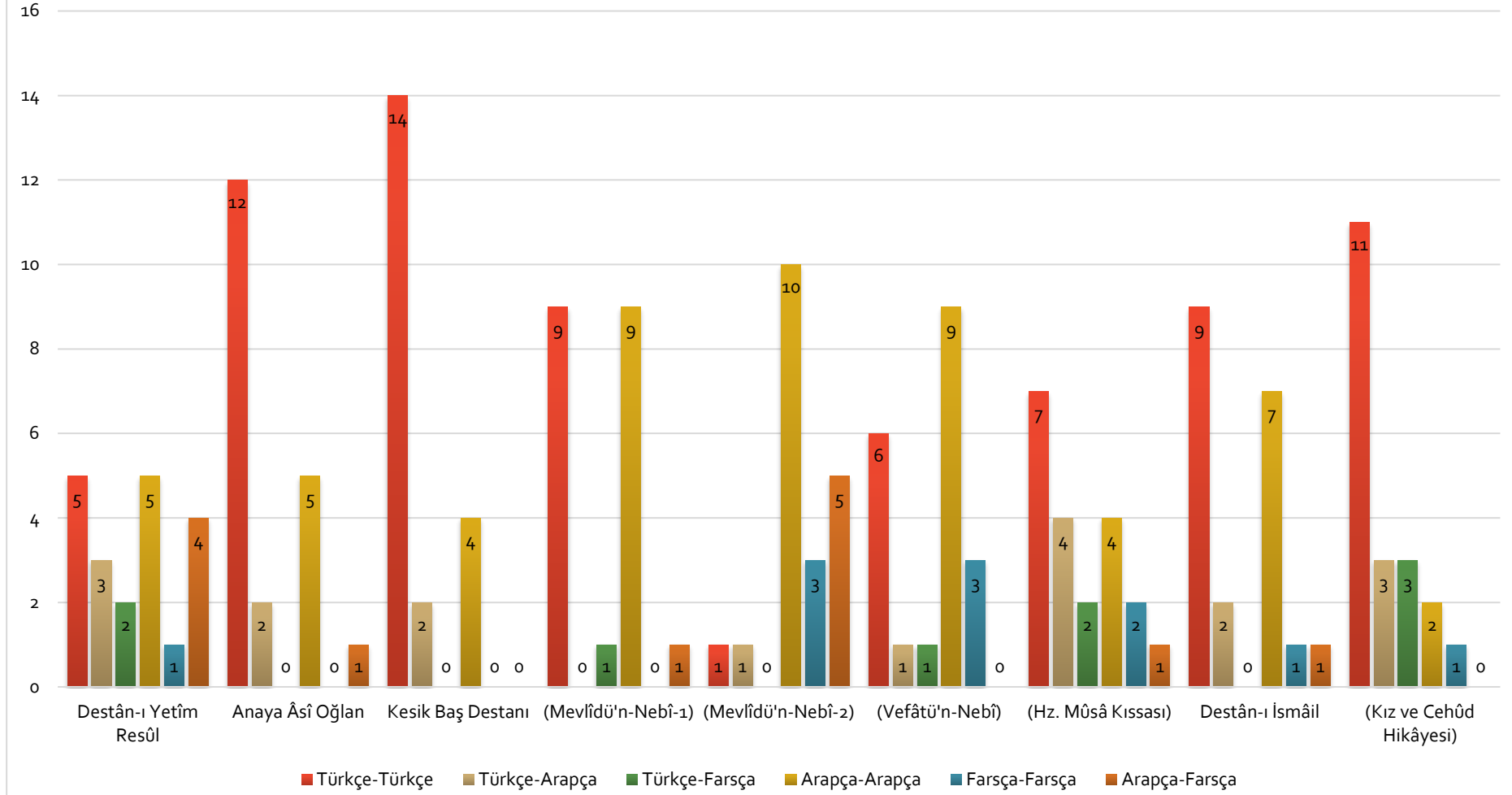
didiler	yidiler	4	yüzin	özin	534
vardılar	kodılar	85	diñledi	iñledi	710
yanar bunlar	deler bunlar	164	ümmete	hazrete	816
viren	bitüren	285	ķiluñuz	buluñuz	1090
baķmağıl	yaķmağıl	288	bilesin	olasın	1306
ķudretin	hazretin	289	söylemek	dimek	1341
toğar	ķurur	299	virmesün	irmeyesün	1449
urduñ	ķılduñ	303	hālümi	aķvālümi	1723
ķatmıř-ıdı	ķutmıř-ıdı	317	baña	saña	1745

Eserde, Arapça ve Farsça kelimeler belli bir oranda kullanılmıştır. Bu durum eserin kafiyesi için de geçerlidir. Aşağıdaki tabloda, her mesnevinin ilk on ve son on beyitleri esas alınarak bir kafiye tablosu oluşturulmuştur. Böylelikle mesnevilerin kafiyelerinde geçen kelimeler Türkçe-Türkçe, Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça, Arapça-Arapça, Farsça-Farsça ve Arapça-Farsça olarak tasnif edilmiştir. Yine bu tablodan yola çıkılarak, aşağıda, mesnevilerin kafiyelerinde bulunan kelimeler grafikler halinde gösterilmiştir.

Bölüm	Türkçe-Türkçe	Türkçe-Arapça	Türkçe-Farsça	Arapça-Arapça	Farsça-Farsça	Arapça-Farsça
Destân-ı Yetîm Resûl	5	3	2	5	1	4
Anaya Âsî Oğlan	12	2	0	5	0	1
Kesik Baş Destanı	14	2	0	4	0	0
(Mevlîdü'n-Nebî-1)	9	0	1	9	0	1
(Mevlîdü'n-Nebî-2)	1	1	0	10	3	5
(Vefâtü'n-Nebî)	6	1	1	9	3	0
(Hz. Mûsâ Kıssası)	7	4	2	4	2	1
Destân-ı İsmâil	9	2	0	7	1	1
(Kız ve Cehûd Hikâyesi)	11	3	3	2	1	0

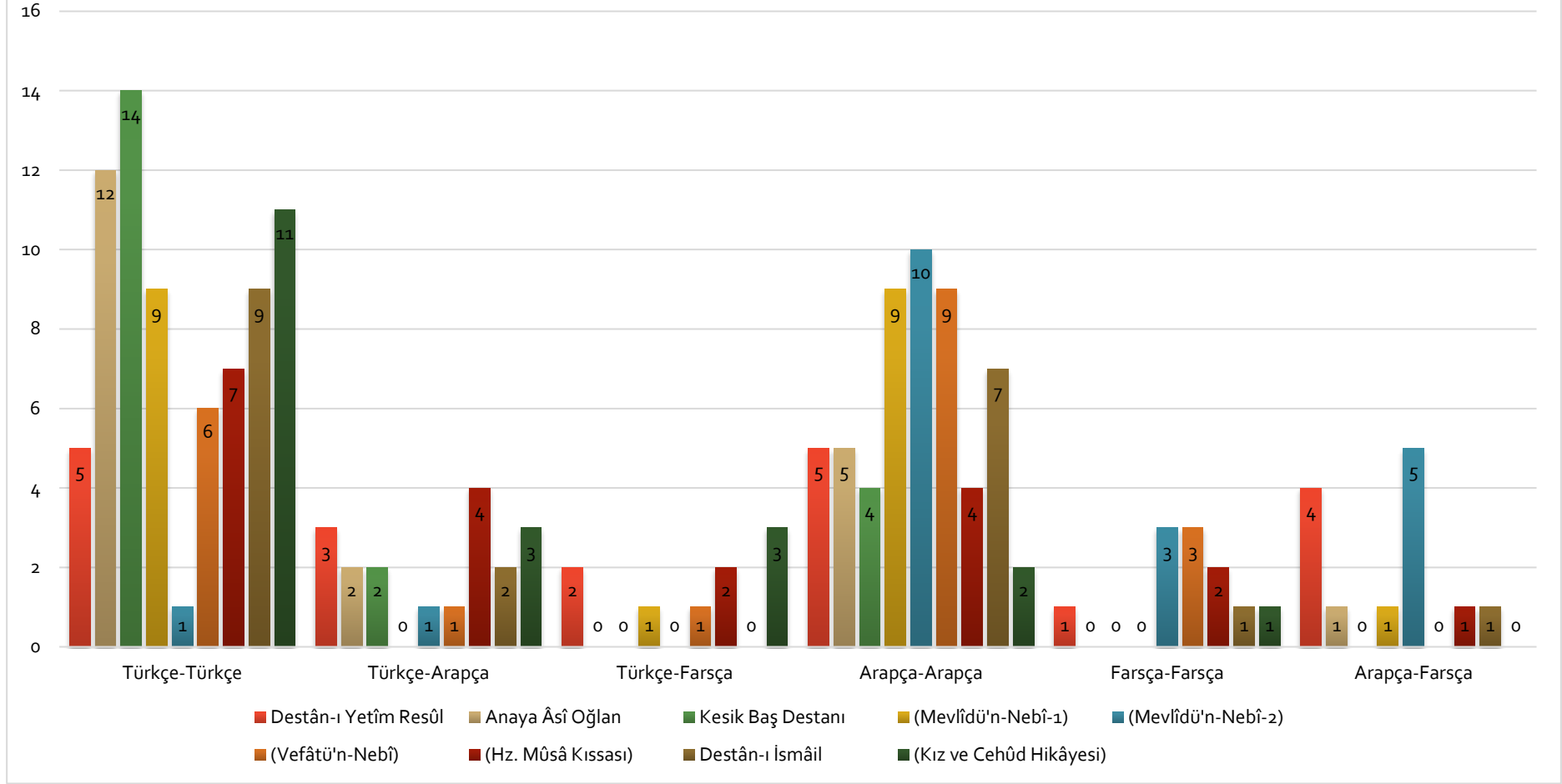
Tablo 16: Mesnevilerin Kafiye Düzeni

Kafiye Grafiği 1



Grafik 1: Mesnevilerdeki Kafiyelerin Dillere Göre Dağılımı

Kafiye Grafiği 2



Grafik 2: Kafiyelerin Mesnevilere Göre Dağılımı

Grafik 1’de mesneviler bazında kafiyenin dillere göre dağılımı görülmektedir. Mesnevilerin ilk on ve son on beyitleri esas alınarak oluşturulan kafiye grafiğinde, Türkçe-Türkçe kelimelerin Kesek Baş Destânı, Anaya Âsî Oğlan, Destân-ı İsmâil, Mevlidü’n-Nebî-1 ve Kız ve Cehûd Hikâyesinde ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunun yanında Arapça-Arapça kelimelerin kullanımının Türkçe-Türkçe kelimelere yakın olduğu gözlemlenmektedir. Yine grafikte görüleceği üzere mesnevilerde, Türkçe-Farsça, Arapça-Farsça kelimelerin kafiyede ya hiç kullanılmadığı ya da çok az kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Grafik 2 ise kafiyede kullanılan kelimelerin dilleri bazında oluşturulmuştur. Bu grafikte dillerin, mesnevilerde birbirine oranla kullanımı görülmektedir. Türkçe-Türkçe kelimelerin kullanım oranı yine dikkat çekmektedir. Fakat diğerlerine oranla Mevlidü’n-Nebî-2’de Türkçe-Türkçe kelimelerin kafiyede çok az kullanıldığı görülmektedir. Arapça-Arapça kelimelerin kullanım oranının ise Mevlidü’n-Nebî-1, Mevlidü’n-Nebî-2 ve Vefâtü’n-Nebî’de birbirine yakın olduğu görülmektedir. Türkçe-Arapça kelimeler birbirine yakın oranlarla mesnevilerin kafiyelerinde kullanılmıştır. Arapça-Farsça ve Türkçe-Farsça kelimelerin kullanım oranları ise yine (Mevlidü’n-Nebî hariç) birbirine yakındır.

4. DİL VE ÜSLÛP

İnceleme konumuz olan eser, dil ve üslûp husûsiyetleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

Bu dönemde Türkçe’ye Arapça ve Farsça unsurlar yeni yeni girmeye başlamıştır.¹⁰⁴ (Erol, 2014: 5) Dolayısıyla bu dönem için dil ve imlâ husûsunda hem Arapça ve Farsça’dan alınan kelimelerin etkisini görmekteyiz hem de Eski Türkçe’nin etkisini görmekteyiz.¹⁰⁵ Bu etki mensur eserlere göre manzum eserlerde daha fazladır.¹⁰⁶ Yine imlâ konusunda da tam birlik sağlanamadığından dolayı kelimelerin yazılışında bazı sıkıntıların olduğu göze çarpmaktadır. Fakat bu dönemin eserleri; kolay anlaşılır, gösteriştan uzak, sade bir Türkçe ile kaleme alınmış olmaları dolayısıyla da Türkçe’nin sonraki dönemlerinde telif edilen eserlerden ayrılırlar.

¹⁰⁴ Hülya Arslan Erol, *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.5.

¹⁰⁵ Batı Türkçesi’nin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi, bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devreye Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olarak bakmak yerinde olur. Batı Türkçesi’ni Eski Türkçe’ye bağlayan bağlar bu devrede kendini iyice hissettirmektedir. Bu devreden sonraki Türkçe’de gördüğümüz birçok yeni şekiller, bu devrede henüz Eski Türkçe’deki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar. Eski Anadolu Türkçesi bir taraftan böylece Eski Türkçenin izlerini taşıırken diğer taraftan, köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi’nden biraz farklı bir durum arzeder. Öyle ki Batı Türkçesi içinde Türkçe bakımından mevcut başlıca değişiklikler bu devre ile bundan sonraki iki devre arasındaki değişikliklerdir. Yani Batı Türkçesi’ni yalnız Türkçe bakımından devrelere ayırırsak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca-Türkiye Türkçesi diye ikiye ayırmamız icap eder. Muharrem Ergin, *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 17.

¹⁰⁶ Muharrem Ergin, age., s.18.

İncelediğimiz eserde de Arapça ve Farsça kelime yapılarının olduğunu görmekle beraber bu kelimelerin eserde fazla kullanılmadığını söyleyebiliriz. Eski Anadolu Türkçesi'nin etkilerini bu eserde de gözlemleyebiliyoruz. İmlâ konusunda ise hataların ziyadesiyle olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen eserdeki sade Türkçe kokusu, anlaşılır ve gösterişten uzak üslûp kendisini belli etmektedir. Verilen misallerde de görüleceği üzere sadeliği sağlamak için mümkün mertebe Arapça ve Farsça kelime yapılarından uzak durulmuş, mecbur kalmadıkça bu dillere başvurulmamıştır. Kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler ise, vezinde sıkıntılar olsa ve pek başarı sağlanamasa bile, elden geldiğince yerli yerince kullanılmak istenmiştir.

Diñle imdi ey sa° âdet sâyesi	
Kim olısdur Resûlûñ tayası	(1)
Açdı gözün yüzüme güldi hemân	
Çıkdı bir nûr anuñ ağızından revân	(45)
Baña lebbeyk dimege nedür sebeb	
Ey mürüvvet menba° ı kân-ı edeb	(592)
Genç kişi hâtûnları tûl eyleyen	
Çulları beg begleri kûl eyleyen	(767)
Gel berü gel ° aşık-ısañ ° ışık eri	
Cân u dilden diñlegil bu sözleri	(1092)
Eyden ü işiden hem buldı şevâb	
Şimdi bize rahmet eyledi Çalab	(1433)
Yatduğum yirleri gözleyen anam	
Gitdigim yolları izleyen anam	(1721)

a. Ses Bilgisi

a.1. Ünlüler

a.1.1. Kelimelerdeki Ünlü Değişmeleri

Türkçemizde bazı kelimeler günümüze kadar bir takım değişikliklere uğrayarak gelmişlerdir. Kelime kök veya gövdelerinde bulunan bu değişiklikler arasında ünlü değişimleri ekseriyetle rastlanan bir durumdur. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan incelediğimiz eserde de bir takım ünlü değişiklikleri olduğunu fark ettik. Bu değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz:

i>e Değişimi

Türkçede en sık rastladığımız değişikliklerden bir tanesi i>e, i>é değişikliğidir. Eski Anadolu Türkçesi'nde i'li kullanılan pek çok kelimenin bugün e'li kullanıldığını söyleyebiliriz.¹⁰⁷ Fakat bazı Anadolu yörelerinde “i” sesi, kapalı “e” bazılarında “i” İstanbul ağzında ve yazı dilinde ise açık “e” olarak telâffuz edilmektedir.¹⁰⁸

Çalıştığımız eser hareketli bir metindir. Dolayısıyla bu eserde i>e değişikliğini çok rahat gözlemleyebilmekteyiz. Fakat bazı kelimelerin hem i'li kullanımları hem de e'li kullanımları karşımıza çıkmaktadır. Eserde rastladığımız “i” harfi ile yazılmış bugün “e” şeklini kullanılan kelimeler şu şekildedir:

bil>bel

Erlerüñ analaruñ **billerin**

Budur üzen alup elinden güllerin (752)

biş>beş

° Alī ol dem döndi baqdı düldüle

Biş yüz kulaç kebend var bile (506)

dir->der-

Aralarında ol beni görmeye

Gide ° aklı kend'özünü **dirmeye** (1728)

¹⁰⁷ Orhan Yavuz, “*Türkçe’de Kapalı e*”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.6, Konya 1991, s.271-306.

¹⁰⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi Grameri*, İstanbul 1981, s.333.

dirnek>dernek

Oldur aḫī dürlü **dirnek** tağıdan
Cümle ḫalkın yüregine tağ iden (737)

di->de-

Şöyle ḫatı ḫıtlık oldu **didiler**
Yirde ot ḫalmadı ḫamu yidiler (4)

gice>gece

O **gice** düşde ḫalīme nāgehān
Gördi bir çeşme laḫif ü ḫoş u ān (27)

ir->er-

Çün ḫalīme bindi himmet atına
Geldi **irdi** ketḫüdāsı ḫatına (17)

iriş->eriş-

Çün **irişdi** yaşı yigirmi yaşı
ḫıldılar evlenmek [i]çün ān şeḫe (131)

iş>eş

Ey yalıñuz başımuñ sensin **işi**
Hem daḫı cānum [u] göñlüm yimişi (99)

vir->ver-

Bu kelime eserde umumiyetle vir- şeklinde kullanılmıştır. Sadece bir yerde (447a) ver- şekline rastladık.

Gördüğüm sā° at hemān **vir**düm selām
ḫoş selāmum aldı luḫf-ıla tamām (41)

nire>nere

Fāḫıma didi ki anda daḫı ben
Seni bulmazsam **nirede** bulurvan (925)

yidi>yedi

Eydür **yidi** bütleri yıkmak gerek
Çamusını odlara yakmak gerek (60)

yir>yer

Anı alup aña **hiz**[met] idelüm
Çavmümüzle **yirimüze** gidelüm (24)

girü>geri

Fâtıma aña **girü** dir iy kişi
Var bize sen dağı virme teşvîşi (735)

it->et-

Çünkü geldi anası gördi anı
Tañrıya şükr **itdi** sevindi cānı (1852)

ir->er-

Dilerem ki anı baña viresin
Ne dilersen maqsūduña **iresin** (1807)

vir->ver-

Çünkü dilek ide geldüñ sen baña
Bir çaravaş n'ola **virem** ben saña (1808)

yil>yel

İbrāhīmüñ yoldaşları oқыyan sebağdaşları
Başna bir ağırdı geldi ecel **yili** irdi gine (452)

tiz>tez

Tiz iletdi yimegine anıda
Çıkdı görür dağı bulut çapuda (181)

div>dev

Oğlum-ıla gevdemi bir **dīv** yidi
Yā Muhammed sen şefā^c at it didi (482)

yi->ye-

Şöyle atı ıtlık oldu didiler

Yirde ot almadı amu **yidiler** (4)

yile>yele

Pes didi ol Amedüñ hālasına

Varsun Amed kārübān **yilesine** (145)

yitmiş>yetmiş

Gördi **yitmiş** kez Hālil işbu düşi

Eydür işlemek gerek işbu işi (1463)

yit->yet- “kāfi gelmek”

Aş **yitişmeyen** yire seni iy cān

Virelüm yisünler olup şādümān (231)

yit->yet- “erişmek”

oltuğına girdiler getürdiler

Duta duta mescide **yitürdiler** (1581)

girçek>gerçek

Pes **girçek** ° āşıkısañ iy cüvān

Ol Resülün yoluna vir sende cān (1030)

il>el “yabancı”

Kimi **il** ° aybını gözler

Diz[er] dilde ° abes sözler

Kimi setr eyleyüp gizler

Kimi hāla ider bühtān (1671)

işik>eşik

Pādişāhlar ol **işik**de ul ola

Kim aña uyar-ısa mabül ola (1315)

iy>ey

Didi Aḥmed **iy** ana beni yine
Bir gün anlar ile gönder koyuna (68)

yig>yeğ

Didüm oğlum vardur illā atasuz
İllā **yig**dür atalıdan diñle söz (13)

yimiş>yemiş

Ol derede dürlü **yimiş**ler tolu
Orta yirde bir ağaç var ki ulu (1270)

yirin->yerin- “hayıflanmak” yir->yer- “kötülemek”

Sevinme ger severlerse
Yirinmegil **yir**erlerse
Du^c ā eyle sögerlerse
Dögene olmağıl düşmān (1661)

sil>sel

Bağrına başup iñen çok ağladı
Göziyaşı **sil** oluban çağladı (103)

e>i Değişimi

Eserde, bugün “i” ile kullandığımız bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerine uygun olarak “e” harfi ile yazılmıştır.

eyü>iyi

Dünyesin āhirete şatmış-ıdı
Eyü adı ^c ālemi tutmuş-ıdı (317)

gey->giy-

Başlar açup **gey**düren palasları
Dövdürendür kara **geyü**p başları (761)

ı>a Değişimi

Bu değişikliğe metinde sadece bir yerde rastladık. Bu kelimenin Anadolu ağızlarında hâlâ eski hali kullanılmaktadır.

çıgır->çağır-

Çıgırışup didiler münādiler yâ filân

Gel berü gel cennete gir şādumân (626)

u>ı, ü>i Değişimi

altun>altın

Götürüben yabana atdı anı

Çodı **altun** legen içre qalbini (73)

degül>degil

Çuş **degül**üz kanad-ıla uçavuz

Deñiz **degül** gemi-y-ile geçevüz (531)

düz->diz-

Gitdi İblīs Hācer ağlar zārı zār

Göre İblīs girü ne fitne **düzer** (1485)

qayğu>qayğı

Nice yıllar gāyib olduñ qorqudan

Öldürel diyü tılduñ **qayğudan** (1381)

kendü>kendi

Aşayın tennūra dirken gör belā

Çutamadı **kendü** de düşdi bile (239)

tanuq>tanıq

N'ıçün **tanuq** tutar Hāqkı Hābīb

Zıra ümmetünden şorılır tabīb (1072)

ı>u Değişimi

Eserde gördüğümüz üzere bu değişiklik sadece bir kelimeye tespit edilmiştir.

oķı->oķu-

Bu kelime eserde hem “ı” harfi hem de “u” harfi ile yazılmıştır.

Oķıyarı dıñleyeni yazarı

Rahmetüñle yarlıĝaĝıl yā Ğanī (440)

° Alī kebendi dutup az az inerdi

Muşhaf u Ķur’ānı **oķur** inerdi (508)

e>ö Deĝiřimi

Metinde sadece bir kelimedede bu deĝiřiklik tespit edilmiştir.

eyle>öyle

Bu kelime eserde hem “e” harfi hem de “ö” harfi ile yazılmıştır.

Eyle idüp girdi hem ol yolına

Aĝlar-ıdı baķuban bu ĥāline (153)

Ķamu ĥalk işi kibriñüz ola

Öyle olan ĥalkda dīn ola (1891)

a.1.2. Eklerdeki Ünlü Deĝiřmeleri

-up>-ıp, -üp>-ip Deĝiřimi (Zarf-Fiil Eki)

Çıĝrıř**up** didiler münādīler yā filān

Gel berü gel cennete gir řādumān (626)

Çün ata ana gid**üp** oldu yetīm

Ne yetīm dürr-i yetīmdür ol yetīm (114)

-dur>-dır, -dür>-dir Deĝiřimi (Bildirme Eki)

Didüm oĝlum vard**ur** illā atasuz

İllā yig**dür** atalıdan diñle söz (13)

-duk>-dık, -dük>-dik Deĝiřimi

Sen gülidüñ biz Ķamu bülbül-**idük**

Ķald**uk** uş gitdi gülistān el-vedā° (700)

Çün işit**dük** dünyānuñ aĥvālını

Ṭapuñuza zıkr eyle**dük** biraz anı (96)

-ur>-ır, -ür>-ir Değişimi

- Ol yıl içre hasta oldu anası
Gördi yetim kalur ol dür-dānesi (102)
Çünkü ol nūr girdi altı yaşına
Gör ne gelür hem anuñ ki başına (101)

-sun>-sın, -sün>-sin Değişimi

- Pes didi ol Aḥmedüñ ḥālasına
Varsun Aḥmed kārübān yilesine (145)
Aş yitişmeyen yire seni iy cān
Virelüm yisünler olup şādümān (231)

-dur>-dır, -dür>-dir Değişimi (Sıfat-Fiil Eki)

- Ümmetümdür bu şatulan qaravaş
Dīn yolunda oynadandur cān u baş (1802)
Qavmi anı ölmeyüpdür didiler
Görmege anı ṭabīb getürdiler (635)

-(u)m, -(ü)m; -(u)muz, (ü)müz Değişimi (İyelik Eki)

- Çün işitdi bu sözi ol ḥüb-nigār
Fikr idüp didi ki baḥtum oldu yār (143)
Bizüm-ile tā ki bile yiyeler
Girü ṭurup varalar oynayalar (254)
Tā ki anlar yimegümüz yiyeler
Daḥı evümüzden melül gitmeyeler (269)
Oğlan için cānumuz olsun fidā
Muştafāya Tañrıdan geldi nidā (401)

-(u)ñ, -(ü)ñ; -(u)ñuz, (ü)ñüz Değişimi (İyelik Eki)

- Hem daḥı rızquñ olısar bī^c aded
Hiç faḫīrlık görmeyesin tā ebed (32)

- Ḳamuñuzı ol Ḥaḳḳa ışmarladum
Üstüñüze ḥāzır Allāhı ḳodum (707)
- uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ Değişimi (İlgi Hali Eki)*
Cennetüñ kevşer şu-y-ıla yudılar
Aldılar yine yirine ḳodılar (74)
İttifāḳla ol ikisi şurdılar
Muřtafānuñ ḥāzretine geldiler (39)
- lu, -lü; -suz, -süz (İsimden İsim Yapma Eki)*
Bir Ḥalīme adlu ḥatun var-ıdı
Ḥüb-liḳā vü hem fařıḥa yār-ıdı (8)
Didi varalum anı biz alalum
Aña dürlü dürlü ḥizmet ḳılalum (26)
Eri eydür söyleme iy bī-ḳā^c ide
Atasuz oğlanda yoğdur fā³ ide (19)
Çāresüz ḳalduę ne çāre ḳılalum
Allāh Allāh ol yetīmi alalum (22)
- uz, -üz (geniş zaman çokluk 1. şahıs eki)*
Ḳatı mıdur işbu cānı bilmezüz
Kim aḥvāli işidüben olmazız (910)
- (a)vuz (istek çokluk 1. şahıs eki)*
Yağın değil kim nerdivān uravuz
Çāre yoğdur meğer bunda şuravuz (532)
- ur, -ür (geniş zaman eki)*
İsm-i Ā^c zām du^c āsın bilür idüm
^c İsā-y-ıla ben namāz ḳılor idüm (478)
- alum, -elüm (çokluk birinci şahıs emir eki)*
Çāresüz ḳalduę ne çāre ḳılalum
Allāh Allāh ol yetīmi alalum (22)

Tecrîbe itdiler ol dürr dânesin

Görelüm bilür mi dirler anasın (90)

-(u)ñ, -(ü)ñ; -ñuz, ñüz (çokluk ikinci şahıs emir eki)

Mevlûdi gicesi bayram idiñüz

Miskîne yetîme in° âm idiñüz (559)

Ahmedüñ ° uşşâkına ikrâm eyleñüz

Ni° met-ile ümmetini toylañüz (560)

-u, -ü (filden isim yapma eki)

ayru>ayrı

Çünkü ayru düşdük andan kıamumuz

Pes fidâ eyleyelüm bu cânumuz (887)

koğı>koku

Cebre° il getüre cennet koğısın

Kefene hem baña anı şaşasın (900)

-ı, -i; -sı, -si (iyelik eki)

Ağladı[lar] ol deñizler kıamusı

Toprak olmuşdı beñizler kıamusı (969)

-dı, -di; -tı, -ti (görülen geçmiş zaman üçüncü şahıs ekleri)

Hem ikinci sebtde girü na° tını

Buldı sekkiz yirde anuñ vaşfını (1191)

Döndi Mûsâ yine dir Hıyy ü Habîr

Ol Muhammedüñ mi yâhûd ben hakîr (1160)

-mış, -miş (öğrenilen geçmiş zaman eki)

Hâsret-ile ağlar-ıdı kıamusı

Yire urmuş-ıdı anlar nâmûsı (713)

Ne deri kıalmış ne süñük iy cüvân

Cân u ten hep cennete olmuş revân (1148)

-sun, -sün (teklik 3. şahıs emir eki)

Bunca halka ne idüvirsün bu ta° am

Utanur ol halk içinde hem atam (219)

a.2. Ünsüzler

a.2.1. Ünsüz Değişmeleri

k/h Değişimi

kanı >hanı >hani “hani”

Didi **kanı** [kim] atam u ya anam

Görelerdı ne çeker hayrü'l-enām (154)

Didi hatunına Cābir iy nigār

kanı oğlancuqlar iy sevgülü yār (257)

Görüben oğlanuñı bilmeyesin

kanı oğlum diyesin bulmayasın (379)

kanķı “hangi”

kanķı ana oğlını oda yaqa

Kendi ırakdan ° ibret-ile baqa (417)

kanķı dilüñden kaşd ide görem

Ḥavf idüben ökcemi qarşu uram (1295)

yoḥsa>yoksa

Var mı destür içerü adım atam

Yoḥsa yok mıdur girü dönem gidem (723)

Mescid içre gözyaşı oldu revān

Yaş mıdı akan bilinmez **yoḥsa** kan (1060)

Ol kişi didi [ki] Aḥmed kandanur

Bunda mıdur **yoḥsa** eydüñ andadur (1209)

° Aceb ol mı yigrek ola **yoḥsa** ben

İşbu sırrı bildüri virgil ° ayān (1257)

yoĥsul>yoĥsul

Yoĥsulnuñ daĥı Őayrı Ķalmaya

VirdüĶine ol Ķanā[°] at Ķılmaya (1880)

yaĥŐı>yaĥŐı

Bir Ķoyunuñla Őoyundı cümle ĥalk

Mu[°] cizātına Resülün **yaĥŐı** baĶ (261)

Eydür işle her [ne] buyurdıysa ĤaĶ

Şabr iderem hiĶ Ķayıрма **yaĥŐı** baĶ (1512)

uyĥu>uyĶu

Didi buluda daĥı sen gölge ol

Uyĥu virdi Aĥmede uyudı bol (203)

Ķünkü aĶu cismim iĶre boyana

Ol Muĥammed **uyĥu**sundan uyana (1297)

Ķün uyana **uyĥu**dan Ĥayrü'l-beşer

VāĶıf ola ĥälüme Őaĥib naĶar (1298)

Ķatun>ĥatun>Ķadın

GenĶ kişi **ĥatun**ları Çul eyleyen

Ķulları beg begleri Ķul eyleyen (767)

g/Ķ, g/v DeĶiŐimi

degül > deĶil

ĶuŐ **degül**üz Ķanad-ıla uĶavuz

Deñiz **degül** gemi-y-ile geĶevüz (531)

Kendü[°] aŐañu yılan gördün ĶaĶan

Sen **degül** miydün anı Ķoyup ĶaĶan (1305)

GerĶi bunlarda yazuĶsuz yoĶ **degül**

İllā iy ĤaĶ Raĥmetün[den] ĶoĶ **degül** (1625)

gögüs>gögüs

- Çünkü gördi ol civānı ol zamān
Şağ elini kodı **gögsinde** hemān (30)
Gögsi üzre ol şudan döker-idi
Çevre yanına dönüp bakar-ıdı (954)
Yoğ-ıdı kıl gevdesinde iy harīk
İllā **gögsi** üzre var-ıdı laţif (1236)

ögüt>ögüt

- Çün **ögütledi** anasın ol Resül
Ol söz [e]yü kendüsi hem pür-uşül (112)
Halil eydür bir **ögüt** vir babaya
Ne diyem çün seni anañ isteye (1519)

sög- > sög- > söv-

- Sevinme ger severlerse
Yirinmegil yirerlerse
Du° ā eyle **sögerlerse**
Dögene olmağıl düşmān (1661)

beg>beğ

- Düşerem Muhammedüñ ayağına
Yalvaruram ol āhiret **begine** (338)
Oldur aḥī **beglerüñ** tahtın yıkan
Tācını yile virüp oda yağan (738)
Genç kişi ḥatunları tül eyleyen
Kulları **beg begleri** kul eyleyen (767)

deg->değ- “ulaşmak, erişmek”

- Çünkü Aḥmed **degdi** iki yaşına
Ma° rifet tācı uruldı başına (58)

deg->değ- “düşmek, yakışmak”

Pes saña **degmez** bu sözi söylemek

Ben mi yigem yoğsa Muḥammed dimek (1341)

Çün Ḥalīle **degdi** bıçaqdan cevāb

Ḥaḳ Çalap Cebrā' il[e] kıldı ḥiṭāb (1546)

deg->değ- “dokunmak”

Elini **degirdi** aña Muṣṭafā

Rūşen oldı gözleri buldı şafā (1813)

degin>değın “kadar”

Gıtdiler aña **degin** kim orada

Olur-ıdı bir keşîş ol yörede (170)

Ṭura geldi aldı abdest oturur

İrteye **degin** şalevāt getürür (1822)

degirmi>değirmi

Hem **degirmi** başı yaşşı egin bil

Ḳaşı çatuḳ göz[i] ḳara añlağıl (1234)

degme>değme

Degme bir kez hū diyü ağızın açar

° Āleme başdan başa ol nūr saçar (1396)

Degme bir ḳuş bir su³ āl eyledi

Mūsā-y-ıla her biri çok söyledi (1411)

Şoñra anuñ derdine dermān idem

Degme bir cevrine biñ iḥsān idem (1378)

eger>eğer

Eydür **eger** dir-isem anasına

Bencileyin od düşer cānına (1565)

Eger şāh u **eger** bende

Her kişi şalan bende
Kimse mekân dutmaz sende
Virân dünyâ degil misin (548)

yigit>yigit

Gördi tırur bir **yigit** sultân şıfât
Başdan ayağa vücudı cân şıfât (29)
Gör ne geldi ana benüm başuma
° Ömrüme **yigit**ligüme yaşuma (392)

Didi bilün bu **yigit** ölmüş-durur
Lâkin buña Hâķ nazar kılmış-durur (638)
Anuñ için bu **yigit** dâyim güler
Bu-y-ımiş ° âlem içinde pür-hüner (639)

yig>yeğ

Didüm oğlum vardur illâ atasuz
İllâ **yig**dür atalıdan diñlesüz (13)
Oķudı pes anları ol evine
İrmek için dü-cihānuñ **yigine** (174)

ğ/v Değişimi

şovuk>şoğuk

şöyle ki buzdan **şovuk**dur sütten aķ
Hastalar nüş eyler-ise ola şağ (28)

şığa->şıva-

Trdı geldi hoş **şığadı** kolların
Kınaladı İsmâ° ilün ellerin (1472)
Çünki yirine ķodı Cibril-i Emîn
şığadı eliyle anı pes hemîn (75)

ñ/m Değişimi
göñlek>gömlek

- Göñleg**in çıkarmak istedi ° Alī
Geldi bir āvāz çıkar[ma] yā velī (994)
Olmasun kim **göñleg**in çıkarasın
Ol Hābībūñ cismini sen göresin (995)
Göñlegi içinde yudı pes ° Alī
Evliyā kuṭbıdur ol Hāḫ velī (996)

t/d Değişimi
dañla>ṭañla

- ° Aceb ḳaldı çarḥ-ı felek işine
Gice gördi **dañla** geldi başına (355)

dut->tut-

- Dir Hālīme kim berü **dut** baña yüz
Dir bir oğlan buldum illā atasuz (18)
Girüben mescide şaf **dutduḳ** tamām
Olmadı hīç birimüz anda imām (1007)
Muştafā didi ki **dutuñ** durayum
Ol yārānlarum ḳatına varayum (1576)
Ḳoltuḡına girdiler getürdiler
Duta duta mescide yitürdiler (1582)

ditre->titre-

- Bunlaruñ sırrına key ḫayrān olar
Ditreyüp yapraḳ gibi lertzān olar (1412)
Çaldı yitmiş kez bıçaḡıla oğlanı
Ditrer iken kesmedi bir ḳılını (1528)

düken->tüken-

Gice **dükendi** seher toğdı güneş
Şu^c lesinden rüşen oldu **tağ** [u] taş (69)

dürlü>türlü

Didi varalum anı biz alalum
Aña **dürlü dürlü** hizmet kılalum (26)
Oldur aħī **dürlü** dirnek tağıdan
Cümle halkuñ yüregini tağ iden (737)
Oldur aħī beni senden ayıran
Yüregüñe **dürlü** hançerler uran (741)

tağ>dağ

Gice dükendi seher toğdı güneş
Şu^c lesinden rüşen oldu **tağ** [u] taş (69)

tağıt->dağıt-, tağıl->dağıl-

Tağıdup cem^c iyyeti tonlar bozan
Şaşırup^c ākılları güçler üzen (763)
Şüfılerüñ ola riyā dirligi
Tağılalar bulmayalar birliği (1882)

tağla->dağla-

Bir cemā^c at cem^c olup ağlasalar
Server için cān ciger **tağlas**alar (161)
Böyle didi zārı zārı ağladı
Cābirüñ anda cigerin **tağladı** (265)

tal->dal-

Yüz biñ kuş artuğ deñize taldılar

Ağzına kanadına şu aldılar (422)

tal>dal

Şalunır tūbā **tal**ları

Öter İslām bülbülleri

Cennet bāğının gülleri

Çoğar Allāh diyü diyü (1904)

taşra>dışarı

Götürübene mescide geldiler

Çodılar mescide **taşra** tırdılar (1004)

Mescidüm içre hem beni çoyasın

Taşra çıkup cümle hāli çuyası(901)

çoğ->doğ-

Çolınan güneşe **çoğ** dirseñ **çoğ**ar

Çur diriseñ orada epsem çurur (299)

Güneşünde **çoğ**ması var ol Resül

Andan **çoğ**dı cihāna ol uşul (1026)

çoğra->doğra-

Virdi Cābir tīz getürdi çoyunı

Oturuban **çoğ**rayı virdi anı (252)

İy çiger sen nice **çoğ**ranmayasın

Almaya hem bil ° ömr ü sermāyesin (909)

çur->dur-

Gördi **çur**ur bir yigit sultān şifāt

Başdan ayağa vücudı cān şifāt (29)

Ȧolınan gneŒe Ȧođ dirseñ Ȧođar
Ȧur diriseñ orada epsem Ȧurur (299)

Ȧođrı>doğru

Ol Eb Bekr ° Ömer ° OŒman ° Al
Kim bular hoŒ vardılar Ȧođrı yolu (1249)
stdumuzdan bizi ayırmasun
Cümlemüzi Ȧođrı yoldan ırmasun (1432)

Ȧođrut->doğrult-

Didi anlara ki beni Ȧođruduñ
Mescidmden yaña tzcek irgrñ (692)

Ȧođın->doğn-

Olsun bıçak çalarken Ȧol Œalam
Ȧođınam saña yarın otlu Ȧalam (1533)
Aldı etmek atdı anasınñ yüzine
Ȧudret-ile Ȧođandı Œađ gözine (350)

Ȧol->dol-

Yağ [u] Ȧaymak Ȧoldı Ȧabum Ȧacađum
Sd biŒrr oldı her gün ocağum (57)
Çn bu hle dŒdi ol cn püresi
Zr u efgn Ȧoldı yir gök arası (157)
Ol sd yiri Œol s at Ȧaynadı
Gzi yaŒ Ȧoldı yüregi oynadı (413)

Ȧolu>dolu

Ol derede dürlü yimiŒler Ȧolu
Orta yirde bir ağaç var ki ulu (1270)

tolun->dolun-

Güneşüñ **tolun**ması var[dur] bilüñ

Ṭolındı ol Resül zārı kıluñ (1162)

ton>don “elbise”

Nice **ton**lar geyeni ° uryān iden

Bağrı pāre yüregın giryān iden (768)

Ṭonların geydürdi tamām eyledi

Elin aluban Ḥalīl ışmarladı (1474)

Zinhār iy baba şorar ol saña

Nice **ton** geydürdiler dirse saña (1724)

toy->doy-

O yañadan cümle aşhāb geldiler

Ol koyuncuq-ıla cümle **toy**dılar (248)

Gündüz oldı dileyem kim otlayam

Açdı qarnum yiyüben tā ki **toy**am (1131)

ç/ş Değişimi

Nişe şaru olmayasın iy yüzüm

Nişe qan ağlamayasın iy gözüm (908)

Sen ki kelbden **nişe** kemter olasın

Tā ° azab içinde yarın qalasın (1158)

n/m Değişimi

Yaqın degil kim **nerdivān** uravuz

Çäre yoqdur meger bunda ṭuravuz (532)

Eser içerisinde birkaç kelimedede göçüşme hadisesi (komşu veya uzak seslerin birbiriyle yer değiştirmesi) tespit ettik: 585b güşendür>güneşdür “كُنْشَدُرْ”, 1380b kıṭbī>kıbī “قطبي”, 1677a devriş>derviş “دوريش”. 704a bigi>gibi “بيكي”, 349a bocud>boduç “بوجود”.

b. Şekil Bilgisi

Doğu Türkçesi’nde belirtme hâli eki olarak kullanılan “-nı” ve 1. teklik şahıs zamiri olarak kullanılan “-men” ekine eserde rastladık.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
1017b	toprağnı	طِبْرَاقْنِي
1852a	altunnı	أَلْتُونُ نِي
367b	buyururmen	بُيُرُزْمَنْ

Tablo 17: Şekil Bilgisi (-men ekinin kullanımı.)

Eski Anadolu Türkçesi’nde gelecek zaman eki olarak kullanılan “-ısar, -iser” eki eserde iki yerde geniş vokalli olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁹

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
1a, 434a	olusardur	أُولُوسَرْدُرُ

Tablo 18: Şekil Bilgisi (-ısar, -iser ekinin kullanımı.)

Bu dönemde hep yuvarlak vokalli olarak bulunan 1. teklik ve çokluk şahıs iyelik ekinin eserde ekseriyetle düz vokalli şekillerine de rastlanmıştır.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
396a	yārımız	يَارِمِزْ
451a	yoldaşlarıma	يُولْدَاشْلَرِيْمَه
474a	murādıma	مُرَادِيْمَه
643a	cārım	جَارِمْ
643b	kārım	كَارِمْ
481a	ḥalālīm	حَلَالِيْمْ

Tablo 19: Şekil Bilgisi (1. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinin kullanımı.)

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü olarak bulunan gerindium eki “-uban, -üben” eserde birkaç yerde düz ünlülü olarak tespit edilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
447a	ṭurıban	طُورِبَنْ
451a	varıban	وَارِبَنْ
1091b	ḫılıban	قِيلِبَنْ
1783b	şımayıban	صِمَائِبِيْبَنْ

Tablo 20: Şekil Bilgisi (-uban, -üben ekinin kullanımı.)

“-van, -ven” zamir kaynaklı teklik 1. şahıs eki bir yerde tenvin ile gösterilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
1320a	öldürürven	أَلْدُرُزْوَا

Tablo 21: Şekil Bilgisi (-van, -ven ekinin kullanımı.)

¹⁰⁹ E.A.T. döneminde gelecek zaman eki “-ısar, -iser”in kullanımı için bkz. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Y., İstanbul, 2009, m.473, s.303.

Eserde, Farsça atıf vavı ekseriyetle zamme harekesiyle gösterilmiş, bazı durumlarda ise “ı, i” okunacak şekilde esre ile harekelenmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
10b	bī-murād u bī-mecāl ü bī-cerā	بِي مُرَادِي بِي مَجَالٍ بِي جَرَى
116b	ḥāṣ u °ām	خَاصُّ عَامٌ
149b	cān u ciġerin	جَانُ جِغْرِينُ
154a	atam u ya anam	أَتَامُ يَا أَنَامُ
157b	zār u efġān	زَارُ أَفْغَانُ
479b	Ḥıẓr u İlyās	خِضْرُ الْيَاسِ
508b	Muṣḥaf u Ḳur° ānı	مُصْحَفُ قُرْآنُ
582b	nār u ŧevḳ	نَارُ شَوْقُ
604b	baş u cānı	بَاشُ جَانُ
605b	cān u ten	جَانُ تَنْ
634a	cām u fenā	جَامُ فَنَاءُ
668b	nāz u niyāz	نَازُ نِيَازُ
1092b	cān u dilden	جَانُ دِلْدَنْ
1434b	şıdḳ u şafā	صِدْقُ صَفَاءُ

Tablo 22: Şekil Bilgisi (Farsça atıf vavının gösterilmesi.)

Akkuzatif eki olan “-ı, -i” bazen esre harekesiyle gösterilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
22b	yetīmi	يَتِيمِ
604b	cānı	جَانُ
508b	Ḳur° ānı	قُرْآنُ
29b	vücūdı	وُجُودُ
68a	bunı	بُونُ
126a	ceddi	جَدِّ
293b, 294a	°aḳlı	عَقْلِ
314a	mu° cizātı	مُعْجَزَاتُ

Tablo 23: Şekil Bilgisi (Akkuzatif ekinin yazımı.)

Eserde, Farsça atıf vavı kendinden önceki kelimeye bitştirilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
1100b	münācāt u niyāz	مُنَاجَاتُو نِيَازُ

Tablo 24: Şekil Bilgisi (Farsça atıf vavının kullanımı.)

Farsça tamlamalarda kullanılan “ı” ve “i”ler ekseriyetle esre harekesi ile gösterilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
51b	miḳdār-ı kifāf	مِقْدَارِ كِفَافٍ
138a	nūr-ı Mekke	نُورِ مَكَّة
208b	Aḥmed-i Emīn	أَحْمَدِ أَمِينٍ
213b	vaşf-ı ḥāl	وَصَفِّ حَالٍ
222a	Cābir-i enşār	جَابِرِ أَنْصَارٍ
283b	pādişāh-ı bī-şerīk	پَادِشَاهِ بِي شَرِيكَ
302a	şāh-ı dīn	شَاهِ دِينٍ
355a	çarḥ-ı felek	جَرْخِ فَلَكٍ

Tablo 25: Şekil Bilgisi (Farsça tamlamaların gösterilmesi.)

Eserde, Arapça bir kelimenin ünlüsünün vezin gereği yazılmadığı görülmektedir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
302a	ḥatmisin	حَتْمِ سِينٍ

Tablo 26: Şekil Bilgisi (Arapça kelimedeki ünlünün gösterilmemesi.)

Eski Anadolu Türkçesi’nde daima “ol” şeklinde kullanılan 3. teklik şahıs zamiri bazı yerlerde “o” şeklinde görülmektedir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
387a, 658a, 669a, 789a, 936a, 951a, 1021a, 1613a, 1838a, 1849b, 1886a	o	اَوْ

Tablo 27: Şekil Bilgisi (Ol zamirinin yazımı.)

Aynı kelimeler farklı imlâlar ile kullanılmıştır.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
762a	dert	دَرْت
95b	derd	دَرْد
171b	bulut	بُولُت
169b	bulud	بُولُود
69a	doğdı	دُغْدِي
579a	toğdı	طُغْدِي
241a	koğusından	قُوغُسِنْدَن
900a	koğısın	قُوغُوسِين
968b	ķurı	قُور
1749a	ķuru	قُورُ
534a	ķutdı	طُوتْدِي
18a	dut	دُت
1629a	dudağını	دُودَاغِينِي
959a	ķuķaķları	طُوطْاَقْلَرِي
353b	datlu	دَاتْلُو
771b	ķatlu	طَاتْلُو
95a	otdan	اُوتْدَن
420a	odda	اُودْدَه
127a	ķoyunı	قُويُونِي
218a	ķoyunı	قُيُونِي
70b	ķoyına	قُويُونِه
248b	ķoyuncuğ-ıla	غُيُونْجُوغْلَه
142a	ķut	طُوتْ
795a	ķud	طُودُ
943b	ķuķ	طُوطْ

Tablo 28: Şekil Bilgisi (Aynı kelimelerin farklı imlâları.)

Bazı yerlerde Türkçe olan kelimelerde Şedde kullanılmıştır.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
475a	elli	أَلِي
303b	issilerin	إِسْلَرِين
1080b	issisi	إِسْسِي
223a	güccüğine	كُوجُوكِنَه
225a	güccügi	كُوجُوكِي

Tablo 29: Şekil Bilgisi (Türkçe kelimelerde Şedde kullanımı.)

Bazı Arapça ve Farsça kelimelerde birbirine yakın olan “خ”, “ه” ve “ح” harflerinin birbirlerinin yerlerine kullanıldığını görmekteyiz.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
17b	keḥḥudası	كُتْخُدَاسِي
21a	yāḥūd	يَاحُود
26b	ḥizmet	حِذْمَت
27b	ḥoş	حُوش
38a	şeh	شَخ
65b	ḥaber	حَبَر
133a	Ḥadīce	حَدِيَجِه
141a	ḥālesi	حَالَسِي
144b	ḥūbdur	حُوبْدُر
145a	ḥalāsına	حَالَسِيْنِه
128b	ḥişmını	حِصْمِيْنِي
190b	ḥavf	حَوْف
203b	uyḥu	اُوْیْحُو
260b	baḥtuluyımış	بَحْتُلُوْیْمِش
295a	medḥi	مَدْحِي
322a	ḥatunuñ	حَاتْنُوْكَ
326a	çarḥ-ı	حَرْح
364a	ḥalāl	حَالَال
383a	ḥāḥırıñ	حَاطْرِك
434b	aḥret	اَحْرَت
436a	ḥoşnud	حُوشْنُد
567b	ḥāş	حَاص
671a	ḥazrete	حَضْرَتِه
723b	yoḥsa	يُحْسِه
733b	ḥiṭāb	حِطَاب
739b	zaḥm	زَحْم
741b	ḥaṇçerler	حَنْجَرَلَر
744b	ḥarāb	حَرَاب
800b	āḥiretde	اَحْرَتْدِه
882a	ḥār	حَار
1074a	aḥbārımı	اَحْبَارِي
1091a	Ḥudā	حُدَا
1423a	ḥayrāmdur	حَيْرَامْدُر

Tablo 30: Şekil Bilgisi (Harflerin birbirlerinin yerine kullanılması.)

Eserde bazı Arapça ve Farsça kelimenin uzun ünlüleri bazen vezin gereği bezen de sehven kısa olarak yazılmıştır.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
32b	fağirlik	فَقْرَلِقْ
38a	haramdur	حَرْمُدُرْ
47a	habib	حَبِيبْ
47b	naşib	نَاصِبْ
102b	yetim	يَتِيمْ
110a	dest-gir	دَسْتَكِرْ
128a	Ṭalib	طَلِيبْ
138b	ta ^c bir	تَعْبِرْ
296b	münir	مُنِيرْ
342b	didārın	دِدَارِينْ
411b	gāzileriñ	غَازَلِرَكْ
436a	hoşnud	حُشْنُدْ
437b	rūzi	رُوزْ
444b	ta ^c lim	تَعْلِمْ
473a	zirā	زِرَا
529b	taqsim	تَقْسِمْ
549a	nalān	نَالَانْ
577a	Tevratda	تَوْرَتْدَا
613a	elṭaf	الْطَفْ
716b	za ^c if	ضَعْفْ
720a	destir	دَسْتِيرْ
745b	canı	جَنِي
1154a	laṭif	لَطِفْ
1172a	fānidür	فَايْدُرْ
1173b	maḥrum	مَحْرُمْ
1496b	şahra	صَحْرَا
163b	^c alim	عِلْمْ

Tablo 31: Şekil Bilgisi (Arapça-Farsça kelimelerde uzun ünlülerin kısa yazımı.)

Bazı Arapça veya Farsça kelimelerde ise uzunluk olmadığı halde araya med harflerinden bir tanesi getirilmiştir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
49b	nūzūl	نُوزُولْ
90a	tecrībe	تَجْرِيْبِيْهْ
108b	menzīl	مَنْزِيلْ
356b	şāḥābe	صَاحَابِيْهْ
610a	mevlūdi	مَوْلُودْ
628a	kaşīr	قَصِيْرْ
1049a	sūrī	سُوْرِي
1150a	Ībrāhīm	اِبْرَاهِيْمْ

Tablo 32: Şekil Bilgisi (Arapça-Farsça kelimelerde kısa ünlülerin medli yazılması.)

Tespit ettiğimiz diğer Arapça ve Farsça kelimelerin imlâları şu şekildedir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
15a	Muştafa	مُصْطَافَا
27b	çişme	چِشْمَه
63b	hocasin	حُوخَه سِين
82b	behzeri	بَهزَرِي
111b	İlâh	اِيْلَه
127b	hazîn	حَزِين
156b	yâhûz	يَاخُوذُ
158a	ferişteler	فَرِشْتَلَر
449b	hazer	حَزَر
467b	hazretine	حَزْرَتِنَه
468b	zerre	زَرَّر
527b	şarāyuñ	صَرَايُوڭ
718b	hazretüme	حَزْرَتُوْمَه
739b	zaḥm	زَحْم
743b	cüzā	جُزَا
1037b	āzāt	اَزَات
1353b	kānīseler	كَانِيْسَلَر

Tablo 33: Şekil Bilgisi (Tespit ettiğimiz diğer Arapça ve Farsça kelimelerin imlası.)

Tespit ettiğimiz diğer Türkçe kelimelerin imlâsı ise şu şekildedir.

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
69a	tükendi	طُوْكَندِي
168a	giydir	كِيْدِر
452a	şabağdaşları	صَبَاغْدَاشَلَرِي
528a	basdı	بَسْدِي

Tablo 34: Şekil Bilgisi (Tespit ettiğimiz diğer Türkçe kelimelerin imlası.)

Eklerin yazılışlarına dair tespit ettiğimiz imlâ özellikleri:

Beyit Numarası	Kelimenin Transkripsiyonu	Kelimenin Eski Harfli Yazılışı
32b	fağırılık	فَقِيرْلِي
38b	oğluñña	اُوْغُ لُوْڭْكَآ
136b	olacak	اُولْجَقُ
141b	hatunlarıñ	حَاتُونْلَرَك
153a	yoluna	يُولْنَه
44a	urdu	اَرْدُو
110b	çāresiz	جَارَسِيْز
110a	düşmüşlere	دُوْشْمُوْشْلَرَه
42a	nūru	نُوْرُ
84b	yüzüni	يُوْزُنِي
103b	gözü	كُوْزُ

198b	dimeziz	دِمَرِيزُ
198b	gideriz	كِدَرِيزُ
233b	buyurursun	بُوَيُورُورُسُنْ
251b	yimedik	يِمَادِكْ
254a	bizim	بِيزِمِمْ
255a	oğluna	أُغْلَنَهْ
263b	bağrımı	بِغْرِمِي
278a	kaldırıp	قَلْدِرِبْ
280b	öñüne	أُوْغْنَهْ
282b	yüzünü	يُوزْنِي
286a	kıldıñ	قَلْدِكْ
303a	başına	بَاشِكَهْ
325b	diyi	دِييِي
346b	düşünü	دُشُونُكُو
412b	anadır	أَنَادِرْ
419a	oğlancığı	أُوْغْلَانْجِي
453b	gelsin	كَلْسِنْ
536b	geliyorur	كَلْيُورُورْ
636a	ölmeyipdür	أُوْلْمَيِپْدُرْ
715a	getirdiler	كَاتِرْدِلَرْ
776b	girir	كِيرِرِيزْ
930a	şırāṭṭa	صِرَاطْطَهْ
1142b	irgirmiş	اِيْرْكِيرْمِشْ
1309b	geliben	كَلْبِيْنْ
1493a	İblisin	اِيْبْلِيْسُونْ
636a	ölmeyipdür	أُوْلْمَيِپْدُرْ
1163b	viripdür	وِيرِپْدُرْ

Tablo 35: Şekil Bilgisi (Eklerin imlası.)

c. Arkaik Kelimeler

Metin içerisinde seçtiğimiz arkaik kelimeler, anlamları, dörtlüklerin numaraları ve sayıları ile birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

S. N.	Kelime	Anlamı	Geçtiği Beyitler	Toplam Beyit Sayısı
1	Arı	Temiz, pak, saf.	533, 1469, 1473	3
2	arğun	Aheste, yavaş, ağır, sakin.	943,944,948, 960	4
3	artuğ	1. Başka, gayri, maada. 2. Fazla, ziyade.	422, 470, 489	3
4	aruğ	Zayıf, cılız.	56	1
5	ayrık, ayruğ, ayruğ	Başka, diğer, gayri, maada.	335, 366, 367, 416, 980, 1172, 1607, 1608	7
6	bañ	Ezan.	330	1
7	bay	1. Zengin, müstağni. 2. Ulu, kibar, soylu. 3. Temiz.	300, 660	2
8	beliñle-	Korku ile birden sıçramak, irkilmek.	334, 344, 1564	3
9	Beñdeş	Eş, benzer.	1326	1
10	Beñiz	1. Renk. 2. Yüz.	871, 878, 969, 1528	4
11	Birle	İle.	305, 1517	2
12	Biti	Yazılmış şey, mektup.	200	1
13	biti-	Kısmet olmak, mukadder olmak.	1549	1
14	Boy	Bir aşiretin kollarından her biri.	85	1
15	Börk	Başa giyilen külah, kalpak gibi şeyler.	152	1
16	buncılayın	Bunun gibi, bunun gibi.	200, 262, 586, 1590	4
17	buş-	Kızmak, öfkelenmek.	1541	1
18	Çign	Sırt.	185	1
19	Degirmi	Yuvarlak.	1234	1
20	Degme	Her, her bir, gelişigüzel.	1378, 1396, 1411	3
21	degür-, degir-	Eriştirmek, yetiştirmek, ulaştırmak, duyurmak, bildirmek.	178, 524, 1074, 1234, 1815	5
22	Delim	Çok, birçok, fazla.	1241	1
23	döy-	Dayanmak, katlanmak.	688, 882, 939, 941, 1045, 1144, 1161, 1180, 1500, 1531, 1566	11
24	düriş-	Çalışmak, çabalamak, sebat etmek.	457, 473, 1175, 1847	2

S. N.	Kelime	Anlamı	Geçtiği Beyitler	Toplam Beyit Sayısı
25	Egin	Sırt.	1234	1
26	Egin	Sırt, arka.	1234	1
27	Em	İlaç, deva, çare.	1106	1
28	Eñek	Çene kemiği, gerdan.	1526	1
29	Epsen	Sessiz, ses çıkarmayan, susan.	1663	1
30	Etmek	Ekmek.	346, 347, 349, 350	4
31	eyt-, eyd-	Söylemek.	19, 60, 64, 95, 130, 168, 219, 223, 226, 259, 267, 296, 331, 333, 339, 340, 341, 345, 347, 362, 365, 381, 382, 385, 408, 415, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 453, 456, 469, 470, 490, 491, 501, 502, 503, 517, 518, 520, 525, 533, 650, 813, 979, 1209, 1231, 1240, 1250, 1255, 1268, 1275, 1299, 1300, 1310, 1312, 1317, 1328, 1330, 1332, 1333, 1350, 1352, 1358, 1359, 1363, 1367, 1375, 1391, 1393, 1402, 1403, 1415, 1416, 1419, 1433, 1454, 1458, 1463, 1465, 1476, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1488, 1489, 1490, 1492, 1493, 1501, 1503, 1506, 1508, 1512, 1519, 1521, 1537, 1542, 1550, 1623, 1632, 1703, 1798-2, 1811, 1896	117
32	giyür-	Giydirmek.	1614	1
33	göyün-	Yanmak.	373, 412	2
34	havlı	Bahçe.	1123	1
35	ır-	1. Ayırmak, cüda kılmak. 2. Yorulmak, yorgunluk duymak.	100, 435, 468, 472, 523, 889	6
36	ilt-	Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek.	454, 1371, 1471, 1504, 1586, 1688, 1724	5
37	İnen	Çok, pek, daha çok, gayet, ziyade.	103, 1619, 1644	2

S. N.	Kelime	Anlamı	Geçtiği Beyitler	Toplam Beyit Sayısı
38	irgür-	Ulaştırmak, yetiştirmek.	692, 694, 718, 894, 982, 1142, 1832	7
39	İssi	Sahip, malik.	303	1
40	çak-	Çalmak, vurmak, itmek, tepmek.	514, 1317, 1322	3
41	çaķı-	1. Öfkelenmek, kızmak. 2. İtiraz etmek, karşı gelmek.	349, 514, 521, 1302, 1343, 1492, 1732	7
42	ķalıñ	Nikâhta kız tarafına verilen ağırlık, başlık, para.	1338	1
43	ķanca	Nereye.	1482	1
44	ķanda	Nerede, nereye.	20, 98, 714, 922-2, 929, 1112, 1175, 1209, 1518, 1718, 1756, 1758-2, 1760	15
45	ķarañu	Karanlık.	1018,1023	2
46	ķaravaş	Cariye, hizmetçi.	591,1689, 1740, 1762, 1768, 1776, 1802, 1804, 1807, 1808, 1810, 1830, 1846, 1848	14
47	ķatı	1. Çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayet. 2. Ağır, acı.	4, 126, 158, 211, 272, 368, 373, 494-2, 512, 664, 674, 729, 910, 938, 944, 945, 947, 948, 1052, 1113, 1143, 1183, 1222, 1532, 1602, 1783, 1858	28
48	ķayır-	Sakınmak, çekinmek.	523, 1513	2
49	ķayu	Kaygı, endişe, tasa.	347-2, 526, 1522	4
50	Keleci	Laf, söz, lakırdı.	1254	1
51	ķıgır-, ğıgır-	Çağırarak, davet etmek, seslenmek, haykırmak.	1309, 1785, 1839	3
52	ķındır-	Tahrik etmek, tahriş etmek, teşvik etmek.	1117	1
53	ķişir-	Kişnemek.	513	1
54	ķoldaş	Yardımcı, arkadaş.	1286, 1383	2
55	ķuç-	Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.	83, 93, 418, 1475, 1784	5
56	ķut	Uğur, talih, mutluluk.	1095	1
57	ķüyün-	Beklemek, sabretmek.	1715	1

S. N.	Kelime	Anlamı	Geçtiği Beyitler	Toplam Beyit Sayısı
58	Muştucu	Müjdeci.	197, 536	2
59	oķu-	Çağırarak, davet etmek.	174, 622, 1053, 1489	4
60	Oñat	Doğru, uygun, iyi, mükemmel, layıkıyla, tamam.	1657	1
61	Öküş	Çok, fazla.	1285	1
62	Öñdin	Önce, önceden, önden.	814, 824, 844, 853	4
63	Öri	1. Kalkık, dik.	331, 344, 485, 1478, 1748	5
64	San	Arzu, istek.	1307	1
65	şayru	Hasta.	1569-2	2
66	şı-	1. Kırmak. 2. Bozmak, nakzetmek.	1483, 1506, 1507, 1785	4
67	Sinle	Mezar, kabir.	1037	1
68	şun-	Uzatmak, el uzatmak, uzanmak.	349, 404, 410, 634, 917	5
69	Süñük	Kemik.	540, 1149	2
70	şış-	Çözmek.	1538,1539, 1566	3
71	şam	Cehennem.	364, 820, 933, 983, 1111	5
72	şañ	1. Hayret, şaşma, şaşırma. 2. Şaşılacak şey, hayret edilen şey.	34, 65, 293, 1427, 1451, 1454, 1469	7
73	şapu	1. Huzur, nezd, makam, kat. 2. Zat, zat-ı âli, hazret.	96, 210, 375, 777, 1852	5
74	şaş	Dış, dışarı.	167, 410, 497, 720, 901, 1004, 1124	7
75	şaya	Dadı, sütnine.	1, 6, 14, 15, 25, 31, 40	7
76	şoln-	Doğmak.	299, 1023, 1029, 1164	4
77	şoyla-	Yedirip içirmek, ziyafet vermek.	560, 561, 570, 600, 606, 607, 807, 868, 1042, 1088, 1839	11
78	şuş	Aynı derecede, denk, eş, akran.	71, 282, 1308, 1527	4
79	şuçmaq	Cennet.	795	1
80	şulal-	Büyüme, yitişmek, yaşlanmak.	61, 116	2
81	şuflu	Utangaç, mahcup.	1671	1

S. N.	Kelime	Anlamı	Geçtiği Beyitler	Toplam Beyit Sayısı
82	ün	Ses, yüksek ses, nida, avaz, seda.	330, 411, 511, 1252, 1259, 1261	6
83	yaña	Taraf, cihet, yön.	178, 205, 248, 388, 692, 895, 1069, 1203, 1270, 1307, 1329, 1716, 1730, 1736, 1737, 1743, 1744, 1833, 1851	19
84	yarağ	Silah, hazırlık.	709, 774, 789, 1681	4
85	Yarıcı	Yardımcı, şefaatchi.	1129	1
86	yarlığ-	Suç bağışlamak, mağfiret etmek.	165, 440, 544, 1435, 1437	5
87	yağlu	Kötü, uğursuz, âdi, fena.	1671	1
88	yavı, yavu	Zayi, yitik, kaybolmuş, kayıp.	581, 1715, 1718	3
89	Yavuz	1. Kötü, fena. 2. Sert, azgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli.	318, 340, 1896	3
90	yazuğ	Günah, cürüm, suç.	1614, 1625, 1626	3
91	Yig	1. Daha iyi, üstün. 2. Kuvvetli, baskın.	13, 174, 1051, 1052, 1198, 1257, 1277, 1279, 1313, 1316, 1331, 1341, 1345, 1404, 1419, 1466, 1518, 1589, 1590, 1811	20
92	yigle-	Üstün tutmak, tercih etmek.	978	1
93	yigrek, yigirek	Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.	1199, 1257, 1400, 1466, 1518	5
94	yil-, yel-	Koşmak, hızlı gitmek.	1849, 1871, 1881	3
95	yiliş-	Koşuşmak, birlikte koşup gitmek, yarışmak.	1868	1
96	yir-	Kınamak, kötülemek.	1662	1
97	yügür-	Koşmak, hızlı gitmek.	241	1

Tablo 36: Arkaik Kelimeler



4. BÖLÜM

A. METİN

(75b)

Hāzā Destān-1 Yetīm Resūl

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

- 1 Diñle imdi iy sa° ādet sāyesi
Kim olısdur¹ Resūlūñ ıayası
- Bir ıabīle ħilm-ile mevşūf-ıdı
Adı Benī Sa° d-ile ma° rūf-ıdı
- Ƙıtlık oldı anda nā-gāh bī-ııyās
Kimi açlııdan ıırıldı ħayli nās²
- Şöyle ıatı ııtlık oldı didiler
Yırde ot ıalması ıamu yidiler
- 5 Nice emzükli ħatunlar derd-i pāk
Gördiler oğlanları olur helāk
- Mekkeye °azm eylediler cümlesi
ıayalık eylemek-idi ħamlesi
- Mekke şehrine ıün anlar geldiler
Anlaruñ her biri oğlan buldılar

¹ olısdur: olusardur KYE.

² 3b Bu mısra vezin ile uyumsuzdur.

Bir Hālīme adlu h̄atun var-ıdı
H̄üb-liqā vü hem faşīha yār-ıdı

Ol Hālīme dir ben oğlan bulmadum
Şöyle ğam-gin n'olduğumı bilmedüm

10 Çünkü ben der[d]-mend kaldum ne-cerī
Bī-murād u bī-mecāl ü bī-cerī

Çıka geldi bir ° azīz ü hoş hışāl¹
Bā-feşāhat bā-belāğat ber- hışāl

İştıyāqum oldu anı görmege
Didüm oğluñ var mıdur emzürmege

Didüm oğlum vardur illā atasuz
İllā yıgdür atalıdan diñle söz

(76a) Ol zamānda bir ° ādet hem var-ıdı
Ṭayalığ itmek yetīme ° ār-ıdı

15 Kims' anuñ-çün² Muştafāyı almağa
Rağbet itmedi aña ṭay' olmağa³

¹ 11a hışāl: hışāl KYE.

² 15a kims' anuñ-çün: kimse anuñ için KYE.

³ 15b ṭay' olmağa: ṭaya olmağa KYE.

Didüm aña var-ısa ger menfa^c at
Erüm-ile eyleyeyin meşveret

Çün Hālīme bindi himmet atına
Geldi irdi ketḥudāsı¹ ḳatına

Dir Hālīme kim berü dut baña yüz
Dir bir oĝlan buldum illā atasuz

Eri eydür² söyleme iy bī-ḳā^c ide³
Atasuz oĝlanda yoḳdur fā² ide

20 Dir Hālīme ya ne tedbīr idelüm
Menfa^c at ḳanda-y-ısa di gidelüm

Yāḥūd⁴ bizde yoḳ mıdur ğayret zihī
Şöyle nice gidelüm desti tihī

Çāresüz ḳalduḳ ne çāre ḳılalum
Allāh Allāh ol yetīmi alalum

Pes Hālīme didi ger yoḳ atası
Vardur āḥir ol laḫīfūñ dedesi

¹ 17b ketḥudāsı: ketḥudāsı KYE.

² 19a eydür: eydir KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 19a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 21a yāḥūd: yāḥūd KYE.

Anı alup aña hiz[met] idelüm
Çavmümüzle yirimüze gidelüm

25 Eri rāzı oldu anı almağa
Hem Hālīme aña çaya olmağa

Didi varalum anı biz alalum
Aña dürlü dürlü hizmet¹ kılalum

(76b) O gice düşde Hālīme nāgehān
Gördi bir çeşme² lañif ü hoş³ u ān
Şöyle ki buzdun şovukdur sütden aq
Hastalar nüş eyler-ise ola şağ⁴

Gördi turur bir yigit sultān şifāt
Başdan ayağa vücūdı cān şifāt

30 Çünkü gördi ol civānı ol zamān
Şağ elini kodı göğsinde hemān

Didi iç bu çeşmeden çana çana
Çaya olduñ [kim] baña vü hem ana

¹ 26b hizmet: hizmet KYE.

² 27b çeşme: çişme KYE.

³ 27b hoş: hoş KYE.

⁴ 28. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

Hem dağı rızķuñ olısar bĩ-^c aded
Hĩç faķĩrlık¹ gĩrmeyesũn tã ebed

Dağı bil dĩn ehline ben mesnedem
Đaķ Ta^c alãnuñ Đabĩbi² Ađmedem

Atası yoķdur diyũ ħalma řaña
Anı bilgil devlet oldum ben saña

35 İllã dime kimseye sen bu dũři
İşde bildũrdũm saña cũmle işi

Çũn Đalĩme bu dũři gĩrdi tamãm
Sevinũben şurı geldi ve's-selãm

Geldi ^c Abdũ'l-Muřtalibũñ çatına
Çok du^c alar eyledi ħazretine

Didi yã řeh³ řarãmdur varalum
Ođluña⁴ oğlunu bir kez gĩrelũm

İttifãķla ol ikisi şurdılar
Muřtafãnuñ ħazretine geldiler

¹ 32b faķĩrlık: faķirlik KYE.

² 33b đabĩb: habib KYE.

³ 38a şeh: şeh, řarãmdur: haramdur KYE.

⁴ 38b ođluña: ođluña KYE.

(77a)

40 Dir Hālīme ol Resūlūñ tayası
Gördüm oturur Resūlūñ anası

Gördüğüm sâ° at hemān virdüm selām
Hoş selāmum aldı luṭf-ıla tamām

Gördüm ol nūruñı¹ kundağda yatur
Didüm iy Haḳ ne şadefdür bu dur[ur]

Şemse beñzer kim seḫāb içindedür
Bedre beñzer kim niḳāb içindedür

Çünkü el urdı² Resūlūñ şadrına
Bağdum anuñ ol cemāl-i bedrine

45 Açdı gözin yüzüme güldi hemān
Çıkdı bir nūr anuñ ağızından revān

Beni ol nūr şevḳı bir hoş iyledi
Emcegüme süd hemān cüş iyledi

Virdüm emdi emcegümi ol Hābīb³
Çün ḳabūl itdi beni ol dem naşīb⁴

¹ 42a nūrı: nūru KYE.

² 44a urdı: urdu KYE.

³ 47a Hābīb: Hābib KYE.

⁴ 47b naşīb: naşib KYE.

Bağrına başdı Һalīme Aħmedi
Bildi kim bir tahta irdi sermedi

Çün Һalīme Aħmedi kıldı kabūl
Vardı eri ҡatına itdi nüzūl

50 Dirler-idi işbu devletdür bize
Һaқ Ta° ālādan sa° ādetdür bize

Dir Һalīme Ka° beyi kıldum ҡavāf
Çünki hāşıl oldı miқdār-ı kifāf
Şükr kıldum bu semerlü şu° beye
Vardum üç kez secde itdüm Ka° beye

(77b)

Ol ҡabīle başladı göç itmege
Mekkenen evlü evüne gitmege

Çün Һalīme şād gördi bahtını¹
Merkeb üzre bağladı hep rahtını

55 Dir mübārek oldı baña Muştafa
Hoş ğanīlik geldi vü buldum şafa

¹ 54a Bu mısra vezin ile uyumsuzdur.

Hep aruğ davarlarum oldu semiz
Ŗuzladı koyunlarum ikiz ikiz

Yağ [u] kaymağ tıldı şabum şacağum
Süd bişür oldu her gün ocağum

Çünkü Ağmed degdi iki yaşına
Ma^c rifet tacı uruldu başına

Hem çü evvel ibtidāsuz söyledi
Lā-İlāhe dağı illa'llāh didi¹

60 Eydür yidi bütleri yıķmak gerek
Ŗamusını odlara yaķmađ gerek

Çün ulaldı serv-i bālā oldu ol
Gül-sitān üzre řavāle oldu ol

Ŗāmeti beñzerdi tūbā řalına
řīrīn² sözi beñzer oğul balına

Oğlan-ıdı keşf-i ^c iķ[āb] itmedi
Ėocasın añardı hīç unutmadı

¹ 59b “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” dağı “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” didi.

² 62b řīrīn: řīrīn KYE.

Dir Һalīme işidūñ ol nāzenīn
Bir gün eydür[di] ki iy ümmī Emīn

65 Ҙañla ođlancuđlaruñ җurur gider
Ҙanda giderler baña virgil Һaber¹

(78a) Didüm iy cānum cihānum Muştafā
Mülk ü mālum Һānümānum Muştafā

Gerçi anlar dağı ana cānıdur
İllā ki anlar Һoyun oğlanıdur

Didi Ağmed iy ana beni yine
Bir gün anlar ile gönder Һoyuna

Gice dükendi seğer doğdı güneş
Şu^c lesinden rüşen oldı җađ [u] җaş

70 Ol ki müştāk-ıdı gül-şen būyına
Ol anlar ile giderdi² Һoyına

Nāgehān Cebrā³ il irüp geldi җuş
Ҙutup anı yüregin[i] yardı Һoş

¹ 65b Һaber: Һaber KYE.

² 70b giderdi: gitdi KYE.

Pes çıkardı bir uyuşmuş anı o
Didi şeytān yiyecegidür iş bu¹

Götürüben yabana atdı anı
odı altun legen içre albini

Cennetüñ kevşer şu-y-ıla yudılar
Aldılar yine yirine Çodılar

75 Çünkü yirine odı Cibrīl-i emīn²
Şığadı eliyle anı pes hemīn

Ten-dürüs[t] oldu hīç görmedi elem
Şöyle kim [ne] uşsa geldi vü ne am

Girü ođlanlar Resūli aldılar
Şād ü hurrem evlerine geldiler

Mācerāyı didiler anasına
Bunu ilet didiler atasına

(78b)

Çün Hālīme bunu işitdi hemān
Yağasın āk eyleyüp itdi fiğān

¹ 72. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

² 75a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

80 Aḥmedi aldı Ḥalīme eline
Yüridi ol demde Ka^c be yolına

Çünkü ^c Abdü'l-Muṭṭalib ḥizmetine¹
İrişüben ḳodı anı ḳatına

Gördi ^c Abdü'l-Muṭṭalib ol serveri
Bağrına başdı [o dem] ol bihteri²

Öpdi ḳuçdı hem oluben şād-mān
Didi saña şükür iy Rabbü'l-enām

Olmadın bir daḥı baña yā Mücīb
Yüzini³ görmekligi ḳılduñ naşīb

85 Böyle diyüp sürdi yüzün⁴ ^c aynına
^c Işḳ-ıla götürdi anı boyına⁵

Mekkenüñ ḥatunları⁶ dirildiler
Anasınuñ evine cem^c oldılar

Didiler kim gözin⁷ aydın iy nigār
Virdi oḡluñı Kerīm ü Kirdigār

¹ 81a ḥizmet: ḥizmet KYE.

² 82b bihteri: behzeri KYE.

³ 84b yüzini: yüzüni KYE.

⁴ 85a yüzün: yüzün KYE.

⁵ 85b boyına: boynına KYE.

⁶ 86a ḥatun: ḥatun KYE.

⁷ 87a gözin: gözün KYE.

Böyle diyüp söyleşürlerdi¹ hemān
Götürüp getürdiler anı revān

Çodılar ol serveri orta yire
Cümle hatunlar² oturup dāyire

90 Tecrîbe³ itdiler ol dürr dānesin
Görelüm bilür mi dirler anasın

Cümlesi hep yüzine çekdi niķāb
Buluda girdi şanasın āfitāb

(79a)

Görmemişdi evvel anasın hemān
Bildi ol meclisde anı bī-gümān

Vardı ileriye kuçdı anasın
Boynına şalındı öpdî anasın

Gördiler cümle ta^c accüb itdiler
Hayrı yād olsun didiler gitdiler

95 Ger dilesiz bulasız oddan⁴ necāt

^c Işķ-ıla derd-ile eydüñ eş-şalāt ü ve's-selām⁵

¹ 88a söyleşürlerdi: söyletürlerdi KYE.

² 89b hatun: hatun KYE.

³ 90a tecrîbe: tecrîbe KYE.

⁴ 95a oddan: otdan KYE.

⁵ Eserde “ü ve's-selām” kısmı ziyade olarak eklenmiştir.

Çün işitdük dünyānuñ aḥvālını
Tapuñuza zikr eyledük biraz anı¹

İşid imdi anasını sen i cān
Görüben oğlını oldı şād-mān

Dir aña iy atasuz oğlancuğum
Çanda idüñ iy benüm oğlancuğum

İy yalıñuz başumuñ sensin işi
Hem daḥı cānum [u] gönülüm yimişi

100 Şoñra anı hıç kimseye virmedi
Aḥmedi hergiz yanından ırmadı

Çünki ol nūr girdi altı yaşına
Gör ne gelür hem anuñ ki başına

Ol yıl içre ḥasta oldı anası
Gördi yetim² qalur ol dür-dānesi

Bağrına başup iñen çok ağladı
Gözi³ yaşı sil oluban çağladı

¹ 96b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 102b yetim: yetim KYE.

³ 103b gözi: gözü KYE.

Didi n'idem ben i oğul giderem
Ya'c nī milk-i bāğiye seyr iderem

(79b) 105 Atasuz diyüp ağılardum seni hoş
Şimden girü anasuz ıalduñ [sen] uş

Kime ışmarlayayın seni ° aceb
Budur oğul ağıladuğıma sebeb

Didi server iy ana hīç ağılama
Cānuñı derd odı-y-ıla tağılama

Çün bilürsin bunda gelen hep geçer
İşbu menzilde¹ konan āhir göçer

Allāha ışmarla beni iy ana
Dağı andan ğayrı gerekmez baña

110 Dest-gır oldur kamu düşmişlere²
Hem dağı ol çāresüz³ kalmışlara

Beni zāyi° eylemez ol pādışāh
Ol Kerīm ü ol Rağīm ü ol İlāh⁴

¹ 108b menzil: menzıl KYE.

² 110a dest-gır: dest-gir, düşmişlere: düşmüşlere KYE.

³ 110b çāresüz: çāresiz KYE.

⁴ 111b "İlāh" kelimesi eserde "إله" şeklinde yazılmıştır.

Çün ögütledi anasın ol Resül
Ol söz [e]yü kendüsi¹ hem pür-uşül

Pes anası ° ömri hıatm oldı hemān
El-vedā° olsun didi gitdi hemān

Çün ata ana gidüp oldı yetīm²
Ne yetīm dürr-i yetīmdür ol yetīm

115 Yaradılmış cümle ° ālem bil i yār
Hıaķ Ta° ālā anuñ için kıldı var

Çün ulaldı bu yidi bedr-i tamām
Aña ° izzet eyledi her hāş u ° ām

Cümle hıalķ hıusnıne hıayrān oldılar
° Işķ içinde cümle sekrān oldılar

(80a)

İns ü cınn itdiler aña inķıyād
Bildiler kim ol-durur hıayrū'l-° ibād

Hıalķ içinde artdı anuñ devleti
Hem teraķķī buldı anuñ zīneti

¹ 112b kendü: kendi KYE.

² 114a/114b yetīm: yetim KYE.

120 Her kime kim ire devlet pādişāh
Kimse anı alımaz bī-iştibāh

Girmeden ol yidi yaşına tamām
Atası öldi qaldı yetīm hümām¹

Anası öldi dōrt yaşına girmedin²
Dünyeden³ gitdi kemālin görmedin

Ba^c zılar dirler kim anuñ anası
Ḥāmileyken öldi anuñ atası

Ze'l-kebīr-i hākezā qāle'l-imām

Beqā^o Allāhü lehü dārü's-selām⁴

125 Anuñ öldi atası vü anası
Qaldı yetīm ol sa^c ādet sāyesi

Ceddi ol vaqt añā^c izzet eyledi
Gice gündüz katı hizmet⁵ eyledi

Çün sekiz yaşına girdi ol Emīn
Ceddi gitdi dünyeden olup ḥazīn⁶

¹ 121b Mısra eserde “Atası öldi qaldı yetīm ol hümām” şeklindedir. Vezne uyması için “ol” kelimesi çıkarılmıştır.

² 122a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 122b dünyeden: dünyādan KYE.

⁴ 124a “ذالكبير هكذا قال الامام” 124b “بقاء الله له دار السلام” Anlamı: Büyüklük sahibi imam da bu şekilde söyledi, Allah onu cennet yurdunda baki kılsın.

⁵ 126b hizmet:hizmet KYE.

⁶ 127b dünyeden: dünyādan, ḥazīn: ḥazīn KYE.

Aldı Ebū Ṭālib¹ anı ol dem hemān

Aña hizmet² eyledi ol çok zamān

Tā vefāt idince hizmet eyledi

Gice gündüz aña ° izzet eyledi

130 Ger dilesiz bulasız oddan necāt

° Işık-ıla derd-ile eydüñ eş-şalāt ve's-selām³

(80b)

Çün irişdi yaşı yigirmi yaşa

Çıldılar evlenmek [i]çün ān şehe

° Ammisine ° amisi kız kardaşı

Ya° nī adı ° Ātike Ḥatun⁴ kişi

Didi kardaş şol Ḥadīcenūñ⁵ nīk-nām

Ḥoş mübārekdür ol ḥatun⁶

Kim yapışsa aña irdi devlete

Hizmetin iden irişür devlete

¹ 128a Ṭālib: Ṭalib KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 128b hizmet: hizmet KYE.

³ 130b Eserde "ve's-selām" kısmı ziyade olarak eklenmiştir.

⁴ 132b ḥatun: ḥatun KYE.

⁵ 133a Ḥadīce: Ḥadīce KYE.

⁶ 133b ḥoş: ḥoş KYE. Mısra vezin ve mesnevî kafiye düzeni ile uyumsuzdur.

135 Tā ki nesne getüre everevüz
Ölmedin görgin gügencin görevüz

Servere ° arz itdiler kıldı kabül
Olıcağ¹ nesne-y-idi hem oldı ol

Ḥikmeti gör kim Ḥadīce² düş görür
Gün semādan³ iner evine girür

Nūr-ı Mekke evlerin pür-nūr ider
Anı ° ammisine dir ta° bīr⁴ ider

Ya° ni dir āḥir zamān peygamberi
Zevcūñ olur ol nebīler serveri

140 ° Āşık olup muntazırken ol hümām
Gine vaqtin zāhir ola ol imām

Nā-gāh irdi Aḥmedüñ ol ḥālası⁵
Didi aña iy ḥatunlaruñ⁶ ḥāşı

Aḥmedi tut ücrete sen bu sefer
Kim evermek dilerüz anı meger

¹ 136b olıcağ: olacağ KYE. EAT'de “-ıcağ, -ıcek” gerindium ekinin kullanımı hakkında detaylı bilgi için bkz. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Y., İstanbul, 2009, m.590, s.344-345.

² 137a Ḥadīce: Ḥadīce KYE.

³ 137b semādan: semāndan, girür: girir KYE.

⁴ 138b ta° bīr: ta° bir KYE.

⁵ 141a ḥālası: ḥālesi KYE.

⁶ 141b ḥatunlaruñ: ḥatunlarıñ KYE.

Çün işitdi bu sözi ol hūb-nigār
Fikr idüp didi ki bahtum oldı yār

(81a)

Çünkim ° amim didi-y-ise bunda var
Varayın buña hūbdur¹ baña yār

145 Pes didi ol Aḥmedüñ ḥālasına²
Varsun Aḥmed kārban yilesine

İlce bir daḥı ḳatam girisine
Hāle³ dutdı sevinüp girisine

Geldi didi yā Muḥammed var yūri
İlet Ḥadīce ne dirse⁴ ilerü

Vardı pes Aḥmed Ḥadīce⁵ dārına
Gör ne ider dil-ber-i dil-dārına

Pes oturdı ḳapusında ağlayu
Derd-ile cān u cigerin ṭağlayu

150 Ağladı cümle melekler hep bile
Derd-ile kim od ururdı hem dile

¹ 144b hūbdur: hūbdur KYE.

² 145a ḥālasına: ḥalāsına KYE.

³ 146b hāle: ḥāle KYE.

⁴ 147b dirse: dir-ise KYE.

⁵ 148a Ḥadīce: Ḥadīce KYE.

Çünki vaqt oldu ki gide kār-bān
Geldi didi müyesser pes iy civān

Yüri şof key bir deveci bōrk-ile
Al atarı elüñe vü gir yola

Eyle idüp girdi hem ol yolına¹
Ağlar-ıdı bauban bu hāline

Didi anı [kim] atam u ya anam
Görelərđi ne eker ayrū'l-enām

155 N'eyleyeyin ben yetim² vā-veyl tā
Gider oldum ğurbete vü asrete³

Bilmezem ki bunda ben girü gelem
Yāhūd⁴ ğurbetde ölem anda alam

(81b)

Çün bu hāle düşdi ol cān pāresi
Zār u efgān oldı yir gök arası

İkileşdi hep feriştehler⁵ atı
Cānların yadı abībūñ⁶ asreti

¹ 153a yolına: yoluna KYE.

² 155a yetim: yetim KYE.

³ 155. Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

⁴ 156b yāhūd: yāhūz KYE.

⁵ 158a feriştehler: feriştele KYE.

⁶ 158b abībūñ: abībūñ KYE.

Sizde ağlañ yā Muḥammed ümmeti

Görme misin bu ° acāyip ḥikmeti

160 Ḥaḳ Ḥabībinüñ başından neler geçer¹

Dü-cihān sultānı'ken neler geçer

Bir cemā° at cem° olup ağlasalar

Server için cān ciger tağlasalar

Dir feriştehler İlähī bu nedür

Ağlaşup işbu cemā° at yanadur

Dir şedāyide geldügin peygambere²

Didi bir ° ālim³ ḳulum iş bunlara

Anuñ için ağlaşup yanar bunlar

Cānların odu-y-ıla deler bunlar

165 İmdi siz şāhid oluñ ben anları

Yarlıgadum rāḫat olsun cānları

Biz geelüm yine Aḫmed yādına

Vir şalevāt añıcağuz adına

¹ 160a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 163a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 163b ° ālim: ° alim KYE.

Pes Hādīce didi kārban başına
Çün çıkasın taşra şehriñ taşına

Ahmede geydür¹ libāsuñ ahsenin
Vir aña [kim] merkebüñ key yürgenin

İndi [kim] hem ne didi ol Meysere
Gölge oldı bir bulud peygambere

(82a) 170 Gitdiler aña degin kim orada
Olur-ıdı bir keşış ol yörede

Çondılar anda bir ağaç dibine
Turdı hem ol bulut üstlerine²

Bağdı gördi çün keşış işbu işi
Didi vardur bunlaruñ bir kişisi

Kim nebīdür ya velīdür şek degil
Ya bulut gölge kime olur digil

Oğudı pes anları ol evine
İrmek içün dü-cihānuñ yigine

¹ 168a geydür: giydir KYE.

² 171b Mısra vezne uymamaktadır.

175 Cümlesi duruban anda vardılar
Aḥmedi esbāb atında odılar

Gördi rāhib daḥı bulut andadur
Didi sizden gelmedük hī var mıdur

Didiler yodur kimesne kim meger
Bir yetīm¹ raḥt bekler deve güder

Bunları odı vü tīz vardı aña
Ol degürüp yürüdi andan yaña

Görüşüp aldı elini eline
Döndi yönini hem evi yolına

180 Gördi bulut yürüdügince yürür
Ol urıca hem yine bile urur

Tīz iletdi yimegine anıda
Çıdı görür daḥı bulut apuda

Girdi ordı alı nesli ismini
Bildi cümle avmini vü hımını²

¹ 177b yetīm: yetim, raḥt: raḥt KYE.

² 182b hımını: hımını KYE.

(82b)

Çünki buldı bunları anda hemān
Tîz getürdi anda ĩmān bî-gümān

Bir ° alāmet daħı didi iy civān
Kim anuñla muħkem ola tā ĩmān

185 Didi ne dirsın aç [görem] çignüñi¹
Tā göreyim ol mübārek mührüñi

Açdı çün gördi nübüvvet mührini²
Düşdi üstine vü sürdi yüzini³

Gitdi andan Şama irdi kārübān
Hoş ticāret idüp oldı şād-mān

İntifāķ oldı Yehūdī bayramı
İtdi kāfirler nişāt-ı hurremi

Meysere Bū Bekr ü⁴ Aħmed vardılar
Seyr idüp bir kilse içre girdiler

190 Nā-geh Aħmed baķdı ķandillerine
Hep döküldi düşdi ħavf⁵ dillerine

¹ 185a çignüñi: çigniñi KYE.

² 186a mührini: mührüni KYE.

³ 186b yüzini: yüzüni KYE.

⁴ 189a Bū Bekr ü: Bū Bekr-i KYE.

⁵ 190b ħavf: ħavf KYE.

Didiler ° ālimlerine bu nedür
Buña ° ilm içre işāret var mıdur

Didiler Tevrāt içinde şu gelür
° İydda Aḥmed ḥāzır olsa bu olur

Görüñ imdi ḥāzır olmuş ola ol
Def° idüñ tā ki bozulmaya bu yol

Meysere Bū Bekr çün işitdiler
Gizlediler Aḥmedi tiz gitdiler

195 Bu-y-ıdı ol Meyserenüñ ° ādeti
Yidi günlük ḳalsa Mekke vuşlatı

(83a)

Tiz Ḥadice¹ Ḥatuna bir kimsene
Gönderüp dirdi ki uş geldük yine

Didi yā Aḥmed bu gerekir seni
Muştucu itsem ideyim gel seni

Didi n'ola git² diriseñ giderüz
Gönderürseñ yoḳ dimezüz³ giderüz

¹ 196a Ḥadice: Ḥadice KYE.

² 198a git: gid, giderüz: gideriz KYE.

³ 198b dimezüz: dimeziz, giderüz: gideriz KYE.

Pes donatdı binmek için bir deve
Bindürüp göndere anı hem eve

200 Biti yazup didi kim yā seyyidā
Buncılayın olmamışdur ahıdā

Çünkü girdi şıdķ-ıla server yola
Yiridür didi Hūdā¹ Cebrā² ile

Şaķla şağından didi İsrāfile
Bekle şolından didi Mīkā³ ile

Didi buluda dağı sen gölge ol
Uyhu² virdi Aħmede uyudı bol

Pes ulaşırdı anı tiz Mekkeye
Aña kim çok gündən yenice köye

205 Gör Hādice neyler-idi bu yaña
Gice gündüz muntazırdı hem aña

Çok cevāhirlerle bir gün çapuda
Otururdu müştāk olup Aħmede

Nā-gehān gördi bir rāķıb gelür

¹ 201b Hūdā: Hūdā KYE.

² 203b uyhu: uyhu KYE.

Üzerinde bir bulut gölge olur

Didi hiç bilür misiz şu kim-durur

Biri didi Aḥmed-i Emīn-durur

(83b)

Didi ol Aḥmed ise āzād oluñ¹

Ol mübārek maḳdem için şād oluñ

210 Kim Resūlu'llāh irişdi ḳapuya

Ḳarşu varup ṭurdı olda ṭapuya

Key ḳatı ta^c zīm ü tekrīm eyledi

Zīnet ile bindügin bağışladı

Vardı oldı ^c ammisiyle bir zamān

Pes Ḥadīceye² yine geldi hemān

Çünkü anı gördi ol şāhib cemāl

Didi nedür yā Muḥammed vaşf-ı ḥāl

Didi iy ḥatun ḳatuñda hiç ṭa^c ām

Var mıdur kim gele yiye ol hümām

215 Üç gün oldı ol Resūl yimedi aş

Hem mübārek baḡrına baḡladı ṭaş

¹ 209a -kim: didi kim KYE.

² 212b Ḥadīceye: Ḥadīceye KYE.

Ḥatun [eydür] bir qoyun vardur hemān

Bir ūinik de arpa vardur bil i cān

Ṭurđı Cābir qoyunı boğazladı

Dağı ol arpacuğı un eyledi

Qoyunı tandura aūdılar hemān

Girü dönüp Cābir oldı hem revān

Geldi eydür yā Resūla'llāh¹ ṭa° ām

Ḥāzır oldı gel yiyelüm iy hümām

220 Ḥoş ūalā itdiler aūḫāba kamu

Qodılar iūlerini hep iy ° amu

Pes Resūlu'llāh yürüdi ol zamān

Üç biñ aūḫāb-ıla oldılar revān

(84a)

Cābir-i enūārınun bilgil i cān²

İki oglancuğı var-ıdı hemān

Büyügi güccüğine eydür iūid

İūbu benüm sözüme göre iū it

¹ 219a yā Resūla'llāh: yā Resūlu'llāh KYE.

² 222a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Bir iş idelüm ki Hâk rāzı ola
Hem Resūlu'llāh daḥı hoşnūd ola

225 Güccügi büyüine dir n'idelüm
Ne buyurursın ne tedbir idelüm

Ulusı eydür ne diyem söz çoḡ¹
Bir iş itdi babam illā aşlı yoḡ

Varubanı ol Resūli aldılar
Cümle aşḡāb-ıla bunda geldiler

Atamız ḡod² bir faḡīr nesnesi yoḡ
Bir ḡoyun-ıla bir şinik arpa çoḡ³

Bunca ḡalḡa ne idüvirsün bu ḡa° ām⁴
Utanur ol ḡalḡ içinde hem atam

230 Gel seni bu demde ḡurbān ideyin
Bişirüp etüñi biryān ideyin

Aş yitişmeyen yire seni i cān
Virelüm yisünler olup şādümān

¹ 226a Mısra vezne uymamaktadır.

² 228a ḡod: ḡoz KYE.

³ 228b -var: var arpa KYE.

⁴ 229a Mısra vezne uymamaktadır.

Ger bu işi idevüz bilgil yaķın
Ėaķ Ta° ālā rāzı ola bil hemīn

Ėoşnūd ola hem Resūlu'llāh daķı
Ne buyurursın¹ bu söze iy aķı

Daķı ma° şūm-ıdı bunlar iy fetā
Diñle işbu işi ķalgıl ° ibretā

(84b) 235 Bilmedi [ol] ölmegün acısını
Hem yinir şandılar adam etini
Rāzı oldı küçügi bilgil i cān
Başdı boğazladı büyügi hemān

Çünkü ķardaşcuğını boğazladı
Oturup yanında bir dem ağladı

Ṭuruban tennūra getürdi yire
Ya° ni biryān idübeni bişire

Aşayın tennūra dirken gör belā
Ṭutamadı kendü de düşdi bile

240 Çünkü ol tennür içine düşdiler
İkisi de biryān olup bişdiler

¹ 233b buyurursın: buyurursun KYE.

Ꞑoꞑusından anları hem bildi tīz
Yüꞑürüben tennūra virdi hız

Geldi gördi ol iki kızları
Tennūr içre biryān olmuş anları

Gördi anları anası iy ulu

° Aꞑlı gitdi bir zamān oldı delü

° Aꞑlı geldi şöıra dir ki n'ideyin
Hele biraz bu işe şabr-ideyin

245 Çünki bu iş başuma geldi n'idem
Kim ꞑonuꞑumdur Resūlu'llāh bu dem

İmdi luꞑf-ıla anı göndereyin

Şöıra gönlümce yasum yaslayayın¹

Böyle diyüp aldı oꞑlancıklar

Örte ꞑodı bir yire hem anları

(85a)

O yañadan cümle aşḫāb geldiler

Ol ꞑoyuncuꞑ-ıla² cümle toydılar

¹ 246b yaslayayın: yaslayayım KYE.

² 248b ꞑoyuncuꞑ-ıla: ꞑoyuncuꞑ-ıla KYE.

Dağı eksilmedi bir dirhem eti

Hoş temāşā eylegil bu ° ibreti

250 Virdi destūr cümle aşhāba Resūl

Oturdı kaldı ki dört yār-ıla ol

Didi iy Cābir getür bize ta° ām

Dağı biz yimek yimedük¹ iy hümām

Virdi Cābir tīz getürdi koyunu

Oturuban toğrayı virdi anı

Pes Resūlu'llāh buyurđı Cābire

Var getür oğlanuqlaruñ bunda yerā²

Bizüm³-ile tā ki bile yiyeler

Girü turup varalar oynayalar

255 Turđı Cābir oğlına⁴ gitdi eve

Sür° at-ile geldi girdi hem eve

Bilmez oğlanuqlaruñ n'olduğını

Tennūra düşübanı yanduđını

¹ 251b yimedük: yimedik KYE.

² 253b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 254a bizüm: bizim KYE.

⁴ 255a oğlına: oğluna KYE.

Didi Һatunına Cābir iy nigār
Қанı oғlancuқlar iy sevgülü yār

Kim Resūlu'llāh oları istedi
Var getür bunda yimek yisün didi

Cābire Һatunı eydür i yār
Çoқ şükür kim ol Resūl-i mu^c teber

(85b) 260 Ululayup evüñe geldi senüñ
Zī-sa^c ādet bahtluyımıñ¹ cānuñ
Bir қoyunuñla toyundı cümle Һalk
Mu^c cizātına Resūlüñ yaһşı baқ

Buncılayın mu^c cizātı kim ide
Olsun oғlancuқlaruñ aña fidā

Şorma oғlancuқlaruñ yaқma cānum
Acıları baғrumı² deldi benüm

Ol Resūl ^c ışқına қurbān oldılar
Düşüben tennūra biryān oldılar

¹ 260b bahtluyımıñ: bahtluyımıñ KYE.

² 263b baғrumı: baғrumı KYE.

265 Böyle didi zrı zrı ağladı
Cbirn¹ anda cigerin tağladı

Vardılar oğlanlarını açdılar
kisi de bir zamn ağlağdılar

Cbir eydür ıatunına n'idelüm
Ol Resl ıurmetine şabr idelüm

Varayın cn ben Resln ıatına
Yimeği yn diyeyin ıazretine

T ki anlar yimeğmz yiyeler
Dağı evmzden mell gitmeyeler²

270 Anları ıoş vech-ile gndereyin
şnra gönlümce gelüp ağlayayın

Böyle diyüp döndi gitdi ol zamn
Cn Resln ıatına vardı hemn

Pes Reslu'llh buyurdu Cbire
ıatı mell geldün evnden yre

¹ 265b Cbirn: Cbirn KYE.

² 269b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Var-ısa bir iş gelüp-durur saña
Yāhūd¹ cāndan sevgülü oğlanuña

(86a)

Cābir anda şabr idemedi i cān
Zārı zārı ağladı kıldı fiğān

275 Diyüvirdi n'oldusa hem vāqı^c a
Dir şataşdur zaħmı seyf-i kıatı^c a

Pes Resūlu'llāh buyurdu yürü var
Bunda getir görelüm n'oldı olar

Vardı Cābir aldı geldi kıatına
Ya^c ni anda ol Resūl Hāzretine

Örtülerin kıaldırıp² itdi nidā
Gördiler ma^c şüm cānlar³ yanmış oda

Gördi anı ol Resūlu'llāh hemān
Rıkkat idüp ağladı hem bir zamān

280 Getürüñ didi hemān getürdiler
Ol Resūlüñ öñine⁴ yaturdılar

¹ 273b yāhūd: yāhūz KYE.

² 278a kıaldırıp: kıaldırıp KYE.

³ 278b cānlar: canlar KYE.

⁴ 280b öñine: öñüne KYE.

Pes ridāsın örtdi ol oğlanlara
Ya° ni ol tennūra dūşen cānlara

Ol mübārek elini aldurdı hoş
Yüzini¹ Ha Hażretine ıldı tuş

Didi iy perverdigār-ı zü'l-Celāl
Pādişāh-ı bī-şerīk ü bī-zevāl

İy ° ademden ° ālemi var eyleyen
° Ālem içre ādem ızhār eyleyen

285 İy amu ° ālemlere rızın viren
Cümle halkuñ hācetini bitüren

Çün beni dostum diyüp ıldıuñ² abül
Yüz uruban diledüğüm senden ol

Dilerem senden baña ihsān ola
Bu iki ma° şūmlara cān ola

Hācetüm vir eksügüme bamağıl
Cābirüñ cānını oda yamağıl

¹ 282b yüzini: yüzüni KYE.

² 286a ıldıuñ: ıldıñ KYE.

(86b)

Diñle imdi Hâk Ta° âlâ kudretin
Nice şād ider Resûlüñ Hâzretin

290 Ol ridâ altında ol ma° şūmlara
Hâk Ta° âlâ virdi cānın anlara

Ol ki biryān olmış-ıdı tenleri
Geldi girdi tenlerine cānları

Silkinüben dizlerini çökdiler
Eş-şalât ü ve's-selām çağrışdılar¹

Çünkü Cābir gördi anı pes ° ayān
Sevinüben ° aklı gitdi bir zamān

° Aklı geldi başına diñle i cān
Oğudı anda bu şi° ri ol zamān

295 Cābirüñ² didi ki medħi diyeler
Tūñiler gibi şekerler yiyeler

Eydür³ iy Tañrı Resûli iy beşir
İy vücūdı⁴ pāk iy vech-i münir

¹ 292b "الصلاة والسلام" çağrışdılar.

² 295a Cābirüñ: Cābiriñ, medħi: medħi KYE.

³ 296a eydür: idür, Resûli: Resûlü KYE.

⁴ 296b vücūdı: vücūdu, münir: münir KYE.

Ḥaḳ Ta° ālā seni kıldı pes güzīn¹

Cümle ° ālem içre bilgil iy nezīr²

Mu° cizātuñ göklere hükmi geçer

Emrūñ altında olur çarḥ-esīr

Ṭolınan güneşe toğ dirseñ toğar

Ṭur diriseñ orada epsem-durur

300 Mu° cizātuñ ölüler kıldı diri

Yüzüñi görse bay olur her faḳīr³

Mu° cizātuñ ulusı Ḳur°ān-durur

Kim saña Cibrīl⁴ getürdi yā Emīn⁵

Enbiyālar ḥatmisin iy şāh-ı dīn

Yaradılmış ḥalḳa sensin dest-gīr⁶

(87a)

Çün risālet tācın başuña⁷ urduñ⁸

Nice tāç issilerin esīr kılduñ⁹

Böyle ululıg-ıla sen yā Resūl

¹ 297a güzīn: güzün KYE.

² 297. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

³ 300. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

⁴ 301b Cibrīl: Cebrā° il KYE.

⁵ 301. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

⁶ 302. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

⁷ 303a başuña: başıña KYE.

⁸ 303a çün: çünki KYE. Kafiyeye uyması için “urduñ” ve “başıña” kelimelerinin yeri değiştirilmiştir.

⁹ 303b Kafiyeye uyması için “kılduñ” ve “esīr” kelimelerinin yeri değiştirilmiştir.

Çılmaduñ nefsuñ bu halk üzere kebîr¹

305 Meskenet birle tevâzu^c dur işüñ
Günde bir kuruş[k] şe^c ĩr küt-ı rızkuñ²

Bir^c abâdur geydügüñ şofdan hemân
Döşegüñ yokdur[ur] illâ bir haşır³

Senden ulu kul yaratmadı dağı
Yirde gökde Hağ Çalap Rabb ü Kadîr⁴

Câbirüñ cânını hoş-şâd eyledüñ
Şükrüm ol seni virenedür keşîr⁵

Böyle diyüp sürdi yüzün yirlere
Çok du^c âlar eyledi peygambere

310 Ortaya koyup yimegi yidiler
Şoñına el-ğamdüli'llâh didiler

Yine turup handağa gitdi Resül
Vardı ol dört yarı-y-ile anda ol

¹ 304. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² 305b Kafiye uyması için “Küt-ı rızkuñ” sona alınmıştır.

³ 306. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

⁴ 307. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

⁵ 308. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

Çün tamām oldı bu mu^c cizāt yerā¹

Vir şalevāt^c ışık-ıla peygambere²

Mu^c cizātından didük birkaç kelām

Diñle mi^c rācın dağı hem i cān

Ol Muḥammed mu^c cizāti ḥaqqı'çün³

Cümlemüze rahmet it yarınki gün

315 Ḥaşre dek ger dinilirse bu kelām

Nice ḥaşri ola bulmaya tamām

(87b)

Anaya^c Āşī Ođlanuñ Beyānı⁴

(Remel: Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün)

Var-ıdı Ka^c be şehrinde bir ḥatun

Dünyeyi virüp āḥret almışdı şatun⁵

Dünyesin āḥirete şatmış-ıdı

Eyü adı^c ālemi tutmuş-ıdı

Eyü ad-ıla yürürdi ol faķır

Yavuz adlu iki cihānda ḥaķır

¹ 312a –iy: iy yerā KYE.

² 312. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

³ 314a ḥaqqı'çün: ḥaqqı için KYE.

⁴ Başlık eserde “Beyān-ı Anaya^c Āşī Ođlanuñ Beyānı” şeklindedir.

⁵ 316b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Nefsi ölüyi diri kıılır-ıdı
Ne olduğın olasın bilür-ıdı

320 Namāzını azāya omaz-ıdı
Kimesnenüñ¹ aybını dimez-ıdı

ızır [u] İlyās gelürdi atına
Yidiler müştā-ıdı şöhetine

Ol atunuñ² alāli ölmüş-ıdı
Anuñ bir oğlancuğı almış-ıdı

Ol oğlanı mektebe virmiş-ıdı
Oğlan yidi muşafa irmiş-ıdı

Yidi muşaf tefsīrin bilür-ıdı
Günde bir kez ātımı kıılır-ıdı

325 Anasınuñ ayağın öper-ıdı
Ana diyü³ dün ü gün apar-ıdı

° Aceb aldı ar⁴-ı felek işine
Gör ne geldi ol ođlanuñ başına

¹ 320b kimesnenüñ: kimsenüñ KYE.

² 322a atunuñ: atunuñ KYE.

³ 325b diyü: diyi KYE.

⁴ 326a ar: ar KYE.

Ol oğlan kim bir gice yatmış-ıdı
Ėaflet uyķusu gzin¹ tutmış-ıdı

Ol ođlanuñ aya beñzerdi yzi²
Güneşe ta^c ne ururđı kend'zi

(88a) Yaz gün[i-y]dı gün uzundı dn kışa
Tatlu uyķuya virmışdı el kışa

330 Ezn oķundı ol oğlan duymadı
Bañ nine hergiz ķulaķ urmadı

Anası eydr³ i oğul gözüm nrı
Namz vaķtı oldı dur kıl ri

Al b-destñ ķıl namzuñ var stñe
Ėaķ raķmet eyleye ķuzum saña

Oğlan eydr y ana ben durmazam
Bugün stdum ķatına varmazam

İşbu gice dşvr dş grmiřem⁴
Ėorķaram [ben] ol dşden beliñlerem

¹ 327b gzin: gzn KYE.

² 330b -kim: kim aya beñzerdi KYE.

³ 331a eydr: eydir KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 334a grmişem: grem KYE.

335 Bir kezin çağır[dı] itdi iy oğul
Ayrık ana dimegil baña oğul¹

Düşde gördüm² üstüme otlar yığar
Feriştehler zārısı göge ağar

Dek durur [i]ken yüzüm olur qara
Yüz sürüyi var[ur]am ol hāzrete

Düşerem Muḥammedüñ ayağına
Yalvaruram ol āḥiret begine

Resül eydür yā oğlan qatuma³ gelmegil
Tañrıya qul baña ümmet olmağıl

340 Oğlan eydür yā Resül itmegil şuçum bileyim⁴
Yavuz işe küllü tevbe qılayım

Resül eydür revā mıdur yā ° āşī⁵
Vurup anuñ gözini çıkarası

¹ 335b Kafiyeye uyması için “oğul” ve “baña” kelimelerinin yerleri değiştirilmiştir.

² 336a gördüm: görürem KYE.

³ 339a qatuma: qatıma KYE. Mısra vizin ile uyumsuzdur.

⁴ 340a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 341a ° āşī: ° aşı KYE.

(88b)

Anaň saňa karşı vara bî-çäre¹

Bilmeyesin Haq dîdârın² iy yäre

Döndüm baqđum anasınuň gözine

Çan bulaşmış şol ay gibi yüzine³

Ol düşde beliñledüm durdum öri

Gitdi ° aqlum [ol dem] gelmedi beri

345 Anası eydür oğlum⁴ çok söyleme

Ustaña var düşe bühtân eyleme

Algıl etmeği⁵ var anda yiyesin

Hem düşüñi üstäzuña⁶ diyesin

Oğlan eydür⁷ etmek kayusı saña

Cānum kayusıdur bugün baña

Gerek oruç tuta[ra]m yiyemeyem

Kimseye hîç bir kelāmum dimeyem

¹ 342a bî-çäre: bî-cerā KYE.

² 342b dîdârın: didârın KYE.

³ 434b yüzine: yüzüne KYE.

⁴ 345a oğlum: oğlanum KYE.

⁵ 346a etmeği: etmek KYE.

⁶ 346b düşüñi: düşüñü, üstäzuña: üstäziña KYE.

⁷ 347a eydür: idir KYE.

Anası boduç¹ dutar etmek şunar
Oğlan ol dem kaçıyup girü döner

350 Aldı etmek atdı anasınũ yüzine²
Çudret-ile toqandı şağ gözine

Ol hatunuñ³ şağ gözi anda çıkar
Vay aña kim ananuñ⁴ göñlin yıkar

Gördi oğlan anasınũ gözini
Pāre pāre eyledi kend'özini⁵

Aldı bıçaq kend'özini⁶ urmağa
Anası'çün⁷ datlu cānın virmeğe

Bıçağ' oğlanuñ elinden aldılar⁸
Cümle[si] bu işe ° aceb qaldılar

(89a) 355 ° Aceb qaldı çarh-ı felek işine
Gice gördi dañla geldi başına

¹ 349a boduç: bocud KYE.

² 350a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 351a hatunuñ: hatunuñ KYE.

⁴ 351b ananuñ: ananıñ KYE.

⁵ 352b kend'özini: kendi özini KYE.

⁶ 353a kend'özini: kendi özini KYE.

⁷ 353b anası'çün: anası içün, datlu: datlı KYE.

⁸ 354a bıçağ': bıçağı KYE.

Ḥaber oldı Muḥammed Muṣṭafāya

Otuz üç biñ ṣaḥābe¹ cümle bile

Dört yār-ıla Muṣṭafā bindi ata

Ol araya iriṣdi nūra bata

İndi atdan iki cihān güneṣi

Ḥatun içün gözinden dökdi yaşı

Muṣṭafā ol ḥatunı² bilür-idi

Hem aña dā° im alkış kıılır-ıdı

360 Ḥatunuñ³ gözün görüp ağladılar

Resül buyurd° oğlanı bağladılar⁴

Ġāziler yapıṣdı boynı bağına

Düşdi oğlan anası ayağına

Oğlan eydür yā ana gör ḥālümü⁵

Öldürürler uş keserler elümi

Ḳazā-y-ıdı Tañrıdan geldi baña

Yalvaruram iy cānum ana saña

¹ 356b ṣaḥābe: ṣāḥābe KYE.

² 359a ḥatunı: ḥatunı KYE.

³ 360a ḥatunuñ: ḥatunuñ, gözün: gözün KYE.

⁴ 360b buyurd° oğlanı: buyurdı oğlanı KYE.

⁵ 362a ḥālümü: ḥālümü KYE.

Ḥalāl¹ eyle ĩmānsız ölmeyeyim
Yarın ʔamu dibinde ʔalmayayım²

365 Anası eydür Ḥaḫ [dīdārın] görmegil
Maḫşūduña murāduña irmegil

Ḥarām olsun emzürdügüm³ süd saña
Ayrık ana dimegil oğul baña

° Alī ° Ömer Resül[üñ] buyruğın
Ḥaḫ sözün buyururmen ayruğın⁴

(89b)

Bilürlerdi çünki dā° im şev° atı
Dīn ʔılıcın ururlar[dı] key ʔatı

Anasına bunlar yüz görmediler
Oğlana bunlar amān virmediler

370 Oğlanuñ elin ayağın kesdiler
Bir deve boynına anı aşdılar

Gezdürdiler Ka° beyi başdan başa
Ol oğlan kim beñzer-idi güneşe⁵

¹ 364a ḫalāl: ḫalāl KYE.

² 364b ʔalmayayım: ʔalmayayın KYE.

³ 366a emzürdügüm: emzirdiğim KYE.

⁴ 367b ayruğın: ayrığı KYE.

⁵ 371b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Didiler ata ana uranlaruñ¹

Cezāsıdur yarınki gün anlaruñ²

Ƨoza Ƨoprağa bulaşır şüreti

Oğlan için³ Muştafâ göynür Ƨatı

Zıra oğlan dirlik eri-y-idi

Hasanuñ Hüseyinüñ yarı-y-ıdı

375 Getürdiler oğlun anası Ƨapusına⁴

Girdi Resül ol Ƨatun Ƨapusına

Muştafānuñ ardınca dört yār ile

Girüp selām virdiler ol Ƨatuna

Didiler kim ol Ƨatuna iy ana

Revā görmedük⁵ oğluñ oda yana

Oğlanuñ elin ayağın keddiler

Bir deve boynına anı aşdılar

Görüben oğlanuñı⁶ bilmeyesin

Ƨanı oğlum diyesin bulmayasın

¹ 372a uranlaruñ: uranlaruñ KYE.

² 372b anlaruñ: anlaruñ KYE.

³ 373b oğlan için: oğlan n' için KYE.

⁴ 375a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 377b görmedük: görmedik, oğluñ: oğluñu KYE.

⁶ 379a oğlanuñı: oğlanuñu KYE.

380 Tañrıdan kazā-y-ıdı geldi aña
Gel anuñ günāhın bağışla baña

(90a)

Ĥatın eydür baña işitdurmegil
Ĥamu ° ālemi oda yandurmağıl

Resūl eydür¹ gelmedüm kim ben saña
Geldüm Ĥağ buyrığın söyleyem saña²

Çünki senüñ ĥātırūñ³ eylediler
Neft-ile odı ĥāzır eylediler

Oğlanuñ⁴ şimdi oda yağalar
Münāfıqlar ° ibretine bağalar

385 Ĥatun eydür [kim] n'olursa kıluñuz
Ĥarām olsun südüm aña bilüñüz

Oğlanı deve boynından aldılar
Siyāset meydānına getürdiler

° Alī buyurdı o dem getürdiler
Ol oduñ ortasına yaturdılar

¹ 382a eydür: eydir KYE.

² 382b –işde: işde Ĥağ KYE.

³ 383a ĥātırūñ: ĥātırıñ KYE.

⁴ 384a oğlanuñı: oğluñı KYE.

Dört yañadan neft düzenin düzdiler

° Alī didi ol oda neft urdılar

Başladı odun tutuşdı kim yana

Bir gezin oğlan çağırdı yā ana

390 Bir kez dañı görgil benüm ħālūmi

Od içinde ayağımı elūmi

Elüm ayağım¹ kesilmiş an-ile

an gider o[cu]ğıñ cānı-[i]le

Gör ne geldi ana benüm başuma

° Ömrüme yigitligüme² yaşuma

Tañrıdan azā-y-ıdı geldi baña

Yalvaruram iy cānum ana saña

(90b)

Uş çağırdı [ol dem] āre bulmadı

Anası hergiz şefā° at ılmadı

395 Ħaber oldı Ħasana Ħüseyine

İtdi nem-nāk oğlanı oda yana

¹ 391a elüm ayağım: elim ayağım KYE.

² 392b yigitligüme: yigitligime KYE.

anı oqlan y rumuz¹ ardaşımız

alifem z yedinde hem işim z

useyin asan baş auk yaln' ayak²

Geldi Res l atına şoyle yaya

Muřtaf nuń ayađına d řdiler

Ağlaşuban ikisi baş adılar

Eyitdiler³ Muştaf ya iy dede

Kend  el nle bizi atđıl oda

400 Oqlan-ıla oda bile yanalum

Bu d ny ya biz gelmed k şanalum

Oqlan i n c numuz olsun fid 

Muřtaf ya Tańrıdan geldi nid 

Oqlanuń anasına varsun bular⁴

Benden ramet senden şef ^o at umar

(91a)

T  anuń anası al l ılmaya⁵

Ben alapdan hergiz ramet bulmaya

¹ 396a y rumuz: y rımız KYE.

² 397a auk: aık, yaln' ayak: yalın ayak KYE.

³ 399 eyitdiler: itdiler KYE.

⁴ 402a bular: bunlar KYE.

⁵ 403a –ki: ki anuń KYE.

Çün Muḥammed işitdi Çalap sözini
Şundi öpdi Ḥasanuñ Ḥüseynüñ gözini¹

405 Ođlanuñ anasına varuñ² didi
Ol ḥatuna varuñ yalvaruñ didi

Ḥasan Ḥüseyn baş açuḳ yaln' ayak³
Ol ḥatuna geldiler şöyle yayaḳ

Çün kim gelüben ḳapuyı açdılar
Ol ḥatunuñ ayağına düşdiler

Eytdiler⁴ kim ol ḥatuna iy ana
Revā görmedük ođluñı oda yana

Ḥatun bularuñ⁵ sözini şımadı
Bunlaruñ⁶ göñilcigini şomadı

410 Şundi ḥatun ikisinüñ öpdi gözin⁷
Ṭaşra çıḳdı ol sâc at açdı gözin⁸

¹ 404. beyit vezin ile uyumsuzdur.

² 405a varuñ: varıñ KYE.

³ 406a yaln' ayak: yalın ayak KYE.

⁴ 408a eytdiler: itdiler KYE.

⁵ 409a bularuñ: bularıñ KYE.

⁶ 409b bunlaruñ: bunlarıñ KYE.

⁷ 410a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁸ 410b gözin: gözün KYE.

Bağdı gördi ol kıyāmet gnini¹
Kim göge çıkmış gāzīlern² ũni

Gördi oğlancuğı od içinde ayāndur³
zi gyndi ya^c nī kim anadur⁴

Ol sd yiri şol sā^c at aynadı
Gzi yaş oldı yüregi oynadı

Cümle ^c ālem gözine oldı ara
Gördi [ol dem] od içinde bī-cerā

415 Geldi oğlan atına açdı başın
Oğul diyü gözinden dökdi yaşın

(91b) Bir gezin çağırdı eytdi⁵ iy oğul
Ayrık ana dimegil oğul baña

ankı ana oğlını oda yaa
Kendi ırāđdan ^c ibret-ile baa

Getürdi kendi özin atdı oda
udı oğlancuğın od içinde tā

¹ 411a gnini: gnni KYE.

² 411b gāzīlern: gāzilerīn KYE.

³ 412a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 412b anadur: anadır KYE.

⁵ 416a eytdi: itdi KYE.

Urdı yüzün oğlancuğı¹ yüzine
Ne od var-ısa şaçar kend'özine²

420 aldı oğlan anası odđa bile
İşid imdi ağ alap neler kıla

Ol sulānlar sulānı ādir paşa
Emir kıldı gokdeki uan uşa

Yüz biñ uş artuğ deñize aldılar
Ağzına anadına Şu aldılar

Tañrınıñ emri-y-ile getürdiler
Ol [dem] oduñ üstine getürdiler

amu anat anada bağladılar
Oğlan içün zārı zār ağladılar

425 Őunuñ gibi dokdiler Őuyı yire
Syüendi ol od Şol dem[de] apara

İndi Şol dem Cebre³ il³ gokden yire
Muşafāya ağ selāmını vire

¹ 419a oğlancuğı: oğlancığı KYE.

² 321b –ki: ki od KYE.

³ 426a Cebre³ il: Cebrā³ il KYE.

Geçdi ol dem Muştafānuñ yanına
Görklü haber¹ virdi anuñ cānına

° İmāmesin ursun didi bunlara
Çudretümi göstereyim² anlara

(92a)

Allāhuñ ° ibretini gör iy yerā
.....³

430 Çün du° ā kıldı Resül sildi yüzün⁴

Ol hatuna pādişāh virdi gözin⁵

Oğlanuñ iki ayakları biter

Āzād olur şol sā° at nūra batar⁶

Dāsītān bir ° acāyib dāsītāndur

Bu berāt Muştafānuñ mu° cizātıdır⁷

Dirse [ki] Hāğğ bilür kim hağğ-durur

At' ana göñlin⁸ yıқан ahmağ-durur

¹ 427b haber: haberler KYE.

² 428b göstereyim: gösterem KYE.

³ Burada bir sonraki beyitin birinci mısraı var idi. Kafiye düzeni gereği burada bir mısranın eksik olduğuna karar verdik. Eserde beyitlerin yazdığı şeklin dışına çıkarak bir mısra kaydırmayı uygun bulduk.

⁴ 430a yüzün: yüzün KYE.

⁵ 430b gözin: gözün KYE.

⁶ 431b –biter: biter āzād KYE.

⁷ 432b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁸ 433b at' ana göñlin: ata ana göñlini KYE.

Ahretde¹ şöyle olırdur işi
Ahret² gerekse bunda sen iy kişi

435 İşi ° ayndur hür ata yüzün görmedi
Ana göñlin saqladı hıç ırmadı

Her kim ki ata ana hoşnüd³ ola
Raħmet-ile hem şefā° at ol bula

Raħmetüñ⁴ şefā° atüñle iy Kerim
Rüzī⁵ kıll kullaruña ki sen yā Raħim

Ol ° ışka ne hatm ola vir şalevāt
Muştafāya es-selām ü ve's-şalāt⁶

İy birāder [uş] söz[üm] oldı tamām
Diñ Resüle eş-şalāt [ü] ve's-selām

440 Okıyanı diñleyeni yazanı
Raħmetüñle yarlıgağıl yā Ğanī

Haķ Ta° ālā raħmet itsün ol kıla
Cümle imān ehline du° ā kıla

¹ 434a ahretde: ahretde, olırdur: olırdur KYE.

² 434b ahret: ahret KYE.

³ 436a hoşnüd: hoşnud KYE.

⁴ 437a raħmetüñ: raħmetiñ, şefā° atüñle: şefā° atıñle KYE.

⁵ 437b rüzī: rüzi, kullaruña: kullarıña KYE.

⁶ 438b ve's-şalāt: ve's-şalevāt KYE.

(Hz. İbrâhim)¹

(Remel: Fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilâtün)

Âdemîler şol dünyāya ol Muḥammed geldi gine
Muḥammed-ile anadan İbrâhîm peydā oldu gine

(92b)

İbrâhîm anadan [peydā] oldu ol Cebrā° il indi
Muḥammede selām kıldı ol server oldu gine

Vardı on dördine ol Ḥaḫḫuñ birliğin bildi
° Oşmān² ustaya virdi Ḳur'āna ta° lîm kıldı gine

445 Ol gökden ° Azrā° il indi Muḥammede selām kıldı
° Azrā° il eydür yā Muḥammed İbrâhîm virgil gine

Muḥammed eydür ° Azrā° il bir laḫz' amān virgil baña
İbrâhîm ustaya gitdi gel diyelüm³ gelsün gine

Ṭuruban ol server virdi⁴ İbrâhîme selām kıldı
İbrâhîm eydür iy baba nedir neye geldün⁵ gine

¹ Bu başlık eserde bulunmamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir.

² 444b Oşmān: Oşmāna, ta° lîm: ta° lim KYE.

³ 446b diyelüm: diyelim KYE.

⁴ 447a ṭuruban: ṭurıban, virdi: verdi KYE.

⁵ 447b geldün: geldiñ KYE.

Muhammed eydür İbrāhīm bir konuḡ geldi oturur
Ol senüñ hūb¹ cemālüñ oldı müştāk oldı gine

İbrāhīm eydür iy baba bu konuḡ heybetlü konuḡ
Titireyüp ol dem hāzer² ol Yaradan tanuḡ gine

450 Țuruban eve geldiler konuḡı hāzır buldılar
İbrāhīm eydür ° Azrā³ il bir laḡza amān vir gine

Varuban yoldaşlaruma³ oḡıyan sebaḡdaşuma
Ol ustama yürüyüben destin alıp gelem gine

İbrāhīmüñ yoldaşları oḡıyan sebaḡdaşları⁴
Başına bir aḡrı geldi ecel yili irdi gine

İbrāhīm ustadan geldi babası üstine aldı
Muhammed eydür ° Azrā³ il Ḥaḡḡuñ emri gelsün⁵ gine

Ald' İbrāhīmüñ⁶ cānın muşallāya iltidiler tenin
İbrāhīmüñ kuşca cānın Mevlāya düşirdi⁷ gine

¹ 448 hūb: hūb KYE.

² 449b hāzer: hāzer KYE.

³ 451a varuban: varıban, yoldaşlaruma: yoldaşlarım, sebaḡdaşuma: şabaḡdaşıma KYE.

⁴ 452a sebaḡdaşları: şabaḡdaşları KYE.

⁵ 453b gelsün: gelsin KYE.

⁶ 454a ald' İbrāhīmüñ: aldı İbrāhīmüñ KYE.

⁷ 454b düşirdi: düşirdü KYE.

455 Ol ° Ömer yudı tenini ° Alī şardı kefenini
Medīne şehriniñ¹ kavmi cenāzesin kıldı gine

Yūnus eydür² iy yārenler zıkr-idelüm Muḥammedi
Ümmet için körpe kuzı Hāḳḳa ḳurbān virdi gine

Destān-ı Kesik Baş Rūḥ-ı Pāk-i Muḥammed Şalli

(Remel: Fā° ilātün Fā° ilātün Fā° ilün)

(93a)

Başlayalum söze Bismi'llāh-ile

Dürişelüm dün ü gün Allāh-ile

Mu° cizātın ideyüm³ Muḥammedüñ

İki cihān güneşi ol Aḥmedüñ⁴

Ol Resüldür kim aya beñzer yüzi

Yarın ol dileyiser Hāḳdan bizi

460 Otuz üç biñ şaḥābe cümle bile

Şoḥbet idüp oturur yāri-y-ıla

Baḳarlardı Resülün ay yüzine

Ḳulaḳ urmuşlardı⁵ şekker sözine

¹ 455b şehriniñ: şehriniñ KYE.

² 456a eydür: eydir, idelüm: idelim KYE.

³ 457a ideyüm: ideyim, Muḥammedüñ: Muḥammediñ KYE.

⁴ 457b Aḥmedüñ: Aḥmediñ KYE.

⁵ 461b urmuşlardı: urmuşlardı KYE.

Gördiler [kim] bir kesik adam başı
Ağlayu gird' içerü¹ dökdi yaşı

Çıldı zârı vurdı yüzini yire
Zârı zârı ağladı peygambere

Gevdesi yoç dağı ayağı eli
Bir kesik başdur hemân söyler dili

465 Gevdesi yoç bir ° acâyib baş-durur
Şehîd olmuş² iki gözi yaş-durur

Saçalı aq yüzünñ nûrı açar
Nûra batar her kim yüzine bakar

° Alî durdı ol başı kim götüre
Muşafânuñ hazretine³ getüre

Hamle kıldı üç gezin götürmedi
Mişkâl-i zerre⁴ yirinden ırmadı

Heybet-ile ° Alînuñ uşşı gider
Ol baş eydür yâ Resûl⁵ ° Alî n'ider

¹ 462b gird' içerü: girdi içerü KYE.

² 465b olmuş: olmuş KYE.

³ 467b hazretine: hazretine KYE.

⁴ 468b zerre: zerre KYE.

⁵ 469b Resûl: Resûz KYE.

(93b) 470 uvvetini ınayı geldi baa
Eydüñ¹ artu zamet itmesün baa

Biñ daı ^c Alı gibi gelür-ise

Her biri da^c vā ılup olur-ısa

Anlar beni yirimden götürmeye

Mikāl-i zerre² yirimden ırmaya

Zıra³ ki Allāh-durur yanım-ıla

Düriürem dün ü gün Allāh-ıla

Maşüdüma murāduma⁴ irmiem

Bı-gümān a dıdārın⁵ görmiem

475 Elli kerre varmı idüm ben acca

Ço tımār itmi idüm yalın aca

Yürir idüm yiryüzinde at-ıla

Geh ıardum⁶ göge mu^c cizāt-ıla

Kāh inerdüm⁷ Ādemüñ obetine

¹ 470b eydüñ: idüñ KYE.

² 472b zerre: zerre KYE.

³ 473a zıra: zirā KYE.

⁴ 474a murāduma: murādıma KYE.

⁵ 474b dıdārın: dizārın KYE.

⁶ 476b ıardum: ıardım KYE.

⁷ 477a inerdüm: inerdim KYE.

Girir idüm¹ niceler şüretine

İsm-i Ā^c zām du^c āsın bilür idüm²

° İsā-y-ıla ben namāz kıllur idüm³

Ḳal^c a-i zengū benüm şehrum-idi

Ḥızr u İlyās mūnisüm yārüm-idi

480 Yürir idüm⁴ ben Ḥızr u İlyās-ile

Gelür imiş başa ne kim yazıla

Bir ḥalālüm⁵ bir ḥüb oğlum var-ıdı

İkisi de baña mūnis yār-ıdı

Oğlum-ıla gevde mi bir dīv yidi

Yā Muḥammed sen şefā^c at it didi

(94a)

Ḥalālümü⁶ aldı girdi kıuyuya

Ḳayḳu ḳomaz gözlerümi⁷ uyuya

Varup⁸ andan alıvırseñ [sen] baña

Āḥiretde da^c vācı olam saña

¹ 477b idüm: idim KYE.

² 478a idüm: idim KYE.

³ 478b kıllur idüm: kıllur udum KYE.

⁴ 480a idüm: idim KYE.

⁵ 481a ḥalālüm: ḥalālüm, ḥüb: ḥüb KYE.

⁶ 483a ḥalālümü: ḥalālümü KYE.

⁷ 483b gözlerümi: gözlerümü KYE.

⁸ 484a varup: varıp KYE.

485 İşidüp ° Alī bunı tırdı öri
Zü'l-fikārı koşuyup geld' ilerü¹

Yā Resūl destūr virürseñ ben varam
Zü'l-fikār-ile² dīvüñ başın yaram

Ya ben ölem ya dīvüñ başın kesem
Güreşem yir altında dīvi başam

Dīv elinden kırtaram ol ° avratı
Kırtaramazsam binmeyem Düldül atı³

Ben erenler meclīsine girmeyem
Artuķ erlik da° vāsını kılmayam

490 Resūl eydür kim varamazsuñ aña
Kim bilür⁴ ne geliser anda saña

° Alī eydür varamazsam ben aña
Başa ne yazılursa gelür baña⁵

¹ 485b geld' ilerü: geldi ilerü, Zü'l-fikārı: Zü'l-fügārı KYE.

² 486b Zü'l-fikār: Zü'l-fügār KYE.

³ 488b Mısra vezin ile uyumlu değildir.

⁴ 490b bilür: bilinür KYE.

⁵ 491b yazılursa: yazılırsa, -ol: ol baña KYE.

Düldüle bindi ° Alī kuşandı Zü'l-fikārı¹

Çaldı Hasan Hüseyin kıldı zārı

Gönderdiler ° Alīyi ol baş-ile

Şahābeler çaldı göz yaşı-y-ile

° Alī yüriddi² Düldüli yavlaç çatı

Ol baş dağı Dül[dül] den gider çatı

(94b)

495 Tağ [u] taş dimez yuvalanup geçer

Şanaşın [kim ol] çanadı var uçar

Bir oç atım Düldülden ıraç gider

Yidi muşhaf Çur'ānı ezber ider

° Alī namāz vaqtini bilür-idi

Anı dağı göz-ile çılur-idi

° Alī çün gördi³ kesikbaşın yüzün

Yağlıg-ıla sildi hem [anuñ] yüzün⁴

Yidi gün dün ü gün gitdiler⁵

Çudret-ile bir yazıya yitdiler

¹ 492a Zü'l-fikārı: Zü'l-fiğārı KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 494a yüriddi: yürüddü KYE.

³ 498a gördi: gördü, yüzün: yüzün KYE.

⁴ 498b yüzün: yüzün KYE.

⁵ 499a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

500 Sekiz günde yitdiler ol yazıya
Bakdı Kesik baş dönüp ol gâzîye

° Alî eydür¹ ol ara mı bu ara
Kim alälüñ dîv alup girdi yire

Ol baş eydür ol aradur² bu ara
Çuyu dedüñ³ imdi buña ne cerâ

° Alî eydür gel dağı bir varalum
Ol kuyuyu nicesidür görelüm

° Alî vardı gördi bir deriñ kuyu
Cehennem kuyusudur yokdur şuyu

505 [Kuyu] ağızında çaya bitmiş-idi
Ol kuyunuñ dibine yitmiş-idi

° Alî ol dem döndi⁴ bağıdı Düldüle
Biş yüz kulaç kebend var bile

° Alî kebendi kuyuya bağıladı
Kesik baş-ıla Düldül çok ağıladı

¹ 501a eydür: eydir KYE.

² 502a aradur: aradır KYE.

³ 502b dedüñ: dediñ KYE.

⁴ 506a döndi: döndü KYE.

° Alī kebendi dutup az az inerdi¹

Muşhaf u Qur'ānı oğur inerdi

(95a)

Yā ° Alī uyur dīvi öldüresin

Dostuñı² düşmanuñı güldüresin

510 ° Alī bir na° ra urdı [kim] ol ğāzī

Yanğılandı tağ [u] taş şahrā yazı

İki kerre na° ra urd' uyanmadı³

Na° ra üni cānına boyanmadı

Üçünci kuvvet-ile na° ra urdı

Çatı işidüben [dīv] tırı⁴ geldi

Ol la° net⁵ dīv yirinde kişirmedi

Tırı gelür ° Alīye gör ne kıılır⁶

Çağıyup dişlerin birbirine çağar⁷

Döndi [kim] ° Alīye hışm-ıla bağar

¹ 508a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 509b dostuñı: dostuñu, düşmanuñı: düşmanıñı KYE.

³ 511a urd' uyanmadı: urdı uyanmadı KYE.

⁴ 512b tırı: tıru KYE.

⁵ 513a la° net: la° neti KYE.

⁶ 513. beyit mesnevî kafîye düzenine aykırıdır.

⁷ 514a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

515 Sen mi geldüñ yâ ° Alî düşmānumuz¹
Senüñ elüñden² yanupdur cānumuz

Andan āhîr varısardum ben saña
Bunda kim [uş] virdi [ol] seni baña

° Alî eydür Hakk virdi beni
Bunda şimdi hoş paralayam seni

Dîv eydür hele ben seni yirem
Ya° ni dünyā düşmānum qoram³

Yiyem seni hem getürem atüñi⁴
Hem yıqam Mekke Medîne şehriñi⁵

520 ° Alî eydür hey mel° ün gel durmağıl
Var hünerüñ göstere gör tırmağıl

Qaıuyuban dîv bucağına varur
Biş yüz batman gürzini ele alur

(95b) ° Alî Allāh adın⁶ getürüp dile
Çevirüp qalkānını⁷ aldı qola

¹ 515a düşmānumuz: düşmānımız KYE.

² 515b elüñden: eliñden, cānumuz: cānımız KYE.

³ 518. beyit vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 519a atüñi: atıñı, -ki: atıñı ki KYE.

⁵ 519b şehriñi: şehriñi KYE.

⁶ 522a adın: adını KYE.

⁷ 522b qalkānını: qalkānın KYE.

Üç kez urdı dīv ° Alī kayırmadı
Kalkananı hīç kōlından ırmadı

Dördincide nevbet ° Alīye degir
İşid imdi ° Alī dīve ne kıılır

525 ° Alī eydür¹ hey ° āşī barmaq getür
Tañrınuñ birligine ĩmān getür

Biñ yaşadum ben bu sözi dimezem
Dīn kayusın ben hergiz yimezem

° Alī urdı Zü'l-fikārı² başına
Kesdi oturdı sarāyuñ³ taşına

İki [kerre] başdı⁴ ° Alī ol dīvi
Pes ol dem yıkıldı şeytānuñ evi

Dīvi öldürdi müselmānlar⁵ gelür
Mālın müsümānlara taqsīm⁶ kıılır

530 Didiler yā ° Alī biz ne idelüm
Kuyudan çıkmağa ne iş idelüm

¹ 525a eydür: eydir KYE.

² 527a Zü'l-fikārı: Zü'l-fügārı KYE.

³ 527b sarāyuñ: şarāyuñ KYE.

⁴ 528a başdı: basdı KYE.

⁵ 529a müselmānlar: müsümānlar KYE.

⁶ 529b taqsīm: taqsım KYE.

Ꞑuŝ degülüz ꞑanad-ıla uçavuz
Deñiz degül gemi-y-ile geçevüz

Yaꞑın degil kim nerdivân uravuz
Çäre yoꞑdur meger bunda tıravuz

° Alî eydür himmeti tıtuñ arı
Cümlemüzi Hâꞑ Çalap ꞑıla yârı

Secdeye varup Hâꞑꞑa tıtdı yüzün¹
Ꞑuyunuñ ağızında görđi kend'özin²

(96a)

535 Çün ° Alî kim irdi işbu menzile
Biş yüz kişi müslümânlar hep bile

Peyğambere muştulayı gitdiler
Uşda geliyorır³ ° Alî didiler

Şahâbeler cümle karşıu geldiler
Ꞑayꞑulu gönülleri şâd⁴ oldılar

Du° â ꞑıldı peygamber Kesik başa
Dost oldı yîñiden başdan başa

¹ 534a yüzün: yüzün KYE.

² 534b kend'özin: kend'özün KYE.

³ 536b geliyorır: geliyorur KYE.

⁴ 537b şâd: şâz KYE.

Aña da Haq halâlin bağısladı
Zî-Kerîm sübhân bu luţfi¹ işledi

540 Ol oğlan anası dîv yimiş-idi
Etin yiyüp süñügin qomış-ıdı

Aña dağı cānını bağısladı
Zihi Kerîm işbu luţfi² işledi

Luţfuñ artsun giri dağı ° Alî senüñ³
Tā göresin [sen] yüzini⁴ Mevlānuñ

Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilāt
Muştafā rûhına yüz biñ şalevāt

Oqıyanı diñleyeni yazanı
Raĥmetüñle yarlıgağıl yā Ğanî

(İlâhî)⁵

(96b) 545 Kim umar senden vefāyı
Yalan dünyā degil misin
Muĥammedü'l Muştafāyı
Alan dünyā degil misin

¹ 539b luţfi: luţfu KYE.

² 541b luţfi: luţfu KYE.

³ 542a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 542b yüzini: yüzüni KYE.

⁵ Bu başlık eserde bulunmamaktadır. Şiirin türüne göre tarafımızca verilmiştir.

Yüri hey bî-vefâ yüri¹
Sensin Һod² bir köhne Һa[pu]
Nice yüz biñ Һalkdan girü
Қалан dünyâ degil misin

Қаşd idüp Һalk[uñ cānına]
Тopрақ doldurup gözine
Ehl-i dünyānuñ yüzine³
Gülen dünyâ degil misin

Eger şāh u eger bende
Her kişi şalan bende
Kimse mekān dutmaz sende
Vīrān dünyā degil misin

Kimisini nālān⁴ idüp
Kimisini talan idüp
Āħir bizi ° uryān idüp
Şoyan dünyâ degil misin

¹ 546a yüri hey bî-vefâ: yüri bî-hey vefâ KYE.

² 546b Һod: Һod KYE.

³ 547c yüzine: yüzüne KYE.

⁴ 549a nālān: nalān KYE.

550 Sihr-ile do[na]dup kendüñ¹

Meydāna şalan kemendüñ²

° Āleme miḥnet kemendin³

Şalan dünyā degil misin

İşüñ⁴ gücüñ dā° im yalan

Çok kişiden arta қalan

Nice kerre boş қaluban

Dolan dünyā degil misin

(97a)

Olduñ-ısa Ḥaqquñ қalı

Dönder her dem aña yöni

Ol Ḥālıquñ sevdük қalı

Ṭoğduğı⁵ ay geldi yine

Mevludin oquñ serverüñ

Tā nūrlana cānuñ dīnüñ

Cān-ıla cān şāhibinüñ

Ṭoğduğı⁶ ay geldi yine

¹ 550a kendüñ: kendiñ KYE.

² 550b kemendüñ: kemendiñ KYE.

³ 550c kemendin: kemendiñ KYE.

⁴ 551a işüñ: işiñ KYE.

⁵ 552d toğduğı: toğdığı KYE.

⁶ 553d toğduğı: toğdığı KYE.

İşidüñ iy ehl-i vefā
Tutuñ bu sözlerden şafā
Dīn serveri ol Muştafā
Togduđı¹ ay geldi yine

(Mevlidü'n-Nebî)²

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

555 Ḥamd olsun Ḥaḳḳa oldur Selām
Muştafā āline dağı selām

Ba° de bilüñ Muḥammedüñ ümmeti
Muştafā ° ālemlerüñ raḥmeti

Gelüñ imdi aña eyleñ³ ° izzeti
Tā bulasız Ḥaḳ katında ḳurbeti

Mevlüdine ° izzet eylemek yaḳīn
Aña ° izzet eylemekdür hemīn

Mevlüdi gicesi bayram idüñüz
Miskīne yetīme⁴ in° ām idüñüz

¹ 554d togduğı: togdığı KYE.

² Bu başlık eserde bulunmamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir.

³ 557a eyleñ: eyler KYE.

⁴ 559b yetīme: yetime KYE.

560 Aḥmedüñ ° uşşākına ikrām eyleñüz¹

Ni° met-ile ümmetini toylañuz

Tā ki Allāh size raḥmet eyleye

Ni° met-ile cümle sizi toylaya

Daḥı sizden rāzı ola Muştafā

Ol mürüvvet ma° deni kân-ı şafā

(97b)

Diñleñüz hem bir ḥikāyet² ideyin

Ehl-i aḥyārdan³ rivāyet ideyin

Ol ḥikāyetüm⁴ budur diñleñ anı

Diñleyüp añuñ du° añuzda beni

565 Şehr-i Bağdād içre vardı bir kişi

Gice gündüz ḥayr-idi anuñ işi

Muştafā ° ışkında ḳomışdı baş

Aḳıdırdı gözlerinden ḳanlı yaş

Dā° im iḥsān eylerdi ol nīk-nām

Rāzı-y-ıdı cümle andan ḥāş⁵ u ° ām

¹ 560a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 563a ḥikāyet: ḥakāyet KYE.

³ 563b aḥyārdan: aḥberden KYE.

⁴ 564a ḥikāyetüm: ḥakāyetim KYE.

⁵ 567b ḥāş: ḥāş KYE.

Pāş ayaga ola-y-ıdı cümle rūh
Lütfudur lütf-ender-fütüh

Hem Rebī° u'l-evvel ayı Muşafā
Mevludin eyledi ol kân-ı şafā

570 Dürlü ihsân eyledi ol gice
Toylar-ıdı miskîn[ler] uçdan uca

Bir Yehūdī konuşı[sı] vardı anuñ
Fısk-ı ° işyān dā° ima kārı anuñ

Aña didi ° avratı bir gün i yār
Ne ° aceb işdür eyledi işbu cār¹

Rebī° u'l-evvel ay[1] ol kişi
Hıyr-ıla ihsāndur² dā° imā işi

Bir gice [kim] bayram ider-idi ol
Halka hem in° am[1] ider-idi ol

575 Hatunına didi bilgil aşikār
Bir Nebī vardur kim ulu bahtiyār

¹ 572b –kim: kim eyledi KYE.

² 573b ihsāndur: ihsāndur KYE.

Aḥmed-i Muḥtār-durur adı anuñ
Cümle ° ālem cür° a-cūsı¹ cām anuñ

İsmi Tevrātda² anuñ meşṭūr-durur
Her kitābdan bil kim ol mezkūr-durur

(98a)

On ikisinde Rebī° u'l-evvelüñ
Hem düşenbe gicesi-y-idi bilüñ

Ol gicede toğdı ol ḥayrū'l-enām
Cümle ° ālem āfitāb[1] ol hümām

580 Anuñ [i]çün anda bayram eyler ol
Mālu in° ām her kişiye eyler ol

Çünki ol ḥatun³ işitdi anuñ sözün
Āh itdi yavı kıldı kend'özün

Zārı zārı ağladı āh eyledi
Nār u şevk-ıla yüregün tağladı

Ḳalbine anuñ düşd' ° ışk-ı Muştafā⁴
Ṭold' anuñ⁵ ḳalbine nūr-ıla şafā

¹ 576b cūsı: cūrı KYE.

² 577a Tevrātda: Tevratda KYE.

³ 581a ḥatun: ḥatun KYE.

⁴ 583a düşd' ° ışk: düşdi ° ışk KYE.

⁵ 583b ṭold' anuñ: ṭoldı anuñ KYE.

Ol gice şevk-ıla yatdı ol nigār
Gördi düşünde Resūli āşikār

585 Hāzır oldı cümle aşhāb-ile
Ol güneşdür¹ [dā³ im] gökde ay bile

Didi kimdür bu güzel yüzlü nigār
Buncılayın kimse yoğdur gül-ğarār

Bu perī-peyker yüridendür² laṭīf
Bu güneş manzar güneşdendür şerīf

Didiler budur Resūl-i muğtedā
Müctebā vü şāh-ı   alem Muştafā

Varup aña ol nigār virdi selām
Luğf-ıla aldı selāmın ol hümām

590 Yā Resūla’llāh diye çağırdı ol
Luğf idüp “*lebbeyk*” didi ol uşūl³

Ağlayuban ol nigār āh eyledi
Ben saña kemter qaravaşam didi

¹ 585b güneşdür: güşendür KYE.

² 587a yiridendür: yüridendür KYE.

³ 590b Luğf idüp “لبیک” didi ol uşūl.

Baňa “*lebbeyk*” dimeñe nedür sebeb¹

İy mürüvvet menba° ı kân-ı edeb

(98b)

Didi aña ol şefi° a'l-müznibîn²

Ol Hâbîb-i rahmeten li'l-° âlemîn

Ta° zîm itdüh çün beni sen iy nigâr

Bil qabûl itdi seni perverdigâr

595 Mevlüdüme çünki ta° zîm eyledüh

Bil haqîqat baňa tekrîm eyledüh

Saña îman hıl° atin vir[di] Ehad

Sen benümle³ ol[a]sın sen [tâ] ebed

Aña îman telqîn itdi şehr-i yâr

Def° ate[n] îman getürdi ol nigâr

Uyqusından uyanuban ağladı

Şevkı odı-yla yüregın tağladı

° Işq-ıla ol vaqtde ol didi nigâr

Nezrüm olsun ol Hâbîbe nem ki var

¹ 592a Baňa “*ليك*” dimeñe nedür sebeb.

² 593a şefi° a'l-müznibîn: şefi° u'l-müznibîn KYE.

³ 596b benümle: benimle KYE.

600 Yılda bir kez mevlüdin eyleyeyin
Ni° met-ile [ol] halkı toylayayın

Görd' er¹ hatunı[n] bugün gördigini
Subh-veş rüşen yüzi güldüğünü

Didi [kim] n'olduñ bile şād² olduñ
İşbu gün bayram mıdur yāhūd³ düğün⁴

Didi gördüm bu gice sen gördüğünü⁵
Ayağı tozına yüz⁶ sürdüğünü

Ben dağı ĩmān getürdüm şıdk-ıla
Baş u cānı virdüm yolında ° ışk-ıla

605 amu vārımı odum yolında ben
Aña urbān eyleyeyin cān u ten

Mevlüdini biz anuñ eyleyelüm
Ni° met-ile ° ālemi toylayalum

Yılda bir kez mevlüdin eylediler
Ni° met-ile ° ālemi toyladılar

¹ 601a görd' er: gördi er KYE. Kafiye gereği "gördigini" ve "bugün" kelimelerinin yerleri değiştirilmiştir.

² 602a şād: řāz KYE.

³ 602b yāhūd: yāhūz KYE.

⁴ 602. beyit mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

⁵ 603a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁶ 603a yüz: yüzi KYE.

(99a)

Gice gündüz Hakkā tā° at itdiler
Kendilere luṭfi ° ādet itdiler

Ṭā° at-i ° ışık-ıla anlar kıldılar
Ol Hābīb ḳatında maḳbūl oldılar

610 Mevlüde¹ itdikleri'çün ḥürmeti
Anlara virildi īmān ḥıl° ati

Aḥmed-i Muḥtār ḥaḳḳı'çün yā Eḥad
Sen bize [īmān] naṣīb it tā ebed

Bizi andan sen ayırma bir nefes
Cānumuz her dem aña ider heves

(Mevlidü'n-Nebî)²

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Bundan elṭāf³ bir ḥikāyet ideyin
Ravz-ı fāyıkdan rivāyet ideyin

Bir ° azīz var-ıdı Zeyd oḒlı ° Alī
Dirler-idi [kim] aña oldı velī

¹ 610a mevlüde: mevlüdi KYE.

² Bu başlık eserde bulunmamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir. Konunun değiştğini hem müellif bir sonraki beyitte haber vermekte hem de eserdeki yine bir sonraki beyitte bulunan "bundan elṭāf" sözünün kırmızı mürekkeple yazıldığından anlıyoruz.

³ 613a elṭāf: elṭaf, ḥikāyet: ḥakāyet KYE.

615 Var-ıdı bir onşumuz dir şāyime
Şālihā¹ vü şāyime hem āni^c a

Key faır-ıdı ol ayrū'n-nisā
Zāhideydi ^c ābideydi dā⁹ imā

Bir gūn ol dūnyādan eyledi sefer
Dūnyāya gelen kiři dā⁹ im gider

Bir filori aldı ardınca hemān
Aña cennet nice olsun mekān²

Var-ıdı bir şālih ođlı nev-cūvān
Emr-i Ha ire-y-ıdı her zamān

620 Ol filori irişeli ald' aña³
Didi kim ne ala-y-ıdum ben buña

İřbu fikr-ile yūrurken nāgehān
Gōrdi bir yirde ^c alāyık ol cūvān

Cem^c oluban ourlar[dı] Muřtafā
Mevlūdini diñledi ol pūr řafā

¹ 615b řālihā: řālih KYE.

² 618b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 620a ald' aña: aldı aña KYE.

(99b)

Çünkü anı diñledi ol cüvān
Gözlerinden kıanlu yaş oldu revān

Āh idüben zārı zārı ağladı
Derd ü od-ıla yüregın¹ tağladı

625 Ol gıce olarla yatdı ol cüvān
Gördı kım olmış kıyāmet nāgehān

Çıgırışup didiler² münādīler yā filān
Gel berü gel cennete gir şād-mān³

Mevlüde hāzır olanlar def^c aten
Cennete girdiler anlar cümleten

Nāgehān bir kaçır-ı^c ālī gördı ol⁴
Aña girmek istedi pür uşül ol⁵

Didiler mevlüdin iden girir aña⁶
Virmezüz⁷ biz girmege destür saña

¹ 624a yüregın: yüregını KYE.

² 626a didiler: didüler KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 626b şād-mān: şāzümān KYE.

⁴ 628a kaçır: kaçır KYE.

⁵ 628b Kafiye düzenini sağlamak için “ol” ile “pür uşül” kelimelerinin yerleri değıştirilmiştir.

⁶ 629a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁷ 629b virmezüz: virmeziz KYE.

630 Uyķusından uyanuban ağladı
Yüregın āh odı-yla tağladı

Ol filori[yi] virüp aldı ta° ām
Mevlüd¹ itdi yidi etden hāş u ° ām

Tā vefāt idince her yıl ol cüvān
Mevlüdın itdi oluban şād-mān²

Güle güle bunda ol kıldı sefer³
İşbu fānī dünyeden kıldı güzer

Şundi çarĥ aña dağı cām u fenā
Bunda kimse bulmamış dur[ur] ğınā

635 Bu cihānda kimse qalmaz cāvidān⁴
El-fiġān iy çarĥ elüñden⁵ el-fiġān

Qavmi⁶ anı ölmeyüpdür didiler
Görmege anı tabīb getürdiler

Ol tabīb bağdı cemāline anuñ
Āferīn didi kemāline anuñ

¹ 631b mevlüd: mevlüdın, hāş: hāş KYE.

² 632b mevlüdın: mevlüdün, şād-mān: şāzümān KYE.

³ 633a bunda ol: ol bunda KYE.

⁴ 635a cāvidān: cāvizān KYE.

⁵ 635b elüñden: eliñden KYE.

⁶ 636a qavmi: qavmü, ölmeyüpdür: ölmeyipdür KYE.

(100a)

Didi bilũn bu yigit ۆlmiř-durur
Lākin buña Hāķ nazār ķılımıř-durur

Anuñ iķũn bu yigit dāyim gũler
Bu-y-ımiş ° ālem iķinde pũr-hũner

640 Gۆzin aķup ol yigit ol dem hemān
Ķavmine didi ki oluñ řād-mān¹

Hāķ baña şimdi tecellĩ eyledi
Luķf idũp beni tesellĩ eyledi

Ölmedin cennetde yirũm² gۆrmiřem
Muřafānuñ meclĩsine irmişem

Enbiyā evliyā cārum³-durur
Hāķķı gۆrmek dāyimā kārum⁴-durur

Gũldũgũm budur benũm dā⁹ im didi
Muřafānuñ mevlũdin ķılıuñ didi

645 İtdigũm'ķũn⁵ mevlũdine ħũrmeti
Hāķ Ta° ālā baña itdi ° izzeti

¹ 640b řād-mān: řāzũmān KYE.

² 642a yirũm: yerim KYE.

³ 643a cārum: cārim KYE.

⁴ 643b kārum: kārim KYE.

⁵ 654a itdigũm'ķũn: itdigũm iķũn KYE.

Böyle didi gözlerin yumdı hemān
Cümle halkı görüp oldu şād-mān¹

Muşafānuñ hürmeti'çün² iy Hudā
Bizi andan bir nefes itme cüdā

Çeşmümüz³ dīdārına ° aşık-durur
Sem° imüz güftārına vāmıķ-durur

Serv-i kıaddi hasretinden her zamān
Çeşmümüzden⁴ kanlu yaş olur revān

650 Eyde Hādī bir zamān ° uşşāk-ı yār
Bunda cem° it ° aşıkān-ı şehri-yār

Mevlūd-i sulţāna gelseñ bir nefes
İşidesin tā [ki] anda biñ ceres

Tā ki anda cem° ola kıāfile
Sevü Hākķ[a] gidile bī-meş° ale

(100b)

° Işķ-ıla āhenk-i dildār olına
Baş [u] cānlar anda īşār olına

¹ 646b şād-mān: şāzümān KYE.

² 647a hürmeti'çün: hürmeti için KYE.

³ 648a çeşmümüz: çeşmimiz KYE.

⁴ 649b çeşmümüzden: çeşmimizden KYE.

Anda maqşad Ka° beye hāşıl ola

Her kimesne aşlına vāşıl¹ ola

655 Kıl Hābībe eş-şalāt ü ve's-selām

Tā nice toğdı diyem [ben] ber-tamām

(Vefātü'n-Nebī)²

Fī-Beyāni'n-Nebī ° Aleyhi's-Selām Hıne Merzā

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Diñle imdi gözyaşı-yla bir haber

Çünkü hasta düşdi ol hayrū'l-beşer

Ol mübarek cism'anuñ oldı hilāl

Da° vet eyledi anı ol bī-zevāl

On sekiz gün hasta oldı bil o cān

Cümle aşhābuñ yüregın kıldı kan

Gelüben her gün görüp aḥvālını

Şorar-ıdı cümle aşhāb ḥālını

660 Bil Rebī° u'l-evvel ayı-ydı ol ay

Geçmiş-idi on iki günü i bay³

¹ 654b “vāşıl” kelimesi eserde “اوصل” şeklinde yazmaktadır.

² Bu başlık eserde bulunmamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir.

³ 660b –yüzi: yüzi bay KYE.

Hem düşünbe günü kuşlık vaqt-idi
Kim ol ° aşık ma° şūkı[na] gitdi

Hem dünyāya geldi düşünbe günü Resūl¹
Hem Nebīlik buldı ol gün uşūl

Girü düşünbe günü kıldı sefer
Hāzrete bil ol Resūl-i mu° teber

Çünkü yekşenbe günü oldu i yār
Hastalığı katı artdı āşikār

665 Ol mübārek cismi hem oldu za° īf
Dosta gitmege meyl eyledi şerīf

Ol Bilāl gelir-idi her seher
Eş-şalā dir-idi yā hayra'l-beşer

(101a)

Hasta hastalığı-yla oldur didi
Anuñ-ile mescide varur-ıdı

Anda aşhābı-y-ıla kıldı namāz
Ol Hāqa ider-idi nāz u niyāz

Pes o gün dağı gel[miş]di Bilāl

¹ 662a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Uşda geldi amumuza key melāl

670 Fāıma didi ki yā Bilāl¹

Fürate döndi uş āır vişāl

Bil Resül Hāzrete² gitmek diler

Cümlemüzi uş yetīm³ itmek diler

Bugün artdı hastalığı bil yaın

Nefsine meşgöl olupdur ol hemān

Pes Bilāl alayu döndi mescide

Gelmiş-idi cümle aşāb iy dede

İrte vatı atı aarmış-ıdı

Ol Bilāl ol demde va'llāhi didi

675 Kim bugün ben bu namāzı ılmayam

Tā ki ol seyyid haberin bilmeyem

Gelüben apuya ol dem söyledi

Yā Bilāl nefsüme meşgülem didi

Bil ki cismüm⁴ uş za'ıf oldu tamām

¹ 670a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 671a hāzret: hāzret KYE.

³ 671b yetīm: yetim KYE.

⁴ 677a cismüm: cismim KYE.

Didi Ebū-Bekr ki olsun imām

Çün Bilāl işitdi bu sözi i cān

Yaş yirine¹ gözlerinden dökdi kan

Elini başına koyup çağırur

Cān içinde inileyüp ne kıılır

680 Bildi sulṭān ol Bilāle söyledi

Dir ki eyvāh ümīdüm qalmadı

Keşke anam beni toğurmaya-ydı²

-----³

Çün toğurdı [kim] ben irmeyedüm⁴

(101b) İşbu acı fūrḳati görmeyedüm

Çünkü bu derdlerden ağladı

-----⁵

Böyle diyü zārı zārı ağladı

Mescide gelüp yürekler tağladı

685 Kim Resūl didi Ebū Bekre bilüñ

¹ 678b yirine: yerine KYE.

² 681a toğurmaya-ydı: toğurmaya-y-ıdı KYE.

³ 681b Burada eksik mısra vardır. Kafiye gereği bu şekilde düzenlemeyi uygun gördük.

⁴ 682a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 683a Burada eksik mısra vardır. Kafiye gereği bu şekilde düzenlemeyi uygun gördük.

Ol imām olsun namāzı siz kıluñ

Pes ki ol demde Ebū Bekir hümām

Ṭurdu kim aşhāba ola ol imām

Gördi ol demde Resūlüñ yiri boş

Pes içinden ol maḥabbet kıldı hoş

Döyemedi ° aklı gitdi iy yerā

Düşdi yūzi üzre ol demde yire¹

Pes aşhāb içine düşdi fiḡān

Dökdiler yaş yirine bil² yire ḡan

690 İbni ° Abbās [u] ° Alī ṭurdu hümām

Ol Resūle geldiler anlar revān

Gördiler kim key za° if olmuş Resūl

Çün açılmış Ḥazrete gitmege yol

Didi anlara ki beni ṭorguduñ

Mescidümden yaña tizcek irgürüñ

Hem naşihat eyleyem birkaç nefes

El-vidā° iddigüm ola şoñ nefes

¹ 688b yire: yere KYE.

² 689b bil: bile KYE.

Pes Resūlüñ koltığına girdiler

Zār-ıla mescide irgürdiler

695 Otururken kıld' iki rek° at namāz

İtdi aşhāb-ıla anda çok niyāz

Pes dönüben aşhāba kıldı vedā°

Didi aşhāb ağlaşuban el-vedā°

Mīn Lisāni'l-Ashāb

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

(102a)

El-vidā° iy cānlara cān el-vedā°

El-vidā° iy nūr-ı cismān el-vedā°

Gitdüñ iy ° ālem günü kalduğ kamu

Zulmet içre yeksān [olduğ] el-vedā°

Çul-idük biz kamu sen sulṭānidüñ

Çaldı kullar gitdi sulṭān el-vedā°

700 Sen gül-idüñ biz kamu bülbül-idük

Çalduk uş gitdi gülistān el-vedā°

Biz kamu bostān idük sen şu-y-ıduñ

Gitdi şu kırıldı bostān el-vedā°

Atasın müşfik kamu miskīnlere
Gİtdüñ uş ƙalduƙ yetīmān el-vedā°

Odlara tutuşduñ uşda var şemī°
Yanaruz zār-ıla giryān el-vedā°

Cān bigi zinde tutarıduñ bizi
Ƙaldı uş ten gitdüñ sen cān el-vedā°

705 Çün aşhāba vedā° itdi Resūl
Şoñ nefesde bir iki söz didi ol

Kim bu gündür dünyānuñ āhir günü
Āhir anuñ evveli bilüñ buni

Ƙamuñuzı ol Hāƙƙa işmarladum
Üstüñüze hāzır Allāhı ƙodum

Ʀā° atinde tā sizi dā° im tuta
Ʀullıƒında hem sizi ƙā° im tuta

Ben giderem uşda dosta bilüñüz
Sizde ol eylük yaraƒın ƙıluñuz

710 Çün bu sözi aşhābı diñledi
Cümle efgān eyleyüban iñledi

Yağalar çāk idüban ağlaşdılar
Yir yüzine kanlu yaşlar saçdılar

(102b)

Bile ağladı[lar] mescid taşları
Nice ağlamaya gönül taşları

Hasret-ile ağlar-ıdı kaması
Yire urmuş-ıdı anlar nāmüsü

Bir birine dirdi¹ kanda gidelüm
Elimüzden nesne gelmez n'idelüm

715 Pes Resüli evine getürdiler²
Menziline ol şāhı yitürdiler³

Çün düşenbe oldı [ol dem] Resül
Key za° if⁴ oldı hemān-dem ol uşül

Pes ki ol sulţān-ı °ālem ol mübīn
Didi °Azrā³ il[e] kim bilgil yaķīn

Bugün ol gündür Habībe varasın⁵

¹ 714a dirdi: dir-idi KYE.

² 715a getürdiler: getirdiler KYE.

³ 715b yitürdiler: yitirdiler KYE.

⁴ 716b za° if: za° if KYE.

⁵ 718a varasın: varsın KYE.

Ḥazretüme¹ anı tîz irgüresin

Var aña hoş² şüret-ile iy emîn

Hem daḥı key luṭf-ıla olğıl yaḳîn

720 Saña destür³ olınırsa giresin

Olmazsa⁴ taşra ḳapuda ṭurasın

İndi ° Azrā⁵ il hemān ol sā° at yire⁵

Bir güzel şüret-ile bilgil yerā⁶

Ḥoş selām virüp ḳapuda söyledi

İy nübüvvet beytinüñ ehli didi

Var mı destür⁷ içerü adım atam

Yoḥsa⁸ yoḥ mıdur girü dönem gidem

° Āyişe pes Fāṭıma[ya] söyledi

Ḳapudağına cevāb virgil didi

725 Fāṭıma [kim] ağlayuban⁹ söyledi

¹ 718b ḥazretüme: ḥazretüme KYE.

² 719a hoş: hoş KYE.

³ 720a destür: destir KYE.

⁴ 720b olmazsa: olmaz-ısa KYE.

⁵ 721a –dem: dem ol KYE.

⁶ 721b –ey: ey yerā KYE.

⁷ 723a destür: destir, atam: adım KYE.

⁸ 723b yoḥsa: yoḥsa KYE.

⁹ 725a ağlayuban: ağlaban KYE.

Kim Nebī nefsine meşğül[dür] didi

Geldigün için saña ol Hâk Çalap

Raḥmet itsün iy kişi ol Ferd ü Rab

(103a)

Yine ° Azrā° il çağırup pes didi

İçerü girmege destür¹ istedi

Fāṭıma ° Āyişeye dir gitmedi

Ḳulağı şağır ola işitmedi

Ḳatı çağır tā ki sözüñ işide

Dönüben² ol maḳāma yine gide

730 Fāṭıma dir iy kelīm girü aña

Uş Resül nefsine meşğüldür diyem³

Girü ° Azrā° il aña virdi selām

Pes işitdi anı ol dem İmām

Fāṭıma [kim] söyledi pes ol Resül

Bir kişidür ki ḳapuda söyler ol

Kimdür ol [kim] aña virüñ cevāb

Nefsine meşğül diyü ḳıluñ ḥiṭāb⁴

¹ 727b destür: destur KYE.

² 729b Dönüben: dönübeni, maḳāma: maḳāmına KYE.

³ 730b Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

⁴ 733b ḥiṭāb: ḥiṭāb KYE.

Fāṭıma aña girü dir iy kişi
Var bize sen dağı virme teşvîşi

735 Çünkü dördünci selām[in] virdi ol
Fāṭıma[ya] didi ol demde Resül

Bildiñüz mi kim nedür kapu çağan
Oldur aḫī cümle evleri yıқан

Oldur aḫī dürlü dirnek tağıdan
Cümle ḫalkuñ yüregini¹ tağ iden

Oldur aḫī beglerüñ taḫtın yıқан
Tācını yile virüp oda yaқан

Oldur aḫī dostı dostdan ayıran
Yüregin ḫan eyleyüben zaḫm² uran

740 Oldur aḫī iki tatlu ḫardaşı
Ayırıp yaқан oda içi taşı

Oldur aḫī beni senden ayıran
Yüregüñe dürlü ḫançerler³ uran

¹ 737b yüregini: yüregine KYE.

² 739b zaḫm: zaḫm KYE.

³ 741b ḫançerler: ḫançerler KYE.

(103b)

Ol cemā^c atler idici tārūmār¹

Anasın oğluyı'çün itdiren zārı zār²

Adı ^c Azrā³ īl-durur geldi size

Atañ alup eyleye senden cüdā³

Didi server yā Fāṭıma ol ^c Arab

Evleri iden-durur kızum ḥarāb⁴

745 ^c Azrā³ īl dirler oğul bil sen anı

Çamu maḥlūqdan alan oldur cānı⁵

Ayırandur oğlı⁶ kızını anadan

Bağrını baş gözlerin [hep] kan iden

Babalaruñ analaruñ karşıısına⁷

Genç kızuların⁸ alup koyar sine

Sen anı şanma ciger gūşem ^c Arab

Girdügi⁹ evler anuñ olur ḥarāb

¹ 742a tārūmār: tārūmār KYE.

² 742b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 743b atañ: atañı, alup: aluban, cüdā: cüzā KYE.

⁴ 744b ḥarāb: ḥarāb KYE.

⁵ 745b cānı: canı KYE.

⁶ 746a oğlı: oğlu KYE.

⁷ 747a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁸ 747b kızuların: kızuların KYE.

⁹ 748b girdügi: girdigi, ḥarāb: ḥarab KYE.

Oldur aḥī cānları¹ alan kişi
Ḥalkı ağlatmağdur dā° im işi

750 Bağrı pāre gōzleri giryān iden
Ata ana cigerin biryān iden

Gelmez andan kimseye raḥmet nağar
Gōrklü şüretleri şoldurur bozar

Erlerüñ [vü] analaruñ billerin
Budur üzen alup elinden güllerin²

Oğul oğul diyüb[en] acı yaşa
Ağıdandur hem bu cümle kişiye

Anaları odlara yağan-durur
Gōzlerinden acı yaş dōken-durur

755 řoldurur³ gül gibi tāze yūzleri
Ṭoprađa ṭoldurur⁴ kara gōzleri

Ḷur'ān oğu[r] dilleri pāř eyleyen
Sīn içinde ḳurtlara aş eyleyen

¹ 749a cānları: canları KYE.

² 752b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 755a şoldurur: şoldurandur KYE.

⁴ 755b ṭoprađa: ṭoprađa, ṭoldurur: ṭoldurandur KYE.

(104a)

Yazı yazup muşhâfi dutan eli
Çürüdüp toprağ iden budur belî

Budur ol mağbûn iden niceleri
Ağladan gündüzleri giceleri

Gelin¹ kıızı yigidi nâ-resteler
Cânın alup budur iden hastalar

760 Ağaç ata bindirüp alup giden
Kara yirlere koyup toprağ iden
Başlar açup geydüren palasları
Dövdürendür kara geyüp başları

Ata-y-ıla anayı dertlü iden
Ellerinde yavrısın kayup giden

Tağıdup cem^c iyyeti tonlar bozan
Şaşırup ^c âkılları güçler üzen

Hasretiyle nicelerüñ cânların
Alubanı² çürüdüdür tenlerin

¹ 759a gelin: gelini KYE.

² 764b alubanı: alıbanı KYE.

765 Nice nā-resteleri öksüz kıoyan
Nice anaları ođlansuz¹ kıoyan

Nicelerüñ cānını alan şusız
Nice ğalaba evleri kıoyan ıssız

Genç kişi şatunları çul eyleyen
Çulları beg begleri çul eyleyen

Nice şonlar geyeni ^c uryān iden
Bağrı pāre yüregın giryān iden

Yolduran atalara saşal u saş
Şara şonlar geydüren² üstine tāç

770 Döğdüren göğüsleri [hep] baş açup
Ağladan gündüz gice yaş[lar] saşup

Firāķ odına yaķan şardaşları
Ağu-y-ıla yidüren şatlu aşları

(104b) ^c Azrā³ ildür bilüñ iy cānum kıuzı
Anuñ ol kıulağına kıoymaz sözi

¹ 765b oğlansuz: oğlansız KYE.

² 769b geydüren: geydiren KYE.

İy gözüm nūrı apu amaq gerek
Çāre yodur Şerbetin imek gerek

Ol melekū'l-mevt[dūr] sen anı bil¹
Ĝāfil olmağıl yarağuğ pes ıl²

775 Resūl ol [dem] Fāıma[ya] sōyledi
İy ızum sen ađa destūr vir didi

Fāıma cūn kim ađa destūr virūr
Ol zamān ° Azrā° il ierū girūr³

oŐ selām virūp didi kim yā abīb
UŞda gelmişem apuğa [yā] abīb

Pes selāmın aldı anuđ ol Resūl
Hem didi kim ağa ol dem yā uşul

Kim ziyāret ide mi geldūđ beni
Yāūd⁴ abz itmek mi emr itdiđūni

780 Didi ° Azrā° il ziyāret iderem⁵
Destūr olursa dađı abz iderem

¹ 774a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 774b yarağuğ: yarağığ KYE. Kafiyeye uyması iin “pes” ve “ıl” kelimelerinin yer deđiŐtirmesini uygun gōrdük.

³ 776b girūr: girir KYE.

⁴ 779b yāūd: yāuz KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 780a -Ĝanī: Ĝanī didi KYE.

Haq baña emr eyledi iy muhterem
Kim senüñ iznüñle¹ üstüñe gidem

Cānuñı destūruñ-ıla kabz idem
Virmezseñ destūr girü² dönem gidem

Şordı ° Azrā° ile ol demde Halil
Didi kandurur bugün ol Cebre° il

Gök melekleri senüñ-çün bil yaqin
Aña virürler ° azā iy pāk-din

785 Pes Resüle irdi ol dem Cebre° il
Başı ucında oturdu³ öyle bil

Didi Cebra° ile ol hayrü'l-enām
Va° demüz bizüm bugün oldu tamām

(105a)

Cebre° il didi ki iy pāk-din
Dosta gitmeklik yaqındur bil yaqin

Pes Resül ol demde didi ki aña
Qıl beşāret iy qarındaşum baña

Benim için ne yaraqladı o şah

¹ 781b iznüñle: izniñle KYE.

² 782b girü: giri KYE.

³ 785b oturdu: otırdı KYE.

Tā ki gön̄lüm hoş ide benüm İlāh

790 Cebre³ il didi aña kim yā İmām
Uşda gökler apusu açu tamām

Ol melekler cümlesi şaf tıtdılar
Ramet-i ram-ile cümle yandılar

Birbirine tā beşāret ideler
Tā ki canuñı ziyāret ideler

Pes Resül ol dem Haa şükr eyledi
Cān-ıla el-amdü li'llāh didi

Girü didi ıl beşāret yā Halīl
Daı ne var digil yā Cebrā³ il

795 Didi Cebrā³ il ki tıt¹ gön̄lün̄[i] hoş
Sekiz uçma apusu açıldı [uş]

Cümle hüriler müzeyyen oldılar
Senüñ anda gelecegün̄ bildiler

Ehl-i cennet cümle saña muntazır
Gön̄lünü hoş eyle imdi yā münir

¹ 795a tıt: tıd KYE.

Pes girü ħamd itdi Ħaħħa ol Resül

Didi daħı ħıl beşâret iy uşül

Yine didi ol Resül[e] Cebre° il

Ħıl beşâret cânuña sen iy Ħalil

800 Evvel eyleyen şefâ° at yâ Ħabîb¹

Āĥiretde² sen olasın yâ ħabîb

Girü³ didi yâ şefî° a'l-müznibîn

Daħı ħıl [bize] beşâret yâ Emîn

(105b)

Cebre° il didi Ħabîbüm bu su° âl

Kim nedendür saña gelür bu melâl

Pes Resül ol demde didi kim aña

Kendü ħuşşam mı şoraram ben saña

Gice gündüz ħuşşa yidüğüm hemân

Ümmetümdür ümmetümdür⁴ bu zamân

805 Nefsüm⁵ için bil ki ħaydum yok-durur

Ümmet için lîk ħuşşam çok-durur

¹ 800a –ki: ki evvel KYE.

² 800b āĥiretde: āĥiretde KYE.

³ 801a girü: giri KYE.

⁴ 804b ümmetümdür ümmetümdür: ümmetimdür ümmetimdür KYE.

⁵ 805a nefsum: nefsim KYE.

° Āṣī ümmet ḥāli nice olısar
Di baña Ḥaḳ anlara [ne] kılısar

Ol oruç tutanları Ḥaḳ n'eyleye
Ḥacc idenleri ne-y-ile toylaya

Nice ola şunlar kim kılır¹ şalāt
Kılmayan nice bula oddan² necāt

Tā kıyāmet ümmetüm ḥāli ° aceb
Nic'olısar³ anı kılıram taleb

810 Anlaruñ mücrimlerin ol Müste° ān
Nice kılısar anı eyle beyān

Pes hemān-dem Cebre° il iy mu° teber
Ḥazrete gitdi götürmege ḥaber

Ṭarfetü'l-° ayn⁴ içre girü geldi bil
Ḥoş ḥaber virdi Resüle Cebre° il

Didi ol sulṭān saña ider selām
Hem daḥı eydür işitgil yā İmām

¹ 808a kılır: kılırlar KYE.

² 808b oddan: otdan KYE.

³ 809b nic'olısar: nice olısar KYE.

⁴ 812a ṭarfetü'l-° ayn: ṭurfetü'l-° ayn KYE.

Şol günāh-kār ümmetüñ bil ölmedin

Tevbe kılsa bir yıl öñdin yā Emīn

815 Tevbesin maqbūl idem didi¹ İlāh

Uş beşāret eyledüm saña i şāh

Ol Resūl didi yıl çoğ ümmete

Girü² var yā Cebre³ il ol Hāzrete

(106a)

Pes ki Cebrā³ il girü döndi revān

Ol dem içinde varup geldi hemān

Ol Resūl[e] didi kim yā Emīn

Hāğ selām ider saña iy pāk-dīn

Ölmedin öñ ümmet[üñ] bir ay tamām

Tevbe eylese baña ol yā İmām

820 Tevbesin maqbūl idüben şād³ idem

Ťamu odından anı āzād idem

Girü didi [kim] ay çoğdur ümmete

Var girü yā Cebre³ il ol Hāzrete

¹ 815a didi: didüm KYE.

² 816b girü: giri KYE.

³ 820a şād: şāz KYE.

Ḥazrete döndi hemān-dem Cebre° il
Girü¹ geldi ol sa° at içre Ḥalīl

Didi Ḥaḵ selām ider iy mu° teber
Hem daḡı virdi saña bir hoş ḡaber

Ya° ni ümmet tevbe kılsa iy güzīn
Ölmedin bir hafta öñdin bil yaḡīn

825 ° Işḡ-ıla bir rūḡ-i kā° ināt
İdelüm cān-ı göñülden eṡ-şalāt

Diñle imdi iy Muḡammed ümmeti
Nice indi ol ° ālem raḡmeti

Elli üç yıl Mekkede döndi maḡām
Hem Medīnede daḡı on yıl tamām

Çün iriṡdi atmıṡ üç yaṡına o
İndi cāndan ārzūya vaṡl-ı Hū

° Ālem āḡ anuñ iderdi āḡına
İllā ki müṡtāḡ-ıdı Allāḡına

830 Göndermek içün nice yıldır ol Ġanī

¹ 822b girü: giri KYE.

Bu ciḥāna şaldı gönderdi anı

Çünkü bunda hizmetin itdi edā

Gel diyü bir elçi gönderdi Hudā

(106b)

Bu ciḥāndan gitdi ol vech-i ḥasen

Ḳurb-ı Ḥaḳḳa urdı yüz tıtdı vaṭan

Ḳodı Ḳur° anı o faḥr-rū nigār

Luṭf idüp ümmetlerine yādigār

Cān göziyle ger itseñ nigāh

Ravzasından berḳ urur nūr-ı İlāh

835 Ḥoş görüp aḥkām-ı şer° i ol Ḥabīb

° Ömri ḥatm oldı olup mevte ḳarīb

Pür olıcaḳ¹ [e]dā-yı cām-ı ḥayāt

Bezm-i ° ömrüñ hedmi olur memāt

Ḥasretā der dār-ı dünyā āh ölüm

İriser bize bir gün nāgāh ölüm

Baḥr-i bī-pāyān iken faḥr-i ciḥān

Bulmadı seyl-āb-ı rıḫletden İmām

¹ 836a olıcak: olucak KYE.

Åh ki bu řaduñ řoñı giryān imiş
Hem viřālũñ āhiri hicrān imiş

840 řād¹ ola rũh-ı Muħammed Muřtafā
Vir řalevāt cān-ıla iy bā-řafā

Tevbesin maķbũl idem didi anuñ
Uş beřāret eyledũm řād² it cānuñ

Girũ didi Cebre³ ile ol Emān
Hafta çoķdur daħı bilgil yaķĩn

Girũ pervāz urdı Ėaķķa Cebre³ il
Ol Resũle girũ geldi def^c a bil

Dir ki tevbe ķılsa ũmmet bil yaķĩn
Bir gũn ōñdin ōlmadin iy pāk-dĩn

845 Tevbesin maķbũl idem didi Ėudā
Ėoř beřāretdür bula cānuñ [řafā]

Girũ didi ũmmete çoķ gũn daħı
Girũ dōngil Ėazrete sen iy aħĩ

¹ 840a řād: řāz KYE.

² 841b řād: řāz KYE.

(107a)

Pes [ol dem] Cebrā' il kı lup sefer

Def' aten getürdi sulţāna haber

Dir ki tevbe itse ümmet yā Ḥabīb

Ölmedinler sā' at öñdin yā ṭabīb

Tevbesini Ḥaḫ anuñ kı lur ḫabūl

Key beşāret eyledüm bil yā Resūl

850 Ol Resūl yine ol dem luṭf işledi

Ümmet için bir sā' at çoḫdur didi

Ḥazrete dönüp gine olḡıl revān

Beni gine eyleyesin şād-mān

Yine Cebrā' il açuban per ü bāl

Ol ulu dergāha kıldı ° arz-ı ḫāl

Diñle gel kim ne beşāret eyledi

Ümmet için ḫoş delālet eyledi

Ol Resūl[e] didi kim iy pādişāh

Gine raḫmet eyledi saña İlāh

855 Ümmetüñe didi kim yıl çoḡ-ısa

Ay u hafta gün ü sā' at çoḡ-ısa

Ger bulardan bir kişi ° ömrin tamām
Ma° sıyet üzre geçür[sin] iy İmām

Çün ire āhır deme bil yā Hābīb
Hem gele hulkuma cānı iy tabīb

İdemese tevbeyi ol dil-ile
Pes utansa Hāğdan ol göñül-ile

İşlerine hep peşimān¹ olsa ol
Gözi giryān olsa anuñ yā Resül

860 Hāğ didi kim tevbesin kılam kabül
Göñlini hoş eylesün diñ ol Resül

Hem dağı didi Hābībüm girmedin
Cennetüme hoş şafālar sürmedin

(107b)

Çalan enbiyāya cennetdür harām
Göñlini hoş eylesün diñ ol imām

Bu ne ° izzet bu ne hürmet ne kemāl²
Çıldı aña digil cedd ü Celāl

¹ 859a peşimān: peşmān KYE.

² 863a –bu: bu ne hürmet KYE.

Hem H b b m  mmeti ol cennete
Girmedin irişmedin [ol] raħmete

865  n olardan alan  mmet girmeye
Anlar ird ğine kimse irmeye

Enbiyadan oldu efdal ol Em n
 mmeti hem alan  mmetden yaın

 mmet n¹ c nina y z biń sel m
Vir ki raħmet ide ol Rabb 'l-en m

Sen n-un gorki ne sa^c y eyledi
şon nefesde raħmet-ile toyladı

Pes anuń-un niře sen  lmeyesin
Haşret-ile c n fid  kılmayasın

870 Ciger n sen n nice an olmaya
Gice g nd z iş n efg n olmaya

Beńzi řaru g zi yařlu ii yař
Olmaya sańa hař m iřbu ma^c ař

Bu ne g lmekd r sańa di iy řeb b

¹ 867a  mmet n:  mmetiń KYE.

Çün Resülün menzili oldu türāb

Toprak içre sen dağı olğıl zelil

Ol Resül[e] tā ki olasın Halil

Yā İlāhi bize rahmet eylegil

Cümlemüzi ol şāha bağışlağıl

Fī Beyān-ı İrtihāli'n-Nebī ° Aleyhi's-Selām İlā Hazreti'l-Ulūhiyyeti

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

875 Diñle imdi ol Resül-i mu° teber

Cān nicesi pervāz ider

(108a)

Ol hümā nice kavışur¹ aşlına

Gidüben fürkat koyısar vaşlına

Hem kuli nice irer ol şāhına

Diñle cān nice virür Allāhına

Uşda saña anı taqrir ideyin

Beñzün² levnin nice taqşir ideyin

Yine gözüm yaşı oldı revān

Bağrumuñ başı delinüp ağıdı kan

¹ 876a kavışur: kavışır KYE.

² 878b beñzün: beñzünün KYE.

880 Girü feryādum göge irdi benüm
Ağlamağdan eridi cānum tenüm

Çaddüm uş büküldi oldum çü kemān
Hicr elinden yidi oğ zağmet bu cān

Seng-i hār¹ döyemeye hicr odına
Pes nice ümmet bu oda қatlana

Çünkü ümmet ten[i] öle cān ala
Gitse cān tende nicesi fer қala

Şādılık² evi nic' olmaya hārāb
Çün Resülün menzili oldı türāb

885 Bu cihān olsun tebāb-ender-tebāb
Cānlar u tenler қamu olsun kebāb

Ümmet olan cānı cismi eridür
° Āşık olanuñ³ bu dā° im kārıdur

Çünkü ayru düşdük andan қamumuz
Pes fidā eyleyelüm bu cānumuz

¹ 882a hār: hār KYE.

² 884a şādılık: şāzılık, nic' olmaya: nice olmaya KYE.

³ 886b olanuñ: olanıñ KYE.

° Işkıımızda tā ki şādık olavuz
Ol Resüle girçek ° aşık olavuz

Yā İlāhi bizi yoldan ırmağıl
Ol Resülünden yarın ayırmağıl

890 Diñle imdi ol Resül-i mu° teber
Hāzrete ol nicesi kıldı sefer

(108b)

Çünki Cebrā° il beşāret eyledi
Ümmet için bir nice söz söyledi

Pes Resülün göñlini¹ hoş eyledi
Didi ° Azrā° ile kim gel gir didi

Tiz irürgil² cānumı Hāzrete
İşbu zindāndan dağı hem cennete

° Āşıkı ma° şūķına irgür hemān
Çamu eksük³ bitdi tiz turgıl hemān

895 Pes ilerü geldi ° Azrā° il aña
Tā Nebīden ala rüh[in] ol yaña

¹ 892a göñlini: göñlüni KYE.

² 893a irürgil: irirgil, cānumı: cānımı KYE.

³ 894b eksük: eksik KYE.

Ol ° Alīyyü'l-murtaẓā dir yā Rasūl

Seni kim yusun digil iy pür-uşūl

Kim kefenlesün ü ẓabre kim ẓosun

Hem namāzuñ kim ẓılsun kim oẓusun

Pes beni didi ° Alīye sen yuğıl

Hem kefen üç aẓ ẓon eyleğil

Sırruma¹ sen muẓṭalı° olğıl hemān

İbni ° Abbās şu ẓoyıvırsün iy cān

900 Cebre° il getüre cennet ẓokıısın

Kefene hem baña anı şaçasın

Mescidüm içre hem beni ẓoyasın

Ṭaşra ẓıkup cümle ḥāli ẓuyasın

Zıra benim-çün ẓılan evvel namāz

° Arş üstinde ol ola bī-niyāz

Soñra Cebrā° il ü Mikā° il daḥı

Hem bölük bölük melekler iy aḥı

Siz daḥı uş bu sözümi ẓutuñuz

¹ 899a sırruma: sırrıma KYE.

Ol melekler gibi hoş şaf tutuñuz

905 Geçmesün hiç kimse turuñuz [siz]

Cebre° il tekbirine uyuñuz siz

(109a)

Çamuñuz [taşra çıkup] yürüyesiz

Çabre koyup baña toprak örtesiz

Vay yüregüm kim öle fahr-i cihân

Toprak içre olmayasın kara kan

Nişe şaru olmayasın iy yüzüm

Nişe kan ağlamayasın iy gözüm

İy ciğer sen nice toğranmayasın

Almaya hem bil ° ömr ü sermāyesin¹

910 Çatı mıdur işbu cânı bilmezüz

Kim aḥvāli işidüben olmazız

Fî Beyān-ı Te° vīlü'ş-Şalāt

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Diñle imdi sen şalātuñ ma° nisin

İşiden gönlinde şübhe kıomasın

¹ 909b sermāyesin: sermayāsın KYE.

Bil yaqın kim Haqdan ol raqmet-durur
Hem meleklerden ol istiqlar-durur

Qamu mu' minlerden du' adur hemın
Bu soze sen qlma gumın bil yaqın

Hem daqlı sunnı kefen mu' minlere
Oldı uq aql ton yaqın bil anlara

915 Lık hatunlara biqdur iy guzın
Kefen-i sunnı didum uqda yaqın

Hem vaqiyyet daqlı bil mendub-durur
Ol Resul zira anı idup-durur

Qun beyan itdi vaqiyyet ol Emın
Sundi ° Azra' il hemın-dem elin

Ol Resuluñ luql-ıla hem canını
Qabz qlmaqlıqa baqladı anı

Fatıma ol demde feryad eyledi
Ol Resule gozyaqlıyla soyledi

(109b) 920 Didi iy gozum nurı canum baba
Dertlu oldum derde dermanum baba

Uşda senden ayrıldum didi n'idem

Uş ecel geldi saña ben n'cidem

İy ° aceb girü saña kıanda irem

Ol mübârek yüzüñi kıanda görem

Ol Resül didi aña iy kıızum

Tâ kıyâmetde görisersin yüzüm

Ĥavzum üzre şusuz ümmetümi ben

Şu virürken¹ bulışasın anda sen

925 Fâtıma didi ki anda dağı ben

Seni bulmazsam nirede bulurven

Didi iy kıızum beni sen bilesin

Ol terâzünüñ kıatında bulasın

Anda yüzüm sürübeni Ĥazrete

Yardım idem bil ol ° aşî ümmete

Diyiserven yâ İlâhi luţf kııl

Ümmetümüñ müzdin ağır eylegil

¹ 924b virürken: verirken KYE.

Girü¹ didi Fāṭıma anda daḥı
Bulımasam ƣanda bulam iy saḥı²

930 Ol Resül didi şırāḫda³ bulasın
Ḥazretüme ol maƣāmda iresin

Anda daḥı yüzüm uram Ḥazrete⁴
Yardım idem bil ol ° āşī ümmete

Pes diyem yā Rabbi ƣılğıl raḫmeti⁵
Sen gelen geƣir şırāḫdan ümmeti

Tā ki ƣamudan geƣüben ireler
Raḫmetüñle cennetüñe gireler

Fāṭıma[ya] ƣün Resül virdi cevāb
Cān daḥı geldi dizine iy şebāb

(110a) 935 Pes Resül ol demde didi bir kez āḥ

Derd-ile didi Nebī āḫir-i āḥ

Ƣün göbege irdi cān didi o şāḥ

Āḥ idüben didi vā-fürƣat āḥ

¹ 929a girü: giri KYE.

² 929b -ben: ben iy saḥı KYE.

³ 930a şırāḫda: şırāḫta KYE.

⁴ 931a Ḥazrete: Ḥazrete, -ben: ben Ḥazrete KYE.

⁵ 932a raḫmeti: raḫmetin KYE.

Çün göbekden cān geçmek diledi

Ol Nebī ol dem girü āh eyledi

Didi Cebrā³ ile bilgil [iy] Emīn

Cān acısı key kıatıdur iy güzīn

Döymedi bakmağa aña Cebre³ il

Kend' özin¹ dönderdi andan Hālīl

940 Ol Resūl didi aña kim yā Hālīl

Nişe dönderdüñ yüzüñ benden digil

Cebre³ il didi aña kim yā Hābīb

Kim ola kim döye buña yā ṭabīb

Sen bu ser-ḥoşluḳdasan iy mu^c teber

Kim ola dönüp saña kıla naḳar

Cān acısın çünki gördi ol saḥī

Didi ° Azrā³ ile arḳun ṭut² daḥı

Didi ° Azrā³ il aña kim yā Hābīb

Ḳatı arḳun dutduḡumdur yā ṭabīb

945 Līk cān çıḳmaḳ kıatı müşkil-durur

¹ 939b kend' özin: kendi özin, dönderdi: dönderdüñ KYE.

² 943b ṭut: ṭut KYE.

Ol sebebden Һazretüñ uş incinür

Ol Resül aña didi iy devletüm

Böyle mi zaħmet çekiser ümmetüm

Didi ° Azrā³ il aña i şāh¹

Bunda ne var ҡatı çekerler tebāh

Ġāyet arķun tutduğumdur bilüñ

Қatı tutduğum bundan hişşe aluñ

Pes Resül ümmete şefķat eyledi

Bil ki ° Azrā³ ile ol dem söyledi

(110b)

950 Dir virgil cānuma heybet aħī

Tā ki ümmet çekmeye bunda güci

Ümmet için çekeyin zaħmet bugün

Tā ki anlar görmeye zaħmet o gün

Bu ne şefķat bu ne raħmet ümmete

Vir şalevāt sen daħı ol Һazrete²

Cān acısı çünki artdı ķıl nażar

¹ 947a şāh: şeh KYE.

² 952b Һazrete: Һazrete KYE.

Şuya şokdı elini añla haber

Gögsi üzre ol şudan döker-idi

Çevre yanına dönüp bakar-ıdı

955 Çünkü cān hulquma geldi ol Resūl

Bir kez āh itdi girü ol bā-uşūl

Didi kim āh şol seferden bī-ayān

Didi kim āh şol sükerden bī-şarāb

Şuña irişdi ki anuñ gözleri

Hoş süzildi hem kesildi sözleri

Çaldı el ayak işinden [ol] gözin

Bir nefes çaldı hemān iy pāk-dīn

Līk tutaqları deprenür-idi

Bilmez-idi kimse ol ne dir-idi

960 Pes ° Alī geldi [vü] anı diñledi

Arçun ol Nebī [dahı ne] söyledi

Didi kim ümmeti vü [hem] ümmeti

Aña didi seni ol Hāç rahmeti

Seni şol vakte degin unutmadı

Nic' olısar¹ hāli ümmetüñ didi

Çünkü ol hāle irişdi ol Halīl

Aña kıldı pes tecellī ol Celīl

Cān kuşu ol demde pervāz eyledi

Ma^c şūkı katına āgāz eyledi

(111a)

965 Dosta kavuşdı hemān-dem Habīb

Çaldı uş dertlü kamu gitdi tabīb

Çün kamu aşhāb ol hāli gördiler

Ağlaşubanı yürekler yardılar

Ol Medīne içi tıldı [hep] figān

Çırdı ol dem kıyāmet bil hemān

Şöyle ağladı ki [ol dem] tağ [u] taş

Bile ağladı kamu her kırı yaş

Ağladı[lar] ol deñizler kamusu

Toprak olmışdı beñizler kamusu

970 Yir yüzinde ağlaşurdu² cānlular

¹ 962b nic' olısar: nice olısar KYE.

² 970a ağlaşurdu: ağlaşırdu KYE. Beyitte "canlular" ve "cinniler" kelimelerinin yerleri değıştirilmiştir.

Gök yüzinde ağlaşurdu cinnîler

Hem hevâdan [kamu] kuşlar ağladı

Hasret odıyla yüregın tağladı

Ol Ebü Bekr ağlar-ıdı zârı zâr

Ol Resüle dir-ıdı iy gül-[°] izâr

Fürkat-ile ol [°] Ömer ağlar-ıdı

Derd-ile ol vâ Halîlâ dir-ıdı

Âh idüp [°] Osmân dağı inler-ıdı

Yana yana bu cihân inler-ıdı

975 Ol [°] Alî yüregın[i] kan eyledi

Vâ şafıyyâ diyüben[i] söyledi

[°] Âyişe ağlayubanı dirdi ol

Arpa ekmeğine toymayan Resül

Gevdesi üzre harîrler geymeyen

Döşek üstine yatuban uyumayan¹

Hoş döşeklerden haşîr[i] yigleyen

Çorçuban Haç çorkısından inleyen

¹ 977b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Fāṭıma eydürdi kim vā ebā atā
Vā Resūlü vā Nebīyyü raḥmetā

(111b) 980 Uş kesildi daḥı gelmez iy Ḥalīl
Bize ayruḵ vaḥy için ol Cebre⁹ il

Böyle diyüp zārı zār aḡlar-idi
Ḳan yaş aḡıdup ciger¹ taḡlar-idi

Didi kim cānumı sen yā İläḥ
Cānına irgür anuñ yā Pādişāḥ

Böyle diyü aḡlaşırlardı ḡamu
Yaḡmış-ıdı anları şankim ṭamu

Cümlesinüñ yüregi pür-ḡan-idi
Gözleri ḡan cigerleri biryān-idi

985 Çün gitdi ol Ḥabīb-i Muştafā
Odlara yaḡdı ḡamusın ol cefā

Pes ki dünyā kimseye ḡalmaz yaḡın
Ḳala-y-ıdı aña ḡalurdı hemīn

Çünki dünyā kimse[ne]ye ḡalmaya
° Aḡlı olan bir pula aldanmaya

¹ 981b ciger: cigerler KYE.

Çün gidersin işbu milkden kıl yarağ

Tā ki ol milke varasın yūzi ağ

Menzil uzağ azıq algıl dünyeden

Tā ki ol yolu varasın şağ esen

990 Kim bilür kim ne geliser bu başa

Nice yaz gören irişmedi kışa

Ol Resüle bağlağıl gönlüni sen

Tā ki rağmet-ide saña Zü'l-minen

Diñle imdi ol şağābe n'eyledi

Ol Resūli nicesi defn eyledi

Hem ° Alī yudı Resūli bil yağın

İbni ° Abbās şu koyu virdi hemīn

Gönlegin çıkar[ma]k istedi ° Alī

Geldi bir āvāz çıkar[ma] yā velī

(112a)

995 Olmasun kim gönlegin çıkarasın

Ol Ḥabībūñ cismini sen göresin

Gönlegi içinde yudı pes ° Alī

Evliyā kuṭbıdur ol Hāḡ velī

Ol sebebden şāfi^c ıdir iy güzīn

Göñleginde meyyiti yunsın yaḡīn

Ol Resūlüñ sünneti-durur^c ayān

Mezheb idindi bu ḡālī bī-gümān

Līk biz dirüz¹ maḡşuşdur bu ḡāl

Ol Resūle şeksizin bī-ḡıyl ü ḡāl

1000 Bizde yoḡdur ol şeref iy mu^c teber

Lā-cerem meyyiti^c uryān yuyalar

Çünk' ol² ḡabīb-i laṡīfi yudılar

Cebre³ il ḡoḡu getürdi ḡodılar

Hem üç aḡ ṡon aña kefen ḡıldılar

Cümle aşḡāb işbu ḡālī bildiler

Ol^c Alīyyü'l-Murtaḡā duydı kim yaḡīn³

Ol melekler ḡanadınıñ āvāzın

Götürübeni mescide geldiler

ḡodılar mescide ṡaşra ṡurdılar

¹ 999a dirüz: diriz KYE.

² 1001a çünk' ol: çünki ol KYE.

³ 1003a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

1005 Kendü[mi] lâkin göremezdüm ° ayân

Bir zamân geldi bir âvâz hemân

Kim girüñ kıluñ Nebî üzre namâz

Size raḥmet eylesün ol bî-niyâz

Girüben mescide şaf dutduḡ tamâm

Olmadı hîç birimüz anda imâm

Cebre° il tekbîrine uyduḡ kamu

Böyle dimişdür ° Alî bil iy ° amu

Çün bu vech-ile namâz kıldılar

Ḥücreesinde anı kabre kodılar

(112b)

1010 Āḫiri ḫâlüñ budur bilgil ° ayân

Sende bir gün gelisersin¹ iy cüvân

Ol Resül[i] anda çün defn itdiler

Üstine pür² kara toprak atdılar

Menzile geldi kamu cümle i yâr

° Ālem işi budur[ur] uş âşikâr

¹ 1010b gelisersin: gilersin KYE.

² 1011b pür: per KYE.

Fāṭıma didi ° Alīye yā ° Alī
Ol Resūli n'itdūñüz siz yā velī

Anı yirde nicesi defn itdiñüz
Üzerine nice topraq atduñuz

1015 Ol Nebī raḥmet degil midı size
Ol Nebī ni° met degil midı size

Pes ° Alī didi nice idelüm¹
Allāhuñ emri-durur biz n'idelüm

Fāṭıma pes qabre geldi ol hemān
Bir avuq topraqın² aldı revān

Qoqulayup işbu sözi söyledi
Kend' özi[ni] kim qarañu eyledi

Altmış üç yaşında idi ol Ḥabīb
Dostına kıldı sefer ol [dem] ṭabīb

1020 Qırkı yılında vaḥyi ba° d ez° ān
Mekke de tırdı on üç yıl [ol] cüvān

Mekke den geldi Medīneye o şāh

¹ 1016a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1017b topraqın: topraqını KYE.

Ṭurđı on yıl anda dağı sāl ü māh

Altmış üç yıl ° ömri çün oldı tamām

Ḥazrete kıldı sefer pes ol hümām

Ḷarañu eyledi ya° nī ol günü

Dünyeden ʈolındı ol ° ālem günü

Ḥađ didi aña beşīr u hem nezīr

Hem dağı dā° i sirāc ü hem münīr

(113a)

1025 Hem sirāc-idi güneşe Ḥađ i yār

Pes Resūl oldı güneş uş āşikār

Güneşüñ de ʈođması var ol Resūl

Andan ʈođdı cihāna ol uşūl

Güneşüñ ʈolınması var ol nigār

Hem ol mağara içre ʈolındı yār

Birbirinde¹ nicesi ola şafā

Çünki gitdi ol Muḥammed Muştafa

° Āşıka gör ne-durur cānın virüp

Ma° şūkı yolında ol ʈurbān olup

¹ 1028a birbirinde: biribirinde KYE.

1030 Pes girçek ° aşıkısañ iy cüvân
Ol Resülûñ yolına vir sende cân

Tā ° ivaż cānuña cānān bulasın
Raḥmet-i Raḥmān ° āvn-i sulṭān bulasın¹

Zīra ° izzetlü Nebīdür ol güzīn
Ḥaḫ ḫatında key şerīf ü key Emīn

Şöyle kim gelmiş eşerden iy şerīḫ
Diñle ma° nāsın diyeyin iy şerīf

Ya° ni gelmiş bir ° Arab iy mu° teber
Ol Resülûñ ḫabrine yüzün sürer

1035 Pes yüzini Ḥazrete tutdı revān
İşbu sözi söyledi [hem] ol zamān

Yā İlāhi sen bize emr eyledüñ²
İşbu sözi ḫullara sen söyledüñ

Sevdüğümüz sinlesi başına biz
Ḫullara āzāt³ eyle söz yā ° azīz

İşbu yatan kim Ḥabībūñdi senüñ

¹ 1031b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1036a eyledüñ: eylediñ KYE.

³ 1037b āzāt: āzāt KYE.

Hem daħı ° āşīyem [ben] uşda uluñ

Pes abībũñ başına sen ayağı

Eylegil āzād cehennemden beni

(113b)

1040 Geldi āvāz kim āzād eyledũm

uşşalardan bil seni şād eyledũm

İy ° Arab sen n'ıçũn minnet itmedũñ

Yir yũzũndekini hep dilemedũñ

İsteseñ hep cũmlesini oylayam

Ol abīb ıçũn āzād eyleyem

Zıra ğāyet sevgũlũdũr ol abīb

Baña ° izzetlũ dur[ur hem] ol abīb

Zıra ° izzet kim anuñ vardur i cān

a atında uş didũm ılma gũmān

1045 Pes n'ıçũn yũrek ola oña dũye

Ya ne kişi ola yatup uyuya

Bũyle a atında cũn ° izzetlenũr

Ādem oğlı aña nice atlanur

Fî Beyân-ı İrtihâli'n-Nebiyi ° Aleyhi's-Selâm

(Remel: Fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün)

Diñle imdi gözyaşı-y-la bir haber

Kim dimişdür rāviler mu° teber

İbni ° Abbās ile Cābir söylemiş

Ümmetüñ cānını mecrūḥ eylemiş

Ol zaman ki Sūre-i Fetḥ indi bil¹

Ol Resūle bu sözümi añlağıl

1050 Pes didi Cebrā° il[e] ol Ḥalīl

Kim bu ölüm sözidür² yā Cebre° il

Didi Cebrā° il aña bilgil i māh

Aḥret yigdür dünyeden saña i şāh

Dost katı yigdür saña bil iy ṭabīb

İşbu fānīde beḳā yoḳ iy ṭabīb

(114a)

Çünki bildi ol Resūl ḳılur sefer

Pes Bilāli [o]ḳuyuban emr ider

¹ 1049a sūre: sūrī KYE.

² 1050b sözidür: sözidür KYE.

Kim kamu aşhâbı ol cem° eyleye
Şehr içinde hoş münâdi eyleye

1055 Emrini tutup ba° de¹ itdi şalā
İşidüben cümle aşhâb gele

Çün kamu işidüben aşhâb-ı yār
Cem° oldı mescide her ne ki var

Ol Resül kıldı bularuñla namāz
İki rek° at ol Hâka kıldı niyāz

Pes çıkdı minbere ol dem nezīr
Ol Hâka hamd ü senā kıldı münīr

Oğudu bir huṭbe anda ol Resül
Nice huṭbe cānlara açıldı yol

1060 Mescid içre gözyaşı oldı revān
Yaş mıdı ağan bilinmez yoḥsa kan

Pes ki ol dem Resül-i mu° teber
Didi kim iy müslimün virüñ haber

Kim nice peygamber oldum ben size
Hâkḫ sözün virdüm mi kamuñuza

¹ 1055a ba° de: bā ad KYE.

Ol kamu didi kim aña yā Habīb
Haq saña çok hayr virsün yā tabīb

Kim bize raḥmetlü ata gibisin
Hem daḥı şefkatlü ana gibisin

1065 Hoş naşīhat eyledüñ kamu muza
Haq sözi¹ hep cümle didüñ sen bize

Ol Haquñ vaḥyin kamu hep söyledüñ
Ḥikmetiyle dīne da^c vet eyledüñ

Merḥamet kılduñ kamu vaḥy eyledüñ
Şol ki Haqdur cümle anı söyledüñ

(114b) Pes saña virsün ° ivaz el-Haḥ Çalab
Ümmet için eyledüñ çok çok taleb

Pes Resül ol dem şehādet barmağın
Qaldırup gökden yaña tutdı hemīn

1070 Hem daḥı ol barmağın egdi Emīn
Hoş işāret kıldı Haqqa ol güzīn

¹ 1065b sözi: sözü KYE.

Didi Hakk işbu söze tanık ol
Üç kezin didi bu sözi ol Resül

N'icün tanık tutar Hakkı Habīb
Zira ümmetünden sorılır tabīb

Şamu peygamber sorılır iy güzīn
Ümmetinden işbu sözi bil yaķīn

Kim degürdi mi Hakuñ aħbārını¹
Ümmetine ne didiyse ol Ğanī

1075 Kendü kaydın pes Resül yidi ol dem
Hakkı ol teblīge tanık eyledi ol dem²

Şāle'n-Nebīyyü ° Aleyhi's-Selām

El-Muşalli Yünācī Raħmetü'l-° Ālemīn³

Yā Muħammed yine menzilüñe var
Ümmetüñi nevm-i ğafletden uyar

O gice içre hemān sâ at Resül
Yine hađrā üstine kıldı nüzül

¹ 1074a aħbārını: aħbārını KYE.

² 1075b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 1076 Anlamı: Nebi aleyhi's-selām "Allah ona rahmet eylesin" dedi ki, namaz kurtuluştur.

Cebre⁹ il çekdi Burākı öñine
Muştafa bindi [vü hem] uçdı yine

Ümmehānī evine girdi hemīn
Döşege başıdı mübārek ayağın

1080 Gitdi gine geldi Tañrı[nuñ] hāşı
Gitmemişdi döşeginüñ ıssısı

Ne-y-idi bu arada sırr-ı nihān
Kıldı Hāķ tayy-i zamān tayy-i mekān

(115a)

Gizleye Kādirdür ol Hāķ biñ yılı
Bir gice içinde şöyle iy velī

Bilmeye ehlinden özge kimsene
Vara hem menzile gele hem yine

On yidi kez kıldı mi^c rācı Hābīb
Birisi cism-ile oldı [uş] naşīb

1085 Cism-ile mi^c rāc naşīb oldı aña
Enbiyā vü evliyā tā kim aña

Bāķi mi^c rāc naşīb kamu rūhanīdür

Enbiyānuñ cümle sultān olanıdur¹

İRte oldı nūra ğarķ oldı cihān

Aşikāre oldı bu sırr-ı nihān

Muştafā mi° rācını şerh eyledi

H̄ān-ı mi° rāc-ıla h̄alkı ıoyladı

Armağanı ° arzu kıldı bunlara

Şöyle kim virdi şafālar cānlara

1090 Didi biş vaķt namāzı kıluñuz²

Cümle gök ehli şevābın buluñuz

Armağanıdur H̄udānuñ³ bu namāz

Ķıluban⁴ mi° rāc idüñ eyleñ niyāz

El-Ĥişşatü Mine'l-Ķişşati

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Gel berü gel ° aşık-ısañ ° ışķ eri

Cān u dilden diñlegil bu sözleri

¹ 1086b Beyit vezin ile uyumsuzdur.

² 1090a kıluñuz: kıluñuz KYE.

³ 1091a H̄udānuñ: H̄udānuñ KYE.

⁴ 1091b kıluban: kıluban KYE.

Çün kim aduñ ümmet oldu ol şehā

Hāş¹ kul olduñ yaq̄in bil Allāha

° Ām olma cehd eyle hāş² ol

Himmet eyle daḥı hāşu'l-hāş ol

1095 Bu hevāya nice bir put idesün³

Nefsüñ i° vāsun⁴ saña kut idesün

(115b)

Ümmehānī evi olsañ [iy] gönül

Ondan öte açılır⁵ Hāḫka [bil] yol

Hāḫ ° ināyet kılsa devlet yār olur

° Ālemüñ hārı kamu gülzār olur

Cism-ile kıldı mi° rāc [ol] Resül

Ümmete cān-ile açıldı bu yol

Muştafānuñ ümmetüne armağan

Oldı bu biş vaḫt namāz bellü beyān

1100 Ya° ni mi° rāc oldu bize bu namāz

İdevüz Hāḫka münācāt u niyāz

¹ 1093b hāş: hāş KYE.

² 1094a hāş: hāş KYE.

³ 1095a idesün: idesin KYE.

⁴ 1095b i° vāsun: i° vāsın KYE.

⁵ 1096b açılır: açılır KYE.

Tā namāzımızu tetmīm idevüz
Halka Haqdan tuhfe teslīm idevüz

Armağanıdur muşallīnūñ selām
Biribirine cemā^c at ü imām

Fī Beyān-ı İntikālī'n-Nebī Min Dāri'd-Dünyā ilā Dāri'l-Āhire

(Remel: Fā^c ilātün fā^c ilātün fā^c ilün)

Uşda girü¹ taldı yürek baş-ıla
Gözlerümüñ nūrı gitdi yaş-ıla
Fūrkat-ile bu ciger pāre pāre
Hicr odına girü yandım kākara

1105 Gözlerümden kın yaş aqar oldı bīnar
Bir yüzini lāle kıldım [zārı] zār

Uş benefşe gibi kaddüm oldı fām
İşbu derdüme nicesi ola em

Hebh sünbülü sen perīşān olmışam
Aqlamaqdan uşda oldım bī-ħaber

Nāy gibi içümden [hep] iñledüm
Taş gibi [hem] bu felekden çinledüm

¹ 1103a girü: giri KYE.

Ger āhum odı irse göklere
Eridüp¹ [od] aqıdaydı yirlere

(116a) 1110 Ger bu otdan yidi tamuya ire
Qamusınuñ odını söyündüre

Pes bu oda nicesi şabr-ideyin
Diye baña n'eyleyin n'ideyin

Āh u āh u āh u āh u āh
Qanda gitdi bilsem ol gül yüzlü şāh

İşidüben key qatıdur cānumuz
Kim bu derde virmedük biz cānumuz

Çün Hābībüm menzilüñ oldı türāb
Bu cihān olsun harāb-ender-harāb

1115 Ümmetüñ² ışkı-y-ıla di eş-şalāt
Tā ki cānuña ire nev nev hayāt

¹ 1109b eridüp: edidir KYE.

² 1115a ümmetüñ: ümmetiñ KYE.

Hikāyet-i Nāka-i Resūl ° Aleyhi's-Selām

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Şöyle kim gelmiş haberde āşikār

İbni ° Abbāsdan rivāyet bil i yār

Ya° ni huṭbe ider-idi ol Resūl

Şadaqaya kındır-ıdı halkı ol

Bir ° Arab geldi elinde bir deve

Ya° ni anuñ-ile zaḥmet[in] şava

Pes Resūle yā Resūla'llāh didi

Hakḫ için bu deveye vir didi

1120 Çün nazar kıldı Resūl ol nākaya

Key ° acebledi anı sen añlaya

Pes ° Ömere didi ol dem yā ° Ömer

Bu deveyi şatavuz iy mu° teber

Benüm için şatun alasın bunı

Pes ° Ömer aldı Resūl için anı

(116b)

Taşra çıkdı bir gice ol pāk-dīn

Ol deve havlıda çekmişdi yaḫīn

Hem ğazāsında Resūl-i mu^e teber

Aña binerdi yağın bil iy püser

1125 Geçmek istedi öñinden ol imām

Dile geldi ol deve virdi selām

Pes naẓar kıldı aña ol dem Resūl

Hoş selāmın aldı anuñ bā-uşūl

Ol deve didi işitgil ħālūmi

-----¹

Bir kişinüñ mülki-y-idüm bil i şāh

Diñle ħālūmi benüm iy pādişāh

Gice oldı yarıcılar geldiler

-----²

1130 Birbirine didiler incitmeñüz

Ol Resūlüñ merkebidür bilüñüz

Gündüz oldı dileyem kim otlayam

Açdı ħarnum yiyüben tā ki toyam

¹ Burada eksik bir mısra vardır.

² Burada eksik bir mısra vardır.

Her ağaç her ot baña bil söyledi

Gel berü gel benden otlağıl didi

Zıra sensin ol Resülün merkebi

Ol ulu sulţān-durur ol Hāk Nebī

Ol deveden işbu sözi diñledi

Ol Nebī anuñ adın Ğazbān qodi

1135 Pes deve didi Resüle yā Hābīb

Hācetüm vardur qatuñda yā řabīb

Ol Resül hācet nedür didi aña

Di ki virem maqşūduñı ben saña

Deve didi hācetüm budur yaqın

Ol Çalabdan isteyesin yā Emīn

Āhiretde merkebün kıla beni

Nitekim dünyāda kıldı yā Ğanī

(117a)

Hem dağı bir hācetüm var yā İmām

Ben[den] öñdin ola sā° at tamām

1140 Fāṭıma çün kim bu sözi diñledi
Ol deve[nüñ] boynın tutdı iñledi

° Aqıl gitdi oldı bī-hūş bir zamān
Çoltuğında ol deve virdi cān¹

Bir zamāndan Fāṭıma açdı gözün
Gördi deve dosta irgürmiş² özin

Ağlayuban qatı zārı eyledi
Aña girçek ° aşıkımışsın didi

Zīra ma° şūquñdan ayrı döymedüñ
Cānuñı yolına qurbān eyledüñ

1145 Çün şabāḥ oldı anı kefenledi
Çazdurup³ qabir anı defn eyledi

Ol devenüñ mertebesin diñlegil
Şoñı neye irdi anuñ añlağıl

Yidi günden soñra qabrin qazdılar
Bulmadılar qabrin açup bozdılar

¹ 1141b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1142b irgürmiş: irgirmiş KYE.

³ 1145b qazdurup: kazdırup KYE.

Ne deri almış ne sũnũk iy cũvn
Cn u ten hep cennete olmuş revn

Cennete bilgil ki on ayvn girũr¹
Ol anun birisi bu na-durur

1150 Birisi daı ° icl-i İbrhm²-durur
Hem biri kebsidũr İsme ilũn³

Biri daı neml-i Sũleymn bil bu sũzi⁴
Biri Mũs Nebnũn kũzi

Biri Yũnus balıı bil Hũ Hũ Hũ
Birisi Hũdhũd-i Belıs bil [Hũ Hũ]

Birisi Aşb-ı Kehfũn⁵ kelbidũr
Onı daı bilgil cennete girũr⁶

(117b) Bir laıf⁷ uş řũretinde iy gũzn
Cennete oyısar a amusın

1155 ũnki amu dostu yoldaş oldılar
Her birisi dũrlũ ou aldılar

¹ 1149a girũr: girir KYE.

² 1150a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 1150b Beyit mesnev kafiye dũzenine uygun deildir.

⁴ 1151a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 1153a Kehfũn: Kehfn KYE.

⁶ 1153b girũr: girir KYE.

⁷ 1154a laıf: laıf KYE.

Görüñ ol Aşhâb-ı Kehfüñ kelbini

Kim ne mertebe bulupdur iy nedî

Hağ kitâbında añıp dur[ur] nedî

“*Kelbühüm bi'l-bāsiṭi*” didi Ğanî¹

Sen ki kelbden nişe kemter olasın

Tā ° azab içinde yarın qalasın

Resülün sünnetini tut iy kişi

Tā ki yarın görmeyevüz teşvişi

1160 Ol devācuñ çünki sevdi ° ışq-ıla

Lā-cerem irdi mübârek menzile

Ol şu hayvānlıg-ıla döymedi

Yolına cānın fidā hoş eyledi

Güneşün tolnması var[dur] bilün

Ṭolındı ol Resül zārı kıluñ

¹ 1157b “*كلبهم بالباسط*” didi Ğanî. Kehf 18. Âyet-i Kerîme: (*وَتَحْسَبُهُمْ آئِقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُم*) (*باسط ذراعیه بالوصيد لو اطلعت عليهم لوليت منهم فرارا ولملئت منهم رعبا*) Meal: Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.

Siz Resūli dimeñüz kim ölüpdür
Bu cihāna baht bil kim virüpdür¹

Ol güneş çün dünyeye eyledi nūr
Anda daħı vardı tā kim vire nūr

1165 Bir çerāğ iki ol olsa i yār
İkisinde iden ider āşikār

Şol kişiye nice irişür memāt
Kim alur kamu eşyā andan hayāt

Bil ki mü^o minler ölmez i cān
Pes bir evden bir eve göçer hemān

Ḳāle'l-mü^o minūne lā yemūtūne
Be'l-yünḳalūne min dāri ilā dārin²

(118a) Ol Resūl didi bil kim “*el-mü^o minūne*”
“*Lā-yemūtūne*” bil ki anlar “*yünḳalūne*”³

1170 Pes girçek mü^o min olğıl sen i yār
Ya^c ni dostı bunda görgil āşikār

¹ 1163b virüpdür: virüpdür KYE.

² 1168a/b “قال المؤمنون لا يموتون”

“بل ينقلون من دار الى دار” “Müminler dediler ki, ölüm yoktur. Ancak bir evden bir eve göçülür.”

³ 1169a/b Ol Resūl didi bil kim “المؤمنون” “لا يموتون” bil ki anlar “ينقلون”

Tā ki ayruḡ olmayasın iy şerīf
Ol ebed cānı bulasın hoş laṭīf¹

Uş göresin dünyeyi ne fānīdür²
Bunda gelenler ḡamu anda varur

İşbu ° ālem enbiyāya ḡalmanı
Evliyā daḡı maḡrūm³ olmadı

Pes saña nice ḡalısar iy cüvān
Sa° yı ḡıl tā ḡurtarasın anda cān

1175 ḡanda vardı sevgülü dostuñ diye
Dürüşüp sen daḡı ḡayduñı yiye

Uşda dünyā ejdehā aḡzın açup
Çevre yanına hem ol zehrin şaçup

Cümle bir bir yuṭar virmez [hīç] amān
Pes nice ḡurtarasın sen bunda cān

Gözüñ-ile gördüḡüñ fikr it iy şebāb⁴
Uş direm va'llāhi ° ilm[i] bi's-şavāb

¹ 1171b laṭīf: laṭīf KYE.

² 1172a fānīdür: fānidür KYE.

³ 1173b maḡrūm: maḡrum KYE.

⁴ 1178a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Fî-Beyân-ı Ahvâlî'l-Eshâbi Min Ba° di Resûlî'llâh ° Aleyhi's-Selâm

(Remel: Fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün)

Uş vefâtın diñledüñ sen iy cüvân

Anuñ içün diñle kimler virdi cân

1180 Döymeyüp yâhūd¹ kıldı[lar] sefer

Diñle imdi bir bir anı mu° teber

Girü ° ışğdan cānuma irdi eşer

Gitdi ° aqlum oldum andan bî-ħaber

Hem çü [ol] bulut irüben yağdı kan

Gitdi ° aqlum oldum andan bî-ħaber²

(118b)

Gör [a]hî biz nice taşdan katıyuz

Toprak olmaduğ yolına katıyuz

Ĥikāyet-i İslām-ı Yehūd

(Remel: Fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün)

Nice küfr içinde kişi bil yaqîn

Sevdi anı diñlegil iy pāk-dīn

¹ 1180a yâhūd: yâhūz KYE.

² 1182. beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

1185 Hoş müselmān¹ oldu getür[di] ĩmān

Yolına hem dağı virdi ıtatlu cān

Şöyle kim gelmiş eşerde iy cüvān

Diñle ma^c nġsin sen anuñ [uş] ^c ayān

İbni ^c Abbāsuñ²-durur bil bu eşer

Ol şaḫābe³ serveri ol mu^c teber

Ya^c ni Şamda bir Yehūdġ var-ıdı

Yevm-i sebtde Tevrġte baḫar-ıdı

Çünki Tevrġti açup kıldı naḫar

Diñlegil ne görür⁴ anda iy peser

1190 Dört varaḫda görđi kāğıdı kesdi revān⁵

Oda yaḫdı cümlesini⁶ iy cüvān

Hem ikinci sebtde girü na^c tını

Buldı sekkiz yirde anuñ vaşfını

Kesdi anuñ cümlesini iy güzġn

¹ 1185a müselmān: müslimān KYE.

² 1187a ^c Abbāsuñ: ^c Abbāsuñ KYE.

³ 1187b şaḫābe: aşḫāb KYE.

⁴ 1189b görür: gödür KYE.

⁵ 1190a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁶ 1190b cümlesini: cümleseni KYE.

Oda yaqdı bil yaqın iy pāk-dīn

Hem üçünci sebtde girü vaşfını

Bil on iki yirde buldı iy ğanī

Fikr kıldı didi ger keserisem

Cümlesini ger oda yaqarısam

1195 Tevrītüñ¹ vaşfı kamu anuñ olur

Pes anı görmek bize lāzım gelür

Böyle diyüp halkına çıqdı revān

Didi kimdür ol Muḥammed diñ hemān

(119a)

Didi[ler] kim bir yalancı kişidür

Bil yalan söylemek anuñ işidür

Yigrek ol [kim ol] seni hem sen anı

Görmeysin birbirüñüz² iy ğanī

Ol kişi halkına ol dem söyledi

Diñlegil anlara ol kim n'eyledi

1200 Didi Ḥaḳ ḥaḳlıgını çünkim ol

Tevrīt içinde anı kıldı qabül

¹ 1195a Tevrīt: Tevrit KYE.

² 1198b birbirüñüz: birbirüñüzi KYE.

Beni men^c itmek ister andan varayın¹

Varubanı hūb cemālin göreyin

Pes icāzet aldı anlardan hemān

Ol Medīneden yaña oldu revān

Gide gide çün Medīneye varur

Bağub[anı] anda Selmānı görür

Ol Resūli şandı Selmān hemān

Hoş selām eyledi aña ol zamān

1205 Didi aña kim Muḥammed sen misin

Hem dağı Aḥmed ki dirler sen misin

Pes Selmān ağlayup zār eyledi

Ol Resūlüñ haberin gör n'eyledi

Üç gün-idi ki ol ^c ālem güneşi

Kim gurūb itmeg-idi mağrib işi

Didi Selmān aña kim ben ḳulıyam

Ol Resūlüñ ben maḳbūliyem

¹ 1201a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Ol kişi didi [ki] Aħmed ҡandadur
Bunda mıdur yoħsa eydüñ andadur

1210 Pes Selmān ol zamān fikr eyledi
Öldi dirsem bu kişi gider didi

Diri dirsem ger yalancı olıram
Pes bunı aluban aŗħāba varam

(119b)

Düşdi öñine anuñ [ol dem] revān
Mescide iletdi anı ol zamān

Mescid içi ıoludı aŗħāb-ıla
Ağlaşırıldı ıamu aŗħāb-ıla

Mescide gelüp içerü girdiler
Ėaı selāmını olara virdiler

1215 Didi [yā] Aħmed selām olsun saña
Yā Ebe'l-Ėāsım selām olsun saña

Eyle şandı kim Resül diri dur[ur]
Cümle aŗħāb cem^c oluban oturur

Ėünkü aŗħāb işbu Ėāli diñledi
Yaş aııdup her birisi iñledi

Mescid içi ıoldı bu efgān-ıla

Yir yüzini şuladılar ıan-ıla

Ol ° Alī ıaldurdu başın ağlayu

Gözi yaşı yüzi üzre ıağlayu

1220 Didi kimsin sen ki açduñ yaramuz

ıuzlar ekduñ ıalmanı uş ıāremüz

Uşda üç gündür ki ol şāh-ı cihān

Naııl ııldı dünyeden bil bu zamān

Key ıatı zāri ıılup itdi figān

[Ol ıişi] derd-ile gitdi ol zamān

İşbu sa° yım zāyi° oldu uş didi

Keşke anam beni toğurmaya-dı

ıün toğurdu keşke oıumaya-dum

Yevm-i sebtde Tevrīt oıumaya-dum

1225 ıün oıudum keşke bilmeye[-y-i]düm

Vaşfi[nı] Tevrītde bulmaya[-y-ı]dum

ıasret-ile bir zamān aııtdı yaş

Bir zamāndan şoñra ıaldurdu baş

(120a)

Didi ki var mıdur kim [ol] söylese

Vaşfin[1] anuñ taqrır eylese

Ol ° Alī didi ki vardur bil yaķın

Uş anuñ vaşfin[1] taqrır ideyin

Ol kişi ° Alīye didi iy güzın

Aduñı digil baña iy pāk-dın

1230 Ol ° Alī didi aña bil i yār

Bil ° Alīyyü'l-Murtażāyam āşikār

Ol kişi eydür ki aña yā ° Alī

Bulmışam Tivrıt içinde yā velī

Eyle imdi vaşfinı ol Aħmedüñ

Na° tını işideyin taqrır idüñ

Pes ° Alī aña didi kim ol Resül

Orta boylı-y-ıdı bil iy [bā]-uşül

Hem degirmi başı yaşşı egin bil

Çaşı çatuk göz[i] kara añağıl

1235 Hem açuk diş ki kaçan güle i şāh

Dişlerinden nür çıkardı hem çü māh¹

¹ 1235b –nedür: nedür nür KYE.

Yoğ-ıdı kıl gevdesinde iy harîk
İllâ gögsi üzre var-ıdı laṭîf¹

Ol mübârek ayası ḳalıñ-ıdı
Zîra kim yimegi ol az yir-ıdı

Karnı yapışmış-ıdı arkasına
Zîra ḳarışmazdı dünyâ pasına

Ol nübüvvet ḥâtemi bil gizledi
Et-ile ḳan arasında yazlı-dı

(Hz. Mûsâ Kıssası)²
(Remel: Fâ° ilâtün fâ° ilâtün fâ° ilün)

Bismillaḥi'r-Raḥmani'r-Raḥîm

1240 Başlayıcak evvel ibtidâ
Allâh adın eydelüm ol Ḥudâ³

(120b) Cümlemüze vire ol raḥmet delim
Ol Kerîm[ü] ol Raḥîm[ü] ol ° Alîm

¹ 1236b Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² Bu başlık eserde yer almamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir.

³ 1240b Beyit vezin ile uyumsuzdur.

Evvel āhîr ol-durur Ferd ü Şamed
Kim şifâtı “*Ķul hüve’llāhü Eḥad*”¹

Evvel anuñ birligin yād idelüm
Muştafā medḥine andan gidelüm

Ol Muḥammed Muştafā ki pādişāh
Sevdi anı cümleye kıldı penāh

1245 Mu[°] cizātı bî-şümārdur ol mehüñ
Ol dü-cihān faḥri ol pādişāhuñ

Diñle bir ḥaberin biz söyleyelüm
[°] Aḳlumuz irdügince şerḥ eyleyelüm²

Bir kıyās it sen bu sözden iy şafā
Tā bilesin kim-durur ol Muştafā

Daḥı anuñ ol [°] azīz yārenleri
Kim Çalap sevüp yaratdı anları

Ol Ebū Bekr [°] Ömer [°] Oşman [°] Alī
Kim bular ḥoş vardılar toḡrı yolu

¹ 1242b Kim şifâtı “*قل هو الله احد*”

² 1246b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

1250 Eydelüm bir mu° cizāt añladısañ
Cān kulağın açuban diñlediseñ

Ol zamān Mūsā ° aleyhi's-selām
Hakḳ-ıla kılurđı münācāt kelām

Her kaçan varur-ıdı Tūr Tağına
Hakḳdan ün gelürdi kulağına

Münācāt iderdi Allāh-ıla
Toldururđı Tūr Tağı[nı] āh-ıla

Mest olup çün kendüden gider-idi
Keleci güstāhte ider-idi

1255 Yine bir gün münācātda ol Kelīm
Ser-hoş oldu eydür iy Hıyy ü Hakīm

(121a)

Ol Muḥammed kim cihāna geliser
Deyr-ül-ütler cümlesi ḥor olısar

° Aceb ol mı yigrek ola yoḥsa ben
İşbu sırrı bildürivirgil ° ayān

İşbu sözi Hāzrete kıldı su° al
Diñle ne dir Mūsāya ol zü'l-Celāl

Ün geldi kulağına dirgil ögüñ

° Azze olma özüñe tā ki sözüñ

1260 Döndi Mūsā yine dir Ḥayy ü Ḥabīr

Ol Muḥammedüñ mi yāḥūd ben ḥakīr

Ün geldi yine [aña] ol Muṣṭafā

Ol Ḥabībümdür benüm kân-ı safā

Ḳamular ḳāşıd ol maḳşüd-durur

° Ālem anuñ ° ışığına mevcüd-durur

Anuñ-çün virdüm Ādeme vücüd

Kim melā' ikler [aña] kıldı sücüd

Anuñ içün ben Nūḥa virdüm necāt

Andan oldu şāliḥīn [ü] şāliḥāt

1265 Od Ḥalīle andan oldu gül-sitān

Dāvud anuñ-çün ḥalīfedür hemān

Hem sen anuñ-çün Kelīmu'llāhsın

Özgeler yıldız sen māhsın¹

Çün buni işitdi Mūsā tañladı

Bir zamān ta° accüb kıldı diñledi

¹ 1266b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Döndi Mūsā eydür iy perverd-gār¹

Bilmek isterem bu sırrı āşikār

Didi ol Hāq ki filān dereye var

Kim saña ma^c lūm ola bu sır i yār

1270 Döndi Mūsā ol yaña oldı revān

Ol dereye kim Çalap virmiş nişān

(121b)

Ol derede dürlü yimişler tolu²

Orta yirde bir ağaç var ki ulu

Vardı Mūsā ol ağaca diñlenü

Diñle sen ki Mūsāya ne añlanu

Gördi bir kuş irdi pür naqş-ı nigār

İndi ağaç üstine kıldı qarār

Gördi Mūsā ol kuşa kıldı ^c aceb

Nedür anuñ bilmegin kıldı taleb

1275 Mūsā eydür aña iy murğ-ı lañif

Sen ne kuşsın böyle naqş-ı şerif

¹ 1268a -var: var pirdigār KYE.

² 1271a tolu: toptolu KYE.

Didi yā Mūsā bugün Hāq atına
Varmış-idüñ Pādiřāh Hāzretine

Kend'özüñi görüp aña söyledüñ
Ben mi yigem yoğsa Muammed didüñ

Diledi ki Tañrı saña bildüre
Gidere inkāruñı şıd oldura

Tā sözüñdür hem senüñ iy mü^o temen
Muammed yig mi diyesin yoğsa ben

1280 Yaradılmışdur anuñ-ün yir ü gök
Cinn-ile ins ü melekler^e al u öę

Anuñ iün yaradıldı enbiyā
Mařūd andan buldı cümle evliyā

Ben daı hem ol Resülün ümmeti
Yaradandur virdi baña hürmeti

Ol Muammed[e] gerek ařhāb olam
řādıam şıdı bütün abāb olam

Cānıyam Ebū Bekrün iy řafā
Ol Hābibe ulaşam bulam vefā

1285 Göre kāfirlerden [ol] öküş belā
Mekkenen çıka Medīne ° azmin kıla¹

(122a)

Ben daħı aña gerek yoldaş olam
Muştafāya yār-ı hem kıldaş olam

Tañrı emri-y-le gidevüz Mekkenen
Medīnenüñ yolına urup kıdem

Uğrayavuz anda bir mağāraya
Aħmed-ile girevüz ol araya

Gele örümcek kıpuya ağ gere
Tā münāfiqlar göre tā ki gide

1290 Bulmayalar nice kim ceħd' ideler
Mağbūn u maħrūm² varuban gideler

Dizūmi yastanuban ol arada
Yata bir dem Muştafā mağarada

Anda çok dürlü ° acāyibler gele
Muştafā her biri[ne] manşūb ala

Calavarlar çıka her yirden ° ayān

¹ 1285b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1290b maħrūm: maħrum KYE.

Kim tavāf[ın] ide Resül ol zamān

Bir yılan çıka yeşilü ezdehā

Çaşd' idüp gele tavāf ide şehā

1295 Çankı dilüñden çaşd ide görem

Çavf idüben ökcemi çarşu uram

Çäre bulmaya Resüle ol yılan

Ura beni şişe bu ol dem hemān

Çünki ağı cismüm içre boyana

Ol Muḥammed uyḥusından uyana

Çün uyana uyḥudan ḥayrü'l-beşer

Vākıf ola ḥālüme şāhib nażar

Ezdehāya eyleye ol dem ° itāb

Eydür n'icün böyle kılduñ iy şavāb

1300 Ol yılan eyde iy Ḥaḫ peygamberi

Enbiyānuñ evliyānuñ serveri

(122b)

Seni ben geldüm ziyāret itmege

Cān-ı şevküñden beşāret itmege

Çün beni maħrūm¹ ider gördüm anı
Çağıdum hem ben daħı urdum anı

Ol zamān Hāğdan dileye Muştafā
Ola başdan başa vücūdum şafā

Ben Ebū Bekrem ki çıka ezdehā
Muştafāya virmeyem aña rehā

1305 Kendü ° aşāñu yılan gördüñ kaçan
Sen degül miydüñ anı koyup kaçan

Böyle olıcağ hağıqat bilesin
Sen kaçan ol şāha hemtā olasın

Bunı didi uçdı pervāz eyledi
Ol mağāmından yaña san eyledi

Ol gider gine bir hūb kuş gelür
Mūsānuñ gözi aña hem tuş gelür

Çagırup heybet-ile ol kuş iner
Gelüben² ağaç budagında konar

¹ 1302a maħrūm: maħrum KYE.

² 1309b gelüben: geliben KYE.

1310 Gördi Mūsā anı batdı çün taña
Eydür iy kuş sen seni bildür baña

Ol dağı geldi lisāna söyledi
Kend'özini Mūsāya arz eyledi

Eydür iy Mūsā n'ichün küstāh var
Söyledüñ ol Hāzrete iy nām-dār

Bī-edeblik sözi n'ichün söyledüñ
Ben mi yigem yoğsa Muḥammed didüñ

Muştafā gibi cihāna bir dağı
Gelmedi gelmeyiserdür iy aḫī

1315 Pādişāhlar ol işikte kul ola
Kim aña uyar-ısa maqbül ola

(123a)

Pes ne ḥaddüñdür bu sözi söylemek
Ben mi yigem yoğsa Muḥammed dimek

Mūsā eydür sen dağı kimsin i yār
İşbu heybet senüñ üstüñde [de] var

° Ömerüñ ben cānyam dir ol hümām
Muştafādan şoñra ikinci imām

Şol ° Ömer kim hem Muḥammed Muştafā


Dīn yolında çün kıla ° ahd-i vafā

1320 Atamı öldürürven ol dīn için

Oğlumı қatl eyleyem ol dīn için

Kend'özümü Aḥmede ben yār idem

Dīn yolında dünyede ızhār idem

Mekkeде çün тұram  mı қақам

Қайşer ü ya Kisrānuñ tahtın yıқам

Sen Mūsāsın ki ol Fir ° avn-ile

Varımaduñ illā aña ° avn-ile

Fir° avna sen dünyede baba didüñ

Dirlig için dünyede hem sen yidüñ

1325 Sen aña olduñ oğul bildüñ ata

Sen nice beñzeyesin aña nite

Niçe olursañ Resülün beñdeşi

Görme kend'özünü iy ° āқıl kişi

Böyle diyüp ol dağı oldı revān

Қарşудан bir қуş [hem] oldı ° ayān

Geldi ҡondı ol ağacuñ başına
Mūsā eydür aḥsent bunuñ naqqāşına¹

Anı görüp Mūsā çün ҡaldı taña
Söyledi ҡuş döndi Mūsādan yaña

1330 Eydür n'ıçün Hāzrete bī-edeb
Böyle söz ki söyledüñ di ne sebep

(123b)

Muḥammed yig mi diyesin yoğsa ben
Nice olursın berāber aña sen

Mūsā eydür aña eyā ıtatlu cān
Sen daḥı kimsin baña eyle ° ayān

Ol ҡuş eydür ben ° Oşmānuñ cānıyam
Ma° den-i ° ilm ü ḥayātuñ kānıyam

Çün zamān ol dem ki hem Aḥmed ola
Tañrıdan Cebrā° ile furqān gele

1335 Ҙur'ānı gereküben² cem° eyleyem
Ҙara gönüllere çü şem° eyleyem

¹ 1328b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1335a gereküben: gerekiben KYE.

Şer° ile hem bir kıZın vire baña
Tañrınıñ hükmi ire ol dem aña

Vire baña ol yine bir kıZını
Kıla nikāh ol erenler güzini

Almaya benden qalıñ ol Muştafa
İki kıZın ol baña kıla ° atā

Sen ol degil misin [hem] on yıl tamām
Koyını güdüñ Şu° aybün iy hümām

1340 On yıl kulluğın[1] itdün [sen] anuñ
Andan oldı bir kıZı anuñ senün

Pes saña degmez bu sözi söylemek
Ben mi yigem yoğsa Muḥammed dimek

Ol dañı gitdi yine bir murğ-ı hoş
Mūsāya qarşu gelüp kıldı huruş

Bu geldi altun gibi gözi şaķır
Heybet-ile Mūsāya söyler qaķır

Didi Mūsā [sen] n' için Allāh-ıla
Söyledün küstāh sözi ol şāh-ıla

1345 Çün Muḥammed kim geliser dünyeye
Yig midür ol menziline ben mi ya

(124a)

Ne sözüñdür bu senüñ iy bî-edeḅ
Kim kılasın Allāha böyle ḥiṭāḅ

Ka° be[de] key sa° yın bekle [bā]-edeḅ
Beklesün seni belādan Ferd ü Rabb



sevdi yaratdı bilgilü

Salṭanatda kim-durur andan ulu

Ol görklü göklere seyrān ide

Çıka arşuñ üstine cevlan ide

1350 Mūsā eydür aña iy şāh-ı kiber
Söziñüñ her bir ḥarfı yüz biñ cān deger¹

Sen daḥı kimüñ cānısın söylegil

Kend'özüñi baña ma° lüm eylegil

Ol kuş eydür kim ° Alī cānı benem

Bellü bil kim Tañrı arslanı benem

¹ 1350b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Çün Muḥammed ola dünyāda ° ayān
Kenīseler¹ yıkılup ola vīrān

Her kim anuñ dīnine şādık ola
Ḥazretine Tañrınuñ lāyık ola

1355 Her kim anuñ dīnine girmez bilem
Anuñ cānına [ki ben] neler kılam

Yürisem ° ālem içinde ser-te-ser
Çok ° acāyibler görem ḥayr u şer
Şoñra bir [y]ire irişem şāh var
Key bahādır pehlūvān key nām-dār

Şora baña kim ne yirdensin yigit
Eydem aña beni Medīneden işit²

Eyde baña kim Muḥammed var-imiş
Hem aña sevgülü dört yār var-imiş

1360 Biri Ebū Bekr biri ° Ömer anuñ
Hem biri ° Oşmān biri Ḥayder anuñ

¹ 1353b kenīseler: kānīseler KYE.

² 1358b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

(124b)

Ol ° Alīnūñ kuvveti addi nice

Erligi vü heybeti addi nice

Ben anuñ-çün gelmişem başın kesem

İletüb[en] kendi şehrümde aşam

Ben aña eydem ° Alī-[y]-le cengi çok

Eylemiş kim anuñ hīç addi yok

Ger bitüm-ile başa gelürseñ¹

Ceng-ile benden dāduñ alursañ

1365 Anuñ-ile dağı gelürsin başa

Meşgöl ola ol benümle savaşa

Götürem ol adı ben atam yire

arşuma zārı kıla vire mürre

Eydem aña n'ıçün aqlarsız yigit

Göñlüñ içinde ne var baña eyit

Diye ° amme kızına ben ° āşıam

Cān-ıla sevdüm yolında şādıam

Virmedi virdüm nice altun [u] māl

Didi getür ° Alī başın kızum al

¹ 1364b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

1370 Țurdum andan ol zamān Țıldum Țaleb
Bu diyāra geldüğüme bu sebeb

Kim ° Alī başın kesüp iltem nişān
Uş ° Alīye görmedüm ol dem hümām

Ağladuğum ol ki ol dem nā-murād
Mağsūdumdan almadum dünyāda dād

Çünkü anuñ ağladuğın işidem
Ben dağı gör kim aña ne iş idem
Țutam üstinde ben elümi çekem
Ol civānuñ¹ öninde hoş dizüm çökem

1375 Eydem aña ben ° Alīyem bil beni
Mağsūda irdireyim imdi seni

(125a)

Tīz Țılıç dürte kim boynumı ura
Tañrınıñ ol şahşa tevfiķı ere

Ben mu° ĩn götüre getüre ĩmān
İnci taşu irtte gide bī-gümān

¹ 1374b civānuñ: civāmı KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Şoñra anuñ derdine dermān idem
Degme bir cevrine biñ ihsān idem

Dīn yolında ben şu resme ad idem
Dünyede hem ancılayın dād idem

1380 Sen Mūsā ömrüñ içinde hemān
Uruban bir kıbtı¹ öldürdüñ hemān

Nice yıllar gāyib olduñ korqudan
Öldüreler diyü tılduñ kayğudan

Şoñra çün var dise Allāh saña
Yoldaş isterem didüñ varam aña

Hārūnı Haq saña yoldaş eyledi
İkiñüzi bile qoldaş eyledi

Anuñ-ile soñ uci bulduñ emān
Derdüñe dermān irişdi ne gümān

1385 Böyle diyü ol dağı gitdi yine
Mūsā-y-ıla ol Çalap n'itdi yine

Geldi kuşlar bī-hisāb u bī-şümār
Mūsāya cümlesi ° itāb kıldılar

¹ 1380b kıbtı: kıtbī KYE.

Gök yüzinde tırdı cümle şāf şāf

Mūsā-y-ıla cümlesi kıldı muşāf

Her birisi yüklerinden atdılar

Mūsā-y-ıla cümlesi ceng itdiler

Didiler ger kim ola bu kend'özün

Ögünüben ulu göresin özün

1390 Mūsā bunlardan hāzer kıldı ° azīm

Şordı bunlara daḥı Mūsā Kelīm

(125b)

Siz daḥı kimlersiz iy kuşlar diñüz

Her birünüz baña sırrı eydünüz

Biri [eydür] ben Ḥasanuñ cānıyam

Ol ° Alīnuñ oḡlı şimdi cānıyam

Biri eydür Ḥüseynem pür belā¹

Ol ° Alī oḡlı şehīd-i Ker-belā

Biri ben Veysü'l-Ḳaranīyem didi

Seyyidün ümmeti cānıyam didi

¹ 1393a –ol: ol biri KYE.

1395 Ortada bir kuş var-ıdı bā-ḥuzūr
Söyledükce berķ urur ağızında nūr

Degme bir kez hū diyü ağızın açar
° Āleme başdan başa ol nūr saçar

Şordı Mūsā aña sen kimsin didi
Ol kuş aña kend'özin ° arz eyledi

Didi ben Ebū Ḥanīfe cānıyam
Dört mezheb birisi Ḥaķ fermānıyam

Muṣtafā āḥir zamān peygamberi
Çün gele ol enbiyālar serveri

1400 Mi° rāca da° vet kıla Allāh anı
Çıka göge ol nebīler serveri

Anda benüm cānuma uğraya ol
Şora beni Cebre° ilden ol uşul

Eyde ümmetlerüñden iy hümām
Ebū Ḥanīfe adlu server imām

Çün ° ālemlerüñ ola ol raḥmeti
Eyde kim “*hāzihī sirācü ümmetī*”

Böyle ulu-çün Muḥammedden özge
Nite yigrek ola görme kend'özün¹

1405 Ol Muḥammed ümmetinden Ādemi
Ola kim sen olmayasın hem-demi

(126a)

Çünkü her gün Ḥazrete biş vaḳt namāz²
Ḥazrete arz eyleyeler nāz u niyāz³

Her vişālde bulına ḳurb-ı vişāl
Her münācātda ola niçe su'āl

Sen ki yitmiş günde bir münācāta
Ṭūr Ṭağına kim çıkarsın ḥācāta

Anda daḫı kırk kişi yoldaş olur
Saña bile gelüben⁴ ḥāldaş olur

1410 Muştafā gibi cihāna bir daḫı
Gelmedi gelmeyiserdür iy aḫī

Degme bir ḳuş bir su'āl eyledi
Mūsā-y-ıla her biri çok söyledi

¹ 1404b Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² 1406a biş vaḳit namāz: namāz beş vaḳit KYE.

³ 1407b Beyit vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 1409b gelüben: geliben KYE.

Bunlaruñ sırrına key hayrān olar
Ditreyüp yapraq gibi lerzān olar

Kend'özinden gitdi ol bī-hūş olur
Düşdi ayaqdan yire ser-hoş olur

Bir zamān kendüye dirdi ol özin
Hāzrete qarşu tutar oldum yüzün

1415 Eydür iy Hāyy u Qayyūm u lā-yezāl
° Afv kıl benden ki ben kıldum su' āl

Urdı yüzün yire eydür iy Kerīm
Ol Muḥammed hürmet için yā Raḥīm

Bir günāhlıyuz bize luḥf işlegil
Sen bizi Muḥammede bağışlağıl

İmdi gel sen bu sözüñ ma° nāsına
Añlağıl bil söz nedür ma° nīsi ne

Mūsā eydür kim bir ağız iy Qadīr
Ben mi yigem yoğsa Muḥammed kebīr

1420 Tañrı hem Muḥammedüñ ululuğın
Yirlere vü göklere toluluğın

(126b)

Mūsāya bildürdi ° ayān eyledi
Şöyle kim Mūsāyı ḥayrān eyledi

Yüz biñ yigirmi dört biñ enbiyā
Dört yüz kırk biñ ṭabaḳān-ı evliyā

Muştafānuñ cümlesi ḥayrānıdur¹
Ayrugı ° asker ol sulṭānıdur

Pes hezārānlar şükri minnet bize
Bize vü size vü hep cümlemüze

1425 Kim Muḥammed ümmeti olduḳ çü biz
Biz günāh-künān illā Muḥammed ° azīz²

Ol Muḥammed raḥmete'llil-° ālemīn
Anı sevenler ḳamu oldu yakīn

Söz tamāmını ° azīzler añlaya
Bu sözi kim añlaya kim ṭañlaya

İşbu söz benüm degildür bellü bil
Kim benümle eyleyesin ḳāl [ü] ḳıyl

¹ 1423a ḥayrānıdur: ḥayrānıdur KYE.

² 1425b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Üstādum var ol sebaķ virdi baña
Anuñ aǵzından eyitdüm ben saña

1430 Kim bizümle key^c azım luş işledi
Bize hem bu destānı baǵısladı

Yoǵsa bu Maħmūd ķulcığı¹ kim ola
Muştafa Muħammedüñ şerhin kıla

Üstādumuzdan bizi ayırmasun
Cümlemüzi toǵrı yoldan ırmasun

Eyden ü işiden hem buldı şevāb
Şimdi bize raħmet eyledi Çalab

Hıç gümān degil kim ol Muştafañ
Ol cihān faħri şıdķ u şafāñ

1435 Bizden kim işbu söz dilden toǵar
Yarlıǵayup ķamuya raħmet yaǵar

(127a)

Bu söze münkir olanları i Haķ
Bunları bizden ıraķ tutǵıl ıraķ

¹ 1431a ķulcığı: ķullıķcı KYE.

Oқуяны yazanı diñleyeni
Raħmetüñle yarlıgagıl yā Ğanī

Tā ki bunda ħatm ola [uş bu] kelām
Vir şalevāt Muştafāya ve's-selām

Her kim [ol dem] raħmeti çün қазана
Fātiħa oқıya bunı yazana

Dāstān-ı İsmā'ıl

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

1440 Cān ğulağın aç diñle bir zamān
Bir ğarāyib bir ° acāyib dāsitān

Ĥaқ Ta° ālā Ādemi қıldı vücūd
Қıldılar aña melāyikler sücūd

Ādemüñ geldi bilinden enbiyā
Bī-ħisāb oldı cihānda evliyā

Enbiyānuñ biri sulţān-ı kerem
Ol Ĥalīlu'llāh şāh-ı muħterem

Şöyle gördüm kitāb içinde Ĥalīl
Tañrıya yalvardı iy Rabb-i Celīl

1445 Bir oğul bağışla lütfüñdan¹ baña
Sevdüğümü kırbān eyleyem saña

Uyumadı kırk gice sağış-ıla
Haqq Çalap İsmā° ili bağışla

Anca yalvardı dün ü gün Hażrete
Tā Halil İsmā° ile oldu ata

Oldı İsmā° il ataya sevgülü
“*Len tenālū’l-birra hattā tünfiķū*”²

Ya° ni tā sevdüğünü virmesün³
Sevdüğün nesneye hiç irmeyesün⁴

(127b) 1450 Düşde gördüm yā Halil ol didigün
N’içün kırbān eylemezsin sevdigün

Tañla yüz koç kırbān eyledi Halil
Ol gice yine nidā kıldı Celil

Yā Halil sen kavluñe turmaz mısın
Sevdüğün dağı bize virmez misin

¹ 1445a lütfüñdan: lütfüñdan KYE.

² 1448b Al-i İmrān 92. Âyet-i Kerîme: (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ) Meal: Sevdığınız şeylerden harcamadıkça “iyi”ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız Allah hakkıyla onu bilir.

³ 1449a virmesün: virmesin KYE.

⁴ 1449b irmeyesün: irmeyesin KYE.

Yüz devesi var-ıdı key sevgülü

Hem kıvırcuq develer-idi ulu

Țańlacaq Țurđı ȚaȚar-ıla birer

Vir şalevāt eydeyüm anı n'ider

1455 Yüz deveyi Țurbān eyledi Țalāl

Ol gice yine nidā Țıldı Celāl

Yine düşde didi Țurbān virmedüñ

Țavlüñe Țurup murāda irmedüñ

Yüz hāş atı var-ıdı hep gözledi

Țamusın Țurbān idüp boğazladı

Țalāl eydür işi tamām işledüm

ȚaȚ yolına sevdüğüm bağışladum

Yine düşde görđi key işlemedüñ

Sevdü[gü]ñi bize bağışlamaduñ

1460 İsmā° ildür sevdüğün bil yā Țalāl

Bizüm içün anı Țurbān eylegil

At deve boğazlamağı gel Țoğıl

Țurgıl İsmā° ilüñi Țana yuğıl

Sevdüğüni virmiş olursun bu dem
Çavlıne tırmış olursun [sen] bu dem

Gördi yitmiş kez Halil işbu düşi
Eydür işlemek gerek işbu işi

Uykusından İbrâhîm belinledi
İsmâc ilüm diyüben çok ağladı

(128a) 1465 Eydür eger dir-isem anasına
Bencileyin od düşer cânına

Yigrek oldı ben bu sırrı gizleyem
Dügüne diyüben yol[1] gözleyem

Aldayam¹ İsmâc ilüm alam gidem
İletyim² halvete kurbân idem

Geldi İbrâhîm buyurdı Hâcere
İsmâc ilün başın yu saçın tara

Geydür İsmâc ile dürlü tonları
Tañla hammâme ilet yu [kıl] arı³

¹ 1567a aldayam: aldatayım KYE.

² 1567b iletym: iletım KYE.

³ 1469b kıl: yol KYE.

1470 7onların yu ellerin hem 7ınala
Babasıyla d7güne vara bile¹

Ne bilürdi anı miskîn ānesi
Oğın boğazlamağa ilt' atası²

7urdu geldi hoş şığadı 7olların
7ınaladı İsmā^c ĩlũñ ellerin

İletüp 7amāme yudu key arı
Düzdi hem geydürdi dürlü 7onları

7onların geydürdi tamām eyledi³
Elin aluban 7alīle ışmarladı⁴

1475 Görüşüben öpdi hem iki gözün
7uçdı boynın yüzine urdı yüzün

Eydür ayrılmağıl atañdan cānum
Dünyede⁵ var ümīdüm sensin benüm

Gözlerüm senũñle gördi dünyeyi⁶
Tizrek gel yola bağdurma beni

¹ 1470b Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² 1471b oğlun: oğlunu, ilt' atası: ilte atası KYE.

³ 1474a hoş: hoş tamām KYE.

⁴ 1474b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁵ 1476b dünyede: dünyāda KYE.

⁶ 1477a dünyeyi: dünyāyı KYE.

Böyle diyüp evine döndi giri
Turdı şeytān bir koca gibi öri

Eydür eyvāh ol nizārī¹ İsmā^c ĩl
Aldı boğazlamağa gitdi Halīl

(128b) 1480 Hācer eydür hey koca uşşuñ kani
Düğine ilette atası anı

İblīs eydür İsmā^c ĩlden el yuğıl
Yas idüp anuñ için çok ağlağıl

Hācer eydür yūri hey göñlü kara
Oğlın öldürmege ol kanca vara

İblīs eydür emir kıldı ol Celīl
Dostdur ol dostı sözün şımaz Halīl

Hācer eydür çün dostdur koricı²
Yūri sen İblīsün yol urıcı

1485 Gerçi Hācer İblīs[i] kör eyledi
İllā ol söz Hācere kār eyledi

¹ 1479a nizārī: nezerī KYE.

² 1484a “koricı” kelimesinde metin tamiri yapılmıştır. Kelime eserde “بُرْجِي” şeklinde geçmektedir.

Gitdi İblīs Hācer ağlar zārı zār
Göre İblīs girü ne fitne düzer

Ol la° ĩn atlandı ĥĭle atına
Tĭz irişdi İsmā° ĩlüñ çatına

Eydür āĥir tıydı ol miskĭn anañ
Seni boğazlamağa ilter¹ atañ

Baña eydür İsmā° ĩlüm şanıdur
Beni virüp-idi seni oğıdur

1490 İsmā° ĩl eydür ne dirsün² iy kişi
Benüm-ile ĥořdur atam[ın] başi

Dünyeyi³ benüm-ile gözi görür
Sever atam beni nite öldürür

İblīs eydür seni boğazlar Ĥalĭl
Řaқıdı şaş-ıla atdı İsmā° ĩl

İblīsüñ⁴ urup çıқardı bir gözin
Ĥalĭl eydür kim kör eyledüñ gözin

¹ 1488b ilter: iletir KYE.

² 1490a dirsün: dirsın KYE.

³ 1491a dünyeyi: dünyayı KYE.

⁴ 1493a İblīsüñ: İblīsın KYE.

Tañrı atdı yüzine la° net taşın
Sen dahı pes taş-ıla yarduñ başın

(129a) 1495 Hâķ yolına olanı şöyle gerek
Ol la° ın gördi gidelüm tîzrek

Aldı İsmā° ilüñ elin eline
Gider-idi şahrā¹[nın ol]yolına

Gide gide irdiler bir halvete
Tañrınıñ buyrığıdur gerek tuta

Baķdı Halîl İsmā° ilüñ yüzine
İçi kaynar geldi yaşlar gözine

Ciger güşemdur[ur] iy Hâķ n'ideyin
Nice İsmā° ilümi terk ideyin

1500 Görklü kana nice [oğlum] yuyayın
Ya boğazlamağa nice döyeyin

Yine eydür ne çäre itmek gerek
İsmā° ilüñ elin aldı çeker[ek]²

¹ 1496b şahrā: şahrā KYE.

² 1501b -bu dem: bu dem İsmā° ilüñ KYE.

Döndi İsmā'īl atasına bakar
Gördi atası gözinden yaş döker

Eydür İsmā'īl nedür ağladuğın
Ben bilürem sen beni aldaduğın

Dimedün mi düğine iltem bile
Böyle mi qavl eyledün benüm-ile

1505 Ne-y-idi dimin beni aldaduğın
Ya nedür şimdi bakıp ağladuğın

Eydür oğul dost sözün şıyamazam
Rāzımı saña dağı diyemezem

Didi iy baba eyitgil rāzuñı
Ne buyurursañ şımazam sözüñi

Halil eydür ne diyem oğul saña
Seni qurbān diledi dostum baña

Oğul düşümde görürdüm ben anı
Haq için qurbān eylerem seni

(129b)

1510 “*Qāle yā būneyye innī erā fi'l-menāmi ennī ezbeħuke*
Fenzur mā zā terā yā ebeti ef'al mā tü' meru”

*Setecidünî inşā° Allāhü me° a°ş-şābirîn°*¹

-----²

Eydür işle her [ne] buyurdıysa Hâk

Şabr iderem hîç kayırma yaḥşî bak

Ḳāle keyfe yā fetā hāze°l-kelām

Ḳāle  *İsmā° il ḳul tamām°*³

Ḳāle İbrāhīm ve semme°llāhi Celīl

*Ḳāle İsmā° il e° lem ḳul ḳalīl°*⁴

1515 *Yā Halīlu°llāhi müḥibbi keyfe benām*

*Küllü nevmin ° indehü aḥbābī ḥarām°*⁵

Dostuñî dostluḳ da° vā ḳıla uyuya°⁶

Lā-cerem İsmā° ilinden el yuya

Sen bir oḡul birle ben bir cān-ıla

Çoḳ mıdur dost olmaḡı sübhān-ıla

¹ 1510a/b-1511a Mısralar vezin ile uyumsuzdur. Saffāt 102. Âyet-i Kerîme: (فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي) (المَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ أَفْعَلُ مَا تُؤْمُرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

² 1511b Kafîye düzeni gereḡi burada bir tane eksik mısra olduḡu kanaatine vardık.

³ 1513 Anlamı: Bu söze ne dersin? De ki: (Okunamayan yer) İsmail, tamam dedi.

⁴ 1514 Anlamı: İbrahim dedi ki, Allah seni (takvada) yüce olarak isimlendirdi. İsmail dedi ki; ben biliyorum, az söyle.

⁵ 1515. Beyit vezin ile uyumsuzdur. Anlamı: Ey Allah'ın Halîli, bütün uykular O sevgilinin yanında haramdır.

⁶ 1516a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Çanda bula kimse bundan yigirek
Cân fidâ olsun başum kes tîzrek

Halîl eydür bir ögüt vir babaya
Ne diyem çün seni anañ isteye

1520 İsmâ° ilüm çanı dirse ne diyem
Eyle tut kim ben saña bugün kıyam

Eydür iy baba anam ıraç-durur
Hem anam kayusu bu dem yoç-durur

Anamı beni ço Haç emrine baç
İnşâ° Allâh şabr idem çalgıl bıçaç

Ka° beye karşı oturdı İsmâ° il
Bıçaç aldı üstine geldi Halîl

Cânavarlar çamu hâzır geldiler
Cümle İsmâ° il için ağlaşdılar

1525 Çamu kuşlar üstine şaf bağladı
Yas idüp İsmâ° il için ağladı

(130a)

Eñegin façır¹ çün kim kese baş

¹ 1526a façır: fâkir KYE.

Ođlmuñ yüzine oldu gözi tuş

Ƙayna[dı] taşdı şefā[° at] deñizi

Geçdi şol dem Ĥalīlūñ beñizi

Çaldı yitmiş kez bıçağla oğlanı

Ditrer iken kesmedi bir kılnı

İsmā° ilden atalık mihrin götür

Gözlerüm bağla yüzümi yire sür

1530 Tā ki senüñ yüzüñe bakmayayın

Dağı beter büregüñ bakmayayın

Mihri gözdedür bağam döymeyesin

Beni boğazlamağa [kıy]mayasın

Hem emānet bıçağıñı key bile

Hem elüm kıatı bağla iyi bile

Olsun bıçağ çalarken kıol[um] şalam

Ʀođınam saña yarın otlu kıalam

Bir dağı senden budur hem dileğüm

Anama gösterme kanlı gömlegüm

1535 Çün vasiyyet kıldı çökdi dizlerin

Atası bağladı nergis gözlerin

Elini ayağı[nı] çün bağladı

İsmā° il kendüye bakup ağladı

Eydür iy baba ° āşī degülüm

° Āşīler gibi n' için bağlı olam

Elüm ayağum şişüp boğazlağıl

Tā bileler kim muṭī° dür İsmā° il

Şişdi ellerin [hemān] vir boğazın

Ḥulķına çaldı bıçak yitmiş kezin

1540 Nice kim çaldı bıçağı kesmedi

Nice kessün kim Çalap kesme didi

(130b)

Buşdı bıçağı Ḥalīl çaldı taşā

Kesdi ol taşı bıçak başdan başā

Eydür iy ° āşī bıçak kesdüñ taşı

Ya n' için işlemedüñ sen bu işi

Dile geldi didi bıçak yā Ḥalīl

Kesme bir kılm didi Rabb-i Celīl

Buyruđ anuñdur buyuran ol-durur

Cümle anuñ buyruğına ıul-durur

1545 Ben ııldum key beni urduñ ıaşa¹

Ya ne Őuı işledi İsmā^c il paşa

Çün Halile degdi bııaıdan cevāb

Haı Çalap Cebra² il[e] ııldı hitāb²

Tiz irdür İsmā^c ile sen ıurbānı

ıurtar ol bize fidā olan cānı

ıoı getürdi ıurbān için Cebra² il

İsmā^c il ıurtuldu Őād oldu Halil

Haı nidā ııldı ki bitidüñ işüñ

Yirine geldi yā İbrahım düŐüñ

1550 Halil eydür kesmedüm oğlan başın

Nice itmām eyledüm dost için

Bir āvāz geldi saña kes dimedüm

İsmā^c il den sevgüñi keŐil didüm

¹ 1545a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1546b hitāb: hitāb KYE.

Bizi seven dile nesne şıgmaya
Dost hîç kimsene[ye] bakmaya

Bizüm için oğluña çalduñ bıçağ
Dostlıguñ bu Hâzretüme oldı hağ

Tâ Halîl emrine fermân olmadı
İsmâ° il derdine dermân bulmadı

1555 Sen dağı Hâğdan ° aḡa bulmayasın
Tâ bıçağı nefsüñe çalmayasın

(131a)

Ten ne olur dost için cān kıl fidā
Tâ gele Hâğdan fidā [vü] hem nidā

Tâ Halîl İsmâ° ili terk itmedi
Anuñ işi Hâğ katında bitmedi

Sevdüğüñ vir tâ alasın sevdüğüñ
Öğdüğüñ vir tâ bulasın öğdüğüñ

Sen dağı ger sevdüğüñ virmeyesün
Sevdüğüñ nesneye hîç irmeyesün

1560 İsmâ° il dāsitanı budur yağın
Mevlānā Sulṡān Veleddür şāh-ı dīn

Çelebi gül şehr Süleymān bülbüli
Aķşaraylu ° İ̄sā bunlaruñ güli

Bunlaruñ ° ışķına hatm oldu kelām
Vir şalevāt Muştafāya ve's-selām

Luţf-ı Haķķı kim [ki ol] çok kazana
Fātiha oķıya bunu yazana

(Vefātü'n-Nebî)¹

(Remel: Fā° ilātün fā° ilātün fā° ilün)

Böyle çün emr itdi Bū Bekr[e] Resül
Muştafā emrini ol kıldı kabül

1565 Geçdi mihrāba Ebū Bekr hümām
İktidā kıldı şaḫābīye kirām

Çünki tekbīr itdi ol el baĝladı
Döymedi şişdi elini aĝladı

Cümle aşḫāb bile aĝlaşdılar
Mescide gözyaşlarını saçdılar

Görmediler anda çün peyĝamberi

¹ Bu başlık eserde yer almamaktadır. Mesnevînin konusuna göre tarafımızca verilmiştir.

Cānlarından her biri oldu berī

Muṣṭafādan bular hem ayru-y-ıdı

Şayru ol şanmañ bular şayru-y-ıdı

(131b) 1570 Gözi yaşın yeñemeyüben hümām
Olmadı anda şaḥābīye imām

Bū Bekr didi imām ol yā ° Ömer

Kim özümnden olmışam ben bī-ḥaber

Şordı bildi anı ol ḥayrū'l-enām

K' olmadı Bū Bekr aṣḥāba imām

Didi elbetde imāmet eylesün

Bū Bekr emrüm ri° āyet eylesün

Vardı itdi namāza ibtidā

Çıldı Bū Bekr şaḥābī[ye] iktidā

1575 Anı gördi Muṣṭafā şabr itmedi

Hem eşer çıldı ol ayrılık odı

Muṣṭafā didi ki dutuñ durayum

Ol yārānlarum çatına varayum

Göreyüm bir daḥı ol yārānları

Kim dağı görmeyiserem anları

Hem beni anlar dağı görmeyiser

Şoğbetüme dünyede irmeyiser

Gelüñüz kim mescidüme varalum

Birbirümüzi toyınca görelüm

1580 Kim ölüm ayırısar sizden bizi

Didi dağı yaş-ıla tıoldı gözi

Bu söz-ile oda yağdı bunları

Ğıldılar çok zārı vü efgānları

Ğoltuğına girdiler getürdiler

Duta duta mescide yitürdiler

Ğayret-ile geldi şaffa ol şafā

İktidā Bū Bekre ğıldı Muştafa

Çü şađbā ğoş tamām itdi figān

Ğıldılar ğāllerini aña beyān

(132a)

1585 Muştafağı ğördi ol ğālde bular

Her birisi āh idüp ağlaşdılar

Girü aşğāb girüben ğoltuğına

Muřafāyı ildi bunlar evine

Didi biz dağı giderüz bī-gümān

Bir dağı virmeyiser çerm-i amān

Bilüñüz kim sizden ayrılısam gerek

Pādiřāhum çatına varsam gerek

şimdi yalıñ yir yüzinde durduğum

Yig-idi ben size bunda durduğum

1590 şimdi yigdür kim yir altına varam

Suçlarıñuz[u] diyem anda tıram

İy yārenlar size olsun çok selām

° Ömrümüz oldu bizüm uşda tamām

Böyle didi dağı durdı ol Resül

Gözi yaşlu göñlü ğāyetde melül

° Āyiře ğücesine oldu revān

Gözlerinüñ yaşı ol mışdı revān

Ėalkalandı ol mükeĖĖal gözleri

Hem şarardı ol münevver yüzleri

1595 Eñül eñül iñilerdi Muřafā

Hem yürekler tağlar-ıdı ol řafā

Anda kim B Bekr imāmet eyledi

On yidi vağtde niyābet eyledi

Hem on üç gün ĥasta oldu ol Ĥabb

Ol iken bu cümle derde şabb

Buncılayın derdi buldı Muřtafā

Vaşl-ı Ĥaę olasıdur ancağ řifā

İşbu ĥāl iğreyken irdi Cebre° il

Didi kim saña selām itdi Cell

(132b)

1600 Cebra° il didi ol kān-ı vefā

Murtażā v mctebā v Muřtafā

mmetmden tr çekdm çoğ belā

Bilmezem bular nice ola¹

Dünyede hergiz baña sevgülü yoğ

mmetmi severem key çatı çoğ

Beni řād itmek dilerseñ iy emn

mmetmden vir ĥaber ancağ hemn

¹ 1601b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Baňa Őimdi űmmetűm-durur murād
İtme andan ğayrı herğiz nesne yād

1605 Sen beŐāret itmeğe geldűnŐe ger
Ne didi Hāğ űmmetűm'ĉűn vir hāber

Didi Cibrīl¹ yā Muĥammed ğam yime
Ŭmmetűn'ĉűn neyleyem n'idem dime

Ķabirden űmmetlerűn űn hāŐr olur
Nice soűra ayruĴ űmmet neŐr olur

Girmeyince cennete anlar tamām
AyruĴ űmmetler[e] cennetdűr hārām

Fahr-i ^o ālem bu sűzi iŐitdi hemīn²
Didi el-ān Ĵurrā ^o aynī yā emīn

Őordı hem hālűnī daĥı ol Ĵalab
Őor Hābībűm ne Ĵılır didi űaleb

1610 Ŭmmetűmi dilerem HāĴdan didi
Dileğűm HāĴdan budur ĉoĴdan didi

¹ 1606a Cibrīl: Cebrā^o il KYE.

² 1608a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Ümmetümdür ğayġum [u] ğuşşam hemîn
Yimezem ümmetden artuġuñ ğamın

Gice gündüz bu-durur hem himmetüm
Kim baġışlaya baña Hâk ümmetüm

Girü Hâkka vardı geldi o Cibrîl
Didi kim girü selâm itdi Celîl

(133a)

Hâk Ta° ālā saña çok luţf işledi
Ol yazuġlu ümmetüñ baġışladı

1615 Daġı didi ümmet için Muştafa
Aġlamasun çekmesün hergiz ° anā

Yirden evvel ümmetini çıkaram
Cennete evvel oları giyürem

Cemālünden niķābı götürem
Ara yirden hem hicābı götürem

Anlara ol dem tecellî eyleyem
Anları ben hoş tesellî eyleyem

Didi maķşūdum bu-y-ıdı Hâkdan uş
Hâtırum şimdi iñen hoş oldu hoş

1620 Olduğunca ° ömrinüñ hem müddeti

Ümmeti dirdi [dā° im] ümmeti

Girü şoñ vaqtinde görüñ himmetin

Ümmetin Hâkdan dilerdi ümmetin

Hem kıyâmetde cemi° -i enbiyâ

Çağrısup nefsi vü vâ-nefsî diye

İllâ yüz urup Muḥammed Hâzretâ

Eyde ki vâ-ümmetâ vâ-ümmetâ

Hem diye iy rahmet-i Hâk rahmetî

Baña ümmetsüz gerekmez cennetî

1625 Gerçi bunlarda yazuqsuz yoğ degül

İllâ iy Hâk rahmetüñ[den] çoğ degül

Ol yazuğlu ümmetüm bağışlağıl

Dağı baña [ne] gerekse işlegil

İşbu hâletde ḥaber virdi ° Alî

Cism ü cānı ḳadri vü sırrı ° Alî

Kim Resūlu'llāha itdüm ben naḳar

İder-iken şoñ nefesde ten güzer

(133b)

Depredürdi iki dudagını ol
Hâlet-i nez° içre söyledi Resûl

1630 Kulağum tutdum sözini diñledüm
Ümmeti didi iki kez añladum

Zî-maḥabbet ümmetine zî-kerem
Şems-i ° âlem-iken ola bedr ḥarām

Ger dilersiz bulasız otdan necāt
° Işq-ıla derd-ile eydüñ eş-şalāt

(Pend-nâme)¹

(Hezec: Mefā° ilün mefā° ilün)

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm
Ḥaḳḳa şükr idelüm her bār
Yaratdı süret-i insān
Kim oldur fā° il-i muḥtār
Anuñ emrindedür ekvān

Düzen oldur kamu resmi
Gerekdür kim anuñ ismi
Oldur aḫyā iden cismi
Ola her dillerde destān

¹ Bu başlık eserde yoktur. Tarafımızca verilmiştir.

1635 Cihānı eyleyen pür-nūr
Çamuyı eyleyen ma° mūr
Oldur yağduran yağmur
Bitüren bağ ile bostān

Çün evvelde düzen oldur
Çamu naqşı yazan oldur
Girü soñra bozan oldur
İnan mü° min iseñ inan

Nazar kıll söz uşūline
Bu işlerüñ huşūline
Salāt eyle Resūline
Getürdi āyet-i Çur'ān

(134a)

Budur lāyık olan cenāna
Gerekdür kim yolına yana
Çamu cinnī ve insāna
Yitürdi āyet-i Çur'ān

Hevāda gezmegil her dem
Çulağūñ tut baña bir dem
Saña bir bir beyān idem

Nedür gör gāye-i Qur'ān

1640 Hāka her dem ° ibādet kı
Bu nefsüne siyāset kı
Gice gündüz riyāzet kı
Bulasın sen dağı rıdvān

Hāzer eyle menāhiden
Elüñ çekgil melāhiden
Yanup dur derd-i İlāhiden
Ola bu cigerüñ biryān

Her işde emrini gözle

Yürekde ° ışkıını gizle

-----¹

-----²

Şakın dünyāya aldanma

Yala[n]dur sözi inanma

° Adūdur dost ola şanma

Dişin biler saña her an

¹ 1642c Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

² 1642d Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

Bunuñ añlagil ħarābını¹

Şu şanmagıl² serābını

İçüp³ ġaflet şarābını

İñende olmağıl sekrān

1645 Eger ° āķıl iseñ bugün

Tefekkür ķıl bunuñ şoñun

(134b) ° İmāret gösterür öñüñ

Velī şoñı olur vīrān

Geyüben şal ° abāsını

Ĥarīr atlas ķabāsını

Ĥoyup cümle libāsını

Gidiser şoñ ucı ° üryān

Bu ħālet bir ° aceb ħāldür

Şanasın zehrini baldur

Ni° meti semm-i ķātildür

Olur şoñra içüñe ķan

Bu dünyānuñ şafāsı yoķ

Hemān cevri cefāsı çoķ

Hīç ahdine vefāsı yoķ

Ĥamu ķavli olur yalan

¹ 1644a ħarābını: ħarābını KYE.

² 1644b sanmagıl: sanma ķıl KYE.

³ 1644c içüp: içün KYE.

Cihāndan almağıl lezzet
Şaķın kim eyle[me] rağbet
Bu dünyā kāfire cennet
Olupdur mü⁹ mine zindān

1650 Kişi hīç zevķ-i ⁹ işretde
Olup mıdur dār-ı miñnetde
Ne yatarsın bu ğafletde
Geçüp gide yürür kerbān

Gel imdi geçmeden serden
Siçe gör hayruñı şerden
Geç imdi her hevālardan
Uran oldu aħī uran

Hevāya oluban tābi⁹
Gel itme ⁹ ömrüñi zāyi⁹
Bu hāle oluban tābi⁹
Yüce tut himmetüñ iy cān

(135a)

-----¹

-----²

Olursa dünyāda devvār
Ėaķ emrinde ola devrān

¹ 1653a Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

² 1653b Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

Harāma hīç el uzatma
Kime gerek dil uzatma
İlüñ ° aybını gözetme
Çamu kendüñde bil noqşān

1655 Zıkr it hā-y-ile kāfı
Şağın olmağıl lākı
Ola kim saña şāfı
Gice gündüz oqu Çur'ān
Oquyup anuñ esmāsın
Taleb eyle müsemmasın
Bulasın tā mu° ammāsın
Ola zāhir nice pinhān

Harāma tutma kulağūñ
Oñat gözle şoluñ şağūñ
Su° āli var azuñ çoğūñ
Bilürseñ Mevlāyı el-ān

Olayum dirseñ şūfı
Çıl imdi kalbūñi şāfı
Hudādan eyleyüp havfi
Her emrinde uzat gerdān

Hudādan havf idüp tağlar

Dün ü gün dā' imā ağlar
Başından gör şular çağlar
Aķar ķaşd idüp ° ummān

1660 Aña ° aşık-iseñ kişi
Anuñ yolına vir başı
Gözünnden dök yire yaşı
Nitekim dökülür ceryān
Yolında nefse ķahr eyle
Belālar gelse şabr eyle
Aña her dem şükr eyle
Naşīb itdi saña imān

(135b)

Sevinme ger severlerse
Yirinmegil yirerlerse
Du° ā eyle sögerlerse
Dögene olmağıl düşmān

Nazar kııl soñına işüñ
Şaķındur [hem] gözün ķaşuñ
Tutuvir taşına başuñ
Eger atar ise nādān¹

¹ 1653d nādān: nādān KYE.

Bu halkuñ hāline baqma
Bu kıl¹ [u] kāliline bakma
Cihānda bir gönül yaqma
Elüñden gelürse it şādān

1665 Şağın kimseye baqma hor
Epsem dur[ur] yirüñde dür
Temāşā eylegil bir gör
Bu °ālem halkına iy cān

Kimi delü kimi uşlu
Kimi güler kimi yaşlu
Kiminüñ qalbidür paşlu
Kiminüñ toptolu °irfān

Kimi dir nice olur hālüm

-----²

-----³

Kimi cāyi° kimi şeb°ān

Kimi ahmaq kimi °āqıl

Kimi nāqış kimi kāmil

Kimi °ilmi-y-ile °āmil

Kimi nāyim kimi noqşān

¹ 1654b kıl: kıl KYE.

² 1667b Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

³ 1667c Kafiye gereği buradaki mısranın eksik olduğu kanaatine vardık.

(136a)

Kimi şūfī kimi ° aşık
Kimi kāzib kimi şādık
Kimi işler Hāḫka lāyık
Kiminüñ işidür tuḡyān

1670 Kimisi incidür ḫalkı
Urur nā-Hāḫ yire begligi
Şanasın bu fenā milki
Aña ışmarladı sultān

Kiminüñ sözleri yaḫlu
Kiminüñ dilleri ḫatlu
Kimi uḫsuz kimi uḫlu
Kimi insān kimi ḫayvān

Kimi il ° aybını gözler
Düz[er] dilde ° abes sözler
Kimi setr eyleyüp gizler
Kimi ḫalka ider bühtān

Kimi aḫ[i]ret[in] sevmiş
Kimi dünyāyı ḫomamış
Kimi Hāḫka gönlin virmiş
Yolında cān idüp ḫurbān

Kimi dā° im sa° ādetde
Hāḫ emrine itā° atde

Olur dār-ı selāmetde
Olısardur amu ferān

1675 Bu alkun her biri ide
Kimi gezer hemān boda
Sūkūnetde vū cūnbide
Kimi bende kimi sulān

(136b)

ū bildūn alkun avālin
amunun avl ü ef ālin
Severler her biri ālin
Eger zāhir eger būhtān

Gel imdi sende iy dervī¹
Cihānda ıl berū bu i
arī-ı Hāda ° ayn²
Anun ° iı odına yan

Gūnāhuna nedāmet ıl
Bu nefsun melāmet ıl
Derūnun selāmet ıl
Hevādan irmesūn elvān

¹ 1677a dervī: devri KYE.

² 1677c Kafıye dūzeni dōrtlük ile uyumlu deildir.

Ele girmiş iken fırsat
Dün ü gün eylegil gayret
Gidersin sen daği elbet
Geçer   ömrüñ döner devrân

1680 anı buña gelen cānlar
amusı virdiler cānlar
u nāzik beslenen tenler
Türāb oldılar yiksān

amu tahta anı fevānī
Bilürsin oldılar fānī
İitmedüñ mi sen anı
Ki “küllü men   aleyhā fān”¹

Cihāna kim geliserdür
amusı hep öliserdür
ara yirde olıyardur
amusı aña toprak döşek yorgan

Cihānı var mıdur tutmuş
Gelenler hep gine gitmiş
Bu kez nevbet saña yitmiş
Yaraqlan göçmege iy cān

¹ 1681d Rahman 26. Âyet-i Kerîme: (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ). Meal: Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.

(Hikâyet-i Kız ve Cehûd)¹

(Remel: Fâ^c ilâtün fâ^c ilâtün fâ^c ilün)

(137a)

Anası nâ-çar oldı uydı söze

Kızını şatmaqlığa oldı rızâ

1685 Didi bāri şatma ğurbet iline

Şatar-ısañ ğurbet olduĝ yine

Eger şatarsañ kızımı şehr içre şat

Ğurbete düşüp ıraĝa olma ĥadd

Şehr içinde şat ki görem yüzini²

Vaĥtehā işidi tıram sözini³

Ol ğün ol işi ĳodılar yarına

Kim kızın iltse Tımişķi Bāzārına

Tā ĳaravaş gibi kızını şata

Aldı gitdi bāzāra⁴ görklü ata

1690 Kızını virdi dellāl eline

Yā İlāhī kimsenüñ^c ayāline

Dünyāda hirĝiz bu ĥālet gelmesin

¹ Bu başlık tarafımızca verilmiştir. Eserde yer almamaktadır.

² 1687a yüzini: yüzünü KYE.

³ 1687b sözini: sözünü KYE.

⁴ bāzāra: bāzara KYE.

Kimesne hīç şöyle miskīn olmasın

Çün kızını şatmağa virdi yigit

Didi dellāle benüm sözüm işit

Ol şehrden ğayrıya şatmağıl

Key şağın uzak yire bey^c i itmegil

mezād¹

Şehr içinde kimse kılmadı nidād

1695 müşteri olmadı

O hūrīyi kimse şatun almadı

serserī

İllā Tañrı taqđiridür ilerü

(137b)

Müşteri oldu kızına bir ğarīb

Ol dağı bir gözlü-y-idi ol ° acīb

Ol ğarībün bir-idi hemān gözi

Anasından öyle toğmışdı özi

Şol kadar

atasından yalvarup²

¹ Eserin birkaç mısralık kısmı yukarıda da gösterildiği üzere tamamen boştur. Zannımızca eser tahrip olmuş ve kütüphane görevlileri tarafından kâğıt bant ile tamir işlemi görmüştür.

² 1699b yalvarup: yalvarıp KYE. Bu beyitin olduğu yer kâğıt bant ile kapatılmıştır. Eserin bu varağının arkasına baktığımızda, yırtılmış olduğunu ve kütüphane görevlileri tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır.

1700 Vir kıızı ol ğarībũñ eline
Aldı kıızı ol yürüdi yolına

Ƙız anası kıız babası altunı
Aldı mahrũm¹ oldı kıızından cânı

Ħ̣āce² aldı ol kıızı tā kim gide
Şatun aldı diler eve ilete

Döndi eydür aña ol māh-ı mün̄r
Ħ̣āce bir sã^c at baña destũr³ vir

Anuñ içün kim ben anuñ evine
Küçicekden gelmiş-idüm ben yine

1705 Ħaqqı vardur benüm üzerimde çok
Keremũnden destũr olsun dime [çok]

Virdi destur yürü var eglenme tĩz
Girü gel kim tĩz giderüz yola biz

Ne dir-iseñ ħã^cceñe var digil
Yine tĩz gel şatuma anı şoğıl

¹ 1701b mahrũm: mahrum KYE.

² 1702a ħ̣āce: ħoca KYE.

³ 1703b ħ̣āce: ħoca, destũr: destur KYE.

Gel gör imdi kız ne dir atasına

Nice haber göndere



(138a)

Benüm için sen hemîn şād ol

Bir nice görme kaykudan āzād ol

1710 Çün beşâret kıldı Qur'ân-ı mübîn

Zāhir olmazdı “*ecra'l-muhsinîn*”¹

Zāhirini gör ne zaḥmetdür anuñ

Bāṭınını gör ne raḥmetdür anuñ

Ben şatıldum Muştafānuñ ° ışığına

Biñ cānum var-ısa fidā olsun yine

Sen benüm sevgümi ḳalbüñden çıkar

Ḳıl Muḥammed dīnini sen üstüvār

Ol baña eylük şanan benüm anam

Mihribānum sevgülü cānum anam

1715 Faḳr ilinden küyünüp bişmiş anam

Ḳuzucağını yavu ḳılmış anam

¹ 1709b Hûd 115. Âyet-i Kerîme: (وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) Meal: (Ey Muhammed!) Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez.

Hasretümden yüregin yağan anam

Çevre yaña yollara bağan anam

Beni şatdırmağa gönderen anam

Derdüme bağrın[ı] deldiren anam

Yavu kı lup beni bulmayan anam

Çanda gitdügüm[i] bilmeyen anam

Fürkatüm ağusını içen anam

Düşde görmekle saşa cān anam

1720 Beni ğurbet il[in]e şalan anam

Kendü ardumca baçaşalan anam

Yavrısından ayrulup şalan anam

Hicr odı-yla yüregi şolan anam

(138b)

Yatdügüm yirleri gözleyen anam

Gitdügüm yolları izleyen anam

Ger şorar olursa senden hālümi

Diyesin hoşdur diyü aḥvālümi

Bir yigit şerlü degül aldı şatun

Diler anı ilte idine şatun

1725 Zinhār iy baba şorar ol saña
Nice ʔon geydürdiler dirse saña

Cümle ibrişim geydügi¹ ʔonı
Tā ki ğussa-y-ıla geçmeye ğüni

Diĝil zinhār kim ol evden ıkmasun
Kız ^c ayālleri yüzine baĝmasun

Yine kim kızlar görüp benüm gibi
Hāsret odına ʔutışa yüregi

Aralarında ol beni görmeye
Gide ^c aĝlı kend'özini² dirmeye

1730 Gözi çevre yaña yollara baĝa
Derd-i hāsret anı odlara yaĝa

Göresi gelüp beni ister-ise
Kime şatduñ baña göster dir-ise

Zinhār anuñ yüzine ıkarmaĝıl
Hem kaĝıyup söĝübeni üzmeĝil

¹ 1726a geydügi: geydigi KYE. Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1729b kend'özini: kend'özünü KYE.

Atalaruñ sevdügi oğlanıdır
Kız c ayālleri ananuñ cānıdır

Anaları meler anı [key] özler
Anasından ayrılıcağ kızılar

(139a) 1735 Gör āhır şu dünyede¹ neler olur
Kuzısından ayrılan meler olur

Kuzıdan ayrıldı ol dem meleye
Çevre yaña gözedüben ağlaya

Yüregü yanuban gögsi sızlaya
Ağlayuban her yañayı gözleye

Gördüğün yavricagını şana²
Ağlayuban yüriye ne hey yana

Al emānet iy ata cānuñ için
Hātırın yağma anuñ benüm için

1740 Ben adımı tağmışam qaravaşa
Bilmezem ki ne gele kara başa

¹ 1735a dünyede: dünyāda KYE.

² 1738a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Ayrılık düşdi ata bu araya
Nice melhem ola işbu yaraya

Bir dağı yüzüñüzi görmeyeyin
Ya garıblıkde varup olmayayın

Garıblıkde ata ana gözleyem
Görmeyem dört yañadan özleyem

Bu yañadan yıllar esem sesleyem
At' ana¹ koğusun andan isteyem

1745 Yil getüre koğuşuz meger baña
İmdi baba el-vidā^c olsun saña

Ten nice kim tatlu cāndur ayrıla
Bir kıyās it gör ki hāli nic' ola²

Öyle didi babasına ol nigār
Nice zamān ağladı ol zārı zār

(139b)

Atasın esenleyüp tırdı öri
Ha'cesinüñ katına geldi girü

¹ 1744b at' ana: ata ana KYE.

² 1746b nic' ola: nice ola KYE.

H̄ācesi-yle çünki kız girdi yola
Qaldı arda ata[sı] şaçal yola

1750 Quru gevde baqa qaldı gitdi cān
Oq gibi qaddi anuñ oldı gümān

Göz yumulu dudağı dutup sürür
° Avratınuñ qatına geldi girü¹

Qodı ° avrat öñine ol altunı
Çünki ° avrat baquban gördi anı

Ol arada baqdı kızın görmedi
Düşdi uşu gitdi ° aqlın dirmedi

Çün yanında görmedi ol işini
Nā-gehān-ı āh itdi atasını

1755 Tıtdı bilin zārı kıldı iñledi
İy dirigā mūnisüm qanı didi

Qanda gitdüñ iy ciğer köşem benüm
Bağrumı yaralayup yaqduñ benüm

Nice ideyüm sensiz iy cānum cānı

¹ 1751. Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

Ḥasret odı nicesi yaqdı beni

Ḷanda gitdüñ Ḷanda bulam diyeyin

Yavricağum seni kanda bulayın¹

İy kızucağum ne kılam n'eyleyem

Derdüme nicesini merhem eyleyem²

(140a)

1760 Ḷanda bulam iy gözüm nürı seni

Kendü elümle zār itdüm bülbüli

Yā nigārum³ görünmezsüñ sen göze

Aqça degül bu qara gündür bize

İy adın qaravaş didiren oğul

Behāsımı bize yidiren oğul

Ata ana terkini uran oğul

Dīn yolında hem qā⁹ im olan oğul

İy qoqusı burnuma qoқан oğul

Beni ḥasret odına yaқан oğul

1765 Gitdüğüñ yirleri gözleyem oğul

¹ 1758b bulayın: bulayım KYE.

² 1759b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 1761a nigārum: nigārım KYE.

Gezdigün yolları izleyem oğul

Ġurbet¹ illerine giden oğul

Varup² ġurbetde ata ana gözleyen oğul³

Derdine bağrumı deldiren oğul

Ĥasretle yüregüm yanduran oğul

Şehr içinde seni şöyle ideler

Ĥaravaşdur diyüben ĥükm ideler

Ana degil düşmānuñ olmışam

Cigerümi derd-ile ħan ħılmışam

1770 Od köz olsun bize bu altun gümüş

An' olurmış⁴ ° ayālin şatup yimiş

Öyle dir ° aklı gider n'idem saña

Evvel eri miskīn ħılur nazar aña⁵

° Avratını öyle gördi ħıldı āh

Didi vāh kim işbu oldu tebāh

Ĥızum elden gitdi ° avratum bile

¹ 1766a ġurbet: ħurbet KYE.

² 1766b varup: varıp, ġurbetde: ħurbetde KYE.

³ 1766. Beyit vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 1770b an' olurmış: ana olurmış KYE.

⁵ 1771b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

İy dirîgâ işümi virdüm yile

(140b)

Didi kim iy şāni^c -i şems-i kamer

Ḳullarınıñ¹ fi^c lin bilen ḥayr u şer

1775 Hāzır-ı nāzır-sın āḥir bu işe

Bir meded it bize iy Ḳādir paşa

Sensin ol kızcağazumı şatduran

Adını sensin qaravaş ḳoduran

Dilerem ben düşmişi ḳaldurasın

Sırrımı² Muḥammede bildüresin

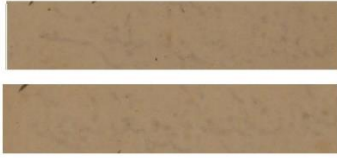
Muştafa^c ışkına şatıldı kızum

^c Avratumdan daḥı çıḳdı kend'özüm

Ḳız atası Hāzrete tutdı yüzün

İşid imdi kız-ıla ḥāce³ sözün

1780



¹ 1774b ḳullarınıñ: ḳullarınıñ KYE.

² 1777b sırrımı: sırrımı KYE.

³ 1779b ḥāce: ḥoca KYE.

Aldı ola kıızı h̃ācesi
Şatun hālin idem nicesi¹

Çudret ile çün h̃āce irdi eve
Çapuyı [açdı] içerü gird' ive²

H̃ācenüñ bir konuşcağı var-ıdı³
Ol yigidi key katı sever-idi

Yigidüñ katına geldi irişdi
Anuñ ile kucuşuban görüşdi

1785 H̃āce yigidi evine kığırur
Ol dağı sözün şımayuban⁴ varur

Ol gice olur dağı yirde yigit
Yatur anda bu sözi[mi] key işid

(141a)

Ol gice kızuñ katına varmadı
Ol h̃ūrīnüñ şöhetine irmedi

Yigit anda yaşduğa çün baş urur
Uykuya varup ° acāyip düş görür

Gördi düşünde ki Muhammed gelür

¹ 1781. Beyit vezin ile uyumsuzdur.

² 1782b gird' ive: girdi ive KYE.

³ 1783a Mısra "Bu h̃ācenüñ bir konuşcağı var-ıdı" şeklindedir. Vezin gereği "bu" kelimesi çıkarılmıştır.

⁴ 1783b şımayuban: şımayıban KYE.

İki cihān güneşi Aḥmed gelür

1790 Geldi ol gice aña faḥr-i ciḥān
Kim anuñ-çün yaradıldı bu ciḥān

Ḳatına geldi anuñ ol Muştafā
Müctebā vü murtaẓā vü Muştafā

Görklü yüzinden tutar bedr-i tamām

° Āşıkıdur cümle anuñ ḥāş u ° ām

Yüzi nūrında tecellī şems ü kamer¹

Lezzeti lütfından almışdur şeker

Hem Ebū Bekir ° Ömer ° Oşman ° Alī

Muştafā ile bile-ydi dört yarı

1795 Çünki irişdi ol yigidüñ ḳatına
Muştafā baḳdı anuñ şüretine

Ol yigitde bunları bildi tamām

Şefḳat ile Muştafā virdi selām

İki cihān faḥrini gördi yigit

Zī-ğanīmet kim aña irdi yigit

¹ 1793a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Muṣṭafā eydür yigit bildüñ mi beni¹

Yigit eydür nice bilmeyem seni

Sensin āḥir ol Muḥammed bī-gümān

Dostluġuña yaradıldı Şu cihān

(141b)

1800 Didi peygamber Şol sā° at aña

İy yigit bir ḥācete geldüm saña

Yok dime ol ḥācetüm virgil baña

Cennet-i dīdār vire Allāh saña

Ol ḳaravaŐ diyü alduñ-ıdı dün

Baña baġıŐla yāḥūd virgil Őatun

Sen bulasın cenneti ḥūr u ḳuŐūr

Ol ḳızı terk eylededi sen sākın ol²

Ümmetümdür bu Şatulan ḳaravaŐ

Dīn yolında oynadandur cān u baş

1805 Cānına ḳıydı dīnine ḳıymadı

Dostı ḳoyup dūŐmānına uymadı

¹ 1798a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1803b Mısra mesnevî kafîye düzenine uygun deġildir.

Dost için cāna kıyanlar şād olur
Kul ol kim dost işigine kurbān olur¹

Kıydı ol benüm için cāna başa
Adını daķubanı² karavaşa

Saña dilek idegeldüm ben anı
Dīn yolında ol karavaş olanı

Dilerem ki anı baña viresün
Ne dilerseñ maķsūduña iresün

1810 Çünkü dilek ide geldüñ sen baña
Bir karavaş n'ola virem ben saña

Yigit eydür iy nebīlerüñ yigi
Ben za^c ifüñ saña var bir dilegi

Yā Resūla'llāh eger halksa yarın
Diriserem gördüm nebīler serveri³

(142a) Ben bilürem halkı inanmazlar baña⁴
N'ola bir nişān virsen sen baña

¹ 1806b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1807b daķubanı: daķıbanı KYE.

³ 1812b Mısra vezin ile uyumsuzdur. Mesnevī kafiye düzenine uygun değildir.

⁴ 1813a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Ol yigit kim bir gözi kör-idi¹
Nice yıllar şöyle gücce yürüdi

1815 Elini degirdi aña Muştafā
Rüşen oldı gözleri buldı şafā

Nā-gehān açıldı ol körce gözi
Turdı ol dem toprağa urdı yüzi

İder imdi yā Resūla'llāh kıızı
Kıldım āzād varsun imdi kend'özi

° Işq-ıla dağı fidā kılam anı
Saña qurbān eyleyem cān u teni

° Āşiler derdine dermān iden
Oğlını ümmetine qurbān iden

1820 İy vücūd-ı rahmete'l-lil ° ālemīn
İy cānuñ cümle gencine Emīn

Söyler iken ol Resūlu'llāh revān
Uyqudan uyanı geldi ol zamān

¹ 1814a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Çün uyandı uykudan ol kendisi

Bağdı görür olmuş ol gözcegüzi

Şād oluban şöyle sevindi cānı

Hoş mu^c cizāt kıldı iki cihān sulṭānı¹

Ṭura geldi aldı āb-dest oturur

İrteye degin şalevāt getirür

1825 Yüzini² ol vaḳti görmiş-idi

Anuñ içün çok bahā şaymış-ıdı

(142b)

Virmiş-idi biñ kızıl altun bahā

Cān u gönül virmiş-idi ol şehā

Geldi gördi anuñ ay yüzün³

Diñle imdi yigidüñ gel bu sözün

Dir ° ışkından ciger kebāb olan yār

Gözümüñ körine sebep olan yār

Muḫammed dīnine ṭoğrı ṭuran yār

Şatıluban ğarīblige giden yār

¹ 1823b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1825a yüzini: yüzünü KYE.

³ 1827a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

1830 Baña adın qaravaş didiren yār
Didigime beni pişmān iden yār

Gelüp qomşı beni alup giden yār
Muḥammed Muştafā dilek iden yār

Benüm körce gözümü gördüren yār
Beni faḥr-i cihāna irgüren yār

Kim āḥir baña senüñ-çün Muştafā
Geldi yaña ol Resül ü bī-şafā

Düşde gördüm ben cemālini anuñ
Ne kişisüñ nedür aḥvālüñ senüñ

1835 Faḥr-i °ālem bu gice geldi baña
Gözüm[i] açup dilek itdi baña

Ḥūrī misin ya ferişteh mi i yār
Ne kişisin vir baña toğrı haber

Ol aña añlatdı ol dem ḥālını
Ata-y-la ol cühüduñ aḥvālını

Atanuñ ananuñ faqīr olduğını
Cühüd anlaruñ ḥālın bildüğünü

(143a)

Cühüd anı ğıgırup toyladığın
Dön dīnũñden diyüben söyledüğün

1840 Dön o dīnden bu dīne gel didüğün
Çızuñı vir bunca māl al didüğün

Anası miskīn bu sözi işidip
Yire düşüp ° aklı başından gidip

Didi kim faqr odından ben yanam
Dünye için hāşā dīnũmden dönem

Dīn yolında cānumuz olsun fidā
Kim Muḥammed dīnidür ḥaḫ dīn didi¹

Baña toğrı yārũmũñ bunı dime
Ol Muḥammed dīnini elden ḳoma

1845 ° Āciz oldu çünkü bu bī-çāreler
Dertlerine bulmayuban çāreler

Çaravaş diñ yazu şatuñ beni²
Bahāyı yiñ di n' için şaḳlañ dīni

¹ 1843b Mısra mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² 1846 Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Çün yigit işitdi kızuñ bu sözün
Ağlamağdan düşirmez kend'özin

İy nigārum gel hālāl eyle baña
Kim qaravaş didi kimi ben saña

Ben haṭā kıldum işümi bilmedüm
Yüz sürüyüp hażmetüñe yilmedüm

1850 Qarındaşum ol baña sen iy nigār
Şimdi atañla anañ derdüñ çeker
Şol yüz altun şükrāne virem saña
İmdi vargil yine o gözden yaña

(143b)

Ṭurdı ol yüz altunın¹ ala ele
Ṭapu kıldı yigide girdi yola

Ṭurı gelüp² sevinüp öyle gider
Tozına yil yitmeye şöyle gider

Çünkü geldi anası gördi anı
Tañrıya şükr itdi sevindi cānı

1855 Didi kızum nice kırtulduñ^c aceb

¹ 1852a altunın: altunı KYE.

² 1853a gelüp: gelip KYE.

Bu eve geldüğüne nedür sebeb

Hālını kız anasına söyledi

Yigidüñ düş gördüğün şerh eyledi

Seyyidi düşünde gördi ol¹

Beni āzād eyleyüben kıldı ol

Uşda yüz altun dağı bağışladı

Tañrı bize key katı luğ işledi

Atası da geldi gördi kızını

Şükr idüben yire sürdi yüzini²

1860 Didi iy qalmışlara meded iden

Qullarınıñ gñli dilegin viren

H̄asretümi baña gösterdüñ şükür

Göñlümün̄ kayquların şavduñ şükür

Evde gördi³ ol nigārı çün [ikisi]

Ol arada sevindiler ikisi

Cān virüp ^c ışq-ıla dīn al şatun

¹ 1857a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1859b yüzini: yüzünü KYE.

³ 1862a gördi: gördiler KYE.

Ger kocasın ger yigitsin ger hatun

Sen dağı ger dilersen i yār¹

Tañrı lütfından seni sevindüre

1865 Key şaķın kim dünyā için duta kin

Dünyā seven kişide olmaya dñ

(144a)

Çünkü üç gün [ol zamān] aç yatdılar

Hāķ yolında hñç melül olmadılar

Ümmet olan yola böyle virdiler

Ol Nebīden hem şefā^c at buldılar

Şimdiki halde bu dünyā için

Dñn koyup yilişirler māl için

Öreni bir dünyāyı benüm dimez

Öreni bir loķmayı bulur yimez

1870 Faħr-i ^c ālem arpa un-ıla küll yidi

Āħir² bir azgın ümmet gele didi

Buğday etmegi idinüp yiyeler

Çuru yinmez buña katıķ diye yeler

¹ 1864a Mısra vezin ile uyumsuzdur. Beyit mesnevî kafiye düzenine uygun değildir.

² 1870b āħir: āħirde KYE.

Bisleyeler nefslerin atlarıyla

Uradalar atırın atlarıyla

Anbarları otolu taıl ola

Fuarāya virmeye baıl ola

Uradalar oyunı hem ıırını

Dürlü dürlü döne oa oyunı

1875 Aças' olan¹ incide virmeyeler

Gizleyeler Ka° beye varmayalar

Ya zekātı virelüm dimeyeler

a yolında yidirüp yimeyeler

Beglerinüñ almaya hı mürveti

İtmeyeler ehl-i ° ilme ürmeti

ürmeti kendülere ıldırılar

Ehl-i ° ilmi bulsalar öldürelər

Dünya ırmenini nesne analar

Dünyeye² meyl idüp aldanalar

¹ 1875a aças' olan: açası olan KYE.

² 1879b dünyeye: dünyāya KYE.

(144b)

1880 İşleri tîz virile şöhret ola
Şöyle kim bir miskîne fırsat bula

Mālını almağ-ıla kıoma yeler
Hîç ölümün añmaya aşla bular¹

Yoğşuluñuñ dağı şabrı kıalmaya
Virdüğine ol kıanā^c at kıılmaya

Ehl-i ^c ilmi gözedeler şöhreti
Ġālib ola gözlerinüñ şöhreti

Şūfîlerüñ ola riyā dirligi
Tağılalar bulmayalar birliğı

1885 Pādişāhlar dağı ^c adl itmez ola
Halk içinden zulm hîç gitmez ola

Perdesiz ola kıamu kıatunları
Naķışlayalar göñlegi vü tonları²

Hem zinā-ger ola yigidi kıopa
Hakķı kıoya kendü nefesine kıapa

¹ 1881b bular: bunlar KYE.

² 1886b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

Ger doğarsa o zamān oğlanı kıızı¹

Ėırsız ola büyücek oldu tizi

Ėocalarıñ arta Ėırsı toymaya

Geçe ° ömr-i dünyeden² Ėiç toymaya

1890 Ger oğlandur ger yigitdür ger Ėoca

Diñle imdi bu zamān Ėalkı nice

Kimesne hergiz namāz kıılmaz ola

Dini hergiz mescide gelmez ola

(145a)

Unudurlar ařlā tevbe añmađı

Añmayalar dağı namāz kıılmağı

Ėamu Ėalk işi kibr ü kīn ola

Öyle olan Ėalkda dīn ola

Ol zamāndan ne deñlü kesb ola Ėarām³

Bāzār Ėurup kızb-ile neyleyeler tamām

1895 Ol zamān Ėiç kimse namāz kıılmaya

Devlet' olan⁴ ol zamāna Ėalmaya

¹ 1888a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

² 1889b dünyeden: dünyādan KYE.

³ 1894a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

⁴ 1895b devlet'olan: devleti olan KYE.

Resül eydür ümmetüm degül bular¹
Çünki bunlardan gelür yavuz hūylar

Şu benüm tutmayalar [ol] sünnetüm
Pes degildür bilmiş [olar] ümmetüm

Ben bilürem işbu işlü kişiden
Ümmetüm olmaz bilmiş olsun bu işi iden²

Hağ yolına cānuñuz yandurasız
Hağ katında benü utandurasız

1900 Çü ol Allāh bilür işleriñüz
Ne yüz-ile dileyem suçlarıñuz

Baña Hağ [der] kul olmaduñuz
Sünneti farzı ašlā kılmaduñuz

Emri tutmaduñuz iy yāre³
Hağ katında olasız yüz kara

Çü [tamam] oldı bu söz bunda yāre
Vir şalevāt ° ışk-ıla peygāmbere

¹ 1896a bular: bunlar KYE.

² 1898b Mısra vezin ile uyumsuzdur.

³ 1902a Mısra vezin ile uyumsuzdur.

(İlâhî)

(Hece)

(145b)

Hep cennetüñ ırmaqları

Açar Allâh diyü diyi

Çıkmış İslâm bülbülleri

Öter Allâh diyü diyi

1905 Hep nürdandur derekleri

Gümüşdendür yapraqları

Özdeginden budakları

Çıkar Allâh diyü diyi

Şalunur tûbâ taları

Öter İslâm bülbülleri

Cennet bâğınun gülleri

Koçar Allâh diyü diyi

Kevserdendür yüzleri

Müşk-i ° anberdür sözleri

Cennetde hürî kızları

Baçar Allâh diyü diyi

Cehennem nārından kaçıp

Ab-ı Kevser şuyın içüp

İdiris hullelerin biçüp

Diker Allāh diyü diyi

1909 Mātem ayı gel[di] gine āh Ḥasanla Ḥüseyin

Fürāquñ bağrını [deldi gine] Ḥasanla Hüseyin

Kerbelānuñ yazıları şehīd olmuş gāzīleri

Fāṭımanuñ kızuları āh Ḥasanla Ḥüseyin

SONUÇ

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 numaralı mecmuayı tanıtip 75b-145b varakları arasını inceleyerek transkripsiyonlu metnini verdiğimiz çalışmamızda ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Eserin tamamı 145 varaktır. Çalışmamız 75b-145b varakları arasında sınırlandırılmıştır.
2. Farklı mesnevi ve şiirleri ihtiva eden mecmuada toplam 49 bölüm olup çalışma alanımız içinde 20 bölüm bulunmaktadır. Bunlardan 9'u mesnevidir.
3. Mecmuada sadece mesneviler yoktur. Dörtlüklerden oluşan bazı nasihat ve dua içerikli şiirler de mevcuttur.
4. Mecmuada yer alan bölümlerin bazılarında mahlas kayıtlıdır. Mecmuada toplam 8 mahlas bulunmakla birlikte çalışma alanımız dışında kalan kısımda 5 şair ismi kayıtlıdır. Bunlar; Nihani, Sadreddin, Yunus, Kirdeci Ali ve Murad'dır. Çalışma alanımız içerisinde ise 3 adet mahlas tespit edilmiştir. Bunlar Mahmud, Aksaraylı İsa ve Yunus'tur.
5. Mecmuaya alınan mesnevilerin dili sade ve beyit sayısı azdır. Ayrıca mecmua o dönemde halk arasında çokça rağbet gören dinî-tasavvufî ve didaktik manzumelerden oluşmaktadır. Bu sebeple mecmuanın halk arasında söylenmek, halkı eğitmek amacıyla tertip edilmiş olabileceği düşünülmektedir.
6. İmla hususiyetleri ile tertip ve muhteva özelliklerine bakıldığında mecmuadaki mesnevilerin 14. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başlarında telif edildiği düşünülmektedir. Ancak eklerin genellikle ünlü uyumuna tabi olmaya başlaması ve Sultan III. Murad ile Aziz Mahmud Hüdayi'ye ait birer şiirin tespit edilmesi bize mecmuanın daha sonraki bir dönemde tertip edildiğini göstermektedir.
7. Mecmuanın çalışmamız dışında kalan bazı bölümlerinde eksikler mevcuttur. Örneğin İslamın ikinci şartı olan namazın anlatıldığı “Şartü's-sâni” adlı mesnevinin sonunda “*İslamın iki şartının söylenip diğer şartlara geçileceği*” ifade edilerek üçüncü şartın anlatıldığı mesneviye başlanmıştır. Zekâtın konu edildiği “Şartü's-sâlis” adlı bu mesnevide de “*gümüşün zekâtını söyledikten sonra artık altının zekâtına geçileceği*” ifade edilerek altının zekâtı hakkında bilgi verilmiştir. Ancak anlatıldığı söylenen birinci şart ve gümüşün zekâtı mecmuada yoktur.
8. Eser okunaklı ve harekeli bir yazı ile kaleme alınmıştır. Mürettip/müstensih mecmuayı oluştururken daha çok halkın anlayabileceği, sade ve sanatsız manzumeleri bir araya getirmiştir.

9. Mecmuadaki mesnevilerin genelinde Hz. Muhammed, Hz. İbrahim ve Hz. Musa gibi peygamberlerin yer alması söz konusu mecmuanın “mucizat-ı nebi” türünde bir eser olduğunu göstermektedir. Ancak bunlardan farklı olarak İslam’ın şartlarının konu edildiği “Şartü’s-sani” ve “Şartü’s-salis” adlı mesneviler ile “menasikü’l-hac” niteliğindeki müstakil manzumeler de mevcuttur.
10. Mecmuada talik, nesih ve nestalik olmak üzere üç farklı yazı stili kullanılmıştır. Sayfalar genellikle 15 satır ve 2 sütundan oluşmaktadır.
11. Mecmuada imla, hareke ve vezin hataları sık görülmektedir. Bazen de aynı kelime farklı yazılmıştır. Bu durum bize mürettibin/müstensihin iyi eğitim almamış olduğunu düşündürmektedir.
12. Arapça ve Farsça kelimeler de kafiye olarak kullanılmasına rağmen kafiyelerde Türkçenin hâkimiyeti söz konusudur. En az kullanım oranına sahip olanın ise Farsça kelimelerle kurulan kafiyeler olduğu gözlemlenmiştir. Bu da bizi her ne kadar klasik edebiyatımız içerisinde Arapça ve Farsçanın etkisi olsa da bilhassa halk arasında teşekkül etmiş mesneviler için dönem itibariyle Farsçaya pek bir kayma olmadığı sonucuna götürebilir.
13. Kafiye olarak daha çok tam ve yarım kafiyeler tercih edilmiştir. Bunun yanında cinaslı ifadeler de sıkça rastlanmaktadır. Ahengin redifle sağlandığı beyitler de önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ses olarak birbirine yakın olan “ç, ş”, “l, r”, “l, n”, “t, d” gibi harflerin kafiye olarak kullanıldığı görülmektedir.
14. Klasik Türk Edebiyatına kaynaklık eden Kur’ân-ı Kerîm ayetleri ve hadisler çok sık olmasa da mesnevilerin içeriğinde lafzen veya manen iktibas yoluyla kullanılmıştır. Mecmua her ne kadar dini-didaktik mesnevilerin bir araya gelmesi ile oluşmuş bir eser olsa da içerisinde ayet ve hadis iktibaslarının az olması dikkat çekici bir hususiyettir.
15. Mecmuanın sebep-i telifi hakkında açıkça bir bilgi yoktur. Ancak şekil ve muhteva özellikleri göz önüne alındığında eserin halk arasında anlatılıp dinlenmek amacıyla tertip edildiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Hasan (2007). *Eski Türk Edebiyatında Mevlidler*. (S.9). İstanbul: TALİD.
- ARGUNŞAH, Mustafa (2002). *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ASLAN, Namık (2006). *Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdecî Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- ASLAN, Üzeyir (2009). *Fetihten Sonra Yazılmış Türkçe İlk Mevlid-i Manevî: Kerîmî'nin İrşâd'ı*. S.2, İstanbul: Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi.
- AŞÇI, Ufuk Deniz (2012). *Mûsâ-nâme İnceleme – Transkripsiyonlu Metin – Çeviri – Dizin – Tıpkıbasım*. Konya: Palet Yayınları.
- AYKANAT, Timuçin (2017). *Pend-nâme-i Zâ'îfî*. Erzurum: A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- BÜCÜK, Tahsin (2013). *İsmail Malatî'nin Destan-ı İsmail Adlı Eseri (Transkripsiyonlu Metin – Dil Bilgisi)*. Konya: Selçuk Ü. SBE, Yayınlanmamış YLT.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999). *Türk Edebiyatında Mesnevi (15. yy. 'a kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇELİK, Aysun (2017). *Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistan Şerhinde Ayet ve Hadis İktibasları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi.
- ÇÖM, Erol (2010). *Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*., Ankara: TDV Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1997). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*., Anraka: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DOĞAN, Ahmet (2005). *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, , Ankara: Akçağ Yayınları.
- (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ERGİN, Muharrem (2009). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

EROL, Hülya Arslan (2014). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERTAN, Mehmet Emin (2001). *Aziz Mahmud Hüdâyî*. İstanbul: Şûle Yayınları.

İPEKTEN, Haluk (2001). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mahmut (1995). *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme –Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

KILIÇ, Atabey (2005). *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevisi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*., İzmir: Akademi Kitabevi.

KÖSOĞLU, Nevzat (1997). *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

MAZIOĞLU, Hasibe (1974). *Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler*. Ankara: Türkoloji Dergisi.

MUSTAFA, Şeyhoğlu (2013). *Kenzü'l Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ (2000). *Burhan-ı Katı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MUALLİM NACİ (2009). *Lügat-i Naci*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

NAZÎMÂ, Ali, REŞAD, Faik (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügati*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar (2013). *Türk Folklorunda Kesik Baş Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

----- (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ÖLKER, Gökhan (2013). *Kıssa-i Mūsâ ʿAleyhi's-Selâm*. Konya: Palet Yayınları.

ÖZDAMAR, Mustafa (2001). *Aziz Mahmud Hüdâî*. İstanbul: Kırkkandil Yayınları.

REDHOUSE, James W. (2009). *Müntahabât-ı Lüğât-ı Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ŞEMSEDDİN SAMÎ (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.

SOLMAZ, Ali Osman (2013). *Sinanoğlu'nun Ümidü'l-Müznibîn Adlı Eseri Ve Eserde Vesiletü'n-Necât'ın İzleri*. Erzurum: A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

SUCU, Nurgül (2010). *Bostanzâde Yahyâ Efendi ve Mir'âtü'l-Ahlâk'ı (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Ü. SBE Yayınlanmamış DT.

----- (2014). *Sâlim Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri ve Rind ü Zâhid Tercümesi (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Ü. SBE Yayınlanmamış YLT.

ŞAFAK, Yakup (2003). *Aruz Terimleri*. Konya: Saye Matbaacılık.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

-----; KARTAL, Ahmet (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

TATÇI, Mustafa (2013). *Yûnus'un Gül Bahçesinden*. C.I-II, Ankara: Tobb Yayınları.

TEKİNDAĞ, Şehabeddin (1967). *Anadoluda Türk Tarihi ve Kültürü*. Trabzon: KTÜ İnşaat ve Mimarlık Fakültesi Yayınları.

TEZEREN, Ziver (1987). *Aziz Mahmud Hüdayi*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

TOKER, Birgül (2010). *Şemseddîn-i Sivâsî Mir'âtü'l-Ahlâk*. Ankara: TDV Yayınları.

TUMAN, Mehmet Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. c.I-II. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

TUNÇ, Semra (1996). *Ârif Hayâtı Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*. c.2. Konya: Selçuk Ü. SBE Yayınlanmamış DT.

----- (1996). *Ârif Hayâtı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*. c.1. Konya: Selçuk Ü. SBE Yayınlanmamış DT.

----- (2002). *Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse*. sy.12. Konya: Selçuk Üniversitesi Dergisi.

UÇMAN, Abdullah (2013). *Sinanoğlu Mevlidi (Ümîzü'l-Müznibîn)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

YAVUZ, Kemal (1991). *Şeyhoğlu Kenzü'l Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

YAVUZ, Orhan (1991). *Türkçe'de Kapalı é*. S.6. Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.

YENİTERZİ, Emine (2007). *Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesneviler*. S.10, İstanbul: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi.

----- (2001). *Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

YILDIZ, Ömer (2018). *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni Ve İncelemesi (1a-74a)*. Konya: Selçuk Ü. SBE Basılmamış YLT.

YÜKSEL, Sedit (1965). *Mehmed Işk-nâme (İnceleme-Metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

A

° Abbās	220, 246, 257, 264, 273, 282
° Abdü'l-Muṭṭalib	135, 141
Ādem	191, 291, 308, 312
Aḥmed	36, 37, 79, 99, 100, 103, 106, 108, 135, 137, 138, 139, 141, 143, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 189, 204, 206, 210, 284, 285, 287, 294, 298, 299, 358
Aḳşaraylu ° İṣā	326
° Alī	177, 179, 180, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 210, 220, 246, 253, 255, 257, 258, 259, 260, 286, 287, 289, 301, 302, 303, 304, 306, 334, 359
° Alīm	288
Allāh	32, 34, 35, 43, 48, 76, 104, 113, 133, 144, 146, 185, 189, 191, 197, 204, 222, 237, 243, 260, 270, 288, 290, 300, 301, 305, 307, 320, 322, 360, 372, 373
*'llāh	138, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 169, 203, 207, 218, 273, 280, 312, 321, 334, 335, 361, 362
° Arab	227, 228, 262, 263, 273
Aṣḫāb-ı Kehf	277, 278
° Ātike	147
° Āyişe	224, 225, 255, 330
Ā° zām	192
° Azrā° il	187, 188, 223, 224, 225, 227, 231, 232, 245, 246, 248, 251, 252

B

Bağdād	204
Bekr	34, 154, 155, 219, 220, 255, 289, 293, 296, 302, 327, 328, 329, 330
Belkıs	277
Benī Sa° d	131
Bilāl	84, 217, 218, 219, 265
Burāḳ	268

C

Cābir	106, 112, 113, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 264
Cebra° il	105, 139, 156, 168, 184, 187, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 245, 246, 247, 251, 256, 258, 259, 264, 268, 299, 325, 331, 332
Cebre° il	184, 239, 307
Celāl	166, 242, 290
Celīl	254, 312, 313, 314, 317, 321, 324, 331, 333
Cibrīl	110, 140, 168, 333

Ç

Çalab _____
Çalap _____ 169, 181, 182, 184, 199, 225, 266, 275, 289, 292, 305, 311, 312, 324, 325, 332

D

Düldül _____ 193, 194, 195

E

Ebe'l-Kāsım _____ 285
Ebū Bekir _____ 220, 359
Ebū Ḥanīfe _____ 307
Ebū Ṭālib _____ 147
Eḥad _____ 208, 210, 288
Emīn _____ 139, 146, 157, 168, 234, 236, 239, 242, 248, 251, 262, 267, 275, 362

F

Fāṭıma _____ 35, 84, 218, 224, 225, 226, 227, 231, 248, 249, 250, 256, 260, 275, 276, 373
Fātiḥa _____ 312, 326
Ferd _____ 225, 288, 301
Fir^c avn _____ 298

G

Ġanī _____ 186, 200, 238, 267, 275, 278, 311
Ġazbān _____ 275

H

Ḥabīb __ 101, 135, 136, 150, 151, 208, 210, 216, 224, 231, 234, 238, 240, 241, 242, 251, 254, 256, 257, 258, 260, 263, 266, 267, 268, 272, 275, 291, 293, 330, 332
Ḥabīr _____ 291
Hācer _____ 315, 317
Hādī _____ 215
Ḥadīce _____ 147, 148, 149, 155, 156, 157
Ḥaḳ 32, 33, 34, 35, 38, 42, 44, 47, 49, 50, 75, 83, 85, 101, 104, 107, 110, 111, 135, 136, 137, 145, 151, 159, 160, 166, 167, 168, 169, 172, 174, 177, 179, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 197, 199, 200, 202, 203, 210, 211, 214, 215, 217, 222, 225, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 248, 253, 256, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 273, 275, 277, 278, 283, 285, 290, 292, 295, 296, 305, 307, 311, 312, 314, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 342, 343, 344, 348, 368, 369, 370, 372
Ḥakīm _____ 290

Ḥālīk	202
Ḥalīl	232, 233, 234, 237, 243, 251, 254, 256, 264, 291, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326
Ḥalīlā	255
Ḥalīme	104, 111, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141
Hārūn	305
Ḥasan	35, 178, 180, 181, 182, 194, 306, 373
Ḥayy	290, 291, 309
Ḥazret	84, 218, 220, 224, 235, 237, 240, 249, 245, 250, 252, 261, 262, 290, 292, 297, 299, 308, 313, 325, 334, 357
Ḥızır	171
Ḥızr	80, 192
Hū	237, 277
Ḥudā	46, 156, 215, 238, 239, 269, 288, 340
Hüdhüd	277
Ḥüseyn	35, 178, 180, 181, 182, 194, 306, 373

İ

İblīs	317, 318
İbrāhīm	187, 188, 277, 315, 321, 325
İdiris	373
İlah	138, 144, 233, 236, 238, 240, 256, 337
İlāhī	52, 151, 243, 249, 262, 346
İlyās	80, 171, 192
İmām	225, 233, 236, 239, 241, 275
° İsā	192
İslām	281, 372, 373
İsmā° il	277, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326
İsrāfīl	156

K

Ka° be	32, 41, 137, 141, 170, 177, 216, 301, 322, 369
Ḳadīr	309
Ḳādir	184, 268, 357
Ḳayşer	298
Ḳayyūm	309
Kelīm	290, 291, 306
Kerbelā	35, 373
Ker-belā	306
Kerīm	141, 144, 186, 200, 288, 309
Kesik baş	80, 189, 195, 199
Kevşer	373
Kirdigār	141

Kisrā	298
Ḳurʿān	77, 168, 187, 194, 196, 229, 299, 336, 339, 349
Ḳurʿ ān	238

M

Maḥmūd	311
Medīne	189, 197, 237, 254, 261, 284, 293, 294, 302
Mekke	131, 137, 141, 148, 155, 156, 197, 237, 261, 293, 294, 298
Mevlā	188, 200, 340
Mevlānā Sultān Veled	326
Meysere	152, 154, 155
Mikāʿ il	156, 246
Muḥammed	32, 40, 79, 81, 85, 88, 98, 107, 108, 109, 149, 151, 157, 170, 173, 176, 182, 187, 188, 189, 192, 200, 203, 237, 239, 261, 267, 283, 284, 289, 290, 291, 293, 295, 297, 299, 300, 301, 302, 307, 308, 309, 310, 311, 332, 334, 349, 357, 358, 360, 363, 365
Mūsā	277, 290, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 305, 306, 307, 308, 309
Muṣṭafā	23, 32, 34, 36, 43, 44, 48, 49, 85, 103, 104, 109, 111, 132, 135, 137, 139, 176, 178, 181, 184, 185, 186, 190, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 211, 214, 215, 239, 256, 261, 268, 269, 270, 289, 291, 294, 296, 297, 300, 307, 308, 310, 311, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 349, 357, 359, 362, 363, 364
Mücib	141
Müsteʿ ān	235

N

Nebī	205, 216, 217, 225, 246, 250, 251, 253, 259, 260, 262, 275, 368
Nūḥ	291

O

° Osmān	255, 299, 302
---------	---------------

Ö

° Ömer	177, 189, 255, 273, 289, 297, 302, 327, 359
--------	---

P

Pādişāh	256, 292
---------	----------

R

Rab	141, 169, 225, 242, 250, 301, 312, 324
Raḥīm	144, 186, 203, 288, 309, 335
Raḥmān	262, 335

Rebī[°] u'l-evvel _____ 205, 206, 216
Resūl32, 33, 34, 38, 42, 78, 84, 99, 107, 108, 113, 115, 131, 136, 140, 145, 157, 158, 159, 160,
161, 162, 163, 164, 165, 167, 169, 173, 176, 177, 178, 179, 181, 185, 186, 189, 190, 193,
207, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 241,
243, 244, 245, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264,
265, 266, 267, 268, 270, 273, 274, 275, 278, 279, 284, 285, 287, 293, 294, 295, 298, 327,
330, 334, 336, 361, 362, 364, 371

S

Şamed _____ 288
Selmān _____ 284, 285
Sūre-i Feth _____ 264
Süleymān _____ 277, 326

Ş

Şam _____ 154
Şu[°] ayb _____ 300

T

Tañrı __ 103, 167, 173, 176, 179, 180, 181, 184, 198, 268, 293, 294, 299, 301, 302, 304, 309,
312, 318, 319, 347, 367
Tevrāt _____ 155, 206
Tevrīt _____ 282, 283, 286, 287
Tımişķī _____ 346
Tūr Tağı _____ 290, 308

V

Veysü'l-Karanī _____ 306

Y

Yaradan _____ 188, 293
Yehūdī _____ 154, 205, 282
Yūnus _____ 189, 277

Z

Zeyd _____ 210
Zü'l-fikār _____ 193, 194, 198
Zü'l-minen _____ 257



ESERİN İLK VE SON VARAK
FOTOĞRAFLARI

دکله آمدن اي سعادت سايب که اول سر در رسول و طابيت
بر قبيله حمله موهو فردي که ادي بن سعدي به معروف فردي
فطلق اولدي انه ناکاه فقياس که کوي اجاعقتن قردي خيال
شويله قاج قطلق اولدي ديد بيز بده اوت قلمهاي قامر سبدي
نجه امز کاهو خانقون ل در د پاك کرد بيل او غلنگري اولو هه
مکيه عزرا نيلد بيل جلسي طاييف ايم کيد حلسي
مکه شهر بينه جون انار کلد بيل انار ک هر نبري او غلان بولد
بر حليم اول خانقون واري حوب لغا و همة نصيحه يار دي
اول حليمه در بن او غلان بولد شويله هم کات نه لد غوي تلمه
جو تکه بن در منده قلدقم نه جري بوم ادي به مجال بوجر
چمق کاه و بيز حوش حمال با فصاحت با بلاغت بزکات
اشتيا قه اول بيل اخ کور فکر ديدم او غلان و در مدينه امز فکر
دردن او غلوقم و از در الا اشترن الا کيدن اتاليدن کلمه سوز

اول

اول زمانه بر عادت هم و اري طيا لقا اتمک ستمه عار دي
که سسنگه بخون مصطفا اليعنا بر عنت اتمدي کا طيا اولغا
ديدم اکا و ارسه کس منفعت از ميله ايليا بن مشورت
جون حليمه بندي همت اتمه اکلدي ايردي کشتد اس قاتنه
در حليمه که برون دت بکايون در بيز او غلان بولد امز اشترن
اري اير سيلمه اوي قاعده اشترن او غلان بولد قدر فائده
در حليمه يانر دت ايد لغوم منفعت قند ايسه دي کده لغوم
يا حوز بده يوقه در غيرت زحيمه سيلمه بخر کيد لغوم دست نه ي
جاره سوز قلدق نجار قلد لغوم الله الله اول بينيم اله لغوم
سب حليمه ديد که بوق اشج و از در اخر اول لطيفه ددي
اف الغوب اکا خذ ايله لغوم مقدم منزله بيز موزه کيد لغوم
ار ب راض اولدي في اليعنا هم حليمه اکا طايه اليعنا
در دي و از لغوم اخب الا لغوم که در لغوم اولوا خدمت قلد لغوم

اشلریت:

هیب جنتی یار ماقلدی اقر الله دیوادی

جنتی اسیلاقم بلیله لوی اوتت الله دیوادی

هیب نوری ندر کلدی کومشد ندر یبارقلدی

اود کندن بودقلدی جفاقر الله دیوادی

صلی طوطی طالی اوتت اسیلاقم بلیله

جنت باغیناک کولدی قوتقر الله دیوادی

کوشردند یوزلی مشاک غنبل ندر سوزلی

جنتده خوری قزلی بقا الله دیوادی

جنتی نارینه تجوی ابو کوش صویب

ادریس حوالدر نجوی دی کوالله دیوادی

ما تم ای کلدینه اه سن حیوم فراق بغیردی

کریانده یازدی شهید اولش غازیلی فاطمه زهرا

اغود



T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mustafa FİDAN
Doğum Yeri:	Keskin
Doğum Tarihi:	25.08.1993
Medeni Durumu:	Bekâr

Öğrenim Durumu

Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	Kâzım Karabekir İlköğretim Okulu
Ortaöğretim:	Yüzüncü Yıl Ortaokulu
Lise:	Sincan İMKB Anadolu Ticaret Meslek Lisesi – Muhasebe ve Finansman
Lisans:	Selçuk Üniversitesi – Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans:	Selçuk Üniversitesi – Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı – Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Halen Yaptığı İş:	Öğrenci

Akademik Çalışmalar ve Yayınlar:	<p>Neylî ve Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı'ndaki Gazellerin Nesre Çevrilmesi (Neylî Dîvânı 173-195. Gazeller, Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı 1-17. Gazeller), Bitirme Tezi, Konya 2016. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU</p> <p>Kuddûsî Dîvânı'ndaki Gazellerde Esmâ-i Hüsnâ, Yüksek Lisans Semineri, Konya 2017. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU</p> <p>Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Günleri 1. Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Bildirileri Kitabı, Tasavvuf Kültüründe Esmâ-i Hüsnâ'nın Yeri ve Edebî Eserlere Yansımaları: Kuddûsî Dîvânı Örneği, İstanbul 2018.</p> <p>Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki BY7890/4 Numaralı Mecmuanın Transkripsiyonlu Metni ve İncelemesi (75b-145b), Yüksek Lisans Tezi, Konya 1018. (Devam ediyor.) Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurgül SUCU</p>
----------------------------------	--

Tel: 0545 315-98-42

E-mail: mustafa-fidan@outlook.com.tr

Adres: Atatürk Mah. Beyazıt Sokak 26/3 Sincan/ANKARA

İsim ve İmza: Mustafa FİDAN